

Sketia Segobrani

GANT X³

SKEUDENNET GANT JAM. BOUILLE

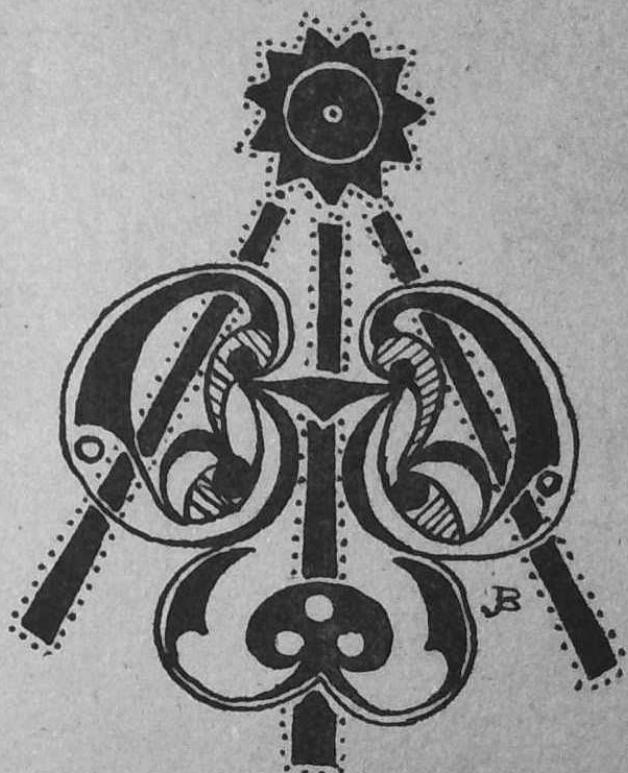
KENTA KEVRENN

Dis Atir — Teutatis

MOULET E TI RENE PRUD'HOMME

1923

SKETLA SEGOBRANI

GANT X³

Skeudennet gant Jam. Bouillé

Kenta Kevrenn

DIS ATIR — TEUTATIS

SKETLA SEGOBRANI

GANT X³

Skeudennet gant Jam. BOUILLÉ

KENTA KEVRENN

Dis Atir — Teutatis

MOULET E TI RENE PRUD'HOMME, MOULER AN ESKOPTI

SANT-BRIECK

1923

KENT-SKRID X³

Ker gwaz ha m'eman aet ar bed war an tu-gin gand ar brezel ma n'eo ket souez e vije bet unan eus hor c'henvroïz harluet beteg e bro-Ejipt, du-hont pell-pell, etre an Azi hag an Afrik. Eno, hor c'henvrôad, eun Tarzek hervez, hag hen eur furcher, en dije dizolôet, e strad bez eur Faraon bennak, e bro-Fayoum moarvat e-lec'h ez oa gwech-all eun dreav-dennad a Gelted (1), eur « papurus » poultrennek, ha war-nan dournskrid ar « Sketla ». Penaos ha pe dre hent ez eo deut an danevellou diwarnan beteg ennomp, kement-se avat n'ouzomp ket ;... hag, a zo gwaz, n'her gouezimp biken, steuziet-mik ma 'z eo an Tarzek, ha kollet da viken evel eus

(1) Diwar-benn ar Gelted a reas o anneze en Ejipt, lenn labour a bouez bras A. J. Reinach, *les Gaulois en Egypte*, Bourdel, 1911 (tenuet eus ar *Revue des études anciennes*, 1911, p. 33-74) hag ar pennad-skrid embannet war ar *Revue archéologique*, 1915, p. 20-35.

kel lies hini all er brezel, pep roudenn anezan !... Daoust-pe-zaoust, pe wirion-rik pe wirhenvel hepken ez eo, fizians hon eus e vez al levr-man deut-mat gant Breiziz. Rak ma kavint ennan ar pep reta-holl da bep pobl evit he blenia war-du hec'h Amzer-da-zont, — evel ar Steredenn a vlenias gwechall ar rouanez-Vajed war-du ar Silvidigez — : tao-lenn o Ganedigez, ma kemerint diouti Emskiant o Brôadelez keltiek. Emskiant o brôadelez hag o Galvedigez a bobl eo a renas hon Tadou p'o deus, a-ziwar an distera hadenn, astennet a-us d'ar bed-holl skourrou ar Vrôad Illur, gouez d'ezo, da lavarout eo Brôad holl-vrudet ar Gelted koz. Eun dead d'eomp-ni, o gournizien, kerzout war o roudou hag ober hor galloud ma vo Keltia-da-zont par — ha dreist zoken ! — da Geltia- 'zo-bet.

Keltia da viken ! !

X³.

Da ziluzia e hent d'al lenner a-dreuz d'ar Sketla, e kavor e dibenn al levr pe aman hag ahont war ar pajennou anezan :

- 1° taolennou-douaroniez ;
- 2° eun daolenn-amzeroniez a ray da sklerijenni ar pell-amzeriou evel ma ra an taolennou-douaroniez da skeuden-ni ar pell-vroiou ;
- 3° notennou e-leiz e traon an enebennou d'an neb a fellfe d'ezan studia al levriou a ouziegez diwar-benn hon Tadou, ar Gelted koz ;
- 4° eur geriadur eus ar geriou diaes.

DA EVESAAT : Dreist-holl, lennerien ger, na ve ket e vefec'h souezet pa welot hor gourdadou oc'h ober en o buhez, en o menoziou, en o oberou, evel paganed. Paganed ez oanti e gwirionez, ha n'oufed gortoz anezo da gomz ha d'en em ren evel kristenien, pa n'oant ket ! Bravoc'h a ze n'eo ken an taoliou-kaer o deus graet !

KENTSKRID GANT VALERIUS KELTUS

An danevellou-man diwar-benn ganedigez hag oad kenta pobl ar Gelted a zo bet skrivet gwechall gant Segobranoz, mab Segomaros, kadour brudet eus brôad al Lingoned (1). O sevel a reas, evel m'hel lavar e-unan, diouz skouer *Danevelliou* Herodotos, mab Luxès, hag ec'h anvas anezo er yez keltiek *Sketla Segobrani*. D'o skriva e reas gant lizerennou koz ar C'hresianed a oa boaziet, en amzer-ze, e-touez al Lingoned hag an Helveted (2). Treset e voent gantan war vu-genou gand al liou a denner eus ar *varantia* (gwrizienn-ruz). Diwezatoc'h, dindan an impalaer Tiberius, Caius Julius Iantumarus, a « Branodunum » (3), en deus o eil-skrivet e lizerennou latin ha war rollou papurus evit Banona, merc'h Namatianus, al Lingon. Hag, evel en hon deiziou ez eo aet

(1) War al Lingoned, Jullian, *Histoire de la Gaule* II, p. 524-525 ; H. Kiepert, *Manuel de Géographie ancienne*, trôet e galleg gant E. Ernault, Paris, 1887, p. 297. *Sego-*, iwerzoneg seg « nerz », goteg *sigis* « trec' ». *Branos*, iwerzoneg *bran* « bran ». *Segomaros*, iwerzoneg *seaghmhar* « ijinek » ?

(2) War al lizerennou koz-se, Déchelette, *Manuel* II, 2me kevrenn, p. 569, notenn 4, ha p. 570 ; *Revue des Etudes anciennes*, 1912, pp. 283-284.

(3) *Branodunum*, furm latinaet evit *Branodunon*, a zo deut hizio da « Brandon » (Saône-et-Loire). War an ano-ze, D'Arbois, *Recherches sur l'origine de la propriété foncière et des noms de lieux habités en France (période celtique et période romaine)*, Paris, 1890, p. 400. *Iantumarus*, furm latinaet evit *Iantumaros*, iwerzoneg etmar « gredek » ? *Iantu-*, iwerzoneg et « gred, ken-oaz ». — *Varantia*, Jullian, *Hist. de la Gaule*, II, p. 300, n. 5.

ar re a oar yez rouanez ha tud-veur Keltia war nebeutaat an niver anezo (1), Q. Valerius Keltus a gavas d'ezan e raje vad o trei e latin evit brôadou Galia an danevellou-ze bet savet gwechall da veuli o gourdadou...

(1) Er c'henta kantved goude H. S., enskrivaduriou a-berz renerez-bro, kouls lavaret, evel deiziadur arem Coligny, a laka anat e oa manet ar c'hehlteig e Galia yez ar renkadow uhelda hag e kerze c'hoaz keit-ha-keit gand al latin. En IIIvet hag er IVvet kantved goude H. S., er mare ma veve Keltus, n'oa ket komzet ken nemet gand ar bobl astut a-zivar ar maez e bro an « Tre-vired », diouz m'hel lavar sant Jerom, hag e bro al Lingoned, ar Senoned hag an Aueded, evel m'hen testenjeka enskrivaduriou war drôellou-neza studiet, n'eus ket pell, gand ar aotrou Loth, *Remarques aux inscriptions latines sur pesons de fuseau trouvés en territoire gaulois et en particulier à l'inscription celtique de Saint-Révérier (Nièvre)*, Paris, 1916 (Tennet eus ar *Comptes-rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et belles-lettres*, 1916, p. 168.)

RAGLAVAR

Segobranos, mab Segomaros, douaren Segolatis, eus brôad al Lingoned, eus ar ouenn Andekamulia (1), eus mereri « Briganis » (2), etre Olka ha Nagarba (3), an hini a skriv al linennou-man. Gant grad-vat an doueed ha war ali an dud-veur aet da anaon, em eus dastumet ar bugenou ha skrivet an danevellou warno, er seizvet bloavez eus renadur ar roue Ainorix (4), mab Dovideros, e keoded sakr Andematunnon (5).

Setu aman an darvoudou ez oun bet lakaet ganto da em-breger al labour-man.

En amzer ar roue Dovideros, ar pempyet bloavez eus ar renadur anezan, e kimiadis diouz ar gêr diazezet-doun, morgeriet-krenv, a laka an doriou anez, pa drôont war o mudurunou, ar vro da drederni adalek Luta betek Barron (6)

(1) Ger diveret eus *Andekamulos* « Kamulos-vras » pe « dreist da Gamulos ? » *Latis* (e *Segolatis*), iwerzoneg *laith* « den-meur, brezelour-meur ».

(2) Ar c'hembraeg *bryn* « krec'hienn » brezoneg *bren*, *bran* (ano-lec'h *Brangoulou*), a c'houenn en e rakk eur furm geltiek « *brigani*s ».

(3) *Olka* « douar strujus », *nagarba* « douar kalet », Dottin, *Langue gauloise* (Paris, 1920), pp. 274, 276.

(4) *Aino-* pe *oino*, iwerzoneg *oin*, kembraeg *un*, brezoneg *eun*. *Ainorix* « roue n'eus nemetan ? »

(5) Hizio « Langres » (= Lingones), diwar an ano-den *Andematunus*. *Matunus* a zo eun ano-doue en enez-Vreiz hag a henvel beza diveret eus *matus*, iwerzoneg *math* « arz ».

(6) *Luta*, iwerzoneg *loth* « geun » ; *barro-*, brezoneg *bare* « lein ».

hag adalek Kamaranda betek Medionemeton (1). An dro a ris (2) d'ar C'henvlec'h galloudek, savet gwechall gand an Tri Gevell, mibien Virotonta (3), bet dibabet abaoe da lec'h o annez gant doueed ar vro ; a wared etre e vogeriou arouez-tintiou-brezel ar boblad, tenzor ar roueed, tenzor an uhelidi hag an tri c'hat den-gouestl, dalc'het da gred ar peoc'h hag ar feuriou. Gedour atao war zav ha war zihun, ec'h en em zalc'h etre an douar hag an neny, hag eus lein ar menez a daly d'ezan da zichenne e wel al Lingonikon (4) a-hed hag an holl rann-vro stag outan. Ar vro a zo diwallet gantan a gwitaïs, eur vro uhel ha santel dreist d'ar re-all, nesoc'h d'an neny eget nep bro, leunoc'h eget nikun a voueziou doueel na davont nepred, o tasoni dalc'hmat gant hiboud an eienennou, kroz ar froudou hag al lammdouriou, sarach'h ar c'hoadou, garm an evned ha blej an tropellou ; douar geotus, edus, houarnus, perc'hennet dre ar c'hlaze gant hor gourdadou, goude eun niver emgannou, ha deut da herez ar gouennou illur a vez maget enno ar wazed hag ar maouezed brasa, kaera, krenva ha gwella eus ar bed (5).

(1) *Medionemeton* « an neved (santual) kreiz ». War *Kamaranda*, sellout *Revue des Etudes anciennes*, 1920, p. 130. An eil gevrenn-cher randa, iwerzoneg rand, brezoneg rann, a verk eul lec'hiadur war harzou ar vro, *Rev. archéolog.* 1892, p. 170. Longnon, *le nom de lieu gaulois Ewiranda*, ibidem.

(2) Tro a-zehou, moarvat, da denna eurvad war e ergerzadenn, D'Arbois, *Civilisation des Celtes*, p. 254-255.

(3) *Virotonta* « krenv evel eur gour », D'Arbois, *Etudes grammaticales*, p. 30, pe « poblad-tud » da lavarout eo moarvat « danvez-mammim eur boblad-tud », *Eléments de grammaire celtique*, p. 13-14. Anvet e vez an tri Gevell gant ar Sketla Kellos, *Germanos* ha *Gaidelos* ha graet anezo an tri den-meur o deus rôet o amo da deir eil-lignezañ ar Gelted.

(4) Furm geltiekact eus *Lingonicum*, deut e galleg da *Langoinne*, an ano a raed, en XIIIe kantved, eus bro « Langres », *Revue Celtique*, 1901, p. 224. Eus lein menez « Langres » e tizer eun dremmwel ec'hon-ec'hon, Reclus, *la France*, p. 700.

(5) War ar pouezus a lec'h dalc'het gand ar broiouze eus reter Galia e kenta oadvez an armou houarn, sellout ouz Déchelette, *Manuel*, II, eil kevrenn, pp. 549, 650-651. War vent uhel ha korfadur ramzel an dud a zo bet kavet ar relegou anezo e beredou an amzer-ze, Hamy, *les premiers Gaulois*, en *Anthropologie*, 1906, 1907.

Heuliet em eus Kassianatos, mab Albiorix, douaren Teutrix, pa 'z eas, gant koun, kirri-samm, kirri-emgann hag eur bagad bras a dud, daved broiou ar c'heresteiz e-lec'h e lavared ez oa brud, preiz ha douarou da c'hounit. Gantan ha diwezatoc'h hebdan, em eus ergerzet an holl vroioze, bro « Belovésos » da genta, an douar uhelvrud, pinvidik ha frouezus douret gand ar Bodinkos (1) hag an adstériou anezan, ar Vinolandon (2), puilh ennan an trevadou mezvus en tu-hont hag e-harz ar meneziou bras erc'hek, e troad an hir-ziarroziou koadek ma kantre warno an arz, ar c'haz gouez hag ar c'havr, ouz glann al lennou-meur glas, sioul ha doun o douriou evel an oabl en deveziou hany (3). En tu-hont d'ar Vinolandon, war ar glann-hont eus mor Adria, em eus gweladennet an Hellas, e-lec'h e kresk ar gwez fiez ha lore ha ma vez enoret ar furnez ha pleustret ar ouiziegez gand ar vroiz anez, tud kenedek o dremm, krenv o izili, kadarn en emgann ha helavar er guzuliadeg. Er vrôad-ze ez eus ijinourien-gaer, kelennet gand an doueed, a oar o dourn plega an arem hag ar mein kaleta diouz ratoz o spêred, da stumma anezo e korfou paotred ha merc'hed a lavarfec'h beo-buhezek, gant e verv o dremm en o fenn, ma n'eus ken enno a ziouer nemet ar vouez. Gweladennet em eus an enezennou, bras ha bihan, nes d'an Hellas hag, en o zouez, ar santela, an azaouezeta-holl, anvet Delos gand ar C'hresianed, hag enni eun templ bras e maen-benerez ha maen-marbr gouestlet d'an Hini a vez sklerijennet ar bed gand ar pennad-bleo rodellet anezan (4).

(1) Ano hen-geltiek ar « Pô ».

(2) *Vinolandon*. An ano hen-geltiek-se ne gaver ket e skridou an Hen-amzer. Ar c'hembraeg-breman *gwinllan* « vine yard » (Richards, *Welsh-English Dictionary*) a c'houenn en e raok eur furm geltiek *vinolanda.

(3) *Verbanos* (Majeur), *Larios* (Côme) ha *Benakos* (Garde) a veze graet gand ar Gelted eus al lennou-ze.

(4) War darempredou an Hyperboreaned (poblou hanternoz an Europ) ouz templ an Heol en enez Delos, sellout ouz Dottin, *Anciens Peuples de l'Europe* (Paris, 1916), p. 198, ha d'an diweza Julian, *Revue des Etudes anciennes*, 1919, p. 10, notenn 2. War Delos, sellout S. Reinach, *Esquisses Archéologiques* (1888), pp. 143-163 (*les fouilles de Délos*) ha dreist-holl *Explor-*

En tu-hont d'ar mor Enezek, em eus gweladennet an douar-bras anvet Azia hag ar pep brasa eus ar broiou bet staget ouz impalaeriez ar C'hres gand an trec'hour-meur brudet Alexandros, mab Philippos, dre e gadarned e-unan ha hini e genvrezelourien. A-gevret gant mab uhel Albiorix, em eus marc'hekaet war an hent-bras-se a c'hellfed envel penn-hent holl henchou ar bed. Adalek glann ar mor Enezek ec'h en em led a-dreuz d'an holl'Azia betek bevennou reterel ar bed, e bro-Indez. Er vro-ze, dindan eun oabl entanet, e vev an dud en noaz-dibourc'h, hag e vesk, e-kreiz koadou uhel-uhel, miled ramzel, henvet ouz an euzadenou a zigouez ganeomp gwelout a-wechou dre hon hunvreou (1).

Damdoest d'an hent-se, diouz ar c'hreisteiz, em eus gwelet ar c'hanydi ma klever en-dro d'ezan, a-hed an nozvezioù diloar, o ouela hag o kunuda en eur wea he daouarn war he foan, intanvez ar Garianed (2). An ti, bet savet gand an intañvez doujus, gwirion, karantezus, a zo uhel, ledan, ec'hon, marzel, o tereout ouz eur roue-ar-bed. Kaeraet eo ar muriou anezan en diavaez gant skeudenou brezelourien, lenverezed, sonerien, kirri, loened-stern, kizellet er maen ha dam-zistag dioutan, ma leverer e teu ar skeudennou-ze, da vareou-zo eus ar bloaz, pa gouez sklerijenn al loargann en he brasa war an ti-kany, da enaoui ha d'en em beurzistaga diouz ar maen. Ha setu neuze o skiltra ar fleütadeg, garmadeg al lenverezed o sevel hag ahel ar c'hirri o wigourat : ambroug-kanv roue ar Garianed, o voustra eur wech ouspenn an douar genidik, eo a zibun dre ar maeziou didud.

En hanternoz d'an hent, em eus gwelet dismantrou, kement anezo ha kériou. Dismantrou ar c'hrenvlec'hioù hag ar paleziou a waskede gwechall galloud, pinvidigez ha brud

ration archéologique de Délos faite par l'Ecole française d'Athènes (war e vouladur e ti A. de Boccard).

(1) Diwar-benn an hent-se gwelout Strabon, troïdigez c'hallek gant Tardieu kevrenn III, 3re mouladur (Paris 1909), pp. 157-158.

(2) Ar c'hanydi brudet, savet d'he fried gand Artemisa, rouanez Karia, an hini eo, moarvat. Bez' e oa anezan unan eus « seiz marzenn » ar bed.

roueed ar Vriged (1). Eno e veve, war a leverer, ar roue e ziskouarn-marc'h (2) ; eno e taspuerne an aour a veze digaset d'ezan gant e strolladou listri-mor hag e vagadou kezeg-samm. Eur souez ar mogeriu maen-ze a lavarfec'h ez int bet savet gant dourn ar ramzed a bantennadou krec'hioù hag a dolzennou roc'h a bez distaget diouz tor ar meneziou ! Eur marz ec'honder an dachennad gourizet ganto ! Dreist pep muzul niver ar saliou-trona, ar c'hambchou, ar grignoliou, ar banellou, ar doriou, ar porziou, al leurennou pavezet (3) ! Nemet hizio e ren el lec'hioù-ze an digenvez hag an didrouz. Ar roueed n'eus ken anezo ! Steuziet o galloud ! Stlabezet eskern o saverien-vogeriu, pulluc'het brec'h o brezelourien ! Ar saliou-trona, kambr an tenzoriou, ar grignoliou a zo disto ha gouillo ; enno e kresk an drez hag en eim repu ar gouezed. War al leurennou pavezet, kemeret ganto da baouezlec'h, brezelourien uhel-ventek, deut a vro an Teir-Stêr a zibenvest hag a hual o c'hezeg ; meska a ra ar gwragez hag ar vugale anezo en-dro d'an tantadou ha, war an hent o kas d'an aven, Maponos ha Geneta, o kenstoui o fennadoù bleo melen-aour, a stok o dioujod o poka an eil d'egile en eur c'hoarzin (4).

(1) *Briges, Bruges*, e gregach. War an ano-pobl-ze, sellout ouz D'Arbois de Jubainville, *Premiers Habitants de l'Europe*, kevrenn genta (eil mouladur, Paris, 1889), p. 278.

(2) O veza m'où an azen pe zamanavezet pès zianay d'ar Gel-ted, e tro Segobranoz ar roue e ziskouarn azen en eur roue e ziskouarn marc'h. Hevelep trei, er Grenn-amzer, e lennegez nevez-keltiek Iwerzon, *Celtia*, ebrel 1903, pp. 61-64 (*King Oghy has Horse's Ears*).

(3) Dismantrou Midæion ha Gordion, moarvat. Nemet n'o deus ket kavet an ergerzourien-studia alaman ar mogeriu kuklopl a zo meneg anezo gand ar baejour kelt hag e tiskredont zoken e vije bet biskoaz Gordion kel'hiet a vogeriu, S. Reinach, *les fouilles de Gordion* (*Revue Archéologique*, 1904, II, pp. 119-125). Dismantrou all martez, o tont eus an Heteaned, an hini eo. War stad Gordion ha Midæion er 1re kantved eus hon amzer-vez kristen, sellout Strabon, troïdigez Tardieu, II, p. 532.

(4) An Albis (Elb), ar Visuria (Weser) hag ar Rénos (Rhen) eo an teir stér-ze. Mouskomz eo a zo graet aman diwar-benn aloubidigez kreiz an Azi-Vihana gant ar Chalated. Maponos a zo deut e kemblaeg da « mabon », paotr yaouank, ha Geneta da

Pelloc'h, kalz pelloc'h, war harzou gouelec'hiou Sour (1) hag Arab, anezo kompezenou traezek ha meinek, hep gwez, na geot, na dour, ez eus, etre diou stér, eur blenennad all ec'hon ha frouceus, ma eoster enni gwiniz. Eno em eus graet hent, a-hed deveziou, war straedou eur geoded ec'hondivent, koz evel an douar hag ar bed, mamm holl geodedou an douar, kelennerez ar re fur, magerez ar ouzieien, krouerez tud ampart en holl arzou ha micheriou. Gourizet eo a vogeriou ramzel, en o diabarz tiez a gant-miliadou, parkou ha liorzu a viliadou, templou ha paleziou a ganchou. Seiz tour savet an eil war egle a weler eno, hag ar seizvet, an uhela-holl, a zo anezan eur santual da vab skedus an Nenv. Tri c'hangt pemp ha tri-ugent derez aour hag arc'hant, kement anezo hag ez eus a zeiziou e bloaz-heol bro Galdea, a gas eus troad an tour d'al lein anezan, e-lec'h ez eus eur maen yec'hedus ma vez pareet dre steki outan klanvourien gêr. Gand ar ramzed eo e vœ savet an tour-ze gwechall, c'hoant d'ezo da skeuliata an nenv, nemet mesket e vœ o yezou d'ezo gant an Uhela o stlabezas e pevar c'horn ar bed. Evel m'eman, an tour-ze n'en deus ket e bar e bro all ebet ; unan eus marziou ar bed eo-hen (2).

Gwelet em eus ar gêr graet a vaen-benerez ha maen-marbr a zo bet savet gand an trec'hour-meur Alexandros, mab Philippos, da lavarout eo Alexandria-war-an-Nil, Glan ha gwenn-kann e sav ar gêr-ze war ribl mor ar C'hreisteiz, en tu-hont d'an dour rag-eeun d'an Hellas, e toull-dor avei ha bro an Ejipt. Rak ar vro-ze hag an draonienn ma red even vras an Nil ne reont nemet unan. Glas ha tudek eo an draonienn, golôet a vez, a zouarou-gounit, a beurvaniou geotek, dre-holl e-leiz enni boud an douriou ha mouez laouen an tropellou. Hogen, an distera ma pella an den diouti, ne gav mui nemet traez ha mein-ruilh, ne wel ken

“ geneth », plac'h yaouank. Ar Sangarios (Zacharia, hizio) e tle beza an aven-ze ; tremen a ra dre Gordion ha Midaeion.

(1) Sour, ger distreset eus Tsour, ano semitek kér « Tyr », a zo diveret dioutan, e gregach, an ano-bro Suria « bro-Syri ».

(2) F. de Mély, *la Tour de Babel en 355 après J.-C.* (Paris, 1900). Tennet eus ar *Revue archéologique* 1900, n. pp. 412-421.

nemet naered, o tougen an dent anezo hag o rei ar maro, oc'h emwea, oc'h emgammeska, oc'h emgeja a-ganchou war an douar, ha korc'houezadou-traez, bannet gand an avel, oc'h emwea a-ganchou en aer hag en amzer. Ne glev ken nemet yud al leoned o troiata ouz e heul gant krec'hion ha traoniou evid e blaouia. Eun doare dibar a gizier gouez eo al leoned-ze : kement anezo ha tirvi, en tu-hont da nerz an taro o devez gwevnied ha skanvded ar c'haz-karvetaer. Ar par a zo ar penn, ar gouzoug hag ar choug anezan bir-vlevek, e doare eur moue ; ar barez-hi n'he deus ket a voue... Hogen, ouspenn a zeuio ganem diwezatoc'h diwar-benn al loened-ze, mar bez youl an doueed, kerkouls ha diwar-benn an holl loened all am eus pledet ganto e broiou ar C'hreisteiz. An douarou milliget-se, ma kantre enno al leoned hag an naered a vœ lakaet gwechall gand an doueed, savet droug enno, da ouelec'hiou hesk, dizour ha dic'hlaez, da viken gourlosket gand an heol. Enderc'hel a reont traonienn ha bro an Ejipt evel ma vez endalc'het gand an dourn dournell ar c'hlez, hag e tisrannont an douar-Bras anvet Azia diouz an douar-Bras anvet Afrika.

Marziou all am eus gwelet c'hoaz en Ejipt a vo dezrevet let ganen diwezatoc'h diwar o fenn dre ar munut, mar bez youl an doueed, rak eur vro eo eus ar marzusa ha dishen-vel e pep tra diouz ar re-all. Ne livirin ket aman nemet ar pez am eus merzet eno eus an templou gouestlet d'an doueed, ken ec'hon ha kériou, keit ha ken teo ar mogeriou anezo ha mogeriou krenvlec'hiou, da harpa o zôennou en diabarz peuliou maen stank-ha-stank, keit ha ken teo pebunan hag ar pinennou bras o c'holei tor menez Vosagos (1) e bro al Lingoned, pe pantennou menez Iouris (2) e douarou ar Sequaned. Kaeraet eo muriou an templou-ze gant skeudennou livet pe benet er maen, enskrivet warno ouspenn, e

(1) Vosagos a veze graet gand ar Gelted, neket hepken eus ar « Vosges » breman, hogen ouspenn eus ar c'hrec'hion anvet « monts Faucilles », « Plateau de Langres », « Hunsrück » (Kiepert-Ernault, *Manuel de Géographie ancienne*, p. 315).

(2) Jura. War an awo-ze sellout *Rev. Celtique*, 1907, pp. 339-340 ; D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, pp. 147-148.

linennadou-skritur, meuleudi an doueed ha danevell tao-liou-kaer rouanez ar vro. Teir c'hrugell-vaen am eus gwelet o c'holei beziou tri eus ar rouanez-se. Lufret-kaer, ramp ha lintrus d'an heol evel skourn eo ar mein warno, hag int kement o-zeir ha teir c'hrec'hienn. Evel tri menez e savont en oabl. E-harz bez an tri roue, d'e ziwall, ez eus eur skeudenn ramzel kizellet er maen : hini eur c'hi penn-den o sellout ouz ar sav-heol (1).

Eus an Ejipt ez oun aet da Garthada, kér he c'chant-hakant a vagou, porz al listri-rederen-vor ma tired di pinvidigeziou an douarou-Bras hag an inizi, ma kaver ennan sklaved o tont eus par pella ar bed, eus pevar c'horn an douar. Kevrenn gornok ar vro am eus treuzet, ma ra ar C'hresianed Libua anezzi. Meneziek eo, koadet-stank ha leun a varmouzien hag a olifanted (e kentel e vo displeget ganen diwar-benn ar marziou-ze). Neuze, e tizis Tingis (2) war glann ar mor-Bras. Ac'hano, en eur ober eun nebeut deiziou-treiza, ez eer war vigi d'ober kenwerz da Dir ar Maouezed, an Enezenou Gwenvidik (3). Eus Tingis ez oun aet da Gadir (4) en tu-hont d'ar striz-mor etre mor-ar-C'hreisteiz hag ar mor-Bras. Ac'hano, dre ober hent a-dreuz da zouarou an Ibered hag ar Gelted, em eus diraezet Brigantion, war blegmor Galia. Er gér ziweza-man e tigouezas ganen, dre eur vad, eun den kadarn ha gouiziek eus Iverio, Bituslanos e ano, a oa deut war e lestr da werza aour, krec'hin ha skla-

(1) Ar Piramidennou brudet eo hag ar Sfins ker brudet-all. Heman, aet da gi gand ar beajour kelt, a zo, e gwirionez, eul leon penn-den, o skeudenni an doue Harmakhis, an heol en dremmwel (S. Reinach, *Esquisses archéologiques*, p. 15).

(2) *Tingis*, breman Tanger (Marok).

(3) Enezenou « Canaries » breman. An ano a « Tir ar Maouezed », graet anezo gant Segobrancos, a zeufe marteze eus eur voaz heuliet gwechall gand ar vroïz, ar Ouunched, e-kenver o ostizidi. Sellout ouz Verschuur, *les îles Canaries*, war *Le Tour du Monde*, 1902, 1, p. 89. Brudet e oa kened ar Gouanchezed, beteg er Grenn-amzer, e-touez ar verdeidi spagnol ha norman, (A. Bertrand, *la Gaule avant les Gaulois*, 2me mouladur, Paris, 1891, pp. 294-297).

(4) *Gadir*, Cadix hizio.

ved, hag a rôas d'in, diwar-benn e vro hag an istor anezzi, an diskleriaduriou a vezoz kavet pelloc'h (1).

E Brigantion (2) e savis war lestr da c'hounit Korbilo, hag eus ar gêr-ze, en aber al Liger, e rann gornok Galia, e teuis en-dro da Vriganis ha bro al Lingoned, goude eun diankaden a nao bloaz. Ar re-ze eo ar broiou am eus gweladennet, ken gant mab uhelouenn Albiorix, ken hebz an diwezatoc'h, pa voe kouezet ar c'hi kadarn-ze dindan goafiou ar Veded, war zouar bro-Azia. Pa gouezas, an Arz distourmus e argad, ez oa en-dro d'ezan eur c'helec'hiaid bras a gorfou enebourien ha kezeg en doa lazet, ken e neue er gwad e gorf a-bez. E benn n'o deus ket bet ; hogen ni hon eus bet o re : pintet int bet ganeomp e beg hor goafiou pe skourret ouz kerc'hen hor c'hezeg. Hor roue hon eus beziet war vaez-ar-stourm, el lec'h end-eeun m'oа bet trec'h d'e enebourien. Eno, hon eus kleuzet poull e vez ha krugellet ar mein warnan, népell diouz raoesklegou an aven a vez graet anezzi Tigris gand ar C'hresianed. E bred hon eus debret ha lidet e c'hoariou-kav ; lazet hon eus d'ezan war e vez e gezeg, e ochen, e sklaved ha hanter-kant prizoniad-brezel dibabet a-douez ar re grenva, ar re gaera. Eno e sav ar grugell anezan, eno e c'hourvez o c'hortoz deiz an adlivadur (an advuhez). Hag, o c'hortoz a-gevret gantan, eman gourvezet eno ives Vinda, merc'h Kantosenos, ha Litugenos, mab Ambiorix, hag Ambaxtos, mab Ambaxtos (3).

(1) **Bituslanos*, hen-iwerzoneg *bith-slan* « bepred yac'h », D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 92. — Aour Iwerzon, *Rev. Celt.*, 1900, p. 166-72. Aourusted Iwerzon a hanval beza bet en he brasa etre ar bloaziou 1500 ha 1.000 kent H. S. Nemet buan ez eas da hesk pinividigez ar gweleaudou metalus, anezo mein distag a-skign war c'horre an douar. A-raok ar V^et kantved kent H. S. n'oа ken anezzi, da lavarout eo meur a gantved a-barz an amzer ma veve Segobrancos. — Krec'hin digivich (kriz) ha sklaved, Strabon, IV, 5, 2 ; Rhys, *Celtic Britain* (IVe mouladur), pp. 268, 305.

(2) *Brigantion*, hizio La Corugna (Spagn).

(3) Emgann etre Kelted ha Meded, er bloaz 220 kent H. S. D'Arbois, *Principaux auteurs de l'antiquité à consulter sur l'histoire des Celtes* (Paris, 1902, p. 169). Diwar-benn ar Veded, e kavor kelenn gant Zaborowski, *Peuples aryens*, p. 125-214. *Vinda* « an hini wenn » ; *kanto-* « kann » ; *senos* « hen » ; *Litu-*

Ouspenn ar broiou emoun o paouez envel, em eus gweladennet broiou all c'hoaz, rak, pa voen harluet diouz douar al Lingoned, ez oun aet en tu-hont d'ar Rênos hag em eus ergerzet, a-hed mizveziou, ar c'hornadou en em astenn, er sav-heol d'an aven-ze, betek kompezennoù digoad bro ar Skuted. Treuzet em eus douarou an Helveted (*Helvetii*), ar Volked (*Volkas*), ar Voged (*Bogi*), ar Gotined (*Kotini*), betek Budorigon (1) war stêr Viadua (2). Ac'hano em eus tizet an Danuvios (3) hag, oc'h ober hent dre vro an Aravisked (*Araviski*) hag ar Vastarned (*Bastarni*), ez oun aet gand ar red anezan betek mor ar Sav-heol e-lec'h e tinaou e zouriou. Hogen n'eman ket ar mare nag al lec'h da vont d'an ergerzadenn-ze dre hir-gomzou.

E kement bro am eus ergerzet er C'hreisteiz, em eus gwelet an dud oc'h ober gand ar skritur evit derc'hel koun an oberiou hag al lavarioù dellezek a envor. Ar C'hresianed hag ar poblou o veva er Vinolandon, ha re an Itali er c'hreisteiz d'ar Bodinkos, an « Tursed » (4), an Ombrianed, ar Romaned ; brôadou bras an Azi hag an Ejipt ; al Libuaned ha tud Karthada war zouar an Afrik ; Tartessiz hag Iberiz er Spagn ; holl e c'houzont treska war ar c'hrec'hin pe war ar prenn, war ar maen pe war ar c'hoar, war an arem pe war ar pri kalet-poaz, arouzeziou skritur. Ha mat em eus kavet ar voaz-ze. Rak, mar gallor fizout e kounerez mab-den, evelato e tigouez a-wechou, da heul kozni pe glenved, ez afe war zisleberi pe zisteraat, hag e teufe an envoraduriou da veza arvarus. C'hoaz e tigouez ez afe hini pe hini ez trumm diwar ar bed-man, en eur gas kuit gantan kement en doa desket drezan e-unan, ha kement a oa bet desket d'ezan gand e c'hourdadou. Ha kollet da viken an holl denzor-ze a

genos « mab al lid » ; *ambio-* iwerzoneg *imbe* « sklotur » ; *rix*, iwerzoneg ha brezoneg koz ri « roue » ; *Ambaxtos* « mevel », kembraeg *amaeth* « labourer-douar ».

(1) *Budorigon* (Ptolemaios, II, 11, 13) ; hizio Brieg-war-Oder, Silezi.

(2) *Viadua*, an Oder (Kiepert-Ernault, *Manuel*, p. 315).

(3) *Danuvios*, an Danub (D'Arbois, *les Celtes*, p. 7).

(4) Pe « *Tursaned* », an Etrusked (D'Arbois, *Premiers Habitants*, I, pp. 74-5).

skiant ! Ne dremen ket a hanvez, ne da ebiou goanvez ebet hep na ve c'houezet tan ar brezel e lec'h pe lec'h eus ar vro dre uhelegez, gwarizi, droukrans, orged, c'hoant d'ar brud, d'ar preiz ha d'ar pennou trouc'het. Mizvez ebet heb e vuntrou, e emgannou, e lazadegou ! Tiegeziou a-bez, hag int savet, d'ar beure, en o c'haera gand liviou ar vuhez, e-kreiz levenez ha c'hoarz, flastret ma 'int bet dindan tousmac'h ar stourmadou, o c'haver d'an noz yen ha dilavar dindan diouaskell zu Katubodua (1).

Unan am eus anavezet, uhel ar ouenn ha brudet-dreis an ano anezan, hini Matumaros (2), mab Matugenos. Mirourien ez oant da henganennou ha da zanevellou uhelbriz diwarbenn derou ha brud an Andekamuliaked (3). Pa guiteis, ez yaouank c'hoaz, bro al Lingoned da heul mab uhelwad Albiorix, ez oa eus an tiad-tud-ze, a-gevret gand an tad, c'houzek paotr e barr o oad a dalvez kement ha kant war an emgannlec'h pe er guzuliadeg, c'houec'h plac'h ha trengont hogos holl yaouank, gant tost da hanter-kant a vugale. Bez 'e oa ganto teir gwech hanter-kant ki, teir gwech hanter-kant mevel, tri c'hant a gezag, nao c'hant a zaout ha pemp mil danvad. War eun dachennad ec'hon ouz glann stêr Trigisamos (4) en em astenne ar c'hloz anezo. Eno e tivogede o zi-meur, e-kreiz peurvanou, parkou ha koadou. Pa voen en-dro, a-benn nao blosaz, ne vane ken war zav peul ebet anezan. Pell e kantreis, o klask, hep he c'havout, roudenn an oaled : stlabezet ez oa ar mein anezzi, aet al ludu

(1) War ar stank-ha-stank eus ar brezelou e Keltia, sellout ouz Kezar, *Commentarii de bello gallico*, VI, 15 ; — Strabon *Géographika*, IV, 4, 2 ; — Tacitus, *Historiae*, I, 74 ; — Jordanès *De origine actaque Getarum*, 2. — Katubodua, ano diougevrennek ouz hen ober *katu-* iwerzoneg *cath*, kembraeg ha brezoneg *kad* (gg.) « emgann », ha *bouda*, iwerzoneg *bobd* « branze ». Sellout ouz Rhys, *Celtic Heathendom*, p. 43-4.

(2) Bras evel an arz (ourz).

(3) Ano-meuriad diwar dourn Le Tarzec ha savet gantan, moarvat, diouz skouer *Teutobodiaki* « bugale » pe « mevelien Teutobodios », D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, p. 355.

(4) Stêr ebet ganti an ano-ze e bro al Lingoned. An *Trigisamos* (breman Dreisam) a oa eur waz eus an Erkunia, Kiepert-Ernault, *Manuel*, p. 300, n. 2.

gand an avel, ha golôet al lec'h m'edo gant hir-c'heot, strouez ha brousgwez. Hinoni a rae an nenv ; glas e oa ar geot hag an deliou ; dindan va c'hammedou e pep lec'h e tigore bleuniou ; war ar skourr e kane an evn, ha d'am diskouarn e voude drantik ar gwenan. Tenval, hag evit se ! edo ar bed d'am sellou, skrapet ar chatal, marvet ar vevelien, marvet ar wazed kadarn, ar maouezed hag ar vugale ! Eus a-douez kant den a wad rik, unan hepken en doa tec'hét, eur plac'hig pemp bloaz a vœu gwerzet da varc'hadourien a ziavaez-vro hag a gavis, deut d'he fevarzek vloaz, e ti Diviko, ar Pikton, ma oa sklavez gantan, lakaet da vala heiz. Nemet ez oa ar pengadour karantezus outi oc'h ober brao d'ezzi evel d'unan eus e verc'hed (1).

An dud-ze, a gouezas dindan taoliou ganas, a oa kerent d'in. Talvezet em eus o maro d'al lazerien ha ze eo a vœu penn-abeg d'in da vont en harlu. Hogen, kollet e vœu da viken ar c'hanennou hag an danevellou ma oant mirourien d'ezzo ; ha n'eo ket digand ar bugelig, n'oa nemet pemp bloaz pa vœu tennet a-dre ar flammou gant daouarn ar vuntrieren, e c'halljen o diskî en-dro. Dre-ze eo e ris va menoz da lakaat dre skrid kement am eus gwelet dre ma valeen bro, kement am eus desket digant Kelted ar Vinolandon hag ar broiou all diwar-benn o istor, o emgannou, anoiou o renerien, tao-liou-kaer o brezelourien, ha derou-kenta hor gouenn. An traou-ze den biskoaz n'en doa o skrivet. Setu e vezint skrijet evid ar wech kenta ! Lazer em eus an tirvi, ha gant skoazzell tri eus va milbien, em eus aozet ar bugenou ha mesket al liou. Ha, bete-goût na zeufe war-dreuz enebourien, em eus emwelet Vepomulos, beleg Anvalos (2). E-barz neved Anvalos e vezor goreet ar bugenou, ha kinniget d'an doue e

(1) *Piktoned* (*Piktones*, **Pixtones*), poblad e rann gornok Galia a zo deuet ar vro anezzi da vout ar « Poitou » (= **Pixtovum*), D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, p. 285. — War ar merc'hed e oa al labour mala-heiz d'ober bleud, dre an Europ a-bez, en ondvez ragistorek, Déchelette, *Manuel*, I, p. 345.

(2) *Vepomulos*, kembraeg gwep « dremm ». — *Valos* (e lec'h **valpos* ?) hen-vrezoneg uual, guual (en anoiou divoutin), a zo anezan marteze unan eus anoiou keltiek ar bleiz, Dottiù, *la langue gauloise* (Paris, 1920), p. 295.

vezint. Ha neb a venno gwelout anezo, ha lenn al lizerennadur diwarno, ha dont da anaout an darvoudou, a yelo di.

An navet nozvez a viz Mediosamonios (1), d'ar sav-heol, an navet bloavez goude d'in distrei eus broiou ar C'hreisteiz, Kissiambos (2) ha pennou an Aulerked o vez a klevet va dezo ha kavet mat anezan, em eus graet ar rôadou sakr ha sevenet al lidou dileet, ha staget da skriva em domani Blâtomagos, e bro an Aulerked (3). Ra zeuio Aulerka Vimpis, a wisk war he rodelladou bleo melen tog-brezel arem an Aulerked (4), da stouï ouzin he fenn brezelourez kaer ha her, da ren va dourn, da sklerijenni va spered, da gadarnaat va c'halon ! Doueed gwarezourien Geltia, ar re anavezan hag ar re n'anavezan ket, ra vezint a-du, d'in da gas va menoz da vat !

(1) « Kreiz-hany ». Aet da « mezeven » e brezoneg. Gand ar Gelted, an hanv, kemeret ez striz, a oa anezan tri miz, mae, mezeven, gouhere. Kemeret ez ledan, e staged outan tri miz all : eost, gwengolo, here.

(2) Dre enskrivaduriou war beziou-moneiz, ec'h anavezer eur « Kissiambos » a oa *vergobretos* (da lavarout eo reizaouer meur) war al Lexoved (*Lexovii*).

(3) « Tachenn ar bleun » pe « ar vleunveg ». *Blâto-*, iwerzonneg *blath* « bleun », kembraeg *blawd*, « bleud ». *Magos*, iwerzonneg *mag* « tachenn, kompezen », kembraeg ha brezoneg *ma* « lec'h » (en anoiou-lec'hioù a seurt gant *goariva* « teatr », hag all). *Blatomagos* a vefe, ger evit ger, e brezoneg bremen, *Bleudva*. Aulerked (Aulerki, d'an unander *Aulerkos* war ar peziou-moneiz), poblad gwalarm Galia a oa ar c'hrenvylec'hioù penna anezzi *Mediolan* (bremen Evreux = *Eburovikes*), *Suidinon* (bremen Le Mans = *Kenoman*), *Noviodunon* (bremen Jublains = *Diablantes*).

(4) Gant Le Tarzec eo bet krouet an douezañ Aulerka. Nemet, dre enskrivaduriou eus an Hen-amzer, ec'h anavezomp doueed ha douezañ anvet diouz ano ar boblad pe ar gêr a warezont : *Allobrox*, *Arvernos*, *Bibrax*, *Dexiva*, *Mogontia*, *Trikoria*, Reñel, *Religion de la Gaule*, pp. 394, 397, 401, 405. Diwar-benn tog-brezel arem an Aulerked, Dechelette, *Manuel*, II, p. 229.

LEVR KENTA

DIS ATIR

Neb a lenno al linennou da heul hag a lakaio evez mat gand ar bugenou-man, ra vo sellet outan a-du gant Mestr ar santual, ra warezo Dis Atir (1) anezan hag e dud, o rei nerz, kadarnded ha meiz d'e vibien,^{*} kened, furnez ha yec'hed d'e verc'hed ; o tiwall e chatal hag e barkou, e di hag e oaled, e goadou hag e bradou, e stêr hag e stank ! Ra vo laez d'e vuoc'hed, mel d'e weñan, trevad d'e barkou, mez d'e zervenne, pesk d'e zouriou. Ra droio rodou e girri lenkr ha diwigour, ra vo e-ratre e vinviou-labour hag e velien niverek ha doujus. Ra vo dalc'hmat e gaoter leun a gig, e gorn-eva leun a vez, e oaled o tivogedi !

An neb, avat, a nac'ho lenn al linennou-man, pe a viro ouz ar re-all d'o lenn, pe a labezo ar bugenou, pe a rasklo

(1) Pe ater. Furm geltiek an hen-arieg *pater*. Aet da *athir* (iwer-zoneg), *atr* (hen-vrezoneg en anoiou divoutin, *Rev. celliq.* 1894, pp. 224-7; 1907, pp. 119-21).

pe a gemmo tra pe dra el linnenadou a zo warno, ra skoio outan Mestr ar santual eur maro buan ha trumm. Dis Atir r'e zevo, r'e vougo, r'e veuzzo, r'e gaso da get, r'e skubo a ziwar c'horre an douar, r'e denno a-dre ar re veo, ra stlapo e gorf e koundouniou an douar, ra wano anezan, ennan e-unan kerkouls hag en e vibien, en e verc'hed, en e vevelien, en e chatal, en e viniou, en e barkou, en e bradou, en e goadou hag en e zouriou !

Ganedigez ar bed, ganedigez ar ramzed hag an doueed (1).

Kement-man eo diskuilhadur an Derou, danevelladur ganedigez ha bugaleerez ar bed, dezrevelladur rannou ar bed, niveradur oadveziou ar bed, evel m'em eus, me Segobrancos, mab Segomaros, her c'hlevet diwar diouweuz Esumopas, an drouiz.

E tarz kenta an Amzer, e penn-derou an Traou, n'oa na douar, na mor, nag aer, na heol, na loar, na stered. Tri bed avat a oa. Bez' e oa *Aedobitus* pe *Tenedobitus* (2), « Bed an Tan », mammenn pep luc'h ha pep gwrez, n'en deus gallt biskoaz krouadur, d'ezan kig hag eskern, gouzanv ar sked hag an tommoder anezan, n'en deus nikun tizet biskoaz, ha ne dizo biken, mont en e ziabarz. En e greiz, e kreiz *Aedobitus*, a-dre krenv-vogeriou tan d'ezo ouspenn mil *rasta*

(1) Likit e kemm gand an danevell-man pennadou an Edda diwar-benn ganedigez ar bed, ar ramzed hag an doueed, e levr Anderson, *Mythologie Scandinave, troïdigez gant Leclercq* (Paris, 1886), pp. 15-33. Jullian a gav d'ezan ez eus en Edda eun hekleo eus ar gelennadurez keltiek diwar-benn derou ar bed hag an dibun anezan. Gwelout an abegou ma harp warno e gredenn en e *Histoire de la Gaule*, II, p. 176. Ar gelennadurez nevez-keltiek diwar-benn derou ar bed, evel m'en em ziskouez e skridou iwerzonek ar genn-amzer deut beteg ennomp, n'eus enni keleñnadur ebet war penn-kenta an Danvezenn, D'Arbois, *Le Cycle mythologique irlandais*, Paris, 1884, pp. 29-30.)

(2) Iwerzoneg *aed* « tan », kembraeg *aidd* « oaz ». Iwerzoneg *bith*, hen-gembraeg *bit* « bed ». Evit *tenedo-*, likit e kemm an iwerzoneg *tened*, tro-c'henidik eus *tene* « tan ». *Tenedon* a oa eun ano-lec'h e Germania, er marevez kelt-ha-roman.

uhelder, dek mil *leuga* led, kant mil *leuga* (1) hed, dindan koabrennou tan ma kroz ar gurun enno dibaouez, war al leur-zouar a zo henvel ouz houarn ruziet-gwenn-kann hag atao kren-digren, eman ar Bezout, n'eo bet gwelet biskoaz ha na vo gwelet biken gant dremm mab-den, ha n'ouzer ano ebet d'ezan. An Hini eo na anavezer nag e reiz, nag e ouenn, nag e neuz, an Hini n'en deus na tad na mamm, na kar na par, an Hini n' eo bet engehetet biskoaz ha n'anavezo ket an dremenvan, an Hini n'en deus na derou na diwez hag a reer anezan, pa na ouvezer ano a-hend-all, *Guton* (2) « a beder », *Uxamon* pe *Uxellimon* (3) « an uhela-holl », *Bitumon* (4) « an holl-bad-dreist ». Eus Guton eo ez eo deut, diwanet, strinket *Analla* (5), an anal, an elfenn-vuhez ma vez enaouet ha kendalc'het ganti kement en deus buhez war an douar ha dre ar bed : geot, gwez ha loened, ramzed, doueed ha tud.

E-kenver da Aedobitus edo *Nemobitus* (6), an islonk dis-

(1) *Leuga* « leo », muzul hed-hent e Galia hag e Breiz-Veur (*Rev. archéol.* 1914, pp. 137-8) o talvezout 2220 metr. *Rasta*, muzul hed-hent e Germania, o talvezout 2 *leuga* (Jullian, *Hist. de la Gaule*, II, p. 395, n. 3).

(2) Likit e kemm an iwerzoneg *guth* « mouez » (= **gutus*), *guide* « pedenn » (= **godia*), hag ar goteg *guth* « Doue », furn nep-reiz o ter'hel lec'h eun hen-arieg « *ghuton* ». E sanskriteg *huta* « galvet », *Puru-huta* « Lies-galvet », les-an roet d'an doue Indra. Eus ar goteg *guth* e teu *gudja* « *beleg* » (*godi* e skandinaveg). Kenveria an hengeltieg **gutuatin*, **gutuatros* « *beleg* », latinaet e *gutuater* war an enskrivaduriou eus ar marevez kelt-ha-roman (*Rev. celt.*, 1907, p. 119-21). **Gutuatin*, ano diougevrennek ouz e ober *gutu* + *atir*, a dalvezet kement ha « tad ar galv » pe « tad ar bedenn ». *Atir* a gaver c'hoaz da eil kevrenn e **Valuatin* a vefe furn geltiek ar skandinaveg *Valfadir* « Tad al Lazadeg » pe « Tad ar re lazet ». **Valuatin* a oa, moarvat, e-touez ar Gelted evel e-mesk ar Skandinaved, eul les-an da Zoue Meur ar Maro ; aet eo da *uualatr*, *walatr* en hen-vrezoneg, *gwalladr* « rener meur, roue bras » e kembraeg (*Rev. celt.*, 1894, pp. 224-5).

(3) *Uzamo-*, kembraeg *uchaf* « uhela ». *Uxellimo-*, iwerzoneg *huaislim*, Dottin, *Langue gauloise*, p. 295.

(4) *Bitumus* (furm latinat) « ar peurbadusa », ano-den e-metou Kelted an Itali, D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 96. *Bitu-* « peurbadus » a zo aet en iwerzoneg da *bith*, *bid*, e kembraeg da *byth* « *heped* », e brezoneg da *biz*, *bis* (biskoaz, bisviken).

(5) Krenn-vrezoneg *anazl*.

(6) Iwerzoneg *nem* « nenv », hen-vrezoneg *nom* « templ, santual », Loth, *Vocabul. v. br.*, pp. 194-5.

trad, divent, diharzou, ma rene ennan bepred an noz hag ar yenien, e lec'h n'oa tra a gement en dije buhez, domani ar Goullo, an Netra hag ar Maro. Etre Nemobitus hag Aedobitus en em gave *Vindobitus* (1) « ar bed gwenn, kaer pe wenvidik » a zigemer luc'h ha gwrez Aedobitus hag a oa distanet ennan al luc'h hag ar wrez-se dre amezegiez Nemobitus.

Gand eur bastellig distaget diouz ar rann eus Aedobitus o vevanni *Vindobitus*, e reas Guton, e derou an Amzer, eun dolzenn gelc'hiek a voe lakaet gantan e-kreiz *Vindobitus*, hanter-hent, keit-ha-keit-all etre Aedobitus ha Nemobitus. An dolzenn-ze eo a zeuas, dre yenaat, da veza an douar. Pastellou all entanet, distaget diouz Aedobitus, a voe lakaet gant Guton d'ober an heol, al loar hag ar stered. Ar re-man diweza, a voe skignet gantan e Nemobitus da bellaat an harzou ha da sklerijenni an tenvalderiou anezan.

Evid an douar, gwenn-kann da genta evel eur pez-houarn war deuzi, e teuas a heb eil da velen-ruz, da ruz-gwad, da ruz-moug, da velen, da loued, betek koll pep luc'h ha pep tommder. Neuze e tenvaas an aezenou diwar Aedobitus hag, o koueza e glaveier berv, e c'holojont gorre an douar gand eur gwiskad dour ma vordrouze, ma rede-direde dibauuez warnan, an eil war-lerc'h egile, koumou, tonnou ha gwagennou. Heb dale, du-man du-hont eus goueled ar mor e tiguzas eur c'herreg bennak ma tarzas outo an tonnou oc'h eonenni, hag e voe tro enezennou a c'hlazennas hag en em c'hourizas a skosellou. Dre greski dalc'hmat e niver hag e ment, e teuas eur c'halz a enezennou d'en em staga kenetrezo o c'henel douarou-Bras. Seul ma koaze ar wrekent ha ma 'z ae an douar war gosaat, e krize hag e roufenne an drempenn anezan gand ar riou hag an oad. Meneziou a savas, eienennou a darzas eus dounder an douar, eus tor ar menez, eus troad ar roz, hag e stankennas an douriou diouto en izelennou, oc'h andonia gwaziou, stériou, lennoudour. Ar mor, e ouelec'hioù loued ha glas, a gelc'hias an douar evel eur c'hat arc'hant pe eun naer-veur, e-keit ha m'en em gaerae an douar gant koadou ec'hon hej-dihej ha

(1) Iwerzoneg *find*, hen-vrezoneg *uuin*, ueñ « gwenn, evurus », Loth, *Chreste*, br., p. 175.

heson bepred dindan anal an avel. Er glazvezennou digenvez e krozas al lammdouriou hag e stagas dre-holl an dourier-red gand o labour rimia ha toulla ar c'haleta rec'hier, ruiilha traez, pri ha bili, kleuza traonennou, adstumma drempenn am douar.

Neuze eo e teuas eus doun Nemobitus *Rogiamon* (1), ar goanv-meur, a voe skleret gantan uhela kevrenn ar bed ha peur-c'holoet a skourn, a riell hag a erc'h. E-pad ma rene Rogiamon eo e c'houezas Guton e anal war ar bed o kroui Belos a engehetas Belios, Aotrou ar Maro, Tad ar Ankou, e tie kement en deus buhez distrei davetan eun deiz, e tie neb a zo bevaet gand ar C'houez dont d'e gaout o tiwiska e zibourc'h marvel. Goude-ze, e stummas Guton an tri ramz a zo tadou da ouenn ar ramzed, da lavarout eo Senos, Mâros ha Iovinkos (2). An eskern anezo a reas gand ar mein yen hag ar rec'hier ; gand an douar hag an erc'h ec'h aozas o c'higenn ha gand ar skourn e stummas o c'halon. Eus ar c'hoabrennou gwenn ha loued e tennas danvez o empenn hag eus ar morvezin lufri hini o bleo. Neuze, gand elfennou-tan diouz Aedobitus e krouas Guton gouenn doueed an nenv hag ar goulou (*dévi*) (3). E *Vindobitus* o lakeas ha war harzou Nemobitus evit mirout ouz ar yenien da zont war an douar da laza warnan pep buhez. Rei a reas d'ezo ar vuoc'h C'has d'o maga gant he laez. Ha penna doueed an nenv hag ar goulou (*dévi*) eo Dagodêvos, Aedus, Sulis, Lugus, Belisama, Belenos, Medros, Taranis, Teutatis, Nantos, Kamulos, Ogmios (4). Ar peb uhela, anavezeta, brudeta eo ar re-ze, nemet ez eus re-all c'hoaz a zo kendere ganto pe

(1) *Ro-*, iwerzoneg *ro-*, hen-vrezoneg *ro-*, kembraeg *ry*, gerig-krenvaat ; brezoneg *ra*, *re*. — *Giamo-*, hen-iwerzoneg *gam*, hen-gembraeg *gaem* « goanv ».

(2) *Seno-*, iwerzoneg *sen*, brezoneg *hen* « *koz* ». Mâros, iwerzoneg *mar*, *mor*, hen-vrezoneg *mor*, kembraeg *mawr*, brezoneg *meur*. Iovinko-, kembraeg *ieuanc*, iwerzoneg *oac* « *yaouank* ».

(3) Iwerzoneg *dia*, tro-c'henidik *de*, kembraeg *duw*.

(4) *Dagodêvos, Aedus, iwerzoneg *Dagde*, *Aed*. Sulis, iwerzoneg *sull* « *lagad* », brezoneg *heol* (gwregel da genta), skandinaveg *Sol*. Lugus, iwerzoneg *Lug*, kembraeg *Llyw*. Belenos, brezoneg *Belen*, e Konvelen (Plou-Gonvelen). Medros, iwerzoneg *Mider* (?). Taranis, kembraeg ha brezoneg *taran*. Kamulos, iwerzoneg *Cumal* (?). Nantos, iwerzoneg *Net*. Ogmios, iwerzoneg *Ogme* (?).

eun nebeudig hepken a-is en enor, e nerz, e kened, e pinvidigez, e galloud, e sked, e brud, kerkouls anavezet ha kehelet an ano anezo gand an holl war an douar-Bras hag en enezenou. Rak eus gouenn an doueed ez eus tarzet remziou diniver a zo bet poblet ganto nenv, douar, mor, doureier, koadieier ha menezeier.

Gourvibien ar ramzed, a-vec'h ma 'z eus nebeutoc'h anezo, hag en tu-hont da nerz mab-den e ve o dezrevell aman. A-walc'h e vo d'in lavarout en devoe Senos eur mab anvet Ogres (1) « yen », Mâros eur verc'h anvet Noux « noz » ha Iovinkos eur mab anvet Mulo (2). Hag e voe mibien Mulo paot-ha-paot ha dishenvel peb-unan diouz ar re-all dre ar vent, an neuz hag ar yez. Envel an nao penna ne rin ken : Esox « eog », Natro « naer », Oriros « erer », Bledios « bleiz », Artos « arz », Epos (pe Marka), « marc'h », Uros « ejen gouez », Mokkos « moc'h gouez », Bebros « avank ».

Hennez eo diskuilhadur an Derou, danevelladur amzer-veziou an douar, diniveradur rannou ar bed, ganedigez ar bed ha bugaleerez ar bed, krouidigez ar ramzed hag an doueed. Ha setu aman, en o heul, oadveziou an douar : oadvez an tan, oadvez an dour, oadvez enezenou ar mor, oadvez an douarou-Bras, furmidigez al lennou, savidigez ar meneziou, ar goany Rogiamon, oadvez ar ramzed, oadvez an doueed. Anezo holl e c'hoarvez nao oadvez ar bed. En dekvet emomp breman, oadvez Manos « an den ».

Setu aman breman ar pez a ouzon diwar-benn ganedigez an den ha penn-kenta poblou an douar. E-pad navet oad ar bed e voe ergerzetz an douar gant Belios d'e beurskarza eus ar gwall-viled hag an euzadennou a oa bet engehetet gand ar ramzed (3). Laza ar re wasa a reas ha ne lezas o bu-hez nemet gand ar pep dinoazusa, ar pep talvoudusa anezo.

E-kerz an ergerziou-ze eo e tigouezas gand ar ramzez Adaqi, mere'h Noux, m'en em unanas ganti en dervenneg hag ec'h engehentas Manos ha Bena, a reer anezo iveau Atir

(1) Iwerzoneg *nar*, kembraeg *oer*.

(2) Iwerzoneg ha brezoneg *mil* « loen » ?

(3) Lakaat e kemm Gelon e-mesk Lituaniz, *Rev. des ét. anc.*, 1902, p. 296, n. 3.

ha Mâtir (da lavarout eo an Tad hag ar Vamm) a zo deut diouto hor poblou, hor gouenn-dud (1).

Evid ar gouennou all a boblas an douar, ez int diwanet, er goudevez, darn anezo eus ramzed an Noz, ar re all eus doueed ar Goulou, ha da vammou o devoe c'hoarezet ha merc'hed an arc'houereed a vev e douriou ar stêriou, e gwez ar c'hoadou, e rec'hier ar meneziou. Setu ar pez a zaneveller er santualou, a zesker e kelenndiou an drouized, hag am eus-me desket e bodadegou ar ouzieien ha henaourien meuriadou ha pobladoù Keltia.

Ganedigez Manos ha Bena (2), ar c'henta gour hag ar genta maouez.

Ez an da zezrevell breman, gant muioc'h a dro d'am dispeleg, ar pez am eus klevet diwar-benn istor ar Ouenn uhel ha kaer dreist d' ar re-all, brôad holl-vrudet hag aotrouniezus ar Gelted.

Da genta-holl, ne deus ket a lec'h da zalea pell gand an danevellou o redek e-touez Kreisteiziz diwar-benn hon Amzer-gent, rak ma 'z int mojennou diskiant, ya, pa na

(1) **Belios*, eus ar wrizien, *bel* « merveil », a zo deut da « Bile » en iwerzoneg. Hogen, tad Milg, gourdad Iwerzoniz, eo Bile. Diwar-benn an anoiou-ze sellout D'Arbois *Cycle mythologique irlandais*, pp. 224-226. Lakaat e kemm kredenn Kelted Galia diskuilhet gant Kezar : *Galli se omnes ab Dite Patre prognatos praedicant, idque ab druidibus proditum dicunt* (VI, 18). War Dis Pater sellout Dottin, *Manuel pour servir à l'étude de l'Antiquité celtique*, eil mouladur (Paris, 1915), p. 303. *Adaqi* a zo ouz hen ober diou gevrenn-c'her e henvel an eil anezo beza diwar an hevelep gwrizien hag al latin *aquila* « tenval, gell ». Ar ger iwerzonek *adaig* « an noz » a vije, henvel a-walc'h, en e raok eur ger hen-geltiek « *adaig* ». D'Arbois, *Éléments de la Grammaire celtique* (Paris, 1903), p. 22. — Mâtir a zo aet d'an iwerzoneg *Mathir* « mamm », d'an hen-vrezoneg *motr*, krenn-vrezoneg *mozr* (e motrep, *mozreb*, « moereb »).

(2) *Manos*, hen-vrezoneg *man* « gwaz », en anoiou-tud evel *Morvan* (breman *Morvan*), keltieg **Morimanos* « den a vor ». *Bena*, hen-iwerzoneg *ben* « maouez », kembraeg *bun*, brezoneg *ben*, en *eben* (an eil hag eben, evit he ben), D'Arbois, *Famille celtique*, Paris, 1905, p. 99. Lakaat e kemm ar beotieg *bana* « maouez », furm rannyezel ar gregach *guné*, *Rev. cel.*, 1901, p. 24.

vezont disneganus ouzimp-ni. Evelato, kement ha diwall na vele tamallet d'in lezel er-maez eun drá bennak, ez an da ziskuilha e berr gomzou ar pez am eus klevet diwarbenn se er C'hres hag en Iberi.

Hervez ar C'hresianed, ar c'henta eus an holl Gelted e oa eur ramz, e ano Keltos ; hag evel-se eo e vez diskleriet ganto al lans hag an trec'h o devez warno ar Gelted er vent hag en nerz-korf. Ker pouezek eo an trec'h-ze ken, p'en em gaven er C'hres, ez oabihana brezelour hor strollad, Bersos (1), mab Kastos, eun hanter-benn c'hoaz uheloc'h eget ar brasa eus ar C'hresianed hag e trec'h er redadeg hag er c'hourennadez war ar c'hrenva anezo. Evel-hen e tezrevell ar C'hresianed ganedigez Keltos : An doue a reont anezan Herakles, hag hen e meur a genvre henvel a-walc'h ouz Teutatis ma c'hallfe beza an hevelep den, en dije ergerzet gwechall an Europ war he hed, evit skarza diouti an euza-dennou, ar ramzed hag an dorfetourien ouz he moustra hag he gwasta. Digouezet e Galia ha digemeret e ti ar roue Pretanos, e kouezas e karantez merc'h heman, hec'h ano Kel-tina. Hec'h eureuji a reas, hag eus an dimezi-ze eo e voe ganet Keltos (2). Ouspenn, e lavar ar C'hresianed en devoe Herakles eus Keltina eun eil-vab, peur-henvet ouz ar c'henta, a voe rôet d'ezan gand e gerent an ano a « Galatos » (3). Eus maouezed all en dije bet Herakles mibien c'hoaz, daou anezo o ano Illuros hag Iberos, bet gourdadoù Illiriz hag Iberiiz.

En Iberi em eus klevet eun danevell all. Evel-hen e tez-revillas d'in, eun deiz, eun den uhel e garg en e vro, Burbe-ken mab Ilkaten (4), diwar-benn ganedigez hor gouenn her-vez ar vojenn-varz o redek e-touez e bobl. An doue a reont anezan Abilio pe Avelio (5) hag a ziskouezont o kantron dalc'hmat dre ar bed, a zigouezas, eun deiz, war glann ar

(1) Ar brezoneg *berr*, kemraeg *byr*, kerneveg hag iwerzoneg *ber*, a c'houlen en o raog eur furm hen-geltiek **berso*.

(2) Kenveria al latin *celsus* pe an hen-c'hermaneg *hildja* « engann », *hildis* « brezelourez », a zalc'h lec'h furmou rag-germanek **keltia*, **keltis*, D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, eil mouladur, p. 350, 420-1.

(3) An iwerzoneg *galde* « kadarn, kalonek », a zalc'h lec'h eur furm keltiek *galatios*, D'Arbois, *Intr. à l'ét. de la litt. celt.* p. 14, n. 1.

(4) Diwar-benn an anoiou iberiek-se sellout Philippon, *Les Ibères* (Paris, 1909), pp. 183-184.

(5) Philippon, *Les Ibères*, p. 209 ; *Rev. des ét. anc.*, 1916, p. 265.

mor ma tastumer ar goularz. Hinoni a rae an amzer, glas ez oa ar mor, hag ez oa el lec'h m'en em gave eun dachennad traez gwenn marellet a gregin hag a c'hoularzennou digaset gand an tonnou-mor. Dindan c'houezadenn Avelio e teus ar pevar zra-ze : mor, traez, kregin ha goularz, da geja, d'en em gemmeska, o steui eur c'horf-paotr hag eur c'horf-plac'h, e rôas an doue ar vuhez d'ezo. Eus ar c'houblad-man e vije deut gouenn ar Gelted. Ha, gouez da Iberiiz, eus liou ar peder elvenn ma voe krouet ar genta kerent anezo e tenn ar Gelted ar pez a laka o gouenn en he stumm dioutan e-unan etre holl ouennou ar bed. Eus an traez e teu d'ezo gwennded o c'hrac'h, eus ar goularz melended o bleo, eus ar mor glasted o daoulagad, eus ar c'hregin liou damruz o divoc'h hag o ivinou.

Setu aze petra a zanevell ar C'hresianed hag Iberiiz. Evit Kaldeiz hag Ejiptiz, a zo, moarvat, eus an holl boblou am eus gweladennet ar re gosa hag ar re zesketa, pe ne ziskle-riant netra diwar hor penn, pe adlavarout ne reont ken ar pez o devez klevet gand ar C'hresianed.

Dont a ran breman d'ar pez a zesk d'eomp keleennou a rumm-da-rumm, danevellou ha kanennou sakr hor pobla-dou. Ha, da staga ganti, setu petra a lavar kanenn beleien ar Senoned (1), deut d'ezo eus an amzeriou pella, diouz m'hen diskleriont hag evel m'hen diskouez anat ar yez end-eun m'eo bet savet enni :

« Gouenn ar Gelted, eun doue eo he c'hrouas, eun doue hec'h engehentas, — En Amzer-gent, — Pa skede falz aour Eskios (2) en tenvalded an oabl, — Ma yude ar bleizi hag en em stlejent e-mesk dibourc'h ar c'hadou, — War askre yen ar Douar. — Eun Doue gwisket gant kroc'h hag ar bleiz, a ouzoc'h holl an ano anezan, hec'h engehentas dindan an deliaoueg, — Hag Adaqi he dougas, hag ar bleizi hawet (gand ar riou), war vavel (gand an naon), a davas hag a grenas en amc'houlou (3). »

(1) Poblad Galia a oa *Agedinkon* (breman Sens = **Senones*) ar gêr-benn anezi. Diwar *seno-* « hen » pe diwar ar wrizienn-c'her *sen* « tizout, gounit » a gaver er verb iwerzonek *co-snain* « e klaskan gounit », D'Arbois, *Éléments de la grammaire celtique*, p. 14.

(2) Kenveria an iwerzoneg *esce*, *esca* « loar ».

(3) Diwar-benn Dis Atir hag ar bleizi, sellout ouz S. Reinach,

« Gouenn ar Gelted, Adaqi he luskellas, — En Amzer-gent ; — He luskellas e yaouankiz an deiz ; — He luskellas e gwrez ar c'hreistevez ; — He luskellas e ruzder an abardaez, en Amzer-gent ; — Pa goueze an douriou sakr eus ar c'hrec'hiou nenvel, — Ha ma luc'he seiz liou ar ganevenn a-us da islonk an doureier. »

« Gouenn ar Gelted, Adaqi he magas gant laez he divronn ramzez, — En Amzer-gent. — He c'habella a eure er gliz, — Hag he sec'ha en aezenn-veure. — He gwaskedi a eure din dan skourrou an dervenn ; — Eur c'havell a reas d'ez e gwask gwriou an ivinenn ; — Gant deil spilhaouek ar binenn, ha marbleo evned ar c'hoad. »

« Gouenn ar Gelted, an arz hag an tourc'h-gouez a eve-seas outi, — En Amzer-gent ; — P'en doa pellaet an Tad da stourm ouz ar bleizi (1). — Hag en em stlejas an naer, hag e teuas ar marc'h da beuri en he c'hichen. — An erer a astennas e ziwalla a-zioc'h he fenn (2) ; — Adaqi a lakeas he zreib war gein kroumm ar vaot ; — Hag e teuas ar vrzan da gluda war he skoaz ha da gomz d'ez e pleg he skouarn (3). »

« Adaqi a ganas war ar c'havell ar c'hanennou sakr di-war-benn Derou ar bed, — Ganedigez an doueed, yaouankiz an doueed, ha dimeziou an doueed ha maro an doueed (4). — Gant son ar vouez e voe luskellec an daou vuvel nevez-c'hanet, — Ar breur hag ar c'hoar, Manos ha Bena, Eburos ha Derva (5), Atir ha Mâtir, — Ganadur ar bleiz, krouadurien an Douar. »

Bronzes figurés, pp. 161-4 ; ar Bleiz hag ar Maro, *Rev. celt.*, 1904, pp. 208-24 (skeudennou), *Rev. archéol.*, 1911, pp. 57-60 (skeudenn) ; Bleiz Meur ar C'hornog, *Rev. celt.* 1913, p. 1.

(1) S. Reinach, *Orpheus, trede mouladur* (1909), p. 172 ; *Bronzes figurés de la Gaule romaine* (Paris, 1894), pp. 137-185.

(2) *Rev. de l'hist. des religions*, 1910, II, p. 147-53.

(3) Renel, *Religions de la Gaule* (Paris, 1906), p. 205 ; Anderson-Leclercq, *Myth. scand.*, p. 64.

(4) Diwar-benn kanennou ha danevellou ar Gelted koz savet da daoliou hag oberiou an doueed, sellout Julian, *Hist. de la Gaule*, II, pp. 126-127, 141-142, 146-148, hag iveau *De la littérature poétique des Gaulois*, pp. 2-3 (tennet eus ar *Rev. archéol.*, 1902, I, pp. 304-327).

(5) Eburos, iwerzoneg ibar « ivinenn », brezoneg evor, ano-gour er

« Matugenos a zeus hag a ganas war ar c'havell kanennou galloudus, kanennou-hud ; — Etre e vizied e trôe ar wialenn ivin ; — An avel a c'houzizas, tenvalaat a eure an dour war e hiboud ; — An evned a davas en uhela barrou, ar c'haz-karvetaer a ehanas da skrimpa gant ar c'help hag a zamzerras e zaoulagad ; — An naer a vanas a-zav er raden, ar marc'h a zaskrenas ; — Hag eur zioulded veur en em ledas war ar c'hoadou hag an doureier, en nenv ha war an douar. »

« Pa zigouezas an Tad en-dro, e wiskas e c'hanadur gant kroc'hen ar bleizi ; — E vaga a eure gant kig ar c'haro, — Gant hini an demm hag ar yourc'h ; — Rei a eure d'ezan da zibri an eog hag an dluz, viou evned ar c'hoad ; — Adaqi a rôas d'ezan kraon ha kraon-kelvez, flamboez ha sivi ; — Mouar (drez) hag irin, hiliber ha gregon. »

« Gouenn ar Gelted a c'hoarias e-kreiz ar geot hag ar raden, — En Amzer-gent, — Gand avalou-pin, mez-dero, blen-chou koad. — Kutuilha a eure bleuniou an nevez-amzer, das-tum re an hanv, medi re an diskar-amzer ; — Ha pleza diou-to kurunennou da gaeraat he bleo melen ; — C'hoari a eure gant kelin an arzez hag ar wiz-c'houez ; — Ha lammat drant e-mesk raoskl ar ribl-dour ha beteg eonennou ar froud. »

« Gouenn ar Gelted he deus kresket dindan töenn ar c'houmoul, — En Amzer-gent ; — Eire mogerion ar c'hoad, war dreuzou dor an doureier ; — E skleur Eskios, he deus kousket ez noaz war askre noaz an Douar. — Adaqi, o stou'i outi, a evesae ouz he c'houesk. — E bannou Sulis he deus gourennat gant kelin an arz hag ar penn-moc'h gouez ; kenredet gant mibien ar marc'h-kalloc'h gouez ; — Laz eur ramzez nerzek he deus sunet ; kemeret eo bet war e zivrec'h gand eun doue ha stardet gantan war e galon. »

Hervez kanenn beleien ar Garnuted (1) n'eo ket hepken gant laez gwenn Adaqi, ha diwezatoc'h gant kig gouez,

marevez kelt-ha-roman, D'Arbois, *Recherches*, p. 168-70 ; *Derva* « dervenn », ano-plac'h war eun enskrivadur eus ar *Bannonia-Izela*, D'Arbois, *Cycle Myth.*, p. 224.

(1) Poblad Galia a oa Autrikon (breman Chartres = Karnutes) he c'hêr-benn.

pesked, viou ha frouez e voe maget gouenn ar Gelted. Ez vihanik ec'h evas, ouspenn, laez buoc'h c'hlas an doueed a oa meset gant ar gof Gobanniu (1). Evel-hen eman ar gann-ze :

« Beure-mat ez eas an Tad en e raok, gantan e vataraz war e skoaz ; hag hen o kerzout sart a-dreuz ar c'hoad ; hag oc'h ober e dremen etre kefiou ar pin hag an dero, ar fao hag an onn, ar bezo hag an efl. »

« Mont ebiou a eure d'an heoliennou, pignat ar c'hrechienou, diskenn an diarroziou, treuzi an traonienou ; o vac'ha ar geot, ar raden, ar c'hinvi, ken na zigouez gant ti Gobanniu, en Isarnovidus (2). »

« — Ro d'in eur banne eus laez da vuoc'h evit va daou vugel, mibien Bleiz-meur ar C'hornog, d'ezo da griski e krenvder hag e nerz, e ment hag e kened. O gof an doueed, ro d'in eus al laez marzus a zo bet an doueed maget gantan, pe, a-hend-all, ro d'in da vuoc'h end-eeun. »

« Hag ec'h eilgerias ar gof : « N'hellan nac'h netra ouz an den-meur brudet ma pleg pep tra dirazan, ar c'hadoùr doujet ma sav ha ma tav outan an doueed zoken. Diwallour ar C'huz-heol, donvaer miled-euz, lazer bleizi, trec'hour n'hall den e drec'hi, d'it e roïn va buoc'h a zo bet an doueed maget gant he laez. »

« An Tad a gimiadas o kas gantan ar vuoc'h c'hlas, hag e kerzas ganti dalc'hmat ha dizehan beteg ar frankizenn bell ma c'hoarie enni, a-c'houez da Adaqi, Manos ha Bena. Goro anezi a eure (3) ha rei he laez da eva d'e vugale. Hag e savas Adaqi en he sav, hep lavarout grilk, ha gant he daouarn hec'h-unan e reas eur mell keuz. »

Diouz ma lavar hengouniou Kelted ar Vinolandon, en dije Gobanniu nac'het, da genta, rei e vuoc'h :

« O kadour, difenn a ra an doueed ouzin rei d'it eus laez

(1) Iwerzondeg Goibniu == *Gobanniu, D'Arbois, *Cycle myth.*, pp. 212-13 ; Rhys, *Celtic Heathendom*, pp. 314-9.

(2) « Koad an Houarn », Anderson-Leclecq, *Myth. scand.*, p. 25 ; Déchelette, *Manuel*, II, 2e partie, p. 549. *Vidus* a zo act da fid « koad » (iwerzondeg), da uuid « gwæz » (hen-vrezoneg).

(3) Lakaat e kemm Quatrefages, *Hommes fossiles et hommes sauvages* (Paris, 1884), p. 547.

ar C'hlazenn. Diouganou a zo diwar-benn da zaou vugel, d'ezo en o gwaziad gwad ramzed an Noz. En em unani a raint gant enebourien an doueed. »

« Daea ar gurun a raint-i ; teur mein gand an tan-luc'hed, strinka saeziou ouz ar gorventenn, stlepel o goafioù-bann ouz an tonnou ha mont, ar c'hlez en o daouarn, d'ar mor ha d'an doueed anezan. »

« — Hag int en o gwaziad gwad ar ramzed, ne stourmint ket ouz an tan-kurun nag ar gorventenn, nag ar mor, nag ouz an doueed. Pa nac'hez rei d'in da vuoc'h dre gaer, e c'houezin he c'haout diganez dre heg. »

« E dog erienet-ledan boutet gantan war gil e Benn, e tresas an Tad gant penn e vaz eur bras a gelc'h-hud en-dro d'ar gof. Hag e rannas geriou. Hag ec'h azezas dirag e dreuzou. Hag en em lakeas da yun ken n'en dije rediet ar gof da rei d'ezan ar C'hlazenn (1). »

Diwar-benn penn-orin hor gouenn e tezrevell evel-hen, en he derou, danevell ar Gavared (2). Peus-henvel e teu iveau gant hini an Aedued (3).

« Gouenn ar Gelted, eun doue he deus bet da grouer, eun doue da dad, eun doue da vager. Eun doue eo he savas, he

(1) Diwar-benn an ober gand ar yun evit redia hervez reiz ha lezenn, boaz kent an amzervez kristen e-touez ar Gelted koz hag ar poblad arik all, *Rev. cel.*, 1910, pp. 254-255. — Tog erienet-ledan, A. Bertrand ha S. Reinach, *Celtes dans les vallées du Po et du Danube*, 1894, pp. 107, 109 (iskeudennou) ; Julian, *Hist. de la Gaule*, II, p. 297, n. 7 ; Anderson-Leclecq, *Myth. scand.*, p. 62.

(2) *Kavari*, poblad Galia a oa Glanon (St-Rémy), *Karbantorate* (Carpentras) hag Avenio (Avignon) he c'hériou-penna. Hervez Pausanias, *Kavari* a veze graet gant Kelted ar Balkaniou eus o brezelidi mentet-dreist. Kenveria, er yezou nevez-keltiek, an iwerzondeg caur « kadourmeur », ar c'hembraeg caur, kerneveg caur « ramz » (brezondeg keur-, e keureng), hag, e yezou arik an Az, ar sanskriteg gavas « nerz » (keltieg *kavos* ? e *Andekavî*, poblad Gallia), D'Arbois, *Intr.*, p. 299-301. Ar brezondeg kaour-, e Kaourantin, hen-vrezondeg Kobrant, a zo eur ger all ; kenveria an iwerzondeg cobair « skozell », keltieg Galia kobro- (Loth, Chrest, bret. p. 118 ; Dottin, *Langue gauloise*, p. 247).

(3) *Aedui*, poblad Galia a oa Bibrakte (Me Beuvray), *Matisko* (Mâcon), *Autissioduron* (Auxerre), *Deketia* (Decize) hag *Aballo* (Avallon) darn eus ar c'hériou pennia anezi.

gwiskas gant kroc'hen ar bleiz, he bevas gant kig gouez, hec'h armas, he c'hetelias war gement a dle mab-den da c'houzout, ha dre ze eo he deus savet dreist d'an holl ouennou all, e trec'has war vrôadou an douar, e teuas ar roueed anezi da roueed ar bed (1) hag e tigouezas en he ferz impalaeriez ar bed. Dre m'eo bet engehentet gand eun doue, even saet en he yaouankiz gand eun doue, kelenet gand eun doue, eo e trec'h ar baotred hag ar maouezed anezi war baotred ha maouezed broiou all an douar e ment, e nerz, e skanvded, e gwevnded, e kened, e sked, e gwennded, e meiz, e kadarnded, en eeunded, e gwirionded, en helavarded, e þarzoniez, e gouziegez, en hesonerez, en ijinou-kaer ha mechericu, en oberiadou ar peoc'h kerkouls hag e re ar brezel. »

N'eus, en deraouenn-ze, neb stambouc'ha, neb brasaa, neb c'houeza ar wirionez. Dreistelez ar Gelted d'an holl vrôadou all eus ar bed a ranker bremen he digemerout da splann hag anat. Ha beza d'ar gouennou all en em veuli m'o deus doueed da dadou, ne vir ket se na ve an doue, tad engehenter ar Gelted, ar galloudeka hag an doujeta, pa 'z eo-hen Tad an Ankou ha Porzier dor an Anaon hag, evel m'en lavar Teutâtis, en danevell a reer anezi *Dieubidigez sez kant hanter-kant maouez Manos*, « an Uhel-hini e tle, eun deiz, kement en devez buhez, ramzed ha doueed zoken, dont d'e chalv ha soubla d'ezan gant izelded-kalon ha doujans hag en eur sioulded leun a bedenn. » Setu perak reizmat e ra anezan kanenn ar Garnuted « an den-meur e pleg an holl outan, ar pengadour doujet ma sav an doueed zoken dirazan en eur devel ». »

Bugaleerez Manos ha Bena.

Diwar-benn bugaleerez Manos ha Bena, — pe Eburos ha Derva, evel m'o anver iveau diouz an diou wezenn a was-

(1) Kenveria an ano *biturix* « roue ar bed » a veze graet gant Kelted an Douar-Bras eus o roue-meur, *Notennou diwar-benn ar Gelted koz*, II (ar Renerez, al Lezennou hag ar Gevrediger), p. 11-2, An Oriant, 1912.

kedas o ganedigez, — ne livirin nemet nemeur a dra, daoust ma 'z eo kement-se, a gredfen, en eur stumm, ar pep hoalusa eus hon hengouniou. Buhez daou vulg o kriski e pep dis-hualded e voe o hini, ouz o floura bemdez aer c'hlau ar gouelec'h, e-kreiz ar c'hoadoù bras, an doureier diroll hag ar rec'hell, hep ken darempredadur nemed o mamm, al loened pevar-zroadek, an evned hag an amprevaned. Adaqi merc'h ouiziek ar gwezegou, he doa o c'helennet war gement a ouie hec'h-unan. N'oa gwezenn, bodenn, geotenn, kivnienn ebet o tiwana war zremm dorosellek an douar, kailhenn ebet o ruiilha war e c'horre pe o c'hourvez en e goundouniou, na ouvezje Manos ha Bena an ano hag ar perziou anezo. Evn ebet o nijal er oabl, pesk o neuviel en dour, loen o kerzout pe o torc'hounia war donnenn c'hlas Andelitana (1), na anavezjent o ano, o doareou, o buhezegez ! Diouz an avel, neuz ha red ar c'houmoul, stuz an nenv noz ha beure, liou an heol ha doare al loar, e c'houient diougani an amzer. Anoiou ar stered a anavezent, ar re zigeneil pe ar re emstrolladet a luc'h a-hed an noz en oabl, kerkouls hag anoiou ha buheziou an doueed a ra enno o anneze (2). Dindan envor ha dre ar munudou e c'houient nesanded ha kuriou ar ramzed, an anoiou anezo hag al lec'hioù m'o c'haver, pe war c'horre pe e koundouniou an douar, pe war harzou ar bed. Diskuilhet he doa Adaqi d'ezo gwirzoare ar bed, kevrennadur an douarou hag ar moriou war e c'horre, neuziadur an douarou-Bras hag an enezennou ; desket he doa d'ezo dezrevelladur ganedigez ar bed hag an darvoudou tonket d'ezan.

Eus an holl ouiziegez-se ne denne Manos ha Bena lorzh ebet, dre na welent war o zro den a gement a vije bet da d'ezan o c'hamm-veuli hag o c'has da fall. Ha, diouz he zu,

(1) *Andelitana* a dalv, moarvat, « an hini ledan meurbet ». Gant an Tarzek eo bet savet al les-an-ze d'an Douar sellet outan evel eun doue pe gentoc'h eun douezez. *Ande-* ha *litano-* a gaver e lies anh-geltiek.

(2) Lakaat e kemm an anoiou kembrack. *Cerbyd Arthur* « the Great Bear », *Arianrhod* « Corona borealis », *Llys Don* « Cassiopeia », *Caer Wyddion* « hent sant Jalm ».

Adaqi, ar ramzez fur, o mamm, he doa diwallet da enaoui dre gomzou dievez an emc'hloar en o c'halon.

Pa gantreent o-daou dre heoliennou ar c'hoad pe dindan skourrou ar gwez bras, o vont eus ar binenn d'an dervenn, eus an ivinenn d'an dilhenn, eus ar vezvenn d'an eflenn, petra e oa o diverrou-amzer ? Ervat o anavezomp : tanta-dou a enaouent gand avalou-pin ; gwaziou ha louzaouennou yec'hedus a glaskent ; bleuniou a gutuilhent d'o flezenn e kurunennou ha garlantezennou ; ar brava amprevaned askellek a bakent ; krugellou-merien a zispennent da ger-c'hat viou merien d'ar c'hilhog-gouez bras ha d'an evned all. Heulia a raent tad-koz blevek ar c'hoad (da lavarout eo an arz), war e dro da vela hag e rannent gantan e breizadenn ; gedal a raent ar gwinverig gell o fringal, selaou ouz kan an evned, ha, d'an noz, da skleur al loar, en em zila war ribl an dour, da spia miled ar c'hoad, kezeg, moc'h, kirvi, tirvi gouez, o tont, a-vagadou, da zoura. Kement-se holl ha kant ha kant a draou all c'hoaz, evel o digoueziou, o c'hoariou, o zroiou gand al loened a veve war o zro, ha dreist-holl o divizadennou gand an dourgi hag avank koz an aven, a zo doun e koun peb-unan. Bez' ez eus anezo kanaouennouigou diniver ha danevellouigou a zo bet dezrevellet a vepred gant mammou Keltia d'o reouigou hag a vo dezrevellet ganto da viken. N'eus ket nemeur da arvari e c'half an holl draou-ze koueza, eun deiz, en ankounac'h, ha m'en em lezan d'o damvenegi aman, ez eo dre n'eus hini en hon touez na zigasfent d'ezan da goun envoriou ker e oad tener. O c'hlavout a c'halv en-dro davedomp taolennadou a bell-pell, hag a laka da adveva triviliadou-kalon a wechall. Pa gantree Kassianatos, gand e genvrezelidi, du-hont e bro ar C'hreisteiz ha war zouar-meur ar Sav-heol, pe manet e vijent a-sav e-kreiz al liorzu o c'houriza kériou poblet-ec'hon an darnze eus ar bed, pe e vijent war ar maeziou ma kresk ar gwez fiez hag al lore, war henchou poultrennek an Azi pe war wrimenn gouelec'hioù dizour ha dic'hlaez bro Sour (1), ma voulc'he hini pe hini ac'hanomp, paotr pe blac'h, eun danevelladenn pe ma kroge gand eur ganadenn

(1) Bro-Siri. Diwar Tsour, an o semitek kér « Tyr ».

diwar-benn amzeriou kenta Manos ha Bena, e lavarjec'h, va den mat, ez oa kerkent evel p'he dije c'houezet eun ae-zenn distanus, o tont aleman, war hor c'halonou, hag int ker kras hag hon dilhadou, hor c'hlaouioù-brezel, ha sterna-dou hor c'hezeg. Ar bed estren en-dro d'eomp ne welemp mui-ken ; an heol estren a-zioc'h hor penn ne zuilhe ken d'eomp-ni hor c'hroc'h. Heol kunv ha seder an Hanternoz eo a bare war hon eneou ! Dirag hor sellou e tremene peurvanou glas Keltia, ha koabrennou gwenn hec'h oabl. Blejadeg he saout a glevemp ha garmadeg he garaned. Fronn he c'hoadou a c'housemp ha tourni Iirzin he gwazredennou, a-dreuz kant ha kant a leviou, a zigouez beteg ennomp.

Hennez eo galloud ar geriou hag an envoriou war galon mab-den !

Karantez ha dimezi Manos ha Bena.

Evit Manos ha Bena, e oar an holl petra a c'hoarvezas ganto. Kriski a rejont ha, dre ma kreskent, e tene dishen-vel neuz d'o c'hengarantez. Ne wele Manos maouez ebet nemet Bena, na Bena gwaz ebet nemet Manos. Hag int kaer kenan, ha yaouank ha karadek o-daou ! Adaqi, mamm Bena, a oa anezi eur gaer a vaouez, ha d'ez i bout diwar gouenn ramzed an Noz. Hervez kanenn Vopiskos e oa he bleo gell-ruz, he daoulagad glas-louet ha birvidik en he fenn, he dremp hir-gel'hiek, ha gwenn-kanna liou he c'hroc'h. Mentrek ez oa, krenv ha misstr ; aes ober ganti, digroz ha didabut, tra souezus evid eur ramzez. Dibaot e kleved ger ganti, nemet komzet e veze outi. Naet-tre e oa pep tra warni hag en-dro d'ez ; eskuit e oa hag oberiad, o veza dale'hmat gand eul labour bennak. Kanenn ar Garnuted he diskouez, a-vec'h ma 'z eo buoc'h Gobanni en em gavet en he heolienn, o poelladi kerkent d'ober gand al laez anezi eur c'heuz bras. Dizaouzan e oa, ouspenn, ha kardarn ; war a lavar d'eomp kanenn Vopiskos, eur goaf hag eur vouc'hal ganti en he daouarn, e tifennas meur a wech ouz ar bleizi he daou vulgел nevez-c'hanet.

Henvet outi e oa Bena e pep feur, nemet he doa, war a lavarer, daoulagad glas-mor ha bleo melen-aour. Manos-hen a oa gwir skeudenn e dad, hag e oar an holl petra eo dremm, neuz-vent, braster, ha nerz an doue-ze, hon tad d'eomp-ni gwitibunan, he deus e gened talvezet d'ezan al les-anio a « Belatukadros » (1). Setu diwar-benn se eun danevell. Hervez hengouniou ar Goraleted, an Danuvios gwechall, e lec'h en em zinaoui evel hizio e mor ar Sav-heol, en dije en em daolet en eul lenn ec'hon-ec'hon (2) oc'h en em astenn war ar c'hompezennou ma vev enno hizio ar Goraleted hag ar Vastarned (3), hag ar poblou trec'het ganto, da lavarout eo ar C'heted, an Daked hag ar meuriadou all eus poblad an Draked. Taolenet eo doue ar brezel gand ar Goraleted o vasea al lenn-ze hag o tigouezout e-kenver ar voger rec'hier serz ha meneziou a oa ouz he bevenni diouz tu ar sav-heol. Bez' e oa d'ezan, emezo, eur pennad bleo hir ha teo liou-aour ha rodellaouet-holl evel eur c'hreonyad maout-tourc'h, hag en e dro eur vantell varellet vras e lakae uheloc'h c'hoaz da welout. Glas-mor e oa e

(1) « Kaer pa laz », les-anio doue ar brezel, e Breiz-Veur, er marevez kelt-ha-roman, D'Arbois, *Cycle*, p. 379, n. 1.

(2) Eur gwir vor e zour disall eo a c'holôe holl gompezennad bro-Hongri. Goullonteret e voe da heul tarzidigez steudennad meneziou ar Sav-heol, el lec'h end-euen m'oa-hi en he moana, da lavarout eo el lec'h ma sav an « Doriou-houarn » brudet (Reclus, *Europe centrale*, pp. 289, 322, 326). Pell-pell-za e c'hoarvezas an darvoud-se, kent oadvez an armou hag ar binyiou e maen lufret. Gant-se, ne deus ket nemeur da gredi en dije an envor anezan tremenet a-rumm-da-rumm beteg an dud o veva en IIIe kantved kent H. S. Koulskoude, bez' ez eus d'ar gompezenn Limagne (*Lemane er vr̄st kantved*), anez ivez strad eul lenn aet da hesk, eun ano koz a greder a-walc'h e talvezet kement ha « lenn » (Jullian, *Hist. de la Gaule*, I, p. 19, n. 2). Hogen, beza awale'h e ve lenn al Limagne ha lenn vras an Hongri ker koz ha ker koz.

(3) Diwar-benn ar Goraleted (*Koraletes*), ar Vastarned (*Bastarni*) hag ar poblou keltiek-all eus an Danuvios izela, Koralli, Britolagoi, Kostoboki, lenn A. Bertrand ha S. Reinach, *les Celtes dans les vallées du Pô et du Danube*, p. 196; *Rev. celt.*, 1899, p. 127; ha dreist-holl ar pennad a bouez bras embannet gant A.-J. Reinach war ar *Bulletin de Correspondance hellénique*, 1910, p. 249-330 : *Delphes et les Bastarnes*.

zaoulagad ha ruz-burlu e zivoc'h ; mentek e oa, henvet ouz eur dervenn yaouank, ha krenv, postek, skanv da redek evel an uros (1). Pa welas an harz dirazan o virout outan da vont war-raok, e savas droug ennan. Gant eur roenvadenn hepken e reas d'e vag kila war-hed ugant *leuga* en a-drevn, beteg e-kreiz al lenn ; ha neuze, o kregi en e vouc'h-al-vann, he stlepel a eure gant kement a nerz ma treuzas war he hed ar speurenad rec'hier ha meneziou ha ma 'z eas da goueza er pradou en tu-hont, en eur laza tri-ugent buoc'h a oa o peuri eno (2). Marc'heien vrezelgar an Dhraked, o dremm livet ha roudennet (3), a ziwalla glannou al lenn, a welas, saouzanet-holl, an dour o tivogedi hag oc'h en em strinka gand eun trouz-kurun dre hent ar vouc'h-al, ha, war c'horre ar froud o krozal, ar skafig m'oa ennan doue ar Gelted o tremen ebiou ken herrek hag eur saezwareg. Edou en e zav war e vag, hag e tiskouezas beza ker mentek, ker kaer e oa an dremm anezan ha ken taer da welout ma kouezjont holl sebezet a-ziarw o jaoed, hep gallout finval biz ebet evit herzel outan da dremen. Neb an deus brezelekaet er Sav-heol, war glannou an Danuvios izela, dirak krenvlec'hioù Brigetio, Bononia, Ratiaria, Durosteron ha Noviodunon, a oar, dre anaoudegez-prenet, peger kadarn ha peger fero eo an Dhraked, pegen tenn eo o saouzani hag

(1) Ano hen-geltiek an ejen-meur (*bos primigenius*) an hini eo. Arabat kamm-gemerout an doare ejen-ze evid an ejen-moueek (*bos bison*, *bison europaeus*) a oa, hanval eo, *vison*, *vizontos*, an ano anezan e keltieg. Ac'hano e teu martzez an ancolou-kérion *Visontio*, e Keltiberia, ha *Vesontio*, *Visontio* e Galia. E gallo-romaneg *vison*, *vizontos* a zo aet da *bison*, *bisontes* (Martial, I, 104, 8) ha *Visontio da Bisontii* (breman Besançon).

(2) Diwar-benn ar vouc'h-al-vann (*kateia, teutona*) gant ar Gelted, sellout ouz A. Bertrand ha S. Reinach, *Les Celtes dans les vallées du Pô et du Danube* (Paris, 1894), II, 191-199. Lakaat e kemm taol-kaer Tuirbe Tragmar (Whitley Stokes, *the Edinburgh Dinsenchas*, London, 1893) hag an hini a zo lakaet war an den-meur indezad Paraçrama (*ibid.*, p. 71).

(3) Diwar-benn al liva hag ar hrizella ar c'horf gand an Dhraked, sellout ouz Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine*, I, pp. 565-570 (gant skeudennou).

ober d'ezo kila. Meiza a raint e talv uhelbriz ar pez emaoun o tannevelli aman (1).

Taoiennet e vez dudius, flourik ha tener gant kanenn Vopiskos ar garantez o sevel e Bena ouz Manos hag e Manos ouz Bena. Nemet n'hellan ket en em astenn war ze aman. Re hir en holl e ve va dispelegadenn hag, ouspenn, eur skrid-danevell ha neket eur marvailh a garantez a fell d'in ober. A-walc'h d'in, eta, lavarout e timezjont, o devoe lies mab ha merc'h, e vevjont eun niver a vloaveziou, e teujont d'eun hir-hoal hag e varvjont en hevelep deiz, en hevelep eur, en hevelep predig, dourn-ouz-dourn, evel m'o doa bevet dalch'mat. Hag an dibab eus ar vugale anezo eo a voe hadenn ha kenta gwazienn poblad ar Gelted.

C'hoaz e lavar kanenn Vopiskos na voe biskoaz an distera diemgleo, an distera dael, an distera breujadeg etre Manos ha Bena, hag en eun tu gant se eman ar c'hannennou all am eus klevet. E kement-se, eta, evel e pep tra, e voent melezour ar c'houbladou da zont. Ha war-dreuz e tigoueze gantan eun dra pe dra, e skôe Manos skanvik an douar gand e droad ; damstoui a rae e benn hag e vane war var eur predig-amzer en eur zanta e viz-meud (2). Neuze e save e dal, e selle ouz Bena hag en em rôle da vousc'hoarzin. En hevelep doare, Bena, pa c'hoarveze d'ez i eun enebiez ben-nak, a heje kudennou he fennad-bleo melen, a rae eun huanadenn, a stoke he dourn ouz he zal, evel evid e beur-zivorenni hag, o trei ouz Manos, a zelle outan hag a vousc'hoarze. Ne voe tra biskoaz evit strafilha o hegarañet hag o sioulded-spered, nag an emgleo-mat, an unvan hag ar gengantez o ren etrezo ; ha seul souezusoc'h eo ze ma tremen ar peurliesa ar ouenn ma 'z oant diwarni, ken a-berz tad, ken a-berz mamm, evit beza taer, feuls ha brouezus dreist ar re-all.

(1) Diwar-benn an Dhraked, kemer keleññ diouz D'Arbois, *Premiers Habitants*, 1 (eil mouladur), pp. [265-299] ; Dottin, *Anciens Peuples*, pp. 156-164. War ar c'hrenvlec'hioù keltiek meneget aman sellout ouz D'Arbois, *Les Celtes depuis les temps les plus anciens*, p. 2.

(2) Dottin, *Contes irlandais*, p. 174, 179 ; *Waifs and Strays of Celtic Tradition*, Argyllshire Series, n° III, p. 8, 58, 274.

War a lavar darn, d'ar c'hanaouennou galloudus kanet gant Matugenos war ar c'havell anezo e voe dileour Manos ha Bena eus o c'hunvez-spered, eus o divuaneg. Diskleriet eo end-eeun e kan ar Senoned e tigasas kanennou Matugenos ar peoc'h hag ar sioulded er c'hood hag en doureier, en neny ha war an douar ; arzao a voe da beb emgann, da bep garm, da bep kan. Ar c'haz-karvetaer, zoken, o skrimpa gand eur c'harenw-evez, a vanas a-zav hag, o tam-gloza e zaoulagad, e lezas ar gunved da zont e-barz e galon gwadsec'hedik hag ar peoc'h en e benn leun-barr a vennadou-brezel. Mar deo gwir, benniget ra vo Tad ar C'hannennou-hud ha ra zeuio da gana d'ar vibien ha d'ar merc'het, evel m'en deus kanet d'an Tad ha d'ar Vamm ! Ra nesaio da bep kavell, war an douar-Bras hag en enezennou, er savheol evel er c'huz-heol, en hanternoz hag er c'hreisteiz, dre Geltia a-hed !

Hiniennou a lavar n'oa tra souezus ebet en unvaniez-se o ren etre Manos ha Bena, p'o devoa bevet atao a-gevret adaleg o oad tenera, ha ma'z oant unanet dre liammou nesa ar gwad. Nemet, pell eo kement-se diouz beza abeg a-walc'h, evel ma oar pe ma tlef gouzout peb-unan.

Diwar-benn ar gerentiez-se a oa etre hon Tad kenta hag hor c'henta Mamm, setu aman eun drôad ez an da zanevelli. P'edon en Aleksandria-war-an-Nil, e ris anaoudegez gand eun den desket-bras eus brôad ar C'hresianed a zeuas da geniel d'in hag am lakeas da ergerzout kér ha da welout ar marziou anez. E-kerz ar baleadennou-ze e rôle an eil d'egile diskleriaduriou war hor poblou, hor giziou, hor c'hredennou. Digouezel ganen komz d'ezan eus Manos ha Bena, e wellis, dre ma tavas war ar mare, e oa souezet e timezje eur breur d'e c'hoar. Eur pennadig goude, e c'houlennas ouzin hag ar c'hiz e oa gand ar Gelted, evel gand Ejiptiz, ec'h eureudje ar breur gand e c'hoar. Hogen, kement-se, keit ha ma ouzon, ne voe biskoaz ar c'hiz ganeomp, hag aes eo gouzout perak. E mare Manos ha Bena, n'oa gwaz na maouez all ebet, ha red-holl e oa e timezje ar gwaz n'oa nemetañ d'ar vaouez n'oa nemeti da gaout bugale. Evel-se ives, e rankas mibien ha merc'het Manos ha Bena, ar c'henta rummad anezo, eureuji kenetrezo. Hogen, diwar ze, ne voe abeg mat

ebet ken evid ober kemend-all. Hep mont daved eur ouenn dud all, hep terri an distera war glanded hor gouenn-ni, e veze kavet, er-maez eus an tiegez, paotred ha merc'hed yaouank gant kel lies hini a garje kaout kefrisa ; hag, o vez a m'oa deut ar bed dishenvel d'an dud, ne zeuas nepred war spered nikun adveva eur c'hiz bet digemeret hepken da heul enkderiou dibadus.

Diwar-benn ar vro ma veve Manos ha Bena (1).

Diwar-benn ar vro ma veve Manos ha Bena setu aman ar pez am eus da lavarout, P'edon o kantron dre henchou ar bed a-gevret gant mab gouenn-uhel Albiorix, e c'hoarvez ganen hunvreal alies en hon hengouniou, en deiz e-pad an hirvarc'hekadenou, ha, d'an noz, azezet pe c'hourvezet ouz an tan, o c'hortoz an dour-berv da gana er c'haoteriou. Hag en em c'houlennen a-wechou pelec'h ez oa ar c'hoodou o doa gwaskedet bugaleerez Manos ha Bena, hag ez oa deut ac'hano darn eus ar c'hourvibien anezo er broiou a zo douret gand an Albis, ar Visurie hag ar Rênos. Distro e Galia, em eus goulennat an drouized, ar veleien, an divinourien, an danevelliourien, ar ouzieien, ar varzed, ha henaourien pobladoù Keltia, hep gallout kaout diganto diskleriadur a-walc'h. Nemet ha graet ganen va ergerzadenn en tu-hont d'ar Rênos, e bro ar Volked hag a-dreuz da zouar ar Voged, e teuas sklerijenn d'am spered. P'en em gaven war stêr Viadua, e Budorigon (2), unan eus ar pella krenvlec'hiou dalc'het gand ar Voged war-du ar Sav-heol, e tigouezas d'in

(1) Lakaat e-kenver gand ar pennad-man ar gelennadurez-vreman war lec'h genidik an Arianed kenta etre ar mor Baltik hag ar mor-Du, S. Reinach, *L'origine des Aryens, histoire d'une controverse* (Paris, 1892), pp. 118-120, ha, d'an diweza, Zaborowski, *Les peuples Aryens d'Asie et d'Europe, leurs origines en Europe, la civilisation protoaryenne* (Paris, 1908), pp. 215-319 ; Dottin, *Anciens peuples de l'Europe* (1916), pp. 63-65 ; M. Boule, *Les Hommes fossiles, éléments de paléontologie humaine* (1921), p. 350.

(2) Viadua, an Oder. Budorigon, breman Brieg (Silesia).

gwelout eur sklav a oa bet gwerzet gand ar Semnoned (1) da bengadour ar c'henvlec'h. Emzivizout a ris gand an den-ze en doa tennet va sellou dre e neuz-vat hag e spered, hag e klevis e veve ar boblad anezan pell ac'hano, war-du ar Sav-heol, en tu-hont d'ar Semnoned, pelloc'h eged an aven vrás anvet Vistula. Golôet-holl eo ar vro, en tu-hont d'ar Vistula, gant koadou ec'hon-ec'hon a zero, a bin, a fao, a vez, a dilh, a ivin. Kavet e vez eno stêriou bras meurbet, lennou o trec'hi, e niver hag e ment, da lennou all ar bed, hag eur maread gwaziou ha froudou. Paota a ra eno ar bleizi, a-gevret ganto e-leiz a c'houez-viled all : arzed, moc'h-gouez, oc'hen-meur, oc'hen moueek, kezeg, kirvimeur, kirvi, demmed, yourc'hed, kizier-karvetaer, broc'hed, avanked, dourgon ha lern. E-touez ar frankizennou m'eo marellet ar c'hood, unan a zo, ec'hon-dreist, glas ha heoliet-kaer, e tiskouez enni eur grugellig-vez, a c'hourvez dindani, hervez eun hen-gredenn digemeret gand an holl, relegou ar c'henta gour hag ar genta maouez. Eul lec'h sakr a reer eus an dachennad-ze, hag e vez graet enni lidrôadou. Damdost, war glann eul lenn vrás, e weler eur roc'h badellek, enlouc'het warni eun troad mentdreist (2). Enlouc'had troad eun doue eo, emezo, ha doue ar brezel eo an doue-ze. Da zakr e tremen iveau an dachennad tro-dro hag e lider enni lidrôadou. Ouspenn, e lavare ar sklav e founne ar gwenan e koadou e vro hag ec'h eisted eno e-leiz a vel (3). Darn anezan a zebred pe zigemmesk pe vesket gant laez ha bleud, hag eus ar peb all e raed mez pe dour-vel « a vez graet anezan, eme ar sklav, medus em yez evel en hoc'h hini. »

Diwar gement-se e teuis da gredi start ez eo ar vro-ze, en tu-hont d'ar Vistula, ar vro end-eeun m'o deus bevet Manos ha Bena. Hag ar pez am c'hadarna em c'hredenn eo m'o deus lavaret an drouized d'in e rankas gourvibien Ma-

(1) *Semnones*, poblad c'hermanek, Julian, *Hist. de la Gaule*, II, p. 48. Cf. *Rev. des ét. anc.*, 1920, p. 104-6.

(2) A. Bertrand, *Religion des Gaulois*, p. 405-6 ; Gaidoz, *Dieu gallo du soleil*, p. 28.

(3) Zaborowski, *Peuples aryens*, p. 403.

nos ha Bena, da dizout glann mor ar Goularz (pe mor an Hanternoz), ober hent, a-dreuz d'ar c'hoadou dero, war-du ar c'huz-heol. Hogen hennez eo, ar roud-hent o dije kemeret end-eun o tont eus ar vro en tu-hont d'ar Vistula.

C'hoaz e tezrevelle d'in ar sklav pegez kaer, ha sioul, ha doun ez oa koadou e vro, pegez sounn, ha teo, ha hir kefiou ar gwezennou enno, pegez ledan, leun a veurded ha deliaouet-stank ar pennad-barrou anezo o krena hag o vouskana dindan flourad an avel. D'an nevez-amzer ha d'an hanv e vez ar c'hoad goulaouet-holl, evel da c'houel an doueed, gant bannou skedus ha tomm an heol. Eus an troad anezan da lein e benn en em gaera gant liou ha c'houez-vat, ma lavarfec'h eman al lid-eured gand an douezeed. Pallennet e vez leurenn an douar, kerkouls ha pep bodenn, a vleuniou gwenn, a vleuniou ruz, a vleuniou melen-aour, ma vez balzamet an aer gand ar c'houez-vat diouto, ouz en em veska gand ar frond o sevel a-ziwar rusk ha deil ar gwez pin, dero, bezo ha tilh. Eured Nemos (an Nenv) eo gand Andrierix (« rouanez-veur », an Dirienn-douezez) (1) ; fraonv-difraony e vez ar gwenan a-zioc'h ar bleunvegou ; abouez-penn e kan an evned war ar barrou ; hag en em c'halv al loened pevarzroadek, en eul lammat skany ha lirzin, ouz gwrimenn ar c'hlazvez ha war ribl an dour. Bep noz, keit ha ma par ar stered, e koroll douezeed an dero hag an tilh, bleuniou ganto dazplezet en o bleo melen-aour, ha, diouz ar beure, pa gouez ar gliz war geot ha touskan ar frankizzennou, e van a-zav an hemolc'her azaouezus ouz ar c'helc'hiennou diwar-lerc'h ar c'horoll-tro anezo. Stouï e benn a ra-hen, hag, o ranna geriou a-du, e kinnig d'ezo eur wastell-vel ha bleuniou-roz (2).

Kement-man c'hoaz a glot dereat-tre gand ar pez a larvar hor c'hanennou hag hon danevellou eus meurded, kened ha sioulded al lec'hiou glazvezus-hont ma voe ganet Manos ha Bena ; an deliaoueg digenvez ma tremenjont o bugaleerez dienkreuz hag o yaouankiz ; ar gouelec'hiou

bleunvek m'en em garjont ha ma savjont enno engroez o mibien hag o merc'hed ; ar c'hoadou ma weljont o tremen, eur wech ha pevar-ugent lerc'h-ouz-lerc'h, koroll ar pevarc'houlz-bloaz ; ar gwezegou e-lec'h a-nebeudou, a viz da viz, a noz da noz, e kannder ar beureveziou, e sioulder ar c'hiresteveziou, e ruzder an abardaeveziou, e tibunas red o buhez. Ar c'hoad a bourveze d'o holl ezommou, rak, hervez m'hen lavar kanennou ar Senoned hag an danevellou all, neuze an den ne hade ket douar ha dizony c'hoaz e kantree al loened-chatal. Nemet da vezur e tigase d'ezo ar c'hoad hag an douriou ouz e dreuzi kig-gouez ha pesked a-builih, hag eur founnder frouez a bep doare : kraon (1), kraon-kelvez, kistin, kistin-magl, finij, mez, mouar, lus, hiliber, flamboez, spezad, sivi, hag, ouspenn, mel an hedou-gwenan. Da eva, o doa dour yen ha sklaer ar froudou, rak ar mez (*medu*) hag ar bier (*kurm*) n'oa ket anezo c'hoaz. Medus, douaren Manos, eo a veskas, ar c'henta war an douar diouz skouer an doueed, an dour hag ar mel, d'ober ganto an evadur a zoug e ano. Hen eo a gemeras korn an *uros* d'ober anezan ar c'henta korn-eva. Brakiaka, e vreur, eo a ijinas aoza greun heiz d'ober bier.

Ha d'ezo kaout da vevans kig-gouez, frouez ha mel nemetken, ha dour hepken da evadur, ne viras ket kement-se outo a veza bras, ha kaer, ha krenv ; nag a welout, digoumoul o hoal-vat ha difazi o yec'hed, heol eun hanv ha pevar-ugent o c'houlaoui ar c'hoadou hag erc'h eur goany ha pevar-ugent o samma an douar hag ar barrou-gwez. Er feurze iveau e vezet bet Atir ha Mâtir eur melezour d'comp d'e lakaat dirag sellou o gourvibien, ar re, o trei kein d'an evaduriou a oa diwarno hon tadou yac'h hag evurus (da lavarout eo an dour hag al laez), n'hellont ken hizio kavout awalc'h ar mez hag ar bier, hag a werz kement o deus, a rokement a biaouont, da gaout digant marc'hadourien estren eul lestrad hepken eus an evach-se, ruz ha dinerus, a vez farlotet gant dourn ganas Kreisteiziz (2).

(1) Déchelette, *Manuel*, I, p. 343.

(2) Dottin, *Manuel*, eil mouladur, p. 150. *Lestro- pe *vinolestro- e oa marteze an ano roet gant ar Gelted d'an *amphora*. Kenveria al

(1) Rhys, *Celtic Heathendom*, p. 669-70.

(2) L. Léger, *Mythologie slave* (Paris, 1901), p. 173-4 ; D'Arbois, *Introduction* (1883), p. 118.

Setu kaset da benn ganen kement am boa da lavarout diwar-benn Manos ha Bena. Breman ez an da gomz eus o bugale, eus penn-andon ar c'havadennou hag eus an hen-lezennou, anvet lezennou Belios (1).

Gweledigez Ariomanos. Lezennou Belios.

Da varo Manos, e vab hena Ariomanos (2), a anver iveau Kintugenos, a gemeras al lec'h anezan e penn an tiegez. Brud a zo e tremenas Ariomanos, goude lidou-kanv e dad hag e vamm, teir nozvez ha tri devez hep kemerout boued na died, e harz ar grugell-vez anezo.

En drede nozvez, e welas o tont a-wel dirazan, er-maez eus ar vorenn a c'holoe ar stêr, eur c'hadour uhel-ventek o terc'hel en e zourn eur goaf, a-isplih outan kroc'hen gwadek eur bleiz. Kaer-dispar e oa e zremm, ha glas-mor, ledan ha brao e zaoulagad. Adouez e vleo melen teo ha rodellek e tiboufe eur re gerniel kole-taro (3), lemm ha gwariet-scebezus, a luc'he evel arc'hant ouz bannou al loar. Pignat ar grugell a eure hag, oc'h en em harpa skanvik war e c'hoaf, e komzas evel-hen da vab kenta-ganet Manos :

« Komzou da roue, taro ar C'huz-heol, kemenn anezo d'az preudeur, d'az pugale, d'az touarened, ha ma tremenint a-rumm-da-rumm beteg an deiz diweza.

« Dre ren ho puhez diouz ar sturiennou-man e vevot, hag e savot dreist d'ar poblou all.

latin *vesculum (pinarium)*, an ombreg *veskla* « listri » = hen-arieg **lestlo-*, keltieg **lestro-* (*Rev. celt.* 1920-1, p. 90). Ar c'hembraeg-krenn *medlestr* « lestr-chufere » (*ibid.* p. 164) a zalc'h lec'h eun hen-geltieg **medulestro-*.

(1) Lakaat e kemm al lezennou *Bellagines* gand ar C'heted, Jornandes, *De origine actaque Gelarum*, IV.

(2) Netra n'he deus da welout kenta kevrenn ar ger diougevrennek-se gant an Arianed. An hen-geltieg *ario-*, deut en iwerzoneg da *aire*, a zo anezan eur ger a ouenn gand ar gregach *peri-*, *pro-*, al latin *primus*, hag all. Sellout Meillet, *Les Dialectes indo-européens* (Paris, 1908), pp. 24-25.

(3) Kerniel ha doued kornek, Déchelette, *Manuel, Age du bronze*, pp. 193-194.

« Na ve ket e vefe en ho touez fistilherez, gevirez, huduriez, dizeeunded, gwaskerez, diegi, pe zifretrez diboell ha diratoz ! Na ve ket e vefe etrezoc'h rendael, droug, gourvenn, droukrans, kasoni. Bezit dizaouzan rag ar maro, c'hoarzit d'an Ankou o tont. An Ankou (*Ankevos*) a zo kar ha breur d'eoc'h ; va mab hena eo-hen ha va c'hannad ; d'ar re gadarn e tigor hent ar Gwenva (*Vindomagos*). Grit stad d'ar vuoc'h a vag hor gouenn gant he laez, d'an ejen a zigor an ero ma tiouan diouti heiz an doueed, d'ar marc'h ruz ha buan a red a-raog an heol. Doujitz an doueed ha beleien an doueed, ha santualou an doueed ; azaouezit ar gozidi ; bezit trugarezus ha gwarezus d'ar merc'hed ha d'ar vugale ; skorit an intanvezed, an emzivated, ar re wasket ! Dilennit bepred da rerenerien ar re wella e pep tra en ho touez, ha sentit ouz ar re ho po dibabet. Ra vezoz ho tourn savet dalc'hmat ouz ar fallakr ; ra skoio gantan taol ar maro, nag ho preur e ve-hen, azezet en ho kichen ouz hoc'h oaled ! Ra vo mouget a-unan gantan herez ar fallakr. Na vevet, na ouennet en ho touez na paotr na plac'h gwan a spered, pe glanvidik, pe nammet en o c'horf, en o fenn pe en o izili ! Kendalc'hit en ho nerz hag en ho kwevnded dre c'hoariou-ouesk pemdeziek ha dereat ! N'en em lezit biken da vont da sklaved ho peg-milzin hag ho kof ; na rit lontregez ebet en dibri pe en eva ! Bezit naet warnoc'h hag en-dro d'eoc'h ; na stokit ho tourn ouz tra dic'hlan ebet ; en em walchit eus blenchou ho pleo da sol ho treid, diwech bemdez, d'an derou-noz ha d'an tarz-deiz. Na zilezit biken ho tiez prenn, ho tiez soul ; na savit ket paleziou mein, na stroilit ket kériou bras ha n'it ket da veva enno. Neb a ya di a ya da sklav d'an èrevent. Ar re a ven, a lufr hag a liv ar mein, hag a sav ganto paleziou ha keodedou, ar re-ze eo gouennou du ha dic'hlan ar bed ; ouz o sevel, gwall-doulou eo a aozont d'an astuz ha d'an èrevent. Enno eman o ren ar vreinadurez a grign ar brôadou ; enno en em vod an divroidi hag an èrevent hag, a-gevret ganto, pep klenved ha pep saotr. Evidoc'h, chomit bepred e-tal hoc'h oe'hen hag ho kezeg, e-kreiz ar pradou bleunvek, ouz bevenn hag e frankizennou ar c'hoadou glas, war hed ar gwazredennou glan ; dalc'hit ho podadennou ouz kan an evned war lein

heoliet ar c'hrec'hiennou, rak er maeiou frank, a-gevret gand an dud yac'h ha glan, e ra an *dévi* (doueed) o anneze ha mibien ha merc'hed an *dévi*. D'an divrôad o tremen, hag oc'h azgoulenn diganeoc'h boued ha bod, roït herberc'h an doueed, herberc'hiadur eun nozvez hag eun devez, herberc'hiadur teir nozvez ha tri devez, herberc'hiadur nao nozvez ha nao devez. Diskit digantan kement a ve mat d'eoc'h da c'houzout, nemet na c'houzanvit biken e teufe unan a ouenn diavéziek d'ober e anneze ouz hoc'h oaled, en ho kériadenn, war ho touar ! Na roït d'ezan na saout, na parkou, na mein d'ober eun oaled ! Na roït d'ezan da bried nag ho c'hoar, nag ho merc'h, nag ho karez, ha na aotreit ket e veske e wad gant hoc'h hini, e trofe da fall an dud yaouank dre brezegennou ha largenteziou, e savfe e vouez e kuzuilhadegou an tiegez, e bodadegou ar boblad. Ha ma c'hoarvezfe gant hini pe hini ac'hanoc'h terri ar gourc'hemennou-ze, ra vo harluet pell diouzoc'h, ra vo argaset er-maez eus tachienn ar vuhez ! Milliget ra vez e ano ! Liammet e izili ouz e gorf, ra vo taolet er flammou ha pulluc'het ! Ra vo stlabelbez al ludu anezan, beuzet er fank, strewet d'ar peder avel !

« Ha setu aman ger da roue, taro ar C'huz-heol. Terridigez al lezenn a-berz unan a zigaso, bep taol, kastizidigez unan. Terridigez al lezenn a-berz meur a hini, avat, pe a-berz ar vrôad a-bez, a denno war he heul ar c'hastizman : kollou, kanvou, krenou-douar, dour-beuz, bosenn war dud ha loened, brezelioù-koll, gwaskerez estren, ha, d'an diweza, dismantre ha maro ar vrôad, dilignezadur ha steuziadur ar ouenn (1). »

(1) Difreterez diboell, hag all, *Notennou*, v (kenta monladur), p. 15, (eil mouladur) p. 23. Kehelidigez ar vuoc'h, an ejen hag ar marc'h gand an Arianed, Zaborowski, *Peuples aryens*, p. 269-71, 390-4. Ar Marc'h a red a-raog an heol, Déchelette, *Manuel*, n, kenta lodenn, p. 414 (skeudenn); Gaidoz, *Dieu gaulois du soleil*, p. 10. Bout trugarezus ha gwarezus d'ar merc'het ha d'ar vugale, *Notennou*, xi, p. 41-2. Bout skorus d'ar re wasket, *ibid.*, p. 40, 63. Laza ar vugale glanvidik, Ploutarkhos, *Lukurgos*, 31. C'hoariou-ouesk pemdeziek, *Notennou*, v (eil mouladur), p. 25-6. Nétadurez, kibelladennou, kouronkadennou pemdeziek gant Keltek an Hen-amzer, Breizh hag

Ar re-ze eo mammenn ha doare al lezennou brudef anavezet dre an ano a *Lezennou Belios*, hag a zo bet tremen et rumm-da-rumm, adaleg Ariomanos betek *hizio*, gant Volked an Erkunia, Nerved an Arduinna, ha meur a boblad all a Geltia. A-youl e vije bet selaouet kelenn an doue, hon Tad, ha na vije ket bet da gastiza, en hon touez, nemet an dorridigez a-berz unan ! Rak, keit ha m'eo bet heuliet striz al lezennou-ze gand an darnvuia, he devoe hor gouenn en he rann eun eurvad dispar !

Dezrevell ar C'havadennou.

Etre mibien, gourvibien ha diskennidi nes-pe-nesoc'h Manos ha Bena meur a hini a voe a savas dreist d'ar re-all dre o meiz, o enklaskou, an eveziadennou a rejont hag ar c'havadennou a zeuas da heul. Evel-se, Ariomanos, eveziet gantan al louzaouennou gouez o kriski e frankizennou bro an Hanv, a anavezas ar re a zo danvez-boued en had anezo, talvoudus dre ze da vab-den o gounit : an heiz, ar mell, ar c'herc'h, ar segal. Ijinet e voe gantan ar bigell, hag hen eo a rogas, ar c'henta, tonnenn c'has an douar gant beg kroumm e venveg, hag a fizias en irvi an had, an edenn veur, magadur an doueed, an heizenn, a vez diwarni gwaz-zed krenv ha kadarn, merc'het kenedek ha fur. Ariomanos eo a eostas kenta trevad heiz taolet gant douar-stuz, ha kenta park aret e voe an hini a zigoras-hen e Manoialos (frankizenn Manos) (1).

Iwerzoniz ar Genn-amzer, *Notennou*, xi, p. 16-7; gant poblou-all Hanternoz an Europ, Germaned, Slaved ha Finlandiz, Kezar, *Commentarii*, vi, 21 ; Carré, *Le Moyen-Age* (Paris, 1894), p. 173 ; Quatrefages, *Hommes fossiles et hommes sauvages*, p. 600-1, 609-10. Kouronka pe gibella a-gevret (paotred ha mere'het) a veze graet alies-kaer ha dre-holl e Bro-C'hall er Genn-amzer. Kaset da get e voe ar voaz-se dre levezon dizivoud-meur an huguned bag eneb-dizivoud ar gatoliked, *Rev. archéol.*, 1914, p. 287-8. Kasoni ouz ar c'hériou bras, Kezar, vi, 30 ; Polubios, n, 17 ; *Rev. celt.*, 1909, p. 48, n. 4. Kastiza dre an tan, Kezar, vi, 16 ; Strabon, IV, 4, 5 ; Diodoros, v, 32, 6.

(1) Kembraeg *lal* « frankizenn ».

Eil mab Manos ha Bena, Morimanos (1), eo a ziskaras, ar c'henta, war ribl an dour, eur mel gwezenn hag a aozas eus ar c'hef anez, dre ober gant tan ha bouc'hal, kenta lestr a voe bet douget biskoaz gant dour ar mor pe al-lennou. Ar c'henta re roenvou a oberias-hen hag e lakeas dre lavar ar c'henta reoladur war skiant ar mordeerez.

Katumanos (2), trede mab Manos, a wellesas oberiadurez ar binviou-emgann. Ijina a reas ar skoued hag an arouezintiou-brezel hag e savas reolennou kenta ar bengadouriez hag ar brezelekaerez.

Togodumnos (3) a anver iveau Togakos, pevare mab Manos ha Bena, a savas d'e dad ha d'e vamm, e Tegoialos (« frankizenn an ti ») ar c'henta ti. Kelc'hiek e oa an ti-ze hag e voe stummet gant koadennou, gwialennou haleg gwevn kenweet ha pri. E dôi a reas gand eun dôenn raoskl ha palenni al leurenn-zibarz gand eur strewad teo a c'heot krin a c'houez-vat.

Anavogenos (4), pempvet mab Manos, a grouas ar sonerez hag ar c'hanerez. Kavout a reas an drompilh, an daboulin hag an delenn. Ha setu penaos e voe steuet gantan ar binviou-ze. Dre doulla begenn eur c'horn *uros* e reas anezan an drompilh hir-gorn, hena doare trompilh a zo. Gant eur pilgos prenn kleuz, ma stignas warnan eur c'hrac'h, e reas eun daboulin. O kemerout, goude-ze, daou gorn ejen bannek, dre staga outo a-dreuz daou bez prenn ma stennas warno pennadou bouzellou, ec'h oberias ar genta telenn, hena *krotta* a voe.

Selgova (5), c'houec'hvet mab Manos, a voe anezan eur gwenaner brudet. Hen eo a reas gwenanerez da genta, a stummas ruskenou hag a ziorreas gwenan. Ar mel ma aozas gantan Medus, mab Ariomanos, kenta kibellad chufere, a zeue d'ezan eus ruskenou e contr Selgova. Eun hemolc'her touet e voe ouspenn. Paka ez veo a reas, pe gand

(1) Brezoneg *Morvan* « Den-a-vor ».

(2) Brezoneg *koz Kadvan* « kadour ».

(3) A veve, ger-evit-ger, e brezoneg *To-doun*.

(4) Hen-vrezoneg *anau* « hesonerez ».

(5) « an Hemole'her ».

ar c'hrouglas, pe gant meur a zoare stignou, antellou, foziou, gripedou hag all, eun niver loened gouez, pevar-zroadeged, evned, loened-stlej, a fizias, goude, en e vreur Selvanos. Heman o c'haeas e tachennadou en doa klozet gant girzier graet a gefiou-gwez en o fez sanket en douar. Ar re-ze e voe kenta tropellou mab-den. Ha setu aman a be loened e c'hoarvez tropellou Selvanos, seizvet mab Manos : ar c'hi-gouez (*kü*), ar bleiz (*bledios*), al louarn (*lovernos*), ar broc'h (*brokkos*), marc'h gouez ar c'hoadou, an ejen-meur (*uros*), an ejen moueek (*visontos*), an ejen hir-dal, ar c'haro (*karvos*), ar c'haromeur (*alkis*), an demm (*damos*), ar yourc'h (*iorkos*), an arz (*artos*), an tourc'h-gouez, ar c'havr (*gabros*), ar maout-tourc'h (*multos*), an avank, ar c'had, an alarc'h, ar waz, an houad, ar yar, ar c'hilhog-gouez, ar c'haran (*garanos*), ar c'houibon, ar vran (*branos*), an erer, ar gup, ar falc'hun, an naer (*natir*), ar vaot. Al loened paket ha kaeliet evel-se a zoneas tamm-ha-tamm ; boaza a rejont a-nebeudou da genveva gand an den. An darnvia eus ar re end-euen emoun o paouez envel a vez graet ganto abaoe, e-touez diskennidi Vanos, evid ar gounit-douar, ar mesa-loened, ar brezeli, an hemolc'hi, al lida-azeulerez, an diougani, an teurel hud. Eun darn anezo, damesaet, a vev er peurvanou hag a ro d'ar Vrôad Illur o laez, o gloan, o ler, o c'high hag o c'herniel ; ar re-all, pleustret ha desket, a denn hec'h ogedou hag hec'h eler, a stlej he c'hirri-emgann, he c'hirri-samm, he c'hirri-bale, a zoug he brezelourien a stourmad da stourmad hag a drec'h da drec'h. Evid ar gouennou loened all, bez' ez eus anezo a zalc'h da veva ez gouez ha dishual e-kreiz ar c'hoadou ha re-all, pe zie'houezet pe zamchouez c'hoaz, a vev er c'holiozui sakr ma vernier aour ha pinvidigeziou an doueed.

Selvanos a voe anezan, eta, kenta saver tropellou ha kenta mesaer a ouenn Vanos. Dre-ze en deus dalc'het da veza, er Vrôad Illur, gwarezour al loened-ti, hag e vez pe-det hizio c'hoaz e Galia gand an neb a ra war-dro chatal (1).

(1) War "Selvanos sellout ouz D'Arbois de Jubainville, *Revue celt.*, xxvi, p. 282. Kenveria an iwerzonieg *sealbhian*, tropell.

E vab Veriugodumnos eo, avat, a zonveas hag a bleustras darn eus al loened a oa bet paket evel-se. Evesaat a reas ouz ar gouennou a zeuje diouto brasa talvoudegez da vab-den el labouriou-kér pe er brezel, hag e voazas anezo da senti ouz mouez pe jestr ha da boelladi war labouriou a bep doare dindan e renadur. Ar c'henta loened bet donvaet evel-se gant Veriugodumnos e voe ar c'hi, ar maout-tourc'h, ar c'hole-taro ha marc'h gouez ar c'hoadaou. Nemet diwar-benn ar c'hi ez eus dael, dre ma talc'h da wir hinienouez oa bet embreget ha desket, kent ganedigez Veriugodumnos, gand an eontr d'ezan Selgova, a rae gand ar c'hi evit hemolc'h loened.

Veriugodumnos c'hoaz end-eeun eo a stummas ar genta yeo, ar c'henta re rojou, ar c'henta karr (1). Kenta yeoad oc'hen, o vac'ha pounner an douar, a luskas war raok eur c'harr war ziourod, e voe an hini a voe staget gant Veriugodumnos ouz Brikon, ar c'harr briz en doa frammet e Karbantoialos (« frankizenn ar c'harr »).

Tigernomagalos-hen, eus navet rummad gourvibien Ario-manos, a evezias ouz ar mein a-stlabez war c'horre an douar e rannouzo eus ar yro pe e naoz ar stériou. O dastum a eure ha studia ar perziou anezo. Hen eo a savas ar genta forniez-teuzi-metalou hag a ijinas ar c'henta teuzlestr (2). Ar c'henta eus holl ziskennidi Vanos, e teuzas aour hag e labouras kouevr. Neuze eo e voe morzoliet ar genta bouc'hal vetal hag ar c'henta gourgleze, rak, kent Tigernomagalos, ne rae an dud o armou-brezel pe hemolc'h nemet gant danveziou prenn, askourn, korn pe vaen. Tigernomagalos a gavas ouspenn an alar digilhor, ma stagas outan, d'e denna, an danvad da genta ha, goude, an ejen hag ar marc'h. Daou vab en devoe ker brudet ha ker brudet o-daou, Omios ha Nemetos. Omios a gavadennas teuzi kouevr ha staen a-gemmesk, ha diwar an ano anezan eo ez

(1) *Ver-*, brezoneg *gour-*; *iugo-*, brezoneg *geo*; *dumnos* « doun, galloudek », D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 60-1. Veriugodumnos a zo eun doue hevelekaet ouz Apollo.

(2) Cf. Joyce, *Social History*, I, p. 69. *Tigerno-*, brezoneg *tiern*; *magalos*, brezoneg *mel* « pikol, bras ».

anvomp *omion* kemmeskadur an daou vetal (1). Gant ar c'hendeuzadur-ze eo e reas, ouspenn, ar c'henta kleze. Nemetos-hen a savadennas ar c'henta santualou a reer anezo *nemeta*. Urzia ar velegiez a reas ha kenaiza reolennou an azeulerez d'an doueed. Hen eo, gant e vab Gessis (2), a savas ar c'henta pedennou, ar c'henta garmou-hud, ar c'henta kanennou sakr. Hen eo ives, gant e vab Medios, a enaouas kenta tantad sakr a gement a voe bet c'houezet gant mabden biskoaz war eur grec'hien, da guz-heol, e nozvez kenta Samos. Flamma a reas war lein ar grec'hien-greiz, war vegel bro-Vanos ; ha skedi e tenvalijenn an noz evid eurvard ha levinez an dud, frealz ha kennerz an doueed. Rak, eus an tantad-meur-ze, evel eus mouël eur rod nao-skinek, en em vannas neuze dre holl zouar Manos an nao penn-vennoz : frouezusted douar, yec'hed chatal, krenvader gwazed, kened merc'hed, paoted vugale, hinon amzer, distan glao, puilhded eien, gwrez heol (3).

Gweladennou Lugus ha Belisama da zouar Manos (4).

Evel se eo e vez dezrevellet gant eun nebeut danevellouren diwar-benn ar c'havadennou ha penn-derou hor sevenadurez. Nemet, kalz a zo hag a lavar, ar gwirhenvel ken-

(1) *Omion*, iwerzoneg *ume* « kouevr, arem », hen-gembraeg *emid*, kembraeg breman *efydd*.

(2) Iwerzoneg *geis* « pedenn, strobine », D'Arbois, *Etudes grammaticales*, p. 35*.

(3) *Medios*, iwerzoneg *Mide* « kreiz ». Cf. *Rev. des ét. anc.*, 1915, p. 201.

(4) War an doue iwerzoniek Lug (hen-geltieg *Lugus*) hevelebekaet ouz *Mercerius inventor omnium artium* (kavadennour an holl arzou) war Gezar, ouz *Mercerius viator* (bejour), *cultor* (sevenaer) war enskrivaduriou ar marevez kelt-ha-roman, sellout D'Arbois de Ju-bainville, *Le Cycle mythologique irlandais et la mythologie celtique* (1884), pp. 136-139, 174-180 ; *Les Celtes depuis les temps les plus anciens* (1904), pp. 39-45. A-eneb d'an hevelebekaat, Julian, *Histoire de la Gaule*, II, pp. 118-122, ha noten 2 p. 118. War Belisama, hevelebekaet ouz Minerva, sellout Julian, *op. cit.*, pp. 122-123.

toc'h e-tu ganto, n'oa ket mibien ha gourvibien Vanos emoun o paouez envel, ez wirion, kavadennourien, kelenet ma 'z oant bet war ar binviou hag an troiou-micheriou a greder a voe kavet ganto, kerkous ha war reolennou an azeulerez hag ar pedennou, e kerz emweladennou ha ken-prezeg bet etrezo ha krouadurien a zo eus gouenn an doueed. War a leveront, daou vugel uhel eus meuriad gwenvidik ar re-Zivarvel, an daou ma sked evel regez-tan ar c'huchennadou-bleo lugernus anezo e-kreiz bodad an doueed e Dévo-briga (krenvlec'h an doueed), — anvet em eus Lugus ha Belisama, — a weladennas meur a wech diskennidi Manos ha Bena en o c'hoodou, hag o c'helennas war veur a dra. Diouz mennad Dis Atir : ma teuje ar ouenn en doa bet digand Adaqi da vez a desketa hag ar genta e pep tra, e reas Lugus ha Belisama an ergerzadennou-ze dre zervennegou Manos.

Lugus, war a zezrevell an danevellourien, eo a gelennas mab Manos (Ariomanos) war ar gounit-douar, an hada ha medi trevadou. Krouadur illur Kémos eo a zeskas Morimanos, Katumanos, Togodumnos, Anavogenos, Selgova, Selvanos, Veriugodumnos, Tigernomagalos hag an daou vab anezan, da gleuza bigi ha mordeï, framma tiez, kilvizia kirri, damesaat loened gouez, pledi war-dro chatal, dioren gweenan, stumma ruskennou, oberia binviou sonerez, klaoiou-emgann, klaoiou-hemolc'h, arquezintiou-brezel ha skouedou, teuzi ha labourat aour, kouevr hag arem. Diskuilha a reas d'ezo ar reolennou a zo da heulia e savidigez ar sntualou, hag ar pedennou nerzusa, ar re a vez teneraet ganto kalon an doueed, ar re a dorr war o droukrans, a c'hounez o c'harantez hag a ra anezo keneiled wirion ha holl-c'haloudus mab-den.

O deski a reas da givija ha galfrezi ler, da ober arc'henadou, gwestennou-kezeg, dibrou. O terc'hel etre e zaouarn-doue ar maout-tourec'h trôellennek e gerniou, mab illur Kémos (1) a ziskouezas d'an dud penaos e vez touzet ar c'hreondad gloar ha penaos gand an neud diouz ar gloan c

(1) Iwerzoneg *Cian e Pell*, D'Arbois, *Cycle*, p. 175, 373 ; Rhys, *Celtic Heathendom*, p. 390-4.

vez graet mezer. O digas a reas gantan e-kreiz ar c'hood ha rei da anaout d'ezo ar gwez, hag iveau al louzeier yec'hedus, dre ziskleria an dalvoudegez anezo ha penaos ober ganto da barea klenvedou ha goulou, da argas drouk-speredou, da derri hud ha strobine. Al louzaouennou gweüs a ziskouezas d'ezo ouspenn, hag ar re a ro al livadennou ruz, glas, glas-ruz, liou-limestra, gwer, melen, gwenn ; diskia reas d'ezo tenna eus ar wrizienn, ar gorzen pe an deliou an danvez livus hag e intra er gwiadennou. O boaza a reas d'ober gand ar brageier, ha gand an doneg vilginek ha kou-goulek evid ar goavn. Diwar gelenn Lugus e voe strollet kenta stern gwiader. Kent an donedigez anezan ne ouie an dud na gwia na livadenni danvez ; n'o doa ken dilhad nemet krec'hin al loened a lazant en hemolc'h. N'o doa na brageier hir na re verr, na tonegou milginek ha kou-goulek, nag arc'henadou prenn pe ler. Diskabell o fenn, noaz o divrec'h hag o divesker ez aent, paotred ha merc'het, ha diarc'hen e kerzent.

E keit ha ma teske Lugus an holl draou-ze da vibien nerzek Manos, a lavar ouspenn an danevellourien ma reomp meneg aman, Belisama à gentelie ar c'hoarezed penn-koant anezo. Kelenet e voent gand an douezez ouziek war neza, kemena danvez-dilhad, gwriat, penselia, brouda. Diskuilha a reas d'ezo penaos ober gand ar vreo, ar c'hrouer, an tamoez. O deski a reas da grazia greun, da vez a toaz, da aoz a yod, da zanzen ha da bobu bara, d'ober amann ha keuz.

Penaos e tigemere mibien Vanos Lugus ha Belisama.

Hervez an danevellourien-ze end-eeun e teue bep sez vloaz reiz-mat Lugus ha Belisama da weladenni gouenn Vanos. Seiz-ugent a vije bet eus ar gweladennou-ze. Setu aman a zezeveller diwar o fenn. Dre ma nesae deiz done-digez an doue hag an douezez e save darbaradeg dre ar vro. Er c'hériadennou hag en diabarzh an tiez e veze pep tra ne-taet penn-da-henn, kempennet hag aozet a-nevez-flamm. Der-c'hent an donedigez en em skigne ar baotred hag ar mer-

c'hed yaouank dre ar c'hoodou da guntuilh barrou-glas ha da zastum bleuniou muia ma c'hallent. Goude-ze, e vanent en o sav a-hed an hent ma tlee an digemeridi a c'hortozed tremen drezan, e-keit ha ma 'z ae ar peb-all eus ar bobl, en o fenn ar renerien hag an henaourien anezo, beteg eul lec'h a raed anezan *Gortozva* « lec'h ar gortoz ». Ar wezeg, el lec'h-ze, trouc'het-kenn ma 'z oa diouz tu ar Sav-heol, a geje gand eur gompezenn digoad, golôet war-hed gwel a hir-c'heot. A-dal ma 'z ae an heol da guz edo pohl Vanos a-bez grounnet el lec'h-ze a-hed bevenn ar c'hood. En hevelep pred e tigoueze dalc'hmat ar c'houblad douel, hag iveau en hevelep doare. Bez' e oa a-dreuz d'ar gompezenn war-du ar sav-heol-hanv eur wenodenn kalemarc'het-stank ha ledan a-walc'h da rei tremen da zaou zen skoaz-ha-skoaz. Kerkent ha ma teue kenta skeur an tarz-deiz da c'houlaoui an oabl e weled o sevel en dremmwel, dre greiz al lusenn-veure, daou spez ramzel ha skedus, hag int oc'h enraokaat a gammmedou bras. Seul ma nesaent e verrae ar vent hag al luc'h anezo, betek dont dizale, ouz sellou an dud, d'eur paotr yaouank ha d'eur plac'h yaouank mentet-uhel, dremmet-glas, eur marz ar gened anezo gant o bleo rodellek a sked gand an aour-teuz pe ar regez-tan.

Fromet war eun dro gand al levinez ha gand an doujans, e pennline mibien Vanos hag ec'h astennent o divrec'h, palv o daouarn savet-digor etrezeg an herberc'hidi-veur o tigouezout en o zouez. A-drenv d'ezo ar merc'hed en o sav, kroaziet o arzourniou en o askre hag o daouarn ouz o bronnvrusk, a souble d'an douar o fennou melen-mell. Glanded, gouizegez ha kened ar Breur hag ar C'hoar a veze merzet an nerz anezo, a-bell evel a-nes, betek gand an distera hag ar gouesa krouaduriou. An hir-c'heotennou, dre ma 'z aent e-biou, a stoue, ha, dambleget o c'horzennou, e trôe outo ar bleunvennou o c'hurunennou lorc'hek. Dre vouda o mouez e save laz-kana ar gwenan hag an evned eur vouskanadeg kompez-flour ha c'houek-dispar. E kement lec'h bennak ma vijent, loened gouez douar Manos, kirvi, kezeg, tirvi, a drôe diwar o c'harnou da sellout war-du an daou zen-doue. Pleget o diouhar-araok e taoulinent el letonenn hag, o c'houzouga, e sellent ouz an nenv e-stumm azeulerien.

Pâ veze en em gavet Lugus ha Belisama nes a-walc'h d'an dud, neuze e strinke an délennadenn hag ar ganadenn a zonedigez-vat ; ar renerien hag an henaourien a yae war-arbenn hag a ginnige d'ar re nevez-deut mel, laez ha bara. Demc'houd, e save ar Breur hag ar C'hoar en eur c'harr peder-rodek a brenn-kelen lufret-flamm kaeraet gand aour hag outan eur sterniad kezeg gwenn (1). Azeza a raent war ar skaon uhel prenn-lufr kinklet-aour a oa e-kreiz ar c'harr. Heman a luske, hag ar bobl, o tibennlina, a gerze da heul en eur ober korollou-sakr e-mesk son telennad ha meulgan. Grounnet tu-ha-tu da hent ar c'harr, ar baotred, ar plac'hed yaouank hag ar vugale a fulle dibaouez dirag ar c'hezeg glazvez ha bleuniou.

En em gavet en o herberc'hva, e veze kinniget d'ezo gand ar renerien hag an henaouriem ar buoc'henned a dleje o laez, an heiz, an oc'hen, an denved a dalvezje d'o maga keit ha ma vijent e-touez an dud. An heiz a oa ar c'haera a c'halljed da gavout, medet ma 'z oa bet e parkou bet gounezet a-ratoz evid an doued, ha dibabet hini-ha-hini an tanvouezennou anezan. Seiz gwerc'hez a wad uhel, bet diuzet e-touez ar re fura, ar re gaera, o dishilie hag a vale bemdez ar pe a vleud a oa ezomm d'an doue ha d'an doueez. Evid ar chatal, loened eus an dibab a oa anezo holl, dinamm, peurwenn, bet savet ha maget a-benn kefridi d'o c'hinnig d'ezo, war gwella peurvanou ar vro.

Kerkent ha m'edo aet-tre en o zi an doue hag e geneilez, e lidlazed dirag an nor eun ejen, eur maout hag eur pennmoc'h. Dispennet e veze ar savadeliou-heriou (2) hag enaouet an tanioù ; pastellou kig a bozed er ber ouz an tan-

(1) Ar c'harr-ze a zigas da goun eus an hini a zo bet kavet e Debberg (Jutland) hag a denn da varevez an Ten (500-50 kent H. S.). Sellout Montelius *Temps préhistoriques en Suède et dans les autres pays scandinaves*, troidigez c'hallek gant S. Reinach (Paris, 1895), pp. 144-146 ha skeudenn 196 p. 146. Diwar-benn an ambrougadegou-sakr ha kerzadegou an doueed sellout ouz *Orpheus*, trede mouladur (1909), p. 190-192.

(2) War an hordennou beriou a zoouez en ergerzadegou-sakr, sellout Déchelette, *Manuel, Premier Age du Fer*, pp. 798-804 (skeudennou).

flamm pe a verved e kaoteriou arem, e listri kouevr. Ar wazed, ganto skouedou, bouc'hili ha goafiou, a embrege gand ar c'horolladennou sakr war ar c'hlazenn en-dro d'an ti. Ar merc'hed bleo-melen, a c'hournijelle ganto o skerbou lin tano hag a stirlinke gwalennou o divrec'hiou gwenn hag o ufernioù-treid (1), keit ha ma trôellent ha ma lammant, skanv evel yourc'hezed, war al leton ouz gwrimenn ar wezeg c'hlas.

Trôad an doueed.

Seiz devez war o hed dibaquez-kaer e pade ar banvez, ar c'hoari, ar c'han hag ar c'horoll. Goude, e stage an doue hag an doueez gand o c'henteliou. Da genta, e teue an holl, ken gwazel ken maouezed, da lakaat a-wel dirazo an tao-liou-micher o doa kaset da benn er seizvedad-bloaziou o paouez tremen, pep-hini en e stad-vicher e-unan. Ar garre-rien a zigase o brava karr, ar wiaderien a zisplege o gwella gwiad, ar brouderez a ziskoueze o c'haera broudereziou, hag evel-se gand ar re all iveau. An doueed a varne ar peziou-labour, a ranne d'al labourerien meuleudi pe ziveuleudi, hag a rôe kelenn diouz ma kavent tro d'hen ober. Pelloc'h, o sevel adarre war o c'harr, e stagent gand o ergerzadenn dre zouar Manos, o weladenni pep kériadenn, oc'h eeuna ar c'hamm-voaziou, o kentelia war ar strujusa stuzia-douar, war ar frouezusa maga-loened, hag o verka ar gwellaënnou o tereout ouz pep gra. En gortoz eus an drôad-ze eo e oa bet an holl dîez netaet penn-da-benn, aozet, adfichez a-nevez-flamm, kaeraet gant barrou glas ha bleuniou. Adsavet e oa bet ar c'haeliou, nevesaet an tōennou kolo pe raoskl, adlivet bannou ha gouryeo an doriou hag addremmet ar c'hizelladuriou anezo. Betek rimia an treustou-diabarz ez aent, pa veze outo duad gant moged an oaled. Distrewet e

(1) Diwar-benn ar gwalinier-gar gand ar Gelted e marevez an arem, sellout Déchelette, *Manuel, Age du Bronze*, pp. 310-316. Diwar-benn ar skerbou lin, *Notennou diwar-benn ar Gelted koz, sezvet pennad* (An Oriant, 1913), p. 38, notenn 1.

oa bet diwar al leurdou hag adstrewet gand ar c'hrasa hag ar c'houezvata geotou ; puret ha lufret an armou, ar c'hlaoui, ar c'hirri, ar binviou kouevr pe arem, al listri prenn, pri pe vaen. Skrivella ha barrskuba o doa graet ar c'hezeg, an oc'hen, ar buoc'henned hag an holl loened-chatal ; liva o c'herniel d'ar biou ha d'an denved moumoun, o c'horf d'ar c'houn ha d'ar c'hizier (1) ha lakaat en o c'herc'hen garlantez ha bleuniou. Beteg en toull-kognig kuzeta n'ez pijs kavet neb lec'h poultrenn pe goc'hienn. Ken en diabarz, ken en diavaez al logellou ez oa an holl draezou kempenn. An netded a oa ar sked anezo war bep tra : kér hag arrebeuri, tud ha loened, dilhad ha korf. Red-holl ha m'edo ! Rak n'eus mann hag a heugfe gwasoc'h outan an doueed eged an digempenn, al loudour, an uloc'h, ar saotr, ar mouez-flaer. Gwasat taol-dismegans ouz izili ar Rummad peur-had en em ziskouez d'ezo gant dilhad intret pe roget, ivinou lous ha krennet-fall, penn ha korf n'eus bet berad-dour war o zro, treid flaerius, bleo heb beza gwalc'het, kribet, barr-skubet kempenn (2).

Keit ha ma pade an engweladenn-ze, an doue hag an doueez a oa ouz o ambroug pennna renenerien ha henaourien ar boblad, eul laz-telenna hag eul laz-kana, gwarded-enor anezo tri-ugent paotr yaouank bet dibabet e-touez ar re vrasha, ar re grenva, ar re gaera, hag eur strollad a dri-ugent plac'h yaouank diuzet etre ar re goanta hag ar re c'hlana. Oc'h en em eila dre ugantadou lerc'h-war-lerc'h a-hed an hent, e rae ar baotred hag ar merc'hed-ze bleo-flamm, dirag ar c'hezeg gwenn, korolladeg da genambroug kerzadenn an doueed.

Nao naovedad noziou, nao naovedad deiziou, hounnez

(1) Eur c'hamm-amzeria a zo aman. Dianav eo manet ar c'haz-dony en Europ e-kerr ar ranu vrasha eus an Hen-amzer. Eus an Ejpt eo genidik ha war-dro ar 1e pe an IIme kantved goude H. S. hepken e voo deraouet da zigas eus ar vro-ze hinienou anezan d'ar C'hres ha d'an Itali. E gwalarm hag hanternoz an Europ n'eo ket denet ar c'haz-dony d'en em skigna abarz an dekvet kantved goude H. S. (Brehm, *les Mammifères*, 1, p. 283-4).

(2) A. Nutt, *the fairy love of neatness (the Celtic Doctrine of Re-birth*, London, 1897, pp. 221-224).

e oa an amzerveziad ma vane Lugus ha Belisama e-touez
pobl Manos. Hag e veze graet d'ezo war o chimiad hevelep
lidou ha p'edont o tigouezout.

« Ti an Daou » e Sonnoialos.

Da rei bod d'ar Breur ha d'ar C'hoar eur c'haer a di a
oa bet savet e kreiz bro-Vanos. « Ti an Daou » a raed eus
an ti-ze, hag edo en e sav war glazenn Sonnoialos (« franki-
zenn an Heol »), kaera frankizenn a oa dre goadou ta-
chad-bro ar Sav-heol. Kelc'hiek ez oa an ti-ze ha graet en
e bez a brenn kelenn lufret-mat kaeraet en-diavaez gant
skeudennou livet hag aroueziou sakr en aour (1). En dia-
barz ez oa golôet ar muriou anezan gant skouedou-aour,
kizellet warno aroueziou ha loened sakr. Ar post-kreiz,
harp warnan holl frammadur kelc'hiek an döenn, a oa
enskantet ennan war e hed trôellenennou-aour. Al leurdi,
e lec'h douar-pri moustret, evel ma vez en tiez-annez hag
en tiez-nevedou peurliesa, a oa ouz hec'h ober klerennou
prenn kelenn kompezet ha lufret-skedus, hag i bet kens-
toket ha kenklotet ker reiz ken na weled etrezo grem ebet,
m'aiz tije touet n'edo oc'h ober al leurenn nemed eur pez
koad en e bez (2).

Mont e-barz an ti ha chom ennan n'oa aotreet da zen estreged an ostizidi-veur m'oa bet savet evito. Fiziet ez oa da evesaat en eur c'hoziad, mentek ha krenv, a raed anezan « evezier Ti an Daou ». Bez' en doa gantan en e

(1) Arouueziou sakr : stered, kreskennou, kel'hioù, rodou, kroaziou, hevoudou, orziou, bouc'hili, skouedou, bigi, kerniel ; — loened linnenkaet muioch' pe neheutoc'h : naered, naered kornek, naered penn-maout, èrevent, elerc'h, garaned, tirvi, kirvi, kezeg, moc'h gouez. Sellout ouz Montelius-Reinach, *Temps préhistoriques*, p. 193 ; A. Bertrand, *Religion des Gaulois*, p. 140, 162, 241 ; Déchelette, *Mamuel*, I, p. 607, 610; II, kenta lodenn, p. 419, 458, 473, 477 ; trede lodenn, p. 1175 ; Notennou diwar-benn ar Gelted koz, pevare pennad, p. 24, 33.

(2) Leurdi prenn, A. Bertrand, *Gaule avant les Gaulois* (en moudur), p. 135 ; Montelius-Reinach, p. 303.

zourn tri faotr yaouank ha teir gwerc'hez diuzet. Kefridi er c'houec'h-man ez oa derc'hel an ti kempenn ha naet-flamm, pa na dilee poultrenn ebet na koc'hienn dont da intra kanned ar muriou, al leur hag ar framm, lufur an arrebeuri, sked ar c'haeraduriou hag al listri-aour. Gwir en doa ar c'hoziad a rene warno, pa gave d'ezan e laoskent an distera war ar gefridi-ze, d'o skei ha zoken, ma adfeilhent en o gwall, d'o laza, hep m'o dije galloud o c'herent da denna dic'haou dioutan. Eur poellad all gand ar re-ze ez oa digas dour, trouc'ha keuneud ha derc'hel tan war enaou. Daoust pe aon a oa na zislerberje an traou gant gleboz diwar ar c'hoodou tro-dro, pe uheloc'h abeg a zeue kentoc'h diwar ar C'hredennou, maga tan war an oaled a raed dibaouez. Ouz an teir gwerc'hez dreist d'ar re-all e selle an evesaat ouz an tan peurbad-ze. Nemet, bep sez vloaz, da zerc'hent deiz donedigez an doueed, e veze lezet da vervel. Skuba ha peurskarza an oaled a rae ar gwerc'hezed, hag ec'h enaoue an Evezier eun tan nevez dre rimia daou brenn an eil ouz egile (1). Ouspenn, pe evit derc'hel sec'h-mat diabarz an ti, pe e sell eus eur mennad-kredenn bennak, edo ar voaz, kellies ha m'edo digoumoul an oabl, da zigeri frank dor an ti, evid rei digemer ennan d'an heol. Nemet pa 'z ae heman da guz ne serred ken war an ti. Digoret-frank e veze iveau an toullmoged war an dôenn anezan.

N'oa da ziwall Ti an Daou na harz na strollad brezelourien, pa n'oa ezomm ebet anezo. A-hed leioiou war leioiou gwezegou, strouezegou digenvez, stériou ha geuniou didreuzus a zisranne, c'hoaz d'ar mare-ze, bevennou douar Manos diou ar broiou dal'het gant gouennou estren. Argaden-nou-noz ar breizerien diouto n'oa ket d'o douja. Evid ar veajourien a-ziavez, rouez e oant, anavezet gan renerien ar boublad, ha n'en dije kredet hini anezo teur e zourn war

(1) Lakaat e-kenver an teir vestalenn e Rom, hag an diou werc'hez gouestlet da azeulerez an heol e bro an Huperboreaneid (Herodotos, iv, 33, 34, 35). Diwar-benn an taraloar-tana, pe vinyivo-enauq-tan boaziet gant Hen-Europiz, sellout Dêchelle, *Manuel. Age du bronze*, pp. 298-304 (skeudennou); Rev. archéol., 1921, pp. 132-5.

beadra an doueed. Ha gant diskennidi Vanos edo Ti an Daou kehelet-tre : sellet e veze outan evel kreizenn sakr ar Vro, kalon ar vrôadelez, hag ar vammenn ma teue d'ezo pep bennoz ha pep hoal-vat.

Dezrevell an nao rummad gwenvidik a ouenn Vanos.

Eun amzer a beoc'h doun, a verz dispar, a eurvad leun ez oa-hi, — a-unvan eman holl hen-zanevellow ar poblou evit hel lavarout, — p'edo mibien ha merc'hed Manos o veva e frankizennou heoliek koadou ar Sav-heol, ma vezent gweladennet eno gand an doueed. Peur-rannet ma 'z oant diouz an dud all gant gouelec'hiou ledan, n'oa ket d'ezo dizarbenn argadegou ha beza dibaouez, o armou ganto en o daouarn, war c'had a-hed harzou o bro. Marc'hadourien estren ne weled ket c'hoaz oc'h ergerzout avagadou henchou ha gwenodennou, oc'h en em zila beteg er ch'ériadennou pella, o weladenni ar mereriou distrôa, en eur hada e pep lec'h, a-unan gant aour, sklavezed ha traezou-micher diwar zourn estren, an diazurz hag an dizunvan, o vreina kalon ar yaouankizou dre o c'homzou hag o skoueriou, o hoala ar renerien hag an hen-zanevellowrien. *Marevez an nao rummad gwenvidik a Ouenn Vanos*, ne voe na klenved na merventi war al loened ; ar buoc'hed, an denved hag ar giyri a rôas dizehan eur builhentez a laez. Hir ha tomm e oa an hanvou, hag i dazgleboret gant glayiou distanus. Yenien hag erc'h, da heul ar goanvou, n'oa ken anezo nemet kement hag a vije red da wellaat ar parkou ha da zigas an trevadou da vad. Druz

ha frouezus, an douar, hep teil na temz, a daole greun e-leiz. Er peurvanou e tiwane ar gwella geotou. Ne voe merzet nag ar poullou-taouarc'h o vont war griski nag ar geuniou o frankaat, nag an toullou-kurum pe ar pradou krenegellek o paota. Dindan pep tœnn-blouz, dindan pep kledour-raoskl, e kreske ar vugale yac'h ha nive-rek, bleo-melen ha kaer, beo-birvidik ha seder. Bep bloaz e weled ar vouc'hal hag an tan o tigeri frankizennou er c'hood, ha diwar ludu al loskadegou o c'henel parkou nevez, peurvanou nevez, hag o sevel tiez nevez da gledouri tiegeziou nevez. Holl yaouankizou gouenn Vanos eo a oa o teurel hedou, evel gwenan, da bep nevez-hanv, war-du an Hanternoz hag ar C'hreisteiz, ar Reter hag ar C'hornog, o tuda ar gouelec'h hag oc'h astenn a-vloaz-da-vloaz bevennou ar Vrâd (1).

Ha karet, meizet ha miret ez oa al Lezenn gand an holl beteg en he fis a gourc'hemenou. Hounnez, m'hen tou, a oa eun amzer venniget dreist an holl amzeriou, pa n'oa e-touez mibien ha merc'hed Manos na gwarizi, na rendael, na gevierez, na touellerez, na dizeeunder, na gourvern, na buanegoz, na kasoni ; ma rene kenetrezo an unvaniez, ar geneildez hag ar gengarantez a oa bet etre Atir ha Matir. Neuze e veze an den evid eun den all a ouenn hag a vro gantan dalc'hmat eur breur hag eur mignon, gwirion en e oberou, gwirion en e gomzou, gwirion en e venoziou. Ken dizanat edo an avoultriez ma n'oa gand ar yez ger ebet d'hec'h envel, ha n'he doa pourchaset al lezenn kastiz ebet d'ar seurt torfed. Azaouezet ha diwallat evel ma 'z oant gant peb-unan, e veze ar plac'hed yaouank sellet gand an holl gwitibunan evel c'hoarez pe verc'hed, karet evel c'hoarez pe verc'hed, d'ezo da c'halloout bale dizaon ha diarvar eus an eil penn d'ar penn all d'ar vro, da bep

(1) Diwar-benn an difraosta koadou dre loskadegou boaziet gant kosa henvroïz hanternoz an Europ (ar Finned), sellout Quatrefages, *Hommes fossiles et hommes sauvages* (Paris, 1884), p. 582-583. Lakaat e kemm gant an daolennad-man diwar vojenn eus buhez an Ariane kenfa an hini a c'helliñ a-walc'h tenna eus studiou ar genyezoniez ha furchadennou an henoniez, Zaborowski, *Peuples aryens* (1908), pp. 292-425.

koulz, noz ha deiz. Neuze n'oa ket ano c'hoaz a laeraden-nou, a beihadegou chatal, a skrapadennou merc'hed, a emgannou etre gwazed kenwad ha kenvro, a vrezelioù diwar orged, direiz-vennad, drouk-youl, gwall-c'hoant d'an emvrud, d'ar preiz, d'ar peinnou trouc'het, pa na glaske den en em uhelaat dreist ar re-all. Ar rouanez hag an henaourien, digammwidre o ene, a veze dalc'hmat leun a eeundet hag a furnez. Ar baotred yaouank, sounn evel gwez-pin, stard evel gwez-derv, a oa kalonek ha karn, doujus d'al lezenn, d'ar renerien, d'ar gozidi. Bleo-melen ha gwenngen, kaer-zremmet ha neuziet-koant, helavar ha didennus, gredus d'al labour ha seder ez oa ar merc'hed yaouank ; en o darempredou ouz ar baotred n'oant na pennou-avel, na brageerez nag oriadezed. Bep bloaz, dindan bolz c'hlas ar c'hoodou ez tije gwelet ar re yaouanka en o zouez o tius etre ar baotred yaouank kenouenn ha kenoad ganto peb a geneil. Da heman, anezan danvez kile o buhez, danvez o fried, e kinnigent an aval melen-ruz edont o paouez kuntuilh : « E kement lec'h ma vezi-te, Karêios, e vezin-me, Karêia. » Ha, p'en devoa ar paotr yaouank kemeret an aval deus o dourn, ne glaskent ken diwar-ze plijout da zen all ebet nemet d'ezan hepken. Ar baotred, diouz o zu, a oa e-kenver ar plac'hed yaouank leal ha leun a enor ; ne glaskent nag o zouella nag o gwalla ; ha ne save etrezo na droug na kenoaz diwar-benn merc'hed. Bet gantan e aval, ar paotr n'en deveze ken sellou na karantez nemet evid ar vignonezig koant penn-melen he doa e rôet d'ezan (1).

Bez' e voe an amzer-ze, gouez da *Zezrevell an nao rummad gwenvividik*, an amzer « ma c'halle Grêna, merc'h

(1) Diwar-benn an aval a garantez, sellout ouz Gaidoz, *La Réquisition d'amour et le Symbolisme de la pomme* (*Annuaire de l'Ecole pratique des hautes études, section des sciences historiques et philosophiques*, 1902, pp. 5-33). Karêios (gourel), Karêia (gwregel) « dellezeck a garantez ? gouest da garout ? » An dilostger é a zo deuet da wy e kembraeg, da oe, ou, e brezoneg, hag e talv al lostgeriou-ze kement hag -able, -ible e galleg. Karadou « da vez a karet » a oa eun ano-plac'h e Breiz en trizekvet kantved, Ernault, *Gloss. moyen bret.*, p. 178.

skedus an nenv, o trei he sellou glan war-du ar Sterenn, arvesti a-hed an deiz, hep skuiza, ouz Douar ar renerien leun a enor, ar wazed kalonek hag euen, ar gwragéz gwirion hag ar merc'hed fur, ouz ar vro-Wenn na veze kaset da benn enni nep gwall-ober gouest da ziskedi sklerder an deiz ha da saotra santelez an heol (1). » An tri namm ma vez labezet ganto brud-vat ar Vrôad Illur n'oa ket anezo c'hoaz. Ne weled ket eus an evadegou-ze ma ev an den enno, diezomm ha dizec'hed, ma tiskianta diwar re-gofad, ma ruilh e-kreiz uloc'h ha pri, o tiskenn izeloc'h eget loened-mut ; n'oa ket eus ar banveziou hir-didermen m'en em stanka enno kengouvidi diemzalc'h, ez varlonk ha lous evel moc'h dirak laouiri pourveziet-leun (2) ; nag eus an abadenou-ze dibaeuez c'hoari dinsou pe wezbouell, ma kas enno didalvez-kaer gwazed kadarn, krenv ha meizek, ar pep gwella eus o amzer. An nammou-korf, ar ch'lenvedou hir ha poanies, ar marvou trumm pe re brim n'oa ket ano anezo kennebeud-all gand an nao rummad gwenividik. « Ne wele ket ar paotr yaouank skedus, stummet da garout, o deiziou trouc'het garo en o bleunv. N'oa ket d'ar gerent ha d'ar geneiled anezo tanva glac'har ouz o led a en o geler-zero e-touez barrou tenval an ivinenn beurbad (3). » Ar gozni end-eeun evid an dud evurus-se n'oa ket ouz he heul tuzumadur galloudeziou an ene hag an holl ariden-nad-ze a vildehou hag a wanderiou a weler ken alies hizio o tont a-unan ganti. Aner e vije bet d'it klask e gouenn Vanos, er mare ma komzan, dremmou krizet a roufennou, genaouiou kamm ha dizent, choukou o kroumma dindan bouez an hir-hoal, izili treuzet gand ar remm hag ar glizi,

(1) Gant an nao rummad gwenividik keverata ar ouenn-aour eus mojenou ar C'hresianed, Dottin, *Anciens Peuples de l'Europe*, pp. 25-26. — Grêna, iwerzonieg grian (gwregel) « heol ». Sellout ouz Rhys, *Celtic Heathendom*, p. 271-4.

(2) Diwar-benn ar vezent hag al lontegez gand ar Geltaid er c'henta hag en eilvet kantved kent H. S., sellout Julian, *Histoire de la Gaule*, I, p. 342 ; II, pp. 420-421.

(3) War an ivin el lidou-kanv, sellout ar boaz miret e Breiz-Veur ha diskuihel gant C. A. Johns, *the forest trees of Britain* (London, 1889), p. 341. Ivez R. Le Roux, *Le Symbolisme de l'If/Fureteur breton*, 1908, pp. 149-152.

korfoù disneuziet gant labour tenn an douar. Ar gozidi, ken paotred ken merc'hed, az tije anavezet dre o fennad-bleo gwenn-kann, o c'horf treutaet, o divoc'h war zisliwa, o daoulagad skleroch ar glas anezo eget gand an dud yaouank. Nemet peurzounn e vane o ment ha diroufenn o dremm, ha ken an diweza termen e padent da veza skanv ha gwevn o izili ha lemm o spered. Ar maro, pa zeue d'ezo, n'oa gantañ na poan nag anken, sioula tremenvan n'oa ken d'o ene eus ar bed-man d'ar bed-all. A greiz-holl, d'ar beure, e wanae o c'horf, henvel ouz eur c'hreuzeul, koazet an eoul ennan hag o vont da vouga. Eur vouez-pell, o tont eus ar c'hlann-Veur e-lec'h ma sav dorojou ruz an abar-daez, ha n'halle he c'hlevout nemed an den toc'hor hepken, a hiboude en e skouarn ouz e c'hervel dre e ano. D'ar c'halvadenn-ze en em zistage hep bre na striv an ene diouz ar c'horf. D'eun alarc'h gwenn ez ae neuze (1). Heman, cc'h enaoui diwar vrennid an hini maro, a flape e ziwas-kell hag a gemere e nij war-du ar C'huz-heol. Aet evel-se d'eun alarc'h gwenn-kann, e tireze an ene mor ar C'hornog hag e treuze anezan war-lerc'h an heol, gwech diwar neuny, gwech diwar nij. Pa zeue, goude, da blega e ziwas-kell skuiz o steki e dreid d'ar c'hlann-hont, e kave war an traez an dibourc'h-korf-den en doa lezet en tu-man d'ar mor, hag a ranke adwiska eur pennadig c'hoaz d'en em ziskouez dirag ar Roue a zo o tiwall, e-harz an daou venez, an ode d'ar saonenn striz ma teu drezi an eneou da gompezennoù gwenvidik Aballo (2). Hogen, an emziskouez-se, ker garo da dud ar gouennou all, n'oa ennan evit mi-bien Vanos na kren nag aon. Ar Roue galloudek, a zo war c'hed er C'hornog pella, n'oa ket evito eur bleiz rankles, draster eneou ha lonker korfou maro (3). Eun tad-koz ez oa-hen, leun a vadelez, o dieube diouz o c'horf aet teuc'h

(1) An alarc'h e kreansou hen-boblou hanternoz an Europ, Déchette, *Manuel d'Archéologie, Age du bronze*, pp. 418-453; *Anthropologie*, 1921, p. 175-6; *Rev. celt.*, 1913, p. 185; *Rev. arch.*, 1901, II, 42-50.

(2) « An Avalenneg ? », D'Arbois, *Etudes grammaticales*, p. 65*, 107*; Dottin, *Manuel*, p. 119.

(3) Doue ar Maro skeudennet gant Kelted Galia evel eur bleiz debrer tud, *Rev. celt.*, 1904, p. 208-24; 1913, p. 1; *Rev. arch.*, 1911, p. 57 (skeudennou en tri fennad-skrid-ze).

ha koz, d'o gwiska en eur c'horf nevez, peurbadus ar yaouanted, ar gened hag an nerz anezan. Miret eo bet gant belcien Dis Atir, e-touez Volked an Erkunia, en denevell-gelenn a reont anez « Ermaeziadenn an ene », ar bedenn a veze lavaret gant tud ar vro-Wenn, p'en em ziskouezent dirag ar Roue a zo en e goazel dindan ivinenn ar Vuhez :

« Taro galloudek, karet gand Aventia ha Vironia, tad-koz roue, setu da ouenn, setu da wad, setu da vab, glan a bep terridigez da Lezenn. N'em eus ket lavaret gaou na laeret ; n'oun bet na teodek, na diek, nag aonik ; va breudeur ha va c'hoarezéd, n'em eus ket o lazet, n'em eus ket o skoet, n'em eus ket o zouellet ; drouk-prezeget n'em eus ket ouz hini anezo. Ouz hini anezo n'oun bet garo, kriz, lorc'hek, digarantez ; ouz hini ebet n'em eus noazet ; da hini ebet n'oun bet abeg a boan, a zaerou, a leny. N'em eus ket gwasket ar re anezo a oa gwan ha dizifenn ; n'em eus ket klasket tenna tra diganto dre nerz ha mestaol. Mat oun bet ha skoazzellus da wazed ha da verc'hed va gouenn-dud. D'an neb a oa hep buoc'h em eus rôet eur vuoc'h, d'an neb a oa hep marc'h em eus rôet eur marc'h, d'an neb n'en doa ket oaled em eus rôet mein ha prenn. Boueta an naoniet ha dieta ar sec'hedet am eus graet ; kledouret em eus em zi an hini a oa digledour. Douja an doueed am eus graet, ha belejen an doueed, ha tachenn an doueed. Azaouezet em eus ar re goz, komzou ar re goz, keleennadur ar re goz. Sentet em eus ouz va fenrener. Gwreg va hentez am eus doujet. Gwarezour gwirion oun bet da intanvezed ha da emzivated va gouenn. Dizelaou n'em eus lezet biskoaz klemm ar re wasket. Merc'hed yaouank gouenn Vanos n'em eus ket touellet, n'em eus ket gwallet ; n'em eus kamm-c'hraet outo e neb giz. O gwerzet n'em eus ket d'an estren ; bet oun d'ezo eur skor, eur c'huzul, eur skoued-gwarezi. Ouz parkou ha trevadou n'em eus ket drouk-prezeget. Pennou-chatal tud Vanos n'em eus ket argaset diwar ar peurvan ; n'em eus ket skrapet anezo ; lakaet n'em eus ket, dre garmou-hud, an taro disperius hag ar vuoc'hened hanvesk ha dilaez.

« Taro galloudek karet gand Aventia ha Vironia, tad-koz roue, glan eo va daouarn, glan va izili, glan va c'horf ; glan va zeod em genou, glan va c'halon em askre, glan va ene

em c'hreiz a bep terridigez al Lezenn, tad-koz roue, taro galloudek karet gand Aventia ha Virionia (1). »

Neuze e teue Virionia wenn, Virionia gaer, en he sav a-zehou d'ar Roue, da gadarnaat diskleriadur an ene :

« N'eus ennan, o Rener, na gwall na direiz. Na harz ket outan an ode d'ar saonenn. Na vir ket outan a vont da gompezenou kaer ha gwer Aballo. Aventia, va c'hoar ! na sav ket er vann da gleze, na sko ket gand an ene a zo dirazout. E kement en deus lavaret ha graet en tu-hont d'ar c'heinvor, n'eus tra hag en dije dismeganset an heol, intret sked ar Rod (2), strafilhet, war grec'hiennou arc'hant an nenv, bodadeg sakr an doueed, e Dêvobriga. »

Kerkent ha peurdavet mouez sklintin-arc'hant ar werec'hez heolel, mouez doun ha boud ar Rener, o sevel d'he zro, a lavare ar geriou-man :

« Bez gwisket gant da gorf diavarus, o ene eeun, ha kae d'ar C'huz-heol. Eman ar merc'hed eus da ouenn ouz da c'hervel (3). Kae da Vro al Levenez, da geja gant bodadeg da c'hourdadou. »

An ene rak-tal a leze da gouenza d'an douar e zibourc'h marvel ha, war an taol trumm, en em gave gwisket gand eur c'horf-marz, gwenn ha kaer-dispar. O luska war-raok ker buan hag al luc'hed, e tremene dre greiz etre treid an daou venez, e treuze ar saonenn striz hag e tize Bro al Luc'h Peurbad, ar Pradou Bleunvek, o frouez-aour hag o deliou-heson an avalenned warno, hag enno o kerzout hag o peuri kezekened an Deiz.

E-touez an avalenned a zo daz-strewet er gompezenn-ze

(1) Anat n'eo ket o deus kredet ar Gelted e vije, goude ar maro, eur varnedigez an eneou, D'Arbois, *Civilisation des Celtes*, p. 221-2, 226-7 ; Gougaud, *Chrétientés celtes*, eil mouladur, p. 26 ; Ejiptiz, en eneb, a oa gwirizennet doun enno ar gredenn-ze. Keverata gand ar pennad-man eus ar *Skelta* kofezadur an ene e *Levr an Anaon*, Naville, *Religion des anciens Egyptiens* (1907), p. 156-63. — *Aventia* « ceundet ? », D'Arbois, *Etudes grammaticales*, p. 4 ; an hen-gembraeg eunt a c'houlen en e raok *avento-, Dottin, *Langue gauloise*, p. 229. — *Virionia* « gwirionez », D'Arbois, *Etudes*, p. 115*.

(2) Diwar-benn rod an Heol e kavor kelenn digant Gaidoz *Le dieu gaulois du soleil et le symbolisme de la roue* (Paris, 1886). Tennet eus ar *Revue archéologique*.

(3) D'Arbois, *Civilisation*, p. 221.

ez eus diou wezenn all, eun ivinenn hag eun dervenn, o sevel kef-ouz-kef, unanet ganto o barrou ha kemmesket o glazvez. War-du eno e tenne an ene. Azezet etre gwirizou an diou wezenn edo daou zen, hag i kenvriatet tener. Mentrek ez oant o-daou, skoaziet-ledan ha dargreizet-moan. An dremm anezo, hir-gelc'hiek, a oa leun a haelded hag a vraventez ; o fri hag o diweuz moan ha neuiziet-kaer, o dent lintrus evel perlezzennou-gwer. War o fenn eur c'haer a vouead melen-aour a skeude ar gwagennadou hag ar rodel-ladou anezan o zal glan hag o mell-gouzoug gwenn-kann. Dindan o diou-abrant kroummet-kaer daoulagad glas-moug, ledan ha skedus evel ar mor, a zigase koun d'an anaon o tont d'o saludi eus daoulagad ar Rener azezet dirag ar c'hoummou-mor war ar c'hlann-Veur. Ar gwaz a oa e vrec'h kleiz en-dro da zargeiz e wreg ouz he starda outan karantezus. En e zourn dehou e talc'hie war e varlenn dourn kleiz e geneilez. Houman a oa harpet he dourn digrog war skoaz he fried ha, soublet he fenn ouz ar jod anezan, e kemmeske he bleo aour gand e re. O welout an hini a zeue daveto, Atir ha Mâtir a save ha, deut an ene en o c'hichen, e taolent o divrec'h en e gerc'henn d'e vriata :

« Demat d'it, o va mab, a lavare d'ezan Atir. Donedigezvat d'it a-berz da dad Manos ! Donedigezvat a-berz da vamm Bena, va fried vuia-karet ! Deut-mat out er vro-man ma vevomp enni, en douar gwenvidik-man a zo bet pourchaset d'it gant madelez va zad. Kaerat douar ar Sav-heol du-hont ma teuez dioutan ! Ker eo an envor anezan d'hor c'halon. Nemet bravoc'h eo c'hoaz an douar-man : douar ar Sklerder n'hall ket divia, ar Gened n'oufe gwenvi, ar Yaouankted peurbad, ar Vuhez diziwez, an Hanv dibaouez ! A-hed misveziou ha bloaveziou e c'hellfes bale bro ez raok ; pe war-du ar Sterenn, pe war-du ar C'hreisteiz, pe war-du ar C'hornog e kemerles da hent, n'oufes biken tizout an harzou anezan. Kaerderiou nevez atao a zizolofes ennan, heb dont da skuiza nepred gand e vurzudou. Aman ec'h adteui gant da c'hourdadou, gand emvodadeg-veur gwazed ha merc'hed da ouenn, gant da gerent aet da anaon, gant kement az kar hag a garez (1). Kae daveto ha bez laouen ! »

(1) D'Arbois, *Épopée celtique*, p. 388.

An hini tremenet a yae neuze d'al letonennou ec'hon ma teue ar re varo da lida o c'hoariou a-gevret. Eur youc'hadeg a savent d'e zigemerout en o zousez. E gerent hag e vignoned en em c'hrounne war e dro da rei d'ezan gourc'hemennou : « Digor da ene d'al levenez holl-zistrafilh, emezo ; rak setu emout digouezet e lec'h ar Peur-ehan, ma vez kaset da vad pep taol ennan aes ha diboan, ma teu pep tra digoust-kaer, ma na sav harz ebet ouz kammedou ha mennad mab-den. » Ar renerien, perc'henned ar c'hezeg bras hag ar c'herniel-eva leun a vez, a'rôle d'an nevez-deut chatal ha parkou. Disi ez oa ar chatal hag en douar brokus-se, dindan an heol-ze klouar ha lugernus, divouch dalc'hmat diouz koumoul goany ha lusenn diskar-amzer, e taole ar parkeier, dilabour ha didorr, tri eostad dre vloaz. Betek hed eun den war varc'h e kreske an ed hag e pep penn-ed alaouret gant bannou an heol e veze tri-c'hat pemp-ha-tri-ugent greunenn, teo ha pounner, a rôe eul livrad bleud eus an uhela begenn. Ambrouget e veze an hini tremenet d'an ti ma raje e anneze. Eno ez oa d'ezan adkavout an holl vinvioù, an holl glaoiou-brezel, an holl arrebeuri a biaoue er bed-mañ hag a oa bet diskennet a-unan gantan er poull-bez. En he sav-sounn war an treuzou eur vrás a vaouank, gwenn-erc'h he c'hrong, gwisket-holl e gwenn, a zelle outan o tont. He divoc'h a zeue ruz evel bleuny burlu, hag he daoulagad, glas evel ar mor pe an oabl en hany, skedet-diskedet a beb eil gant nerz ar prederennou ha niver an envorenennou, a bare war ar gwaz o tenesaat. Leun-sked edo evel eur verc'h d'an Heol dindan aourennad teo he bleo, dindan an dro-c'housoug a ginkle he c'herc'henn, ar c'helc'hienou emwiet en-dro d'he divrec'h ha d'he daou striz-gar, ar gouriz ledan kizellet a starde he dargreiz. Hag an den o tont a anaveze enni ar werc'hez dremmet-kaer en doa karet gwechall, e nevez-amzer e vuhez, an hini en doa diuzet ha taolet war he barlenn an aval a garantez, ar gefrisa en doa kengerzet ganti dourn-ha-dourn o voustra strad kinviek koadou ar vro-Wenn, hag a oa deut d'e bried wirion, d'e geneilez karantezus a-hed naouspet hany, naouspet goanv ! Hec'h adgwelout a rae, ha hi henvel ouz m'edo gwechall, ha kaeroc'h c'hoaz. Neuze e kemere anezi etre e zivrec'h, d'he starda war e galon, e poke e ziweuz d'he diweuz glan n'o doa anavezet biskoaz

af-gour ebet nemet digantan. Oc'h en em gavout ganti, ec'h adenoue karantéz e oad ugant vloaz en he holl nerz, en he nevested, en he dudi. Nemet e tlee padout an adkarantez-se, hep keuz, na digresk, na divlaz biken, keit hag ar Bed hag an doueed (1).

**Diwar-benn galloud burzodus an nao remziad
gwenvidik ha petra a reas termen d'ezan.**

Tennet e vez karantez an doueed dalc'hmat dre eur vuhez leun a c'hlanded, a eeunded, a gadarnded, hag an neb a vez karet gand an doueed, an neb a vez gwarezet ha skoazellet ganto, a betra en defe dienez ? N'eus dienez ebet evitan, pa c'hoarvez d'ezan pep tra e kentel ! Dirazan e kouez an harzou, d'ezan nep labour ne ve tenn. En amzer ma komzan, war am eus klevet gaht Volked an Arkunia, ec'h are, ec'h ogede, e hade hag ec'h eoste an arc'houereed a-unan gant mibien ha merc'hed Manos. Disgwell d'ezo, hag int dalc'hmat en o c'hichen, e soubrent d'an douar a-unan ganto; ganto e talc'hent hael an alar, fust ar bigell, troad ar wigned ; boulc'ha an irvi ganto ha dizouc'h a raent ; laonenn ar falc'h a stokent ouz koloennou an heiz ha, keit ha ma pade an eost, e skuilhent e kalon ar baotred hag ar merc'ched levenez ha kan. Rak, e lec'h m'eman an arc'houereed, eno e vez levenez ; eno e sked an heol ; eno e c'hlazvez ar geot hag e vez ar bleuniou en o c'haera, en o c'houezvata. Ha, war ar gwez tro-dro an evned en em vod da arvesti outo ha da gana d'ezo d'o c'hanmeuli.

Ar re-ze eo ar madeleziou a vez digaset d'he heul gand eur vuhez hervez ar Reiz rôet gand an doueed. Estregeto a zo avat ! Testeniet eo c'hoaz santelez an nao rummad-tud kenta a ouenn Vanos gand an nerz marzus a oa enno hag ar burzoudou a hellent seveni dre c'hallood an nerz-se. Meneget eo ar burzoudou en danevell a zo o redek e-touez al Lingoned.

(1) Diwar-benn peurbadelez ar garantez er bed-all sellout Nutt, *The Happy Other-world in the Mythico-romantic Literature of the Irish* (London, 1895), p. 321.

Volked an Arkunia hag ar Voged, amezeien d'ezo, diwar-benn emlaz ar roue Eparios ha muntr an daou vugel ha tregont anezan. Diouz an danevelli-ze, a-walc'h ez oa da dud Tir-Manos lavarout eur ger hepken pe ober eur wignadenn evit ma teuje o binviou pe o c'hlaoui-brezel en o daouarn. Ezomm ebet d'ezo sevel en o sav, pa vezent en o c'hoavez, ha dilech'ia da vont d'o c'herc'hat ; anezo o-unan e teue ar binviou daveto. Loc'ha traezou a raent eus a bell hep steki outo. Dreist termen an dreummwel ha hini an amzer e tize o sellou. Teogi a raent al loened gouez : naer-wiber, moc'h-gouez, arz, bleiz, kaz-karvetaer, holl e tenesaent d'ezo er c'hoadou ha war ar maez ; c'hoari ha gourvez en o c'hichen a raent hag en em lezel da veza flouret ganto, hep c'hoant ebet d'ober droug. Merc'hed Tir-Manos n'o doa ket ezomm a gelorn da vont da vit dour d'ar waz pe d'al lenn. Dindan an daouarn anezo e teue an dour da enboulla ; aet da voul glok eo e teue ganto d'ar gêr. Evel-se, e tistrôent etrezeg o zad hag o mamm en eur zougen war o fenn eur voullad vrás a zour treuzwelus ha skedus ! Hag astenn a raent-i o divrec'h ? Kerkent evned ar c'hoad a zinije war-du enno hag a zeue da gluda war o arzourn, o divrec'h, o diouskoaz. Nag an erer, nag ar gup, nag ar re vihan anezo, ne ginnigent o gloaza gand o figos, gand o c'hrabanou, gand o diouaskell (1).

Ar burzoudou-ze n'eo ket, evel hizio, eun hiniennoù hepken a rae anezo, hogen holl baotred ha merc'het a ouenn Vanos. Ne zeuent ket evel hizio, da heul gourzao e-kreiz lidou-gouel pe emgann, pe da frouez hir-studi, lavarennou-hud, karmou, breou, strobineillou. Braster o feiz en doueed ha nerz o glanded, setu an daou skor m'en em harpe warno mibien Vanos d'o c'has da benn.

Kement-se a badas ken na deas ar wrimennad ouelec'hion o c'houriza ar vro-Wenn, war-bouez strisaat, ker moan hag eun neudenn pe eur vlevenn-blac'h, ken na zeuas ar vevenn en-dro da zouar mibien Vanos da geja ha da vont en unan

(1) Netra ne gaver, nag e skridou gregach ha latin an Hen-amzer, nag e skridou nevez-keltiek ar Grenn-amzer, hag a rofe tro da gredi e vije seurt kredennou gand ar Gelted. Ar pennad-ze en e bez a rank beza klasket an andon anezan e briz-kredennou Indeziz. Da skouer, evid an dour enhoulaet ha kaletaet, seljut ouz M. Maindron, *Dans l'Inde du Sud*, i (Paris, 1907), p. 219.

gant bevenn bro an diavaezidi. Neuze e voe tremen ar vevenn-ze gant tri den krennenek ha talfasok, o ano Dubis (Du), Oktos (Taer), ha Drukos (Drouk), mibien Marvon (Maro), Temillos (Tenval) ha Vailis (Fall). Teir maouez sklavez, o moue du, a zigasent : Novientia (Nevezinti), Serka (Orged) ha Rukkia (Mez), hag a-unan ganto tri c'harr peder-rodek sammet a draezou bet oberiateg gant gouennou dic'hlan ha milliget ar bed. Dont a rejont da di Eparios, roue ar vro-Wenn ; unnek nozvez e vanjont eno, ha, da c'hopraat d'ezan e herberc'haddenn, e trojont da fall e zaouzek mab hag e ugent merc'h. Hadet tro-dro direiz ha revin, e tec'hjont kuit heb lezel roudenn war o lerc'h ! A-c'houdavez, e tigouezas er vro-Wenn, gant marc'hadourezioù estren, kalz a dud all drouk-liou (da lavarout eo du) (1) ar pennad bleo anezo ; nemet e voe an tri-ze ar re genta, hag en abeg da ze eo ez eo bet miret gand an danevelliourien an ano anezo. Diwar ze e nac'has o armou hag o binviou sent ken ouz mibien Vanos ; sevel ha mont d'o c'herc'hat a rank-jont ; an arc'houereed a baouezas a bigellat, a hada, a vedi evito. Dirazo e tec'has al loened gouez, pe distrei a rejont outo, d'o flaouia. Merc'het Manos a freuzas an dour etre o daouarn biziet-skany, hag e voe red d'ezo kemer kelorniou d'e zegas da gér o zud. Ne zinijas ken evned ar c'hoad da veza flouret ha poket ganto.

Termen d'an nao rummad gwenvidik. Derou oadvez ar Vouc'hal hag ar C'hleze. Ar re varo bepred beo a galoneka an oberour ma lakaio dre skrid istor e ouenn hag ar gelennadurez a zeu d'ez i a-berz an doueed.

« Lignez Manos ha Bena a vevas er vro-Wenn ; e franki-zennou bro an Hanv e reas e anneze. Kreski a reas eno, ha

(1) Ar bleo du tremen da zrouk-arouez gant Saked an Turkestan, a oa anezo, da genta, eur hobiad veleganed, Zaborowski, *Peuples aryens d'Asie et d'Europe*, pp. 287-288. Kredenn eneb e Breiz-Veur, e-touez tud al Lancashire, an Northumberland hag enez Van, Thileshton Dyer, *British Popular Customs, present and past, arranged according to the calendar of the year* (London, 1891), pp. 7-9.

founna ha paota ken e teuas ar wazed hag ar maouezed anezi ker stank hag an deliennou war wez ar c'hood, ar yeotennou er beurvan, an traecennou war an tevenn, al lommadou er mor, ar steredennou en neny. »

Evel-se e tispleg *Danevell an Ermaziadennou*, evel m'eo tremenet dre c'henou a-rumm-da-rumm e-touez al Leuked o skoedou gwenn (1) hag al Lingoned a zalc'h d'an armou livet (2).

Nemet, war-bouez kriski ha paota, e poblas diskennidi Vanos ar gouelec'hiou en-dro d'o bro hag e c'hoarvezas d'ezo steki a bep tu ouz an douarou dalc'het gand ar gouennou estren. Neuze eo e tigoras amzervez ar stourmadou, ma voe gwadet an douar gand ar c'henta emgannou, ar c'henta bre-

(1) Eus ar skoedou bras livet e gwenn e rae an hen-skrivagnerien tra ar Gelted hag ar Gimbrede, eus ar skoedou livet e ruz tra ar C'hermaned, eus ar skoedou livet e du tra an Aried (*Arii*). Hogen, evit gwir, en holl boblou-ze e tlie beza lies-lies doare d'ar skoedou. E-touez ar Gelted ez oa ar skoed (*skéto-*) mentet bras pe vihan, neuzier kelc'hiek, hir-gelc'hiek pe hir-garrezennek, da zanvez d'ezan rusk, prenn pe aozih golöet a ler, pe metal nemetken (eur follenn arem goagennet peurlies). Bihan ha kelc'hiek ez oa ar skoedou arem peurvua. Bras-meurbet, d'ezo da warezi en e hed korf ar brezelour, e veze alies ar skoedou aozih leret. Gwennet gant kleiz pe raz e veze an Iwerzon ler ar skoedou-ze. Iwerzoniz a rae skoedou gant prenn ivin (*iubhar*), ac'hano an ano a *iubhrach* a raed anezo, gant prenn gwern (*fern*), gant rusk (*luibne*), ma teuas d'an iwerzoneg ober gant *fern* ha *luibne* da lavarout « skoedou » (*Rev. cell.*, 1914, p. 119). Taolenet eo gant Valerius Flaccus Bastarned ar roue Teutagonos ha ganto skoedou rusk (Bertrand, *Celles Pô-Danube*, p. 196). Livet e veze ar skoedou prenn, pe gaeract a ginkladuriou metal : kelc'hieu kengreizek, arouezion (kroaziou, hevoudou), skeudennaduriou miled (moc'h-gouez, garaned hag all). Ar flec'h a oa en o lodenn adliva prenn ar skoedou, gwenna gant kleiz pe raz al ler, pura ha lufra ar metal anezo. E kreiz ar skoed ez oa eur frammadur metal o sevel war c'horré hag en e gil eun dourgenn. *Souc'h* a rae Breiziz eus ar frammadur-ze, Loth, *le Bouclier de Tristan*, *Rev. cell.*, 1911, pp. 296-8. Da gaout hirac'h diskleriadur sellout ouz Déchelette, *Manuel, Bronze*, pp. 237-40, *Tène*, pp. 1167-76 ; Read-Smith, *British Museum, Bronze* (1904), taolenet i ha skeudenn 7, p. 31 ; *Early Iron* (1906), taolenet i ha skeudenn 68, p. 90 ; D'Arbois, *Civilisation*, pp. 380-2, 389-90 ; Joyce, *Social History*, 1, pp. 124-31 ; Montelius-Reinach, *Temps*, pp. 167, 267-8.

(2) Kenveria Lucanus, *Pharsalia*, 1, 398 : *Pugnaces pictis.... Lin-gones armis.*

zeliou, ma tigouezas ar c'henta skrapadennou merc'hed. Neuze e voe graet, diouz an eil tu hag egile, kenta prizonidivrezel, kenta sklaved. Betek-hen n'oa ket bet a sklaved gant mibien Vanos ha biskoaz n'oa bet gwelet, e-touez brôadou all ar bed, eur mab pe eur verc'h da Vanos o poania dindan ar yeo hag en hualou.

An digouezout evel-se gant diavaezidi, ar beva en eur gichen dalc'hmat gant gouennou du ha milliget ar bed, a verk diwez an nao remziad gwenvidik. Setu fin da vat, heb d'ezo distrei biken ! d'an amzer evurus m'edo mibien ha merc'hed Manos, dibreder-holl o c'halon, dinamm o ene a bep pec'hed, o prederia chatal, o pigellat, hada hag eosti, diboan hag en eur gana, e frankizennou bleuniet hag heolet ar vro-Wenn. Da heul an darempredou anezo ouz ar brôadou estren, ha diouz skouer ar re-man, eo e voe graet, en o zouez, kenta terridegeziou al Lezenn. Neuze, evel hel lavar Ulatia Veleta en he c'hanennou, ar Ouenn n'he doa biskoaz gouzanvet poan, dizanav d'ezo daerou ha keinvan, dic'hla-c'har bepered ar galon ha diglevned ar c'horf anezo, hec'h ene bepered divoustra ha diazoat, a welas oc'h en em astenn divent dirak he sellou sebezet kadann daer ar bed, hag o tibuna dirak he c'hammedou henchou tenval ha doanios amzervez ar Vouc'hal hag ar Chleze. O gwelet a eure evel m'emaient hizio c'hoaz, evel ma vezint da viken, garo, ramp, skoasellek, torgenek, leun gailh lemm, dastrouc'h et gant krenegellou hag islonkou, tenvalaet gant latar, leun a glemmvan, a zifronk, a geuz, enstrobellet a dud gloazet pe o vervel, a gorfou tud ha loened o vreina, a eskern, hag a zismantrou o tivogedi. Ha beteg en diabell-pella en em astennent dirazi, tagellus ha kerséus, riblennet a spern hag a drez, a zouarou gwastet, a goadou peurlosket gand an tan-kurun pe gant taniou-gwall diwar zourn an den. Gwidila, gaolia, kroazigella a raent, o steunvi dirak he sellou saouzanet eur milendall dizirouestlus ha didermen. Neuze, e tirollas da ouela en eur wea he daouarn, hag e vennas dont war he c'his, ha herzel he bugale da vont war-raok. Hogen, war an henchou-ze, ma 'z eo tonket d'ezo kerzout, n'eus nag arzao na distro ! Evel m'hel lavar ar veleta (dreist-welerez, diouganerez) : « Piou a harzje en he red froud an oadou ? Piou a zistroje war he c'his Rod a-dro-dalc'hmat an Tonkadur ? Nag an

doueed, nag Uxamos (an Uhela) e-unan n'hellsent hen ober. »

Evelato, mar deo bet glac'haret ar Ouenn santel gand eun niver eus he mibien vagol, eus he merc'hed kenedek o tianka hag o vont da goll dre ergerzout an henchou nevez, eur frealz e voe d'ezi gwelout bagad gwenn ar re a gerz difazi ha dilammou, ar strollad galloudus hag oc'h en em nevez i dalc'hmat eus ar baotred ha merc'hed krenv, eus an eneou kadarn a c'hourdrec'h en enkreziou hag en emgannou, a dreuz, gounidek, an aerva (maez-al-laz), ha, d'an noz, a ziwestenn hag a zizibr o jaoed war glann ar mor-Bras. Kemeret ganto penn o hent da c'houlou-deiz, hep paouez e varc'hekaont, hep laoskaat e tougont pouez an devez, an tommader hag an emgannou. Henvel ouz gofed o brec'h nerzek, e skônt hep skuiza gand ar goaf hag ar c'hlaze; e tiskogellont, e tiskaront strolladou an enebour; o distroba a reont, eun tremen ledan ha gwadek a zigoront a-dreuz d'ar renkadou anezo; pulluc'ha a reont o difennou, o c'hrenvlec'hiou, kement harz o devoa savet outo war an hent. Trec'hi a reont da fillidigeziou ar c'horf ha da re an ene, d'ar skuizder, d'an naon ha d'ar zec'hed, d'an digalon, d'an droug, d'an aon, da hoaladuriou ar skianchou hag ar spered, d'an touellerez-Estren.

Ha, da noz, e tiskennont diwar varc'h war an aochou skoet gand an donn-vor hag e puront o c'hlazeier, o goafiou, o holl glaoiou-brezel. Kriba a reont, en eur gana, o bleo hir; souba a reont o c'horfou, o izili gwad-holl ha poultrennet e douriou glan ar mor divent. Oc'h astenn o divrec'h e stouont d'ar Rod sakr, d'ar Rod skedus, trec'h d'an amc'houlou, he deus nijet ha trôet a-hed an deiz a-zioc'h o fenn, a-dreuz da c'hlazennou an neny, hag a zo o tiskenn breman dirazo, en tu-hont d'an dour, en o raok, da vro ar Gwenved. Dame'hourvez a reont e-kichen o c'hezeg gand o c'heneilezed kadarn. O rej o zal da c'houyender an aezen distanus a-ziwar kompezenn digenvez ar mor, o dourn o floura penn o c'hadgou nerzek, e c'hortozont da zont daveto ar ba-geer-doue a die o zreiza war e vag-veur vil-roenvek (1).

(1) Kenveria d'ar vag-se ar roth-ramhach « rod roenvek », e skridou iwerzonek ar Grenn-amzer, a zo anez eul lestr ennan dek-kant a

Eus ar re-ze, a drugarez d'an doueed, ne baouez an dremenadeg! War-lerc'h ar re a zo digouezet da benn o hent e teu re-all ha, war-lec'h ar re a zeu, re-all c'hoaz a sav hag a red d'an armou. Eun Aven-veur eo, d'ezi kresk ha digresk, nemet da hesk a-benn hizio n'ez eas nepred. Ar varc'hekadeg eo eus ar baotred ha merc'hed kalet o deus savet Keltia, a zifenn hon harzou, a vir divoulc'h hêrez hor gourdadoù, o pinvidikaat hag o frouzeusaat anez. Int-i eo, dre o nerz-kalon, o lealded, o gred, dre zouja al Lezenn, karout al Lezenn, meiza al Lezenn, a zalc'h hor Gouenn beo-buhezek a-dreuz da oadveziou ar bed.

Beziou an bud-veur-ze am eus gweladennet em ergerziou. A-hed nozveziou, evel Ariomanos war vez Atir ha Mâtir, em eus pedet war ar c'hrugellou anezo (1). Dre hunvre ha dre gourweled o deus en em ziskouezet d'in; o mouez am eus klevet ouz va c'halonekaat ha tevel war va morc'hed :

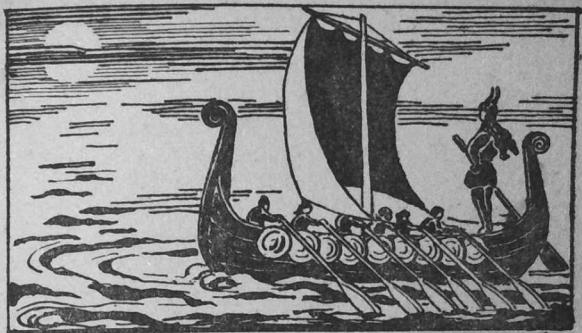
« Brâtit (2), emezo, reiz eo da venoz ha her c'havout mat a reomp. Kavet mat eo ives gant hon tad Manos ha gand an doue galloudek en deus e engehentet. Ha n'en deus ket lavaret, hen end-eeun, en e Lezenn, e tleer diskî digand an Estren kement a zo mat da c'houzout, da lavarout eo kement a hell kriski hon nerz, hor gouziegez, hor galloudegez, kement a hell rei skoazell da skigna ha da wellaat hor Gouenn hag an hêrez anez. Dastum eta gant mall ha desk gand evez kement a vez dezrevet diwar hor penn gand an drouized, ar veleien, an danevellowrien, an divinourien, an diouganerezed; ha hel laka dre skrid en hevelep doare, mar deufe eun deiz a-greiz-holl eur gwall-reverzi bennak da derri ha da zibenna brôadelez ar Geltaid, e c'halfe ar vibien anez, pell-skignet ha diren, kavout ez levriou brud o gouenn, skoueriou o gourdadoù hag ar gelennadurez o deus bet digand an doueed. »

Mouez ar re Varo am eus selaouet ha war ar c'huzul anezo weleou, dek-kant den e pep-hini anezo (Gaidoz, *Dieu gaulois du soleil*, p. 99-100).

(1) Nozvezia e-tal bez ar re gadarn da glevout diouganou, Dottin, *Manuel*, p. 335.

(2) Pe brâter, hen-iwerzoneg brathir, iwerzoneg ha skoseg brathair, kerneveg broder, kemblaeg braud, krenn-vrezoneg brenz « breur ».

em eus boulc'het al labour. Ha breman, kaset da benn al levr kenta am boa lakaet dindan gwarez Dis Atir hag o vont da staga gand an eil levr gouestlet da Deutatis, ma teuin ennan da zanevell an erméziadegou hag an trec'hadegou-brezel, e pedan ar Gadarned hag ar C'hadarnezed o deus va c'halonekaet hag ez an da ziskuilha ar poelladou, an uhel-oberiou hag an emgannou anezo, ma sklérarfent va spered, ma nevesafent va envoriou, ma krenvafent ennouva holl c'halloudeziou, evit ma vo va labour barrek d'ezo, evit ma tihuno e kalon nep hel lenno ar garantez ouz ar Ouenn gadarn ha kaer ha glan dreist ar re-all hag ar c'hoant d'en em rei d'ezzi ha da suraat da viken ar vuhez anezi dre heulia o uhel-skoueriou ha dre gerzout war o roudou.

EIL LEVR

TEUTATIS

Ergerzour divarvel a ambrong an dud hag ar poblou war hir-henchou ar C'huz-heol, bageer-doue a dreiz anezo a-dreuz da ec'honder ar c'hoummou, o Teutatis e horz houarn (1), e gleze houarn, e c'hoaf houarn, kennerez da waz da gas da vat al levr-man fiziet e gwarez da ano ! Diwall ar skrivour anezan ouz pep fazi, ouz pep treuz-levezon, ouz pep strobine ; diwall ar skrid ouz pep koll, ouz pep gwäll, ouz pep drast !

Skoret ra vezin gand an doueza a ren he dourn gwenn ha nerzus kezeg du an Emgann war hent ar stourmadou, Au-lerka he zog-brezel arem !

Ha te, an hini a lenno al linennou-man hag a lakaio evez d'ar bugenou, a-youl ma vezi bepred drant, bepred krenv, bepred ya'ch, bepred pinvidik ! R'az tevô ouz da oaled eur

(1) War an henvelekaat Teutatis ouz an doue e horz houarn, ambronger an eneou (meno A. Bertrand), sellout ouz S. Reinach, *Bronzes figurés de la Gaule romaine*, pp. 164-166.

bried kaer, eeun, poellek, ijinek, oberiad ha difreüs, kalz a vibien vagol daoulagad-glas da genderc'hel da ouenn, kalz a verc'hed kenet-gwenn-koant, rodellaouet-aour, da laouenaat da galon ha da leunia da staoliou (1). Levenez, kan ha c'hoarz salv ma vezint bepred ez kér, unvaniez ha kengrantez o ren dindan da döenn, ez kloz, war da zouar, e-touez da Yugale, da vevelien, da vitizien ! Miret Selvanos da loened ha diwallet da beurvanou ! Prederiet Ariomanos ouz da drevalou ! Renet Dexiva da girri er stourmadou, en emgannou, ez redadennou davet bodadegou Samos ha Giamos ! Gwarezet ra vezi, te ha da dud, gant Teutatis oc'h ober eur ged didorr war da diegez, o skei gand e vataraz, e c'hoaf, e gleze, neb a glasko noazout ouzit, o laza, o vrevi, o voustra, o vouga da holl enebourien !

Hogen, mar taolez da zaouarn war ar bugenou-man e sell hepken d'o drasta, na vezet d'it a-berz an doueed nemed anken, dinierz, klenved ha dienez ! Kenyeo ganez eur bried divalo, dihabask, dieveziek, dijin, diek ha laosk ! War da dro mibien ha merc'hed blevet-du, livet-kazugel, korfet-teo ha krapok, izillet-berr, torkules, divrao, skoachet ha kudenek ! Ra dregerno da di, da bep penn-dez, gant kroz an tabudou, trouz an taoliou, dourni ar c'hannou ! Ra zeuior ar glac'har da bucha ouz da oaled, ar gasoni hag an dizunvanez da strewi o gwele ha da breja ez ti ! Na daolet da beurvanou nemet louzaouennou foeltrus d'az chatal ! An dreog hag ar mergl ra wastint da heizegou, da winizegou, da edegou, o peurgoll da holl drevalou ! Ma torro ahel da girri ez redadennou, ez stourmadou ! Ma tizahelo ar rodou, ma frailho da leur-karr, ma vrevo ar yeo, ma pennfollo da gezeg, d'ezo da derri o fenn hag o izili ouz gwezennou an hent ! Drouk-finvez ra vo d'az puhez, dinac'het gant da holl dud, dilezet gand an doueed, dilezet gant Teutatis, milliget gand an doueed divarvel, milliget gand an dud varvel !

(1) Kenveria an doarennadur homerek *alpheisboiai* « a zigas ejened » da verka ar merc'hed brao, paeet d'an tad uheloc'h priz egod ar re zivalo (D'Arbois, *La Famille celtique, étude de droit comparé*, (Paris, 1905), p. 116; *Epopee celtique en Irlande* (1892), p. xxix.

Diwar-benn ar benrouanez a renas war ar vro-Wenn.

Daouzek roue-meur a renas war ar vro-Wenn adalek ma voe savet ar rouantelez gant Teutatis ha Lugus, mab Kénos, beteg an deiz ma voe rannet ar vro ha diskaret e dismantrou e-kreiz tenvalijenn ar maro. Ar re-man eo anoiou an nao kenta eus ar roueed-ze a vesas ar remziadou gwenvidik a ouenn Vanos. Diouz renk e rôan anezo dre m'o deus en em warlerc'hiet, o teraoui dre an hena hag o tibenni dre an nesa d'eomp :

Senodonnos, Senorix, Senokondos, Kavaros, Matidonnos, Epatix, Marotigernos, Tigernomagalos, Eparios (1).

En trede bloavez eus rouantelez Epatix eo e c'hoarvezas ar genta divrôadeg war-du ar Chornog ; neuze eo ec'h embregas da bobla bro ar Goularz ar bagad a voe henchet gand an alc'houeder drantik. En amzer ar roue Eparios, ar c'houec'hvet, bloavez eus ar renadur anezan, eo e voe tremenet harzou ar vro-Wenn gand an Tri Den Kollus hag an tri c'harrad gwallou anezo, renet gant teir merc'h an Amc'houlou. Er mare-ze eo e voe kaset da benn ar pez a zo bet anvet gand an hen-danevellou « an disrannadeg-veur », ma kimiadas Nemetos, mab Tigernomagalos, war-du ar Chuzheol, a-gevret gantan triouec'h mil a dud, ken paotred ken merc'hed, eus pennia tiegeziou ar vro. Hag eun darn eus ar re a oa chomet er vro-Wenn en em savas ouz ar roue Eparios, ouz ar vibien hag ar merc'hed anezan, o doa digemeret ha skignet an nevezentiou a-ziavaez-vro, ha brezel a rejont ouz an eil darn. Gant ar rann-galon ar roue Eparios en em lazas, hag an daouzek mab hag an ugent merc'h anezan, kouezet er stourmad ouz an ti-roue, a voe losket o c'horfou e-kreiz an tan-gwall a bulluc'has an ti. Neuze, deut an trec'h ganto, ar re a oa a-du gant derc'hel giziou ar vro a anvas da roue-meur eun den a ouenn c'han ; nemet a stad

(1) Diwar-benn talvoudegez an anoiou-ze, sellout D'Arbois, *Noms gaulois*.

izel a-walc'h e oa-hen, dilufr e ano hag e nesanded, dre m'o doa ar pep brasa eus an tiegeziou uhel, a vage danvezioù-rouanez, kimiadet gant Nemetos ha m'oa bet gounezet gand an nevezentiou-diavaez ar re anezo a oa chomet er vro. Gaisorix a raed eus ar roue nevez, ha daou roue all a zeuas war e lerc'h, Kortoros ha Vidukos. En amzer Vidukos eo, en navet bloaz eus e renadur, ez eas diouz ar vro-Wenn ar seizvet ha diweza bagad deut eus ar Reter da vro ar Goularz, an hini a voe ambrouget gand ar bleiz Orgetos.

Goude Vidukos ne voe ken a roue-meur d'ar vro-Wenn war e lerc'h, direizet m'oa ar vro gand an dizunvan hag an diren, pa zgemere darn an holl chizou estren, darn lod hepken anezo, ha m'edo darn all ouz o argarzi en holl d'an holl. E skeud an dizunvaniezou-ze, ar c'hasoniou a voe hadet ganto hag an emstourmadou a zeuas da heul, en em zilas ar varc'hadourien diavaceziad beteg e douz ar vro, oc'h anavez-zadenni henchou ha gwenodennou, o jedadenni penn-kériou, krenylec'hioù, tiez a-skign, o veizadenni niver ar vrezelouri, o hoala, o vreina an darnvuia eus an uhelidi, eus ar roueed hag ar pennou, o saotra kalon hag ene ar yaouankiz. Hounnez e voe ar genta gwalenn. Eun nebeut bloavezioù goude-ze, war roudou ar varc'hadourien o henche, e tigouezas ar vrezelouri estren a beurwastas ar vro-Wenn oc'h ober enni a beb doare taoliou fero. He feuz-dibobla a rejont dre lazadegou bras, hag e kasjont ganto da sklaved eur mared paotred ha merc'hed yaouank a-gevret gant pennou-chatal diniver. An eil gwalenn e voe ze. An drede gwalenn e voe an naonegez hag ar c'hlenedou a beurvarras war ar c'henta gwall gand ar varc'hadourien hag ar vrezelouri. Adarre en em astennas war ar maeziou diboblet ar gouelec'h gand e bradou milvleuennek hag e goadou dilavar hep kan evned; hag en em vantellas gant geot ha deil glas an douar bet douret a wad ha warnan dismantrou mogedet hag eskern gwenn o krina. Hag ar re zibaot-kaer o doa en em viret ouz al lazadegou, ouz ar sklavadegou, ouz ar vosenn hag an naonegez, a renas eur vuhez reuzeudik, kuzet e douz doua ar c'hoadou pe en enezennou ar paludou. Pa n'o doa ken a zaout, beva diwar gig gouez, gwriziou ha frouez a rankjont ober, a-skign aman hag ahont dre diegeziou kevre ebet ke-

netrezo; war zisleberi ez ejont gand an dienez, oc'h ankou-nac'haat tamm-ha-tamm kement o doa desket digand o zadou, kement a oa bet kelennet d'ezo gand an doueed.

Setu aze istor ar vro-Wenn evel em eus galiet e verr-zastum diwar ar c'hanennou koz hag an danevellou a zo bet miret gant henaourien ha gouizieien pobladoù ha meuriadou Keltia. Breman e stagin da zibuna hiroc'h kudennad an divrôadegou, donedigez ha diazezidigez ar seiz strollad war ador ar Goularz hag e bro an Teir Stêr.

Ar Bagadou a zeuas eus ar vro-Wenn.

Eur boaz leun a furnez eo a reize an ermaeziadegou e-touez diskennidi Manos er vro-Wenn. Evel n'halle maga an douarou ma vevent warno nemet eun niver peuz-verr a dud hag a loened, bep bloaz, da zeiz kenta an nevez-amzer, en em zastume holl dreist-niver o faotred hag o merc'het yaouank e frankizennou ar c'hoad. Eno, dirag ar roueed ha henaourien ar vrôad, e vezent unanet dre zimezi gand o c'herent. Goude-ze, an holl yaouankizou-ze, dibarzet dre an teurel-prenn (1), dibabet gand an doueed, en em ranne dre vagadou hag a zilenne o rerenerien. Gant pep bagad ez ae, en ounnered, kojened, ebeulien hag ein, al lodenn a zigouez d'ez i a-zivar pennou nevez-vet eus chatal Manos. Samma a raent war girri o doa stummet e-pad ar goany an holl draou o doa ezomm, anezo evid eun darn bivioù diwar o dourn o-unan, evid eun darn all traezou-envor profet d'ezo gant kerent ha keneoled. O kimiadi diouz an holl hag oc'h aspedi Teutatis ma teuje ganto an dro da vad, e kemerent penn o hent, bagol, drant, her kenan gand o nerz, o yaouankiz, o flanedenn. Ragaroueziet war o hent gant njî an evned, ble-

(1) An teurel-prenn gand ar Gelted, *Rev. celt.*, 1887, p. 195 (iwerzeg *cranchur*); 1895, p. 313-4 (kerneveg *teule prenn*, brezoneg *prenndenn*); 1913, p. 262; *Annales de Bretagne*, 1905, p. 350. Gant ar C'hermaned, Tacitus, *Germ.* 10. Gant ar Skuthed, Herodotos, IV, 67. Gant Italiadec an Hen-amzer (*tollere sortes*) *Rev. de l'hist. des religions*, 1909, II, p. 154.

niet gant kerzadeg al loened pevar-zroadek, e tenne darn war-du ar Sav-heol, darn war-du ar C'huz-heol ; darn all a steuzie diwar wel ar bagad anezo e dounderiou koadek an Hanternoz ; re-all c'hoaz a drôe o c'hammedou war-du ec'honderiou heoliet-frank ar C'hreisteiz. A-gevred gand o loened yaouank hag o c'hirri nevez-flamm, ez aent da bobla lec'hiou digenvez pe e teuent, an armou en o daouarn, e koadou, war vaeziou ha peurvanou ar brôadou estren (1).

Ar strolladou a dud yaouank en em skigne evel-se bep bloaz ne voe ket d'ezo hevelep berz. Dreist d'ar re-all e teuas da vad gand ar re a zifraostas, e mare an nao remziad gwenvidik, ar gouelec'hiou en-dro d'ar vro-Wenn. Evid ar re-all, o devoe da herzel ouz emgannou taer, brezeliou hir ; e weljont deveziou terval, bloaveziou kriz ha garo.

En o zouez e vez dishanvalet gand an danevellourien, ar werzaouerien hag ar varzed, desket ganto an danevellou diwar-benn an ermaeziadegou hag an aloubadegou-brezel, seiz doare meuriadou : ar meuriadou trec'h, ar meuriadou renavi, ar meuriadou diouennet, ar meuriadou reuzeudik, ar meuriadou dilignezet, ar meuriadou kollet, ar meuriadou gwirion (2). Hag e tenn hor brud-ni, brud brôad skedus-holl ar Gelted, da hini ar meuriadou gwirion. Kent-se, eur gerriennou a livirin diwar-benn ar meuriadou all, en abeg d'ar gelennadurez a sav eus ar vuhez anezo.

Bâgadou a voe, hag int her gant niver, nerz ha kadarnded o brezelourien, en em ziskouezas en armou en harz-bro an Estren hag a daeras outan ma roje an drederenn eus e barkou, eus e beurvanou, eus e goadou, eus e dropellou, eus e vinviou, eus e gêriadennou (3). Ha nac'het e vije ! Neuze ec'h aloubent dre nerz, o tiazeca o beli war ar brô-

(1) Kement-man a zigas da goun boaz an « nevez-amzeriou sakr » gand ar poblou arian eus kreiz an Itali : Sabined, Sabellined ha Samnited (Seignobos, *Histoire narrative et descriptive du Peuple romain*, 7me mouladur, Pariz 1909, pp. 5-6).

(2) Likit e kemm, Meillet, *Intr. à l'ét. comparative des langues indo-européennes*, pevare mouladur (Paris, 1915), p. 57; *Aperçu d'une hist. de la langue grecque* (1913), p. 71-5, 115, 147.

(3) An drederenn eus madou an estren, *Notennou diwar-benn ar Gelted koz*, XII, eil keyrenn « ar poblou », pennadig « an darempredou etre Kelted ha Nann-Kelted ».

dou-ze. *Bagadou trec'h a ouenn Vanos* eo ar seurt bagadou. Hogen, setu a c'hoarvezas ganto dre hir-amzer. Ar wazed anezo, ma ne voe ket d'ar rummad kenta, d'an eil pe d'an trede e voe da vihana, a ankounac'heas ar peb endalc'husa eus al Lezenn hag, estreged o fried reiz, e teuas da voaz d'ezo kemerout serc'hed a-douez merc'hed ar gouennou-tud trec'het. Ha, dre ma c'hane ar serc'hed-ze mevelien ha sklaved a c'hounaze o douar hag a rae war-dro o chatal, o devoe lies hini war eun dro da griski dre ze o labouriou. Da heul, en em gavas e pep ti muioc'h a vugale vriz-ouenn eged a vugale ouenn-rik ganet gand ar bried reiz n'oa nemeti. Hag e tigouezas iveau, — gwasoc'h boaz heman, moarvat, eged an hini kenta ! — pa veze gaonac'h ar bried, pe pa na c'hane nemet merc'hed, e tibabe an ozac'h eun hêr d'ezan a-dre ar vugale bet diwar ar serc'hed. Bez' e tislerbras evel-se ar ouenn rik a-nebeudou ; hag int trec'h dre an armou en emgannlec'h war an estren, e voe ar brôadou-ze peur-oget ganto, e-kreiz peoc'h, a-benn eun nebeut rummadou ; e voe peurgollet an neuz-korf ha peurziviet ar gwad anezo, ken na vanas tra dijout (1).

Bagadou all a dizas iveau emziazeza e-touez ar brôadou estren. Nemet, trelatet gant re-c'hoantegez d'ar gounid ha da vadou ar bed-man, a-wel da gaout d'ezo o-unan, distri-kaer, glad ha surentez, e trojont kein a-ratoz d'al Lezenn, e lakjont dindan dreid ar gourc'hennou anezo. Sevel kevredadou gand ar brôadou estren a rejont ; o merc'hed aourvleo a rojont d'ar wazed a ouenn estren ; en eskemm, e kemerjont o-unan, da briedou reiz, c'hoarezed ha merc'hed ar re-ze. Ankounac'haat o doueed a rejont, dilezel, en holl pe dre zarn, o giziou hag o yez da zigemerout giziou ha yez an divrôad (2). *Ar bagadou renavi a ouenn Vanos* eo ar bagadou-ze, milliget an ano anezo !

Bagadennou-ze, gand ar gwall-valc'hder-ze a welel allies er re yaouank, a re-fizias en o nerz. Argadet ganto douarou an divroïdi, e voent dizarbennet gand armeadou re d'ezo hag e voent trec'het. Lazer e voe an holl wazed gand ar

(1) Zaborowski, *Peuples aryens d'Asie et d'Europe*, pp. 260-263.

(2) Meillet, *Intr.* p. 406-7 ; Jullian, *Hist. de la Gaule*, I, p. 120.

c'hleze. Evid ar merc'hed, ar re n'o doa ket bet nerz-kalon pe amzer a-walc'h d'en em rei d'ar maro da dec'hout diouz mez ar sklavelez, a vevas, an dilerc'h eus o deiziou, e dalc'h mistri estren. Reuzeudikat buhez ! O labourat evel mitizien e tiez ar re a oa ruziet o daouarn d'ezo gant gwad o friedou, sklavez an dud o doa lazet holl wazed o gouenn, sammet a labouriou garo, kannet, gwallgaset, ha red d'ezo, war an holl, gouzanv briatadou hag afadennou o mistri, e weljont saotret enno o-unan digemmeskted hag uhelde ar Ouenn. Engehenta a rejont ha digas d'ar bed bugale hiron a veze gwerzet gand an tadou anezo d'ar varc'hadourien-sklaved (1). Ha, p'o devoe ar merc'hed-ze kollet, a-unan gand o yaouankiz, o nerz, o c'hened, o holl zudi, e voent argaset gand o mistri er-maez eus e di, pell diouz e gloziou ; koz, digerent, diskaozell, dilezet gand an holl, ez ejont da vervel er c'hoodou gand an naon pe taget gand ar bleizi. Ar bagadou gwall-blannedennet-se, a denvala breman c'hoaz, a-wechou, ar c'houn anezo tal ar gozidi, eo ar meuriadou diouennet a ouenn Vanos (2).

Bagadou all, ha n'oant ket krenv a-walc'h da c'hounit douarou dre an armou, en em silas a goad da goad, a quelec'h da ouelec'h, e-skeud an noziou diloar. Gwarezet gand an amc'houlou, gant deliou ar gwez, gant hir-glezeier ar geot-hesk, e tizjont diraez doun a-walc'h e-kreiz ar vro dalc'het gand an diavezidi. Menel a rejont gand o chatal war zouarou fraost ha diberc'henn. Eno e savjont o logellou hag o annez gand aotre ar roueed a-zivar-dro. Red d'ezo kavout a-walc'h ar c'horniou-douar pella diouz ar stériou-meur hag an henhou-bras, an douarou difrouezusa n'en doa den goulet anezo betek-hen, beva bevaik er baourente eo a rejont. Peurliesa o dienez hag al lec'hiou distro ma vevent a aesaas d'ezo mirout o giziou ha glanded o gouenn. Nemet

(1) Ar gwerza-bugale a zo bet lakaet en Hen-amzer war an Dhra-ked hag er Grenn-amzer war ar Saozon. Sellout ouspenn *Notennou*, x, p. 1-4.

(2) Meuriadou diouennet o lezel o gwragez hag o merc'hed etre daouarn o Bourrevien. Morgan, *Premières Civilisations* (Paris, 1909) p. 11 ; Stanley, *Comment j'ai retrouvé Livingstone* (Paris, 1876), p. 188.

paea an truach a rankjont d'ar poblou m'oa en o c'herz ar gouelec'hiou ez oant deut da veva enno. Bep bloaz e tigasant d'ezo eul loen-chatal bennak. A zo gwaz, e c'hoarvezas, o veza m'oa bravoc'h ar ouenn anezo eget hini ar vroïdi, ez azgoulenas diganto, bep bloaz, ar roueed tro-dro, ouspenn ar pennou-chatal, eur c'hement-man-kement eus o c'hrennarded hag o c'hrennardez, d'ober anezo mevelien ha serc'hed en o ziez (1). Gand ar vez ! en eskemm ouz an douarou ma savent warno o lastez logouigou, da c'hopr evid ar peurvanou treut ma peurent o saout, e c'hratae ar bagadou-ze kalon-laosk gwerza d'an Estren eur c'hement-mankement a luriou eus o c'hig, eus o eskern, eus o gwad o-unan.

Ar bagadou-ze eo a reer anezo ar meuriadou reuzeudik a ouenn Vanos. Ar re anezo, avat, a blegas da druachi o bugale d'an Estren a anver ar re zilignezet, ha milliget eo an ano anezo. Gwall-finvezi a reas a-c'houdevez an holl vagadou-ze dre goll o gouenn evel ar re-all. Rak, da heul m'oa bet an douarou pinvidik tro-dro argadet ha gwastet, e tiredas kalz eus ar vroïdi anezo, o tec'hout rag ar maro hag ar sklaverez, da glask bod en o zouez. O digemerout a rejont, o maga, o gwiska eus o gwella, hag, ouz hen ober, senti ouz al Lezenn ne rejont ken. Aman, avat, e voe al Lezenn torret ganto : pa c'houzanvjont d'an divroïdi-ze ober o annez da vad en o c'hichen, en o zouez, en-dro d'o oaled, pa rojont d'ezo da briedou o c'hoarezed hag o merc'hed. Terri al Lezenn a rejont, ha dizale e teuas d'ezo kastiz : steuzia, mont da get a rejont, ha ne vanas roudenn diouto.

Bez' e voe, erfin, bagadou n'hall den danevella ken diwar o fenn. Ar re eo a reas hent dre ouelec'hiou, a dreuzas stériou, koadou, steudennadou meneziou, o kerzout bepred en o raok war-lerc'h o loened-ambroug, keit ha keit-all ma voe torret pep darempred outo ha na voe ken klevet ano anezo. Biskoaz ne voe gouvezet petra ez oant deut da veza,

(1) War ar prena-krennarded ha krennardez, Tacitus, *Isl. IV*, 14. Lakaat e kemm istor Bopolitanos, A. Thierry, *Hist. des Gaulois*, I, p. 420 (dekvet mouladur).

e pelec'h ez oant diazezet, petra a oa digouezet ganto. Ar re-ze eo meuriadou kollet a ouenn Vanos (1).

Hogen ar bagadou a gemeras penn o hent, dre veur a wech, war-du ar Chornog hag a ziraezas ar c'hompezenou ma red an Albis, ar Visuria, an Amisios hag ar Rênos, ar re a ziazezas war an arvor-Glas ha war glann ar Goularz, ar re-ze a zo bet miret an ano hag an digoueziou anezo, rak penn-kef ez int bet d'ar Vrôad holl-vrudet. Diwarno e tiskenn drouized, roueed, penrenerien, brezelourien, beleien, diouganerien, gouizieien, barnerien, gwerzaouerien, sonourien, barzed Keltia. Ar re-ze eo a reer anezo MEURIADOU GWIRION HA TRECH A OUENN VANOS. Trec'h a vez graet anezo dre m'o deus trec'het war ar gouennou estren ; setu perak n'eus nemeto eus an holl veuriadou deuet a vro-Wenn a gement a zellezfe an ano a wirion : dre n'en em veskjont biskoaz gand ar gouennou trec'het, dre manac'hjont digemerout ar giziou hag ar yezou anezo ha pedi o doueou, dre ma vanjont gwirion d'al Lezenn. E kement korn-bro ma tiazement e peurskarzent al lec'h diouz ar vroïdi genta ; n'o lakaent ket da sklaved dindano, o laza eo a raent pe o harlui holl gwitibunan (2). A-walc'h ganto ar bried he daoulagad glas, deut d'o heul eus frankizennou ar Sav-heol, e nac'has gwazed ar bagadou-ze kemerout da serc'het pe da sklavez merc'het o dremm zu eus ar vro. Dinac'ha bepred a rejont prena keveleriez ha kengarantez ar roueed estren dre rei d'ezo da briedou o merc'het aourylevek. Gant m'o deus gouezet dre o nerz-kalon hag o c'hadarnded diwall glanded ar Quenn, dre m'o deus miret gwell eged ar re-all o giziou mat, dre m'o deus graet diouz al Lezenn rôet gwehall gand an doue, hon Tad, da Ariomanos, eo e tellezas bagadou an dud-ze beza anvet gand an danevellourien meuriadou gwirion a ouenn Vanos (3).

(1) Meillet, *Intr.* p. 55-6 ; *Dialectes indo-européens*, (Paris, 1908), p. 135.

(2) Broiou didudet gand ar Gelted en Hanternoz an Europ, Avienus, *Ora maritima*, gw. 113-9 ; D'Arbois, *Principaux auteurs*, p. 39 ; — e gourenez ar Balkaniou, Strabon, vii, 5, 12.

(3) Diwar-benn an dud ventek, o bleo melen pe ruz, e-touez an hen-boblou arian, sellout ouz Dottin, *Anciens Peuples*, pp. 67-68 ; Zaborowski, *Peuples aryens d'Asie et d'Europe*, pp. 215-291. Ar prizia

Ermaeziadenn Bagad an Alc'houeder ha Danevell an teir « Kassiteras ».

Gand an alc'houeder Alouda (1) e voe bleniet kenta bagad a dizas mont eus koadou ar Sav-heol da zouar ar Goularz. Renet e oa gant teir gwerc'hez o divoc'h ruz, teir c'hoar, merc'hed d'eur roue ar vro-Wenn, Matidonnos e ano, hag hen marvet divab. Ar bagad-ze a c'hoarvez a bevarzek mil penn, kement-ha-kement eus an diou reiz-den, da lavarout eo seize mil paotr ha seiz mil plac'h yaouank a oa het, hervez

glanded ar ouenn a gaver gand Arianed an Indez (lezennou Manou), gand an hen-C'hermaned (Julian, *Histoire de la Gaule*, iii, p. 40 ; Lefèvre, *Germanis et Slaves*, pp. 38-39), gand Iwerzoniz ar grennamzer (*Notennou* v, eil-mouladur, pp. 19-20), gant Kembreiz (*Revue Celtique*, 1909, p. 277) ; ar c'hasaat giziou estren ha laza an divroïdi gand ar Skuthed (Strabon, vii, 7), gant Thraked an Daurida (Diodoros, iv, 44), gant Kolchidiz (ibid., 46), e Galiz (ibid., 19), gant Kembreiz Iwerzon (*Reclus, Europe du Nord-Ouest*, p. 767). An ober stad eus eur vent uhel hag eur bleo melen-sour a gaver gand Arianed an Indez (Reinach, *Orpheus*, 3^e mouladur, p. 68 ; *Rev. de l'hist. des Religions*, 1908, p. 185), gand ar C'halianed (D'Arbois, *Premiers habitants*, ii, p. 6), gand Iwerzoniz (*Notennou*, x, p. 11) hag ar C'hermaned (Jornandes, *De origine actuque Getarum*, 1 ; Wagner, *la Saga de Gunnlaug, Langue de Serpent*, Gand, 1899, p. 47, n. 1).

(1) Ger hen-geltiek amprestet gand al latin hag aet da *aloue* e galleg koz. War an douezez Alouda en Ejipt, *Rev. de l'hist. des Religions*, 1913, p. 4 ; war Apollo Korudos gand ar Chresianed, *Acad. Inscript. Comptes-rendus*, 1906, p. 592-602.

ar c'hiz emoun o paouez menegi, unanet dre lidou d'o c'heneiled gand o c'herent e frankizennou ar vro-Wenn, e deiz kenta an nevez-amzer. Goude kerzout-e-pad sez mis a-dreuz koadou, strouezegou ec'hon, geotegou ; goude treuzi eun niver gwaziou, froudou, stériou, avenou, lennou, geuniou ; goude trec'hi war ziésteriou, gouzant skuizderiou ha tec'hout diouz risklou bras, e tigouezas an holl yaouankizouze, an alc'houeder Alouda bepred ouz o levia, war glann gornok lenn an Heol, *Sonnolindon* (1). Eno eo e paouezas an alc'houeder, eno e steuzias da vat ouz o sellou hag eno iveau e vanjont a-zav. Hag eus lenn an Heol e reer breman mor an Heol, nemet, war a lavarer, eul lenn edo c'hoaz d'ar mare, ec'hon, divent, diheverz (emaez-gwel) an harzou anezo, hep treuskiz-dour ebet etrezi hag ar mor a zo er c'hornog, da lavarout eo mor ar Goularz pe mor an Hanternoz. Lenn an Heol e veze hanvet gant mibien Vanos, dre ma welent eus ar c'hlann gornok m'o doa graet enni o anneze, hemdez, en dremwel, an heol o tiveuzi diouz an dour anezo. War an tevenn-ze eo en em zastument bemdez kent skleurenn ar goulou-deiz da veuli tarz kenta an heol dre o c'han, bouderez o c'horniou hir-gamm ha hesonerez o zellenou (2).

An arvor ma tiazerez a zo anezan c'hoaz unan eus ar re vrava er bed. Dentet eo dre eun niver oufou, dre vaeou hir, moan ha troidellek, dre blegiou-mor diwallet-mat gand enezenou ha begou-douar e-leiz, ma kav enno ar bigi gwasked diarvar. Enno e founn ar pesked, kerkouls hag an dourgoun, ar reuniged, an elerc'h. Hogen, ar pez n'oufe diskleria geriou eo puilhded ha tevded ar c'hlazvez a c'holo an holl arvor-ze. O veza ma 'z eo douriou lenn an Heol peuz-disal, e tiskenn koadou ar vro gant dinaou sounn ar pantennou tre beteg an

(1) An ano-ze n'eus ket meneg anezan e skridou an Hen-amzer. Mor Baltik eo, anat. Evit sonno-, sellit ouz *sonnokingos* « kerzadenn an heol? » war Deiziadur Coligny. *Lindon*, iwerzoneg *lind*, hen-vrezoneg *lin*, kambraeg *llynn*.

(2) War azeulerez an heol er Jutland da amzervez an arem, sellit ouz Déchelette, *Manuel, Age du bronze*, pp. 409-469. Diwar-benn eun avoaz e Breiz-Veur eus ar « Meuli an Heol o sevel », sellit ouz Bertrand, *la Religion des Gaulois* (Paris 1897), pp. 410-411. Likit e kemm, e bro-Bers vreman, en Ispahan, ar boaz meneget gant Loti, *Vers Ispahan* (34es mouladur), pp. 227-228.

traez, ken e teu, d'al lanvez, an tonnou-mor da c'blebia ar wriziennou anezo. El lec'hiou ma c'holo ar c'hoadou lein tornaodou serz, e kresk ar gwez fao ha dero e bevennig an islonk : skigna o barrou deliaouek a-us d'an tonnou a reont hag astenn o skeud war ar mor.

Ar c'horn-bro ma talv an arvor kenedus-se da vevennadur d'ezan a zo golbret a grec'hienou dudius glazvez-holl. Hag int izel a-walc'h, e c'heller diwar hini pe hini anezo merzout, dre waskou ar c'hlazvez, en diabell diouz tu ar c'hornog, mor ar Goularz hag an arvor noaz a say e vonnou d'ezan. Aman hag ahont, en traoniennou, en em led lennou kaer, o douriou sioul, en-dro d'ezo eur gourizad korz ma neiz enno kerc'heized, elerc'h hag eun niver gouennou all a evned-dour. Ar c'hoadou, a ra d'an traoniou ha krec'hiou eur gwiskad deil, a zo enno gwezennou ar brava holl : ar fao hag an dero a gaver ar stanka, toueziet aman hag ahont gant gwez pin ha sabr. Gwaskedi a reont kalz a girvi-meur, a girvi, a zemmed, a yourc'hed, a voc'h-gouez, hag int-i holl mentek, teo ha hevag kenan. Eun neuz-dreist d'ar c'hoadouze eo beza marellet beb ar mare gant letonennou ec'hon. Dre-ze, n'int nepred na tenval, na moredus, na tavedek, hogen, en eneb, heoliet-mat ha leun, e-doug an hany, a vouderez skrilhed ha geiz evned. D'ar c'houlz-bloaz-se iveau, ar spern-gwenn, ar spern-trenchonek ha kant ha kant a wezigou golbret a vleuniou c'houez-vat a gaera lezenn ar glazennou, ar stankennou, an tevennou ha lein an tornaodou. An niver a frankizennou, a ra e-kreiz ar faoegou hag an dervennegou kel lies a heolienn, a zo anezo peurvanou a zibab, glas, teo, tener, saourek, ma tiwan enno eur geot mat d'ar zaout ha dispar d'ar c'hezeg.

Ar vro, en he fez, lirzin, skedus, glas, bleunvek, hegarat, a zo dleet mat d'ezzi an ano ma voe anvet gand an embroidi genta : *virdolandon* « douar glas » (1). Gwaziet eo gant lies gwaz-dour. An diou penna anezo eo ar *Stura*, a red war-du ar c'hornog hag a gej he douriou gant re an *Albis*, hag an *Dravinna* a red war-du ar reter hag en em daol e lenn an

(1) *Virdolandon*, ano dizanav e skridou an Hen-amzer. *Virdon*, kembraeg *gwyrdd* « gwer, glas », *Grammatica celtica*, p. 858.

Heol (1). Uheloc'hik en hanternoz ez eus eun deirvet stêr, an *Adrana ar Skaled*, ez a an douriou anezi war-du ar c'huz-heol da ziraez mor ar Goularz (2). An *Adrana ar Skaled* a reer anezi dre ma talvezas pell-amzer ar paludou war an daou ribl en he dibenn-red da repu da henvroïz, ar Skaled (*Skali*) bleo-du (3).

E lez ar frankizennou, war ribl ar gwaziou hag ar stêriou, e tevennou al lennou ha war lein ar begou-douar koadek oc'h ensouc'ha e-kreiz an doureier eo e savas mibien Vanos o logellou. Ha setu penaos e rejont. O veza e c'hoarveze eus ar bagad seiz mil a diadou yaouank, tad, mamm hag eur bugel nevez-vet da bep-hini, ne rejod ket a dîez bras kilvizi-start, ezomm d'o sevel pilpennou mentek, amzer, labour ha strivadou a-leiz. Pep tiad a savas d'ezan e-unan gant prenn gwewn ha korz eul logig kelc'hiek diouz e vent hag e ezommou. Lem-laka e oa an dôenn warno, graet ma oa gant korzennou a wiskadou liammet-start ouz eur frammpenn. Bemdez, pa bare an heol, aet he fried d'e labour, e lame pep gwreg yaouank an dôenn-ze da aveli al logig ha da-rei hent da zont e pep korn da vannou glanaüs roue an Deiz. D'ar pardaez-noz ez adlakaent anezi, kent d'o c'heneiled vat dont en-dro d'ar gêr.

Ar re-man, kerkent ha peurzavet al logellou, a stagas da zifraosta an douar tro-dro, da hada, da ziskar gwez, da hemolc'hi, da besketa. Dre strolladou armet-mat ez ergerz-jont ar vro pell en hanternoz, er c'hornog, er c'kreisteiz, d'hec'h anavezadenni ha da bellaqt ar Skaled diouz o anne-zadou. Unan eus ar strolladou-ze, aet dounoc'h er c'hornog eged ar re-all, en em gavas gant ribl mor ar Goularz hag aber an even a reer anezi *Albis*.

N'eo ket arvor ar Goularz ker kaer hag an arvor-Glas. Izel eo ha traezek, gwall-skubet alies gand ar barradou-amzer ha

(1) *Stura*, hizio ar Stoer; *Dravinna*, hizio an Trav, diou stêr eus ar Schleswig-Holstein. War an hen-anoiou-ze sellout ouz D'Arbois, *Premiers habitants*, II, pp. 145, 155.

(2) *Adrana* ne gaver ket e skridou an Hen-amzer. An Eyder eo, moarvat.

(3) *Skali*. War an ano-ze sellout ouz D'Arbois, *Premiers habitants*, II, pp. 343-344.

luget gand ar morlusenn. Daz-strewet eo ar vro nesa d'ezan gant geuniou, krenegellou, taouarc'hegou, a beb eil ganto brugegou ha pinegou. E lec'hiennou, koulskoude, a-hed ar stêriou hag en arvor e-léc'h m'ez eus enezennou da andorenni ouz an dounvor, e kaver lec'hidou strujus kenan, ma c'heller gounit edeier enno e-pad kant vloaz heb ezomm ebet da demzi (1). Ouspenn, brugegou an diabarz a zo anezo peurvanou peuz-vat ha gwenan gouez a vagont a vostadou. D'an diwez, e kavas da vibien Vanos e vije talvoudus kroui war an aod-ze eun annezedenn, ha hi strollet ouz re an arvor-Glas dre eur stropad krenvlec'hiou, e doare da drouc'ha pep darempred etre Skaled an hanternoz ha re ar c'kreisteiz ha da herzel outo d'en em gevredi ouz an enbroïdi deut eus ar vro-Wenn. En abeg da gement-se e teuas ar gwerc'hzed sakr, renerez bagad an Alc'houeder, eus an arvor-Glas da arvor ar Goularz, evid evezia pe lec'hienn eus an aod a zereje ar gwella d'an annezedur nevez-man.

Gwa d'ezo ! e tigouezas, war eun dro ganto, en aber an Albis tri lestr o tont a bell-vro. Tri hir-lestr eus ar C'kreisteiz ez oant, warno peb a dri-ugent den, mentek, dremmet-kazugel, d'ezo bleo drouk-liou touz war ar rak-penn ha didouz-hir war ar c'hilpenn anezo. Renet ez oa an nao-ugent den-ze gant tri breur anvet Mandonios, Tautamos ha Siluros (2). Mibien ez oant d'eur Morigenos a read gantan eur roue pe eun doue e broiou ar Mervent. A vro-Spagn pe eus an Afrik, o bro c'henidik, e teuent o heda aochou Galia, ha pa zigouezjont, en abardaez da guz-heol, en aber an Albis, edont o paouez ober tro enez Iverio hag enez Albia. Tri bloaz a oa neuze o doa kuitaet enez Londobris (3) war aod an Iberi, tri bloaz ma heulient hent an elerc'h, ma verdeant

(1) Lec'hidou strujus kompezenn an Hanternoz, Reclus, *Europe Centrale*, pp. 729-730.

(2) War an tri ano-tud-ze gwelout Philippon, *les Ibères*, pp. 23, 25, 70, 191.

(3) *Londobris* (Ptolemaios, *Geographika huphégésis*, 2, 5, 7). War an darempredou dre vor etre ar Spagn, Iwerzon, Breiz-Veur ha hanternoz an Europ da amzervez an arem hug a-raok, sellout Montelius, *Temps préhistoriques en Suède*, pp. 29, 57-58, 91-93; Déchelette, *Manuel*, *Age de pierre*, p. 626, *Age de bronze*, p. 392.

a-dreuz peurvanou ar reuniged, hep ken hentadur nemet gand an evned hir-askellek, rak-kannaded ar barradou-amzer. Lerc'h-ouz-lerc'h o doa o zri lestr roget gand o staon ruz tonnou tri mor : *Vergivion*, mor-meur taer ar C'huz-heol a beurvevenn ar bed, *Ikton*, ar mor eonus etre enez Albio ha Galia, *Vebrulindon*, ar mor goularzus, a zirann bro ar Goularz diouz enez Albio (1).

Kerkent hag en em gavet, e taoljont an eor dirag eun enezenn e-kreiz an aven ; dilestra enni kement a oa e-barz ganto a rejont, enaoui tan ha stleja o listri war ar sec'h da sellout ouz ar c'horf anezo ha d'ober eun aoz a d'ezo diouz ma vije red.

An teir gwerc'hez o diouvoc'h ruz a rene bagad an Alc'houdeder a oa da ano d'ezo, d'an hena Kadra, d'an eil Daga, ha d'ar yaouanka Derkeia (2). Peb a vloaz n'oa ken etrezo, hag int ker skiantek ha ker skiantek, ker fur ha ker fur, ker kaer ha ker kaer. Dre ma 'z oant henvel e pep tra ha na drec'he ket kened an eil war gened peb-eben-all, dre m'oa enno kement ha kement a zudi, e raed anezo al lesano a « *Kassiteras* », da lavaret eo ker-kaer-ha-ker-kaer (3). E-touez an holl verc'hed yaouank digaset eus ar Sav-heol

(1) *Vergivios Okeanos* (Ptolemaios). Likit e kemm an hen-iwerzoneg neg ferc « buanegez, kounnar » a zalc'h lec'h eur furm kosoc'h « verga » (D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 123) hag ar ger *fairge, foirge* « mor bras » a c'houlenn en e raog eur furm « *vorgia* (*Rev. celt.*, 1907, p. 14). — **Ikton* pe **Iktion* a zo aet da *Icht* en iwerzoneg : *Muir-n-Ichl* « *Mare Ictium* » a zo Mor Breiz-Veur (English Channel, Manche), Rhys, *Celtic Britain* (1908), p. 303-4. — **Vebrulindon* n'eus ket meneg anezan e skridou an Hen-amzer. Ar wrizienn-c'her *vebro-*, kembraeg *gwefr* « goularz » a gaver e kalz a anoiou divoutin hengeltiek, anoiou-tud hag anoiou-stêriou. Teir stêr eus an Thuringe, eun adstêr d'ar Roen (Rénos) etre Düsseldorf ha Deutz, teir stêr a Vreiz-Veur a veze graet *Vebros* anezo gwechall (Loth, *Rev. archéol.* 1921, p. 118-9 ; *Rev. celt.* 1920-21, p. 283).

(2) *Kadra*, « *Daga*, furmou gwregel eus *kadros*, hen-vrezoneg *kadr*, krenn-vrezoneg *kazr*, brezoneg breman *kaer*, hag eus *dagos*, hen-iwerzoneg ha brezoneg *dag*, brezoneg breman da « mat ». Evit *Derkeia*, likit e kemm an iwerzoneg dere « lagad ».

(3) War an doarenn-geverata-ze sellout ouz d'Arbois, *les Celtes depuis les temps les plus anciens*, pp. 19-20, hag ouspenn Rhys, *Early Britain, Celtic Britain*, pevare mouladur (Londrez, 1908), p. 288.

gand an alc'houdeder Alouda, n'oa nemeto a gement n'o doa ket a bried. Ha pried ne dleent da gaout, disennet ma 'z oa outo anaout plijadureziou ar c'harediged na tanva levezenez ar mammou, dre m'oa bet gouestlet d'an Heol gand o zad ar yaouankiz hag ar werc'hded anezo (1).

Ker skiantek ha poellek ez oant ha ma 'z oant kaer, ma kavas d'ezo na vije ket difur sevel kevredad gand an diavezidi o tont eus a bell-vro ha stumm d'ezo kaout c'hoant da chom eur pennad el lec'h-ze. N'oa ket bagad an Alc'houdeder niverek a-walc'h evit ma vennjet tenna dioutan eur c'halz a dud da ziwall an drevadenn savet en aber an Albis, seul-vui ma renkfed lakaat da wardoniez er c'hrenvlec'hio etre an drevadenn hag an arvor-Glas eur c'halz a vrezelourien. Kenskoazell nao-ugent den, hag i kadarn ha krenv da welout, n'oa ket, gant-se, da veza disprizet. Dileuri a rejont, eta, kannaded daveto ha, da heul an emzivizadennou a c'hoarvezas, e teus an tri breur da weladenn kériadenn vibien Vanos ha da genbrezeg gand ar rouanezed ha gand ar ben-vrezelourien anezo.

Tri den mentek ez oa an tri breur, d'ezo bleo du fulih, pénnoù kramennet gand an heol hag ar mor ha daoulagad du ha lugernus 'evel an noz sterennek. Evit kenwerzi, ober sklaved, dastum ar muia ma c'helljent a vadou hag a binvidegeziou eo ez oant deut, ha neket evit sevel o anneze da viken e lec'hio a gave d'ezo ez oant treut, digevanezus ha gouez.

Disprizout mibien Vanos a rejont dre m'o doa da annezlec'h, neket lièz-maen ec'hon e-kreiz kériou o mogeriou krenv, hogen logouigou prenn ha raoskl war skign e-mesk ar geot bras, e lezenn ar c'hoodou ; o disprixout a rejont dre m'o doa da gemerout o c'housk, e lec'h gweleou prenn lufr, kaeraet gand arem, arc'hant hag aour, berniadou geotennou ha krec'hin ; o disprixout a rejont dre na event nemet laez ha dour ha na zebrent nemet yod heiz ha kig, dre n'o devoa

(1) Gwerc'hezed gouestlet da azeulerez an Heol e-touez an Huperboreaned, Herodotos, IV, 33, 34, 35. Azeulerez an Heol e-touez an Huperboreaned, Diôdôros, II, 47 (o tigas menoz Hekataios Abdera, eur skrivagner eus ar IVme kantved kent H. S.).

ken madou nemed o armou hag o chatal (1). Hogen kened glan ha lugernus merc' hed Manos, ken dishenvel diouz kened leskidik ha tenval merc' hed o bro, o sebezas diwar an taol kenta hag o hoalas dre an nevested anezi. Kement-se a zigouez bep tro m'en em gav Kreisteiziz gant merc' hed hor gouenn, her merzout am eus gallet ober me va-unan meur a wech (2). An tri rener a oa diwar ar gouennou-ze izel ha milliget eus ar C'hreisteiz, ha d'ezo meiz, galloudeziou-spered ha gouziegez a-walc'h, a zo goulusk ar gwad anezo hag a vez dalc'h-mat e preiz da speredou dic'hlan an Ame'houlou. Er gouennou-ze e vez ar merc' hed gaoniad-dreist ha ganas ha n'heller ket fizout enno dre m'o devez temz orgedus ar givri ha divezed ar c'hiez. Evid ar baotred, henveloc'h a ze ouz bouc' hed ha chas eged ouz tud, ez int ken dibourvez a beb emzalc'h hag emziouer, ken digizidik o c'halon e traou ar garantez ken e vez pleustret ganto ar merc' hed digus-kaer a-c'houez d'an holl (3). Hag hen bec'h her c'hredi, eman an dra anavezet-mat gant kement-hini o deus ergerzet briou ar C'hreisteiz. P'hel lavarfen e berr-gomzou, ne anavez Kreisteiz eus ar garantez nemed ar perziou a zo izel, douarel, loenel, hag ez int dizanaoudek eus ar perziou a zo, en eneb, uhel, nenvel, douevel, hag a zo eur gwir vad diouto o-unan d'ar baotred ha d'ar merc' hed a ouenn Vanos. Int-i, hep hen diskleria, hen anzav en o oberiou. Evel-se, en o zouez, ec'h azeul ar C'hresianed douezez ar Garantez a vont Aphroditê, nemet e skeudennont anezi e daou zoare gwall-zishenvel. Bez' ez eus an Aphroditê-bobl, a reont anezi Pandemos, bleo-du, lagad-du, min kramennet merc' hed ar C'hreisteiz, ha hi azezet war eur bouc'h, arouez an orged. An Aphroditê nenvel, pe Ourania, a zo iveau, ha hi o tougen

(1) Sellout ouz ar pez a zanevell Theopompos diwar-benn digouezadenn an Atlanted gand an Huperboreaned (Philippon, *les Ibères*, pp. 46-47).

(2) Diodôros, v, 32, 7 : *Gunaikas eueideis kallistas*; Athenaios, xiii, 79; *Notennou diwar-benn ar Gelted koz*, xi « Neuz-korf ar Gelted koz, o gwiskamant bag o zemz-spered », p. 5-11 (Sant-Brieg, 1914).

(3) Dam-veneg a ra Segobrancos aman, moarvat, eus gizioù peus-henvel ouz ar re a zo bet lakaet gant Herodotos war al Libuaned, IV, 172, 180.

dre ar garantez ar baotred hag ar merc' hed d'an oberiou-kaer hag o vaga e kalon ar priedou kengarantez, gwella kred kenlealded. Hogen, dishenvel eo houman diouz eben, gant neuz eur verc'h a ouenn Vanos a roont d'ezi : mentek, ruzjod, glaslagad, aourvleo. Hag e skeudennont anezi harp he zroad war eur vaot, oc'h arouezia evid ar merc' hed buhez an tiegez hag an davedegez.

Hilliget e voe, eta, c'hoantegeziou an divroidi gant niver bras ar maouezed yaouank e bagad an Alc'houeder ha gand ar c'hauder anezo. Hogen, kened teir merc' hed Matidonnos, o trec'h war hini o c'heneilezed evel ma trec'h sked al loar war ar stered, a entanas da vad gwad an tri rener. Evelato, o veza ma tennent d'ar gouennou-ze a zo ampart er gevierez, e c'houezjont gwaska war drivliadou o c'halon. Dirag an teir gwerc'hez e vougjont tan o sellou, e lakjont dalc'h ha poell en o c'homzou hag e voe an neuz anezo azaouezus ha sentus. Diskleria a rejont na oant ket deut er vro e sell da ziazeza enni, hogen evit kenwerzi; ez oa, koulskoude, o menoz chom enni eur pennad-amzer hag ez oant tüet, e-keit ha ma chomjent, da rei da vibien Vanos an holl gennerz a c'hallje ar re-man da c'hoantaat; ez oa reiz-mat d'ezo sevel kevredad hag en em skoazia o veza ma 'z oant an eil re hag ar re-all ermaeziadet war an douar-ze ma teuent di dre vor eus ar Chuz-heol ha mibien Vanos dre zouar eus ar Savheol, hag ouspenn, pa rae d'ezo an doueed keja ker burzodus el lec'h-ze, hag int keit-ha-keit-all dioutan ar mammviroiou anezo, eo o doa, hep mar, eun dezo bennak en o c'henver. Neuze, e tisplegjont doare o bro, he ment, he strujested, he mengleuziou aour, arc'hant, kouevr ha staen; an tropellou diniver a o'hen o veva enni, ar c'hériou stank anezi ma 'z eus enno engroeziou tud mentek, nerzek, kadarn, doueûs, galloudek. Diouz klevout e vije bet o bro mammenn an doueed hag ec'h astennje ar bobl anezi hec'h impalaeriez war ziou dredrenn ar bed (1).

Mibien Vanos, ha d'ezo hanter-gredi kement a zezrevelle an tri breur, a voe trôet madik a-walc'h o spered d'ezo diwar an emweladenn genta-ze. Ha, war-lerc'h houman, e

(1) Philippon, *les Ibères*, p. 43-9.

teus meur a hini-all a gadarneas c'hoaz ar stal. Rak, war gement-man da vihana ez oa deut ganto ar wirionez : eus eur vro binvidik e teuent, enni e-leiz a borziou-mor hag a gériou bras e-lec'h e kaved divroidi o tont eus kement brôad a zo er C'hreisteiz. An darempredou ouz an dud estren o deus krenvaet er vroïdi, dreist-holl er verdeïdi hag er varc'hadourien, ar boaz da ziguzat diwar ar c'henta sell trospêred an dud m'o devez d'ober ganto. Ha n'o deus ket o far evit komz ouz pep-hini er stumm a zere outan ar gwella, habaskaat neb a ziskredje ha gounit ar c'halonou.

Heman e oa dezo an tri breur : kerkent hag aozet o listri, skrapat teir merc'h Matidonnos ha ganto ar muia ma c'hallent eus ar c'heneilezed anezo, adsevel en dounvor ha dont en-dro d'o bro (1). Nemet, dre zic'hortoz e c'houitjont gand o mennad. Divarrek da waska pelloc'h war an orged a loske d'ezo o gwad, e tilestrjont o zri en tevenn, eun nozvez, o tigas ganto eur brokad died-kemmesk eus o bro, c'houez-vat ha mezvus. Hep gouzout d'ar c'hadourien lakaet bemnoz gant Kintus (2), ar pengadour, en-dro da dachennad al-logellou, en em siljont beteg an ti-soul ma veve ennan an teir c'hoar. Dre gomz dereat e tisklerias an hena, Mandonios, ez oa deut, hen hag e zaou vreur, dre m'o doa da emguzuiliata gand ar gwerc'hezed sakr diwar-benn traou a bouez red o c'hen-verat didest-kaer ; ha beza diwezat anezo, e krede na nac'hjent ket o digemerout ; o-unan ha diarm e teuent, fizius en enor hag e lealded an teir rouanez. Daga a derme, ha Derkeia, ar yaouanka, hec'h alie ma serrje an nor oc'h adprenna warni ha ma lavarje d'an tri estren dont en-dro' pa vije deiz. Kadra, avat, a enebas : « Petra hòn eus, emezi, da zouja a-berz an tri roue ? Ha petra 'vern ma 'z eo nozig anezo ? Ha n'hon eus ket hor re-ni en-dro d'eomp, d'ezo da ziredek d'hor c'henta galv, m'hor bije ezomm anezo ? Hag, a-hend-all, nac'h ouz en tri estren o digemerout ha selaou

(1) Diwar-benn ar c'henwerza-plac'hed en Hen-amzer etre an Europ hag an Azi, sellout *Rev. Archéol.* 1901, p. 219-20 ; *Rev. des Et. anc.* 1910, p. 162.

(2) Kintus pe Kentus, iwerzoneg cet, kembraeg cynf « kenta », brezoneg kent.

ouz o c'hefridi, ha na ve ket diskouez d'ezo e tiskredomp warno hag o feuka dibenn-kaer ? » Daga o vez a deut a-unvan gant he c'hoar ha Derkeia hec'h-unan-penn o terchel d'he meno, e voe graet d'an tri dont-tre el logell. Neuze e tennas holl boellad ar re-man d'eur mennad hepken : lakaat an teir gwerc'hez da eva eus an died-kemmesk a oa bet digaset ganto, rak gouzout mat a ouient, ma tremenjent heb eva, e vije aner d'ezo. Hir ha diaes e voe dre n'oa ket ar c'his ec'h evche ar gwerc'hezed sakr gant tud estren pe dirazo. D'an diwez, Kadra ha Daga, diwar eun damc'hoant-gwelout, ken-ha-ken ha dre m'o doa aon rag anoazi an tri roue deut a geit-all, a blegas, hag, o tigas o c'herniel-eva, o hanter-leugnjont eus an died du m'en em skigne ar c'houez-vat anezan dre al logell. Hanter-leunia ne rejont ken ; a-walc'h d'ezo e voe avat ! ha Derkeia, he doa nac'het eva, a welas o trei kerkent doare he diou c'hoar. Mantrusat, glac'harsat d'ez ! diou verc'h e voe hag int estren d'ez ha dianav a welas o tihuni hag o prezeg dirazi. Ha, bep ma trôe o doare d'an diou c'hoar e trôe kemend-all doare an tri breur. Spouronet-holl, o ruzia gand ar vez, rannet he c'halon, e savas en he sav o klask eun arm bennak. Hogen, Siluros, ar yaouanka eus an tri breur, a lammas ganti, a zalc'has d'ez ha daouarn hag he c'houenias. O voustra d'ez ha genou gand e zourn d'he herzel da grial e talc'has anezo evel-se flastret ken n'o dije e vreudeur kaset da benn o zorfed. Dont a reas ar re-man da rei dourn neuze, d'e skoazia da liamma ha da vinwaska ar plac'h yaouank. Hogen, er c'houlz end-eeun ma stouent outi, unan a-gleiz, egile a-zehou, ha m'edo Derkeia torret he c'halon oc'h anaout e rankje gouzany pez o doa gouzanvet he c'hoarez, e welas eun trede den dic'hortoz o sevel sounn a-drevy an daou all. Eun den mentek ez oa, e choug ledan, hag hen paket en eur vantell vras, en e benn eun hir-vleo loued, en e zremm liou gand ar maro daoulagad glas o steredenni. Derkeia a c'hourlammes he c'halon en he c'hreiz oc'h anavezout er c'hoziad bras-se he zad Matidonnos a zeue eus tir ar re varo hepred beo, evit savetei e verc'h vuia-karet (1). O tarc'hol e zaou zourn en

(1) Reinach, *Orpheus* (trede mouladur), p. 94.

eun taol e skôdas ar roue koz en o c'hilpenn Mandonios ha Tautamos hag o stlapas war ruilh an eil a-zehou, egile a-gleiz, gant kement a nerz ma voe damfreget ganto moger al logell ha ma chomjont astennet war an douar badaouet-holl. Kregi a reas neuze e Siluros en e c'houzoug, ken ma vennas hemantaga, hag e tiframmas anezan diouz Derkeia. Gand eun dourn e talc'has anezan a-c'hoen e gorf hag, o trei ouz e verc'h, e tiskouezas d'ezzi an nor. Ha Derkeia sevel evel eun tenn ha lammat er-maez.

Redek a-dreuz d'an noz a eure ha mont da skei ouz logell Kintus. Heman a zeus da zigeri. O welout ar plac'h yaouank liou ar maro en he c'herc'hen :

« Ha c'hoarvezet ez eus eun taol bennak, emezan, ganez pe gant da c'hoarezed ? »

Derkeia ne rannas ger. Deut-tre e-barz al logell, ez eas beteg an oaled. Eno, o treala, e lavaras distreset-holl he mouez :

« O paouez gwelout va zad emoun. »

Kintus a voutas an nor, a brennas warni hag a zistrôas daved ar plac'h. Kamula (1), e wreg, ganti etre he divrec'h he c'hrouadur nevez-c'hanet, a dosteas iveau d'ezzi. Kintus a grogas doujus e dourn ar werc'hez hag e zougas d'e dal ; Kamula, o kregi en he dourn all, a bokas d'ezan. Neuze e tisklerias Derkeia fromet-holl :

« Beo c'hoaz eo Kadra ha Daga, nemet n'o gwelot mui. Galvet int gand an doueed pell diouzoc'h, hag ez in-me d'o ambroug. A-benn arc'hoaz n'ho pezo ken en ho penn ho teir rouanez, ho kwerc'hezed sakr, teir merc'h da Vatidon-nos. Te eo a gemero war o lerc'h renadur bagad an Al-choueder. »

Hag e lavaras ouspenn :

« Galvet omp gand an doueed, nemet n'ouzomp ket da belec'h emomp o vonet ; n'ouzomp ket hag en em welimp biken ken ! Evidoc'h-c'houi, d'ar Gwenved ez eot ; va diou c'hoar ha me, avat, n'ouzomp ket da belec'h ez aimp. »

En eur gomz e selle ar werc'hez war-eeun dirazi, evel

(1) Furm gwregel eus Kamulos. Sellout Rhys, *Celtic Heathendom*, p. 39; Dottin, *Langue gauloise*, p. 240.

p'he dije klasket gwelout e red an amzer an darvoudou o tont. A-greiz-holl e c'hlazas he dreumm d'ezzi, hag e trellas he sellou evel rag eur weledigez euzik. Hag e renas ar sioulded el logell hag an nec'h hag an enkreiz, rak n'o doa ket tremenet an daou bried hep merzout esmae ar plac'h yaouank ha mantret edo o c'halon gand ar c'homzou anezzi.

Hogen, e gwazied glas Derkeia e rede, peur-zigemmesk, kuit a bep saotr, gwad eur ouenn uhel ha kadarn ha doueel. Derc'hel war he foan-spered a reas hag, o trei ouz Kamula, bet keneilez he bugaleerez, e lakeas he divrec'h en he c'herc'hen hag he briatas meur a wech gant karantez, gant teneredigez. Neuze, o tenna a-dre an divrec'h anezzi ar mabig a luskelle, e c'horreas anezan keit hag he dreumm, e pokas d'ezan ha, goude, ouz e adrei d'e vamm, e lavaras :

« Gra mat war e dro, rak enor hor Gouenn e vo eun deiz da zont hag ar gwella harp anezzi. »

Hogen, ar c'hrouadur-ze a oa bet rôet d'ezan da ano gand e gerent Tekos (da lavarout eo « kaer »); nemet Vindosétlos e voe diwezatoc'h an ano ma teus dindanan da veza brudet.

Merzet ganti, astennet war eun hordennad geot sec'h, gouriz arem Kintus, hag hen stag outan e c'hourgleze, e kemeras Derkeia anezan hag e lavaras da Gintus :

« Ha rei d'in a rafes da c'houriz ha da c'hourgleze ? Eur ro ha n'eo ket eun amprest eo a azc'houennan diganez, rak da gredi eo n'en em gavimp biken nag er bed-man nag er bed-all. »

— D'it eo kement a zo aman, eme Gintus doaniet-holl. Kemer kement a c'hoantaï, kas ganez kement ac'h eus ezomm ha na vez chalet gant netra. N'eus ganeomp nemet eur bedenn d'an doueed : ma aotreint d'eomp da adgwelout eun deiz hag, ac'hann di, m'az skorit ha ma röint d'az kalon an holl levenez a hetomp d'it. »

Derkeia a ziwiskas he gouriz aour kizellet-ampart hag a wiskas en e lec'h ar gouriz arem.

« Ganez-te, ha gant Kamula e lezan va gouriz, en eskemm, emezi. Her mirit en envor. Ha, pa ho po koun ac'hanoun, damgounait iveau, — aman e voe he mouez trôet eur predig, — Kadra ha Daga, a zo bet, eveldoun-me, kenelezed d'eo'h ez vugel hag ho kare evel m'ho karan. »

He daouarn a lakeas war ziskoaz Kintus hag o sellout ou tan e lavaras :

« A-benn arc'hoaz e vi anvet penrener gand ar vodadeg. A ze out dellezek hag evit mad an holl eo e reni ha dindan da renadur, kerkouls ha dindan renadur da ziskennidi, e kresko bagad an alc'houeder Alouda hag e teuio d'eur bobl vrás ha galloudek. »

Stouï o fenn gant doujans o doa graet Kintus hag e wreg ouz diouganadenn ar plac'h yaouank. Houman, gant he biz meud glebiet a halo, a dresas war dal an den yaouank arouez sakr ar gwarez hag an trech' (1). Goude-ze e pelleas. O tistouï o zal, Kintus ha Kamula he gwelas o soubla da dre men dindan an nor hag o lammat emaez al logell. Nemet, kent d'ezzi kimiadi da viken ha steuzia ouz o sellou e-kreiz an noz, e-keit ha ma klaskent, en o sav o daou dirag o zi, he gwelout an hira ma c'helltent, he gweljont o chom a-zav, o talmeta gand he daouarn he gouriz nevez hag ar gourgleze stag outan ; hag e lavaras :

« N'edo ket ar boaz d'ar gwerc'hezed gouestlet d'an Heol dougen ar gouriz arem hag ar gourgleze. Nemet trôet ar boaz diwar an nozvez-man ! Ma vije bet ganen eun arm bennak, biskoaz ne ve c'hoarvezet ar pez a zo en em gavet henoz. »

Ankounac'haet ne voe ket gand an den yaouank ar geriou man a Zerkeia. Hen eo hag e vab hena Vindosétlos a c'honnezas ma vije hiviziken en o gouriz gand ar gwerc'hezed gouestlet d'an Heol, kerkouls ha gand ar merc'hed yaouank all hag ar gwagez a ouenn Vanos, eur gourgleze dournelle tour. Gant-se e voe bepred en o dalc'h o buhez hag o enor (2).

P'he devoe Derkeia rannet ar geriou emoun o tisplega e steuzias diouz o sellou e tenvalien an noz, nemet he mouez a glevjont eur wech c'hoaz o c'harmi :

« Kadra ha Daga a zo bet graet outo mezus-marvel gand

(1) Ar swastika pe « hevoud » pe « hoal-vat », moarvad. Sellout ouz Bertrand, *Religion des Gaulois*, p. 140-90 (skeudennou).

(2) Dougen ar gourgleze gant maouezed an Hanternoz e marevez an arem, Montelius, *Temps préhistoriques en Suède*, pp. 82-83 (skeudennou).

an tri fenrener estren, hag en abeg da ze eo e kimiadomp. Ar gwall graet d'an diou c'hoar, d'an diou werc'hez gouestlet d'an Heol, d'ho tiou rouanez, da ziou verc'h eus ho kouenn, talvezit anezan a-benn arc'hoaz kent ar c'huz-heol. Hogen, marvedigez an nao-ugent divrôad gand an tri roue anezo, tanidigez o listri, kasidigez da get kement tra a biaouont, ne walch'hint ket an torfed a zo bet graet. »

Pa zigoras Derkeia an nor war al logell vrás e kavas he diou c'hoar o-unan eno, nemet ne zellezent ken an ano a werc'hezed ruz-o-divoc'h. Striz ez eas he c'halon enni p'o gwelas astennet e-harz an oaled, disliv, dilavar, kridennet, beuzet o c'halon en eur mor a geuz, diegus d'emskeudenni ar pez a oa digouezet ha muioc'h c'hoaz ar pez a zigouezje, gant leun e oa o ene a enkrez hag a vraouac'h dre m'o doa gwall-c'hraet ouz an daou zone galloudusa a zo : Perc'henn ar Vuhez ha Perc'henn ar Goulou. O welout o c'hoar o tontre en ti, e savjont en o c'hoazez hag e tirolljont da skuilha daerou puilh.

« Oh ! emezo o diou, n'oamp ken en gortoz d'az kwelout mui ! »

Hag e stagas Kadra :

« E kave d'eomp ez poa hon dilezet. »

Derkeia en em daolas ganto ez feulz ; o briata a reas hag o starda war he c'halon gant teneridigez ; poka a reas d'o zal, d'o divoc'h, d'o genou, d'o bleo ; o c'hlemmou a vougas gant hec'h allazigou.

« Ne dlejes ket dont en-dro, emezo c'hoaz gand an dispi hag o klask he fellaat. Glan out ha ne dleez ket ober da rann en hor reuz. N'houlomp ket ez pefe droug en abeg d'eomp ni. Tec'h kuit breman ! »

Derkeia avat a zalc'has war o daouarn. Aslakaat he diweuz war o diweuz a reas oc'h ober d'ezo tevel gant he fokou. Hag e lavaras :

« Teir a zo ac'hanomp, ganet gand an hevelep mamm, engehetet gand an hevelep tad, kresket a-grevret heb en em zisranna biskoaz. Teir ac'hanomp, hag unan hepken dre ar gwad, ar galon, ar gengarantez ! Netra n'hor ranno biken ! E lec'h ez eot ez in. Hag ar boan a c'houzanvot he gouzanvin ganeoc'h ouz he skanvaat d'eoc'h, mar gallan. An dredennou.

renn, an diou drederenn, ya, an holl anezi a zougin, mar grata an doueed. »

Taget gand an difronk a waskenne o askre, Kadra ha Daga en em daolas ganti. Derkeia o dalc'has pell stardet war he c'halon ha, p'o gwelas sioulaet, e lavaras d'ezo :

« Mont kuit a renkomp breman, va re vuia-karet, ha tec'hout diouz an douar-man an trumma ar gwella. Eman buanegez an doueed war dont. Estregedomp-ni ne dle-hi tizout na diraez ar re a zo dinamm, ar bagad-tud hon eus bleniet da zont aman hag o deus en em fiziet ennomp. D'ar wazed ha d'ar merc'hed bet renet gand an alc'houeder Alouda ne ve ket hor c'haout ganto hiviziken eun eurvad, eur gwarrez nag eur vennoz; eur gourdrouz an hini ez eo deut da vezza, euzusa reuz dioustan ! Mont kuit a renkomp. »

Hag e lavaras Kadra ha Daga :

« Ne dle reuz ebet a-zivar hor c'hiriegez kouenza gant hor breudeur hag hor c'hoarezed. Ra vezimp hon-unan hepken skôet, hon-unan hepken kastizet ! Ra zougimp holl bouez ar c'hastiz ha buanegez an doueed ! War-raok dioustu. Dare omp ! »

Diwiska buan o gouriziou aour, o skerbou lin hag o holl kinkladuriou a rejont, hag o lakaat en eul liennenn ma skoulmjont warno ar pevar c'horn anezi. Derkeia a gemeras ganti eur brokad dour ha daouzek c'houistoc'henn heiz hag e tigasas he diou c'hoar war ribl an aven. Eno, war an traez, edo eun hanter-zaouzek a vagou pilprennek ha kel lies all a vagou kroc'hen. Derkeia a lakeas war neunv unan eus ar re-man hag, o veza pignet enni gant he c'hoarezed, e stagas a-gevret ganto da roenvat war-du ar mor. A-benn eur pennad ec'h eveseas na rae he c'hoarezed, war-bouez poania, hag i roenverezee ampart hag o roenvat reiz, nemet kas en eneb d'an tu ma strivent hag en eneb d'ez huc'h-unan. Anat d'ez i oa ze eur ragarouez eus brouez an doueed ha derou ar c'hastiz oc'h aoz a dont, e reas d'ez lezel o roenvou hag e talc'has da roenvat hec'h-unan-penn.

Pa savas an heol, edont er-maez eus aber an aven, hag an aod pell-pell en a-dreny. Neuze eo e taoljont er mor al lie-nenn m'edo o gouriziou, o braoigou, holl aragueziaduriou o charg hag o galloud. Dirazo e weljont eun enezenn hir

bevennet e lec'hiennou a devennou uhel gwenn-kann kurunet al lein anezo gant glazvez seder ar c'hoadou. Enez Abalos e oa a anver iveau Bononia (1). Tostaat a-walc'h a reas o bag evit ma c'helljent merzout eun torkad demmied o treuzi goualed eun draonienn ledan geotet-stank a skôe e glann ar mor. Pelloc'h hag uheloc'h war bantennou an draonienn, e gwrimenn ar c'hoad, edo kirvi ha kirvi-meur o peuri sioul. Heoliet-skodus, glas, kenedus e oa ar maeziou-ze hag o dije c'hoantaet an teir c'hoar douara en enezenn a ziskouez beza didud. Hogen ne voe ket atotre gand an doueed. Sevel a reas an avel hag, o c'houenza taer, o zaolas er c'hornog. Leuniet e veze ar vag beb ar mare gand an tarziou, Kadra ha Daga a vennas he goullonder. Nemet kel lies gwech ma strivent da stlepel an dour emaez, e teue tri c'hemend-all e-barz, ma kinnige ar vag beuzi hep taol. En enev, p'edo Derkeia a rae, e veze goullonderet trumm hag e chome eur pennad kent leunia a-nevez. Kadra ha Daga a voe red d'ezo adarre lezel ar preder gand o c'hoar. Mantret o c'halon he gweljont o labourat a-hed an devez hag an nozvez war-lerc'h, o roenvat hag o c'houllonder peb eil tro. Bras ha krenv ez oa Derkeia evel holl verc'hed Manos; kent-se, pa zeuas ar beure, edo asik ha disliv. He diou c'hoar, brevet a c'hlac'h, he stardas etre o diouvrec'h.

« O karedig, emezo, bet eo betek-hen an holl boan hag an holl skuizder evidout-te, ha te n'ec'h eus graet droug ebet. Na ve ket e veze evel-se hiviziken ! »

Eur sell a daoljont en-dro d'ezo hag e lavarjont :

« Eman an avel o c'houziza hag ar mor war habaskaat. Ha setu diou nozvez hag eun devez ma roenvez ha ma c'houllonderez dibaouez. Gourvez da ziskuiza. Evidomp-ni, e veilhimp hag e poagnimp da roenvat. »

E-keit ha ma kouske Derkeia, e stagas Kadra ha Daga da roenvat, nemet e nac'he ar vag senti ouz o roenvadou, ma renkjont ehana. Dic'hous est da ren ha da luska o lestrig, mantret-holl, e vanjont diloc'h, helmôet o daoulin en o barlen, o elgez war balv o daouarn, o sellout gwech ar mor, gwech an neny, gwech all o c'hoar astennet ouz o zreid.

(1) Heligoland, Jullian, *Hist. de la Gaule*, I, p. 421.

Balumed ha morviled all mentet-dizoare a weljont meur a dro war c'horre an tonnou o tarc'hoï taoliou pounner en dour gand o lostou divent hag o nesaat d'ar vag. A-walch'h e oa gand ar c'has lakaet en dour dre o lostou d'ober d'ar c'chedig trei war e c'henou. Gand o aon e voe darbet d'an diou blac'h gervel o c'hoar; ar gwall-viled, avat, a bellaas dinoaz d'ezo.

E beurevez an trede deiz e tihunas Derkeia. Addeut e oa d'ezo he liou hag he nerz. He c'hoarezet, avat, a gavas diviet-holl gand ar glac'hag ar veilhadenn m'oant o paouez ren. Edont en o sav hag e sellent ouz eun dra bennak war-eun dirazo.

« Setu eun douar, emezo, ha bremaïk e touarimp, kaset m'emomp d'an aod gant nerz an dour. »

Derkeia a savas d'he zro hag a sellas. Er c'huz-heol, dindan eur bann-maen d'ar vag, e weled eun aod izel ha traezek. Golôet a c'heot bras e oa an uhela tevenn, e-lec'h n'halle ket diraez ar reverziou krenva. Nemet n'oad ket evit gwelout pelloc'h en abeg d'al lusenn.

« Pe zouar eo heman ? eme Derkeia.

— N'ouzomp ket, emezo ; nemet, abaoe ez out manet kousket, ez omp bet douget dibouez er c'hornog gand ar mor hag an avel. »

Hogen, an douar-ze a welent e oa aod reter enez Albia ; n'helle ket an teir c'hoar her gouzout avat. Eur predig goude, e sac'h e bag en traez hag e tiskennent d'an douar. Tenna a rejont ar vagig diouz diraez al lano hag e kerzjont a-hed an tevenn, da glask eun dour-red bennak, rak sec'chedet-maro ez oant. Tri deiz a oa n'o doa evet takenn, troc'holiet ma 'z oa bet o brok-dour gand ar wall-amzer ha kemmesket an dour-eva a oa ennan gant dour soll ar mor digaset dre an tarziou. P'o devoe kavet eur waz-dour, e torrjont o sec'ched hag, o vez a diwisket o dilhad, e kouronkijont hag e walch'hont o dremmou hag o bleo. En em wisket goude, e tebjont an teir c'houistoc'henn a oa d'ezo a-zilerc'h an daouzek o doa digaset ganto. Peurbrejet d'ezo, en em c'houlenne Derkeia petra a challijent ober o-unan war an arvor-ze dianav ha pe blanedenn a heuilhijent eno pa voe tennet eus he frederadenn gant he c'hoarezet oc'h estlammi.

« Sell, emezo gant spouron, an heol a lavarfed a zeu davedomp ! »

Derkeia a drôas he sellou ouz ar Sav-heol hag a gollas he liou. El latarenn a c'holôe ar mor e weled evel eur voull-dan, euzus ha taer, a dosta oto a-diz. An heol a lavarfed en em zistaget diouz bolz an nenv hag o ruilha war c'horre ar mor war-du an teir flac'h yaouank. Derkeia a welas petra a oa o c'hoarvezout.

« Kalon ! va diou vuia-karet, emezo ; rak ar maro eo a zo o tont. »

Kadra ha Daga, hep huanad na daerou, a stouas o fenn hag a gouezas d'an daoulin. Derkeia, avat, a vanas en he sav ; en em lakaat dirak he diou c'hoar a reas e doare d'o diwall gand he c'horf. Difinv, trôet he dremm war-du ar Sav-heol, start ha hi disliv-holl, e sellas ouz ar maro o tonet.

Deut a-damdst ar voull-dan, e welas anezo i trei neuz : daou-hanteri a reas evel eur graonenn hag e teus er-maez anezo eun den yaouank mentek, bleo lugernus d'ezan, kaer nemet taer e gened, a lakeas e droad er ribl-mor.

Ez-eun ez eas war-du enni, gantan en e zourn eur wareg a ziskouez beza grael en he fez eus eur flammenn-dan hepken, ruz, moan, gwariet, o tridal warni, evel gant mall da dec'hout ha da laza, eur saezenn stuc'hennet-ruz, hir, gourzreinek, lemm, kriz, taer, luc'hedhenv. War-hed eun tenn dared diouz Derkeia, e vanas a-zav.

« Distro diwar hent, emezan ; ha paouez a guzat ouzin an diou reuzeudigenn a zo a-dreny d'it ; pe anez ez pezo da rann er reuz anezo. »

Eilgeria a reas Derkeia :

« Teir c'hoar omp, en em zisrannet biskoaz, ar garantez ouz hon unani kerkouls hag ar gwad. Reuz ar re a zo a-dreny d'in a vennan da gevrenna. Er c'hastiz a c'houzanvint e vennan kaout va rann. Biken n'o dilezin ! »

Ha gand he gwall-galonad, re d'ezo, c'houero ha brouezet, e stagas :

« Ar gwerc'hezed a oa gouestlet d'it, az servije leal, karantezus, hag a dleje beza ker d'az kalon (1), ha n'helles-te ket o

(1) *Rev. archéol.* 1908, p. 78.

difenn ? O-unanik ha diskozell ec'h eus dilezet anezo, hag int yaouank, dic'housvez eus ar bed hag eus ar brôadou anezan, dirak tud estren deut a-bell, tud hep feiz na reiz, kantreieren ar mor hag an dourerier. Ha breman, p'emaient, — ya, dilezet ma voent ganez ! — kouezet e stignou ar re-ze, setu e tihunez, e tiskouezez da benn ! Emout o vont d'o gwana ! Kaera bloanveziou hor yaouankiz, hor prizusa madou, hor gwerc'hded hag hor c'halon, nann n'oa ket ar boan o gouestla d'eun doue eveldout ! »

Mousc'hoarzin a reas an doue diwar fae ha taerijenn.
« Diskiantez, emezan, a gred leuskel gourdrouzou gant da aotrou, da vestr, da zoue ! Nemet em eus truez ouzit, diboellet ma 'z out gand ar garantez hag ar glac'har. O-unanik n'em eus ket dilezet da c'hoarezed. Ha ganto *daoust ha n'o doa ket al Lezenn* ? P'en devez mab-den anaoudegez en daou hent : reiz ha direiz, d'ezan eo kerzout anezan e-unan, dizan ha kadarn, en hent reiz, ha n'eo ket d'an doueed e vouta dre e gein. Al Lezenn bet rôet d'eoc'h gand an doue ho Tad, ha na zifenn-hi ket digeri re frank d'an Estren dor an ti ha dor ar galon ? Ha na zifenn-hi ket rei d'ezan douarou hag eun oaled ? Ha na zifenn-hi ket striz ouz gouenn Vanos en em unani dre briedelez gand ar gouennou all, keja o gwad gand o hini ha genel hironed ? M'o dije da c'hoarezed *karet al Lezenn*, m'o dije meizel an dalvoudelez hag ar pouez anez, aes o dije he sevenet. Diwar an taol kenta o dije argaset gand euz an Ermaeziad, kuit a lezel da zihuni en o c'halon, e-kerz emweladenou re stank, ar fizians outo hag ar vignoniez. Dre-ze o touja da c'hlanded o Gouenn, e vijent bet skoret da virout glanded o c'horf hag o dead d'in-me. Pe gastiz a vir outo an doue en deus ganet ho pobl, dre m'o deus torret al lezenn a zoug an ano anezan, n'ouzon ket. Ar c'hastiz, avat, emoun-me o vont da skei outo evit o dismegans ouzin, a navezan mat. Tec'h prim a-zirazo ! »

Derkeia a hejas he fenn.

« Sko ouz an teir, emezi, pe na sko ouz nikun. »

Brouez, droug ennan, e skôas an doue an douar gand e droad.

« Klev, emezan, ha douj va zaeri, rak n'oufen gouzany ouspenn. Diou wech ec'h eus va dismeganset. Da genta, dre

na zistrei ket diouz an diou reuzeudig kerkent ha m'o devoe faziet. An eil gwech, bremaik, pa gredjout leuskel gourdrouzou ganen-me, da aotrou ha da vestr. Diwech em eus pardonet d'am gwazez ; ar wech-man, avat, mar na'hez senti, e vi skôet ganen a-unan ganto. »

Diwar he c'halon d'he diweuz e savas eilgeriadenn Derkeia, nemet n'he doe ket amzer d'he mouezia. Klevet e voe gand an doue, kent m'he dije tizet an diweuz. Ha gand ar vrôvez ez eas ker gwenn ha ker gwrezus hag an houarn ruz war an anne. Dre loc'ha a nerz trumm e vrec'h zehou e tennas wardrev daved e skouarn kordenn e wareg hag e tisfilas diouti e vizied. En eur fraonal e tec'has an dared lugernus ; treuz-didreuzi a reas askre Derkeia, hag o tizout en adrenv d'ez i he diou c'hoar, o skôas o zeir war astenn er geot. Neuze, hep d'ezan ober eur sell ouz an tri c'horf, teir gwech e piklammas an doue (1) hag e steuzias e-kreiz eun hir-flammenn e-keit ma taskrene an tevenn en e boull gand eun dalm gurun a rae d'ar mor kila war-hed teir *lenga* en a-drenv. O tont kerkent war e giz, e peurskubas an aod gand e donnou, hag e kasas gantan korfou divuvez teir merc'h Matidonnos.

Eus al lec'h milliget-se, kent d'al lano distrei da wasta an aod-mor, o doa kemered o nij teir alarc'hez, fromet ha nec'het-holl. Unan eus an teir alarc'hez-se a oa gwenn, ha du an diou all. A-denn askell e tizjont aod kornog enezenn Albio, an hini a sav rag-eun d'an tir-Meur (2), hag eno, a-ziwar beg-douar Belerion (3) en em strinkjont er c'houmou, kas mont diwar neuny beteg aochou Aballo. An avel, avat, hag an tonn o harzas a-grenn. Bagadou stank a alarc'hed gwenn a weljont o tremen ebiou, a-nes hag a-bell, harz ebet d'ezo a-berz ar mor hag an amzer. O gwelout a rejont a-ziabell o touara el lec'h gwenvidik ha, war lez ar mor, o tont e tud. Int-i, avat, n'hellent ket tostaat. E-doug an deiz e talc'hjont da strivata ha, d'an abardaez-noz, og ha divi, en em lezjont da vonet. Digaset e voent war o chiz

(1) Gaidoz, *Dieu gaulois du Soleil*, p. 28.

(2) Iwerzonieg domhan mor, bed-meur an anaon hag an doue en tu-hont d'ar mor-Bras.

(3) Land's End.

gand an avel hag ar froudou-mor war aod kornog enez Albie, e beg-douar Belerion, ma 'z oant aet dioutan. Hag, a-c'housavez, bemdez e c'heller adgwelout hevelep taol. Dont a ra an teir alarc'hez er mor, da c'houlou-deiz, o hir-striva da ziraez an aod eneb. An alarc'hez wenn, er penn anezo, a boagn da denna d'he heul he diou geneilez. Hec'h-unan-penn e c'halfre tremen, nemet n'houl ket dilezel an diou alarc'hez du. Ha, d'an noz, o gweler, faez ha keuziet-holl, distrôet d'o c'his pella gand ar c'has-mor hag an aveliou.

An dud vin-du eus beg-douar Belerion ha bro ar Staen, merset ganto troiou pemdeziek an teir alarc'hez, o spîas meur a wech war o distro. Anavezet e voe ganto e lezent hemnoz, o tont eus an dour, o c'hrec'hen elerc'h war an traez hag ez oa anezo teir flac'h yaouank, bras, kenedek, nemet morlivet ha nec'het-maro, a gemere troad en aod, en eur waska o bleioiu melen glebiet-holl gand ar c'hoummou. O gwelout a rejont o klask kregin-mor war ar c'herreg hag er poulladou war-lerc'h al lanvez, hag en em veva diouto ; o tastum tammou keuneud diwar ar penseou taolet d'an aod gand ar gwagennou hag enaoui eun tan anezo war eur roc'h e-harz an tornaod, ha hi bepred he fenn a-us d'al lano-mor. Eno, souchet start an eil ouz eben, e tomment o izili hag e tiskuient ken an hanternoz. Da daol hanternoz e tirede a bep tu érevent drouk an Amc'houlou, ar speredou dic'hlan a sav eus doum an Islonk, an teuziou lik bouc'hzremmek, gavrpennek, tarvenebek, a ziskenn eus meneziou al loar (1). O kregi en diou eus an teir flac'h e klaskent o zenna ganto. An deirvet neuze, d'ez ieur gouriz arem hag eur gourgleze, a zic'houine hec'h arm hag en em daole da skoazell he diou geneilez. O diframma a rae a-dre an daouarniou gadal o devoa o skrapet, e harze outo o embregerez hudur ; neuze o digase en-dro d'an tan hag, o warezi anezo gant he c'horf, o difenne a-hed an noz, he gourgleze en he dourn. Hec'h-unan-penn e stourme ez kadarn ouz an hedou dalc'hmat nevezet eus armead orgedus an Amc'houlou. Kerkent ha damskeur ar goulou-deiz e steuzie ar speredou o tec'hout en-dro d'o faou. An teir flac'h, gwasoc'h distronket eget biskoaz, o krena gand ar

(1) D'Arbois, *Cycle mythologique*, pp. 104-5, 202-4 ; *Journal des Savants*, 1909, p. 110. — Diodôros, II, 47 (meneziou al loar).

skuizder, en em vriate o divrec'hiou, hag e vanent en o gourvez e-tal an tan peuz-varo. Eun diskuijadenn verr ne raent ken rak, pa strinke en dremwel an darn uhela eus kantenn an heol, e savent hag, en eur ouela, en eur waska-diawaska o daouarn gand an dispi, e tiskennent d'ar mor. Adgwisket ganto o c'hrec'hen elerc'h e lamment er gwagen-nou da adkrigi en aner adarre gand o ergerzadenn boanies er C'hornog.

Meur a wech e neseas beleg-meur gourenez ar Staen d'an teir flac'h yaouank a ziskoueze dre o ment, o neuz-dremm, liou o bleo hag o gwiskamant, beza divrâdedez o tont eus ar Reter. Pedet gantan e zoueed, e tosteas, eta, hag e hopas d'ezo. Ne dec'hjont ket, hogen ne eilgeirjont ket kennebeut ; ne rejont van ouz e glevout, ne selljont ket outan. Azpedet gantan e zoueed d'e warezi ha d'e harpa, e teuas d'ezan herded a-walc'h ma klaskas steki outo ; hogen ne stardas e zourn nemed ar goullo. Anat d'ezan diwar ze ez oa spezou, nemet ez oant spezou dinoaz, e nac'has klask adarre e nep doare digeri emziviz ganto ; e venoz a reas, avat, d'o skora kement ha ma c'helleje den krouet hen ober. Taolet en doa pled ez oa truilhennek dilhad ar merc'hed yaouank, ma 'z oant hanter-noaz ha ma krenent gand ar riou er goavn ; n'oa d'ezo, ouspenn, ar c'hregin-mor nemed eur bevans treut ha difounn, hag he devoa allies plac'h he gouriz arem hag he gourgleze poan vrás o tana, gand eur maen-kailhastr hag eun dournad bezin sec'h, prenn-keuneud glep diwar ar penseadou. Dre-ze, e c'hourc'hennas ma roje hiviziken, a-vareou, tud ar gourenez profadou dilhad d'an teir c'hoar hag e lezent hemnoz war ar garreg m'edont boas da nozvia-zia, boued, died hag eun tan war enaou.

Pell e padas ganto evel-se. Eun deiz, erfin, e mare an unanvet beleg-meur ha pevar-ugent war-lerc'h an hini en doa savet ar profadou d'an teir « *Kassiteras* », e tigouezas kemm en o stad. Bemnoz, war lein an tornaod e weljod daou vrezelour lugernus mentet-ramzel oc'h ober ged, en o sav ha diflach e-tal o mirc'hed gwenn, adaleg an derou-noz beteg an tarz-deiz. Nepred ne ziskennont etrezeg ar garreg m'en em zalc'h warni an teir c'hoar, ne sellont ket ouz ar merc'hed kaer o tiskuiza e-tal an tan, ne zistagont ger outo. Nemet, kerkent ha m'en em ziskouez ar speredou dic'hlan,

an êrevent drouk hag an teuziou orgedus, e skoont o armou en eur strapadeg vrás hag e taolont o garm-emgann, o youc'h-brezel. Ha ken taer eo ar youc'h-ze ha yudadeg tri-ugent arz feulzet o tiskenn eus ar meneziou, seiz-ugent taro gouez o tont eus ar gouelec'h, nao-ugent bleiz kriz marnaoniet o tiredek eus ar c'hadou. D'ar youc'h-ze taer, spouronus, euzus, trec'h da drouz al lano hag an avel, da c'hourdrouz ar gorventenn, da c'harmadeg ar reuniged hag ar morevned, e koll armead ar speredou drouk ha dic'hlan pep nerz ha pep herder. Braouac'het-holl, o krena gand an efreiz, stribotus ha trabidellus, e tec'hont kuit digempenn hag e redont en-dro d'o riboulou-kuz. Ha, dizoaniet, an teir flac'h en em astenn en-dro d'an tan hag a gousk ken na baro an deiz.

An unanvet beleg-meur ha pevar-ugent, pa c'houlenned outan diwar-benn an holl draou-ze, a zisklerias ez oa an daou vrezelour Esus ha Kernunnos, hag o doa an doueed, gant karantez, kred ha kalonded ar plac'h he gouriz arem o tene-raat anezo, mennet o c'has daveti bemnoz betek fin ar bed, d'ez i da c'hallout tanya eun diskuij bennak. Ha, pa guzulien Esumopas, an drouiz en deus diskuliet d'in an danevellan, pa c'houlennen outan ha na vije ket a dermen da boan an diou c'hoar gablus, e respontas o doa Kadra ha Daga, dre zievez ha sempladurez, torret an diou Lezenn penna e bed an dud hag an doueed, da lavarout eo al Lezenn o tifenn ouz merc'hed ar Ouenn glan ha kaer ha santel dreist d'ar re-all en em lezel da veza saotret gant gwazed ar gouennou all, hag al Lezenn o c'hourc'hemenn d'ar merc'hed gouestlet d'an Heol dioueri pep karantez douarel ha mirout dinamm o gwerchded diouz skouer an nao merc'h skedus eus an Nenv, merc'hed Belenos ; gant-se, n'en dije ar c'hastiz anezo termen all ebet nemet fin ar bed ha maro an dud hag an doueed.

Hounnez eo danevell an teir « *Kassiteras* », evel m'hen dezrevell an dud kadarn a vevas gwechall en aber an Albis ha war riblou glazvez-holl ar Stura hag an Dravinna, evel m'her c'lever en tiadou brezelgar ar Belgion (1) hag en-dro

(1) Rann hanternoz Galia etre ar stêriou *Sequana* (Seine), *Matrona* (Marne) ha *Rênos* (Rhin).

d'an oaledou ma tomm outo Breiziz an hen-veuriadou, o dremm vrizellet hag o izili livet e glas, evel m'hen desker e santualou hag e skoliou an drouized en enez Pretanis (1), evel em eus, erfin, me va-unan her c'hlevet diwar diweuz Esumopas, an drouiz.

Ha breman, setu, e berr-gomzou, ar pez a c'hoarvezas gand ar re a oa bet kiriek da wall-reuz teir merc'h Matidonnos. En devez goude kimiad Derkeia hag he diou c'hoar, e tastumas Kintus an holl vrezelouriou eus bagad an Alc'houeder a oa eno en e zourn, hag ez eas ganto d'ar mor. Diskar gwez a reas ha strolla radellou da dremen en enezenn m'en em zalc'he an divroïdi. Ar re-man, o welout an darbarou a raed en aod, a zifreas mora o listri ha sevel e-barz. Hogen n'ejont ket da bell. E toull an aber e voe taget o listri gand eur barrad-amzer, hag int bet hanter-aozetz hepken gant berrek ez oant bet paket ; hag e freuzjont dindan o zreid. Beuzet e voent holl ha kollet. Taolet e voe d'an aod dre al lano ar c'horfou maro hag, en o zouez, korfou muturniet an tri fenrener, tri mab Morigenos. D'ar re-man o doa an evned a amheuilh redadeg ar gwagennou, ar pesked a neuv e douriou ar mor, ar gwall-vorviled a vev en dounderioù anezan, toullet o daoulagad, krignet o diweuz hag o daouarn hag o c'hevrennou mezus. Diouz an aroueziou-ze e voe Anat da beb-unan ez oant bet skôet gant droukrans an doueed en abeg d'an torfed o doa graet : gwalla gwercheted sakr, merc'hed a ouenn Vanos.

Ermaeziadenn strolled ar Marc'h hag alouabdenn Baltia gant Momoros. Argadenni ouz enez-Vreiz.

Ar vro douret gant stêriou Stura ha Dravinna ha bevennet er sav-heol gant mor an Heol, er c'huz-heol gant mor ar

(1) Kembraeg *Prydain* « Breiz-Veur », brezoneg *Preden* (Rev. coll., 1909, pp. 128, 289). E keltieg Iwerzon e veze lavaret « *Qretanis* ; ac'hano e teu « *Qritanios*, iwerzoneg *Cruithne* « *Pikt* », D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, p. 282-3.

Goularz hag an Albis, setu eta al lodenn-zouar a voe entre-vadet gand ar c'henta eus ar rummadou gwirion ; hounnez eo ar rann-dir ma renas Kintus, mab Aedoviros, hag an diskennidi anezan, an darn-ved ma kreskas ha ma reas berz, e-pad meur a gantved, poblad an Alc'houeder. Er mare-ze, er vro-ze, ha gand an dud-ze end-eeun eo e voe savet ar c'hériou hag ar c'hrenvlec'hioù a anver *Sonnodunon* « kastell an Heol » hag *Aloudoseden* « annezelc'h an Alc'houeder » war vor an Heol, *Suviklodonon* « kastell ar Ged mat » war stêr Stura, *Kintuialos* « frankizenn Kintus » war stêr Dravonna, *Briga* « ar C'hrenvlec'h », *Verona* « ar Stêr vrás » ha *Derkenna* war riblou an Albis (1). Setu breman penaos e reas mibien Vanos da berc'henna ha da bobla an douarou en-dro d'ar re-ze.

Bez' e teuas eus koadou ar Sav-heol eun eil bagad. Renet e os gant Momoros, mab Neutto, douaren Kavaros (2), roue ar vro-Wenn, hag e oa ouz hen ober seiz mil den eus an eil reiz hag eben, da lavarout eo tri mil pemp kant a baotred ha tri mil pemp kant a blac'hed yaouank. Gant Rânakos, ar marc'h kalloc'h e dailher ledan (3), e voe henchet ar bagadze a-dreuz da c'houlee'hioù koadek an Europ war-du ar c'huz-heol beteg an Albis. Tremen an Albis diwar neunv a reas ar marc'h, war-hed eul leuga bennak a-is d'al lec'h ma.

(1) An anoioù kêriou ha krenvlec'hioù meneget aman hag er pajennou da heul n'eus ster ebet anezo e skridou an Hen-amzer.

(2) *Momoros*, Julian, *De la littérature poétique des Gaulois*, p. 17 (tennet eus ar Rev. arch., 1902, I, pp. 304-27). Neutto « Skedus » pe « Brudet », Tourneur, *Musée belge*, 6e bloavez, N^a 4, p. 12-3. *Kavaros* « ramz » pe « brezelour-meur », aet da *caur* « brezelour-meur » en iwerzoneg, *cawr* « ramz » e kembraeg, *keur-*, *ker-* e brezoneg (el liesgeriou *keureuk*, *kerlus*. Keferata ganto ar geriou kembraeg *cawr-ddelwijn* « delwenn ramzel », *cawrfil* « olifant », hag ar c'herneveg *caurmarch* « kanval », a vef e brezoneg, ger-evit-ger, *keurzelwenn*, *keurvil*, *keurvarc'h*). En enep d'ar pez a zo bet lavaret en *Notennou*, xi, p. 6, n. 1, *Kaourantin* n'en deus man da welout gant *Kavaros*. *Kaourantin* a zo diwar an hen-vrezoneg *Kobrant*, *Kovrant*, ha heman a zo da geferate martez gand an iwerzoneg *cobair* « skoazell », hen-geltieg *kobro-*.

(3) Rânakos « reunek », diwar *râni-*, *râno-*, breman *reun* e bre-zoneg.

kej an dour anezan gant douriou ar Sala (1). El lec'h-ze, a-bouez emwazienna a bep tu a-dreuz d'ar gompezenn, e ra an Albis eun niver gwazredennou bras pe vrasoc'h oc'h enkelc'hia en o douriou enezennou ec'hon gwezek ha raoskleg. Frouezus kenan eo ar gompezenn en tu anezi en em astenn er c'hornog d'an Albis. Er gompezenn-ze, dic'hounid d'ar mare ha hir-c'heotet, ec'h ehanas ar marc'h ; eno ez eas a-ziwar wel, hag eno iveau e vanas Momoros hag e vagad gand o c'hirri hag e tiyeojont o ejened. Distrueza al leur a rejont, stumma logellou-annez ha sevel eun difenn a voe graet anezan an ano a *Vanobriga* « krenvlec'h Manos ».

Eur bloavez e chomjont eno. Diwar-ze o devoc dalc'hmat da herzel ouz argadennou dibaouez bleizi, moc'h-gouez, arzed hag Erkuniz, da lavarout eo menezidi an Erkunia (2). Bleizi a zeu da lemel diganto o ein, o leueou, o ebeulin, moc'h-gouez da duriata o zrevadou, arzed da daga o c'houn, hag Erkuniz da skrapat o saout hag o merc'hed. Dilezel a renkjoint peurvanou ha difraostegou ar c'hlann gleiz, ker-kouls hag o c'hrenvlec'h, evit dont d'en em repui gand o chatal en enezennou kreiz ar stêr. Beteg el lec'h-se e rankent beza noz-deiz bepred war evez, rak, dre en em sila a enezenn da enezenn war o bagou pilprennek, e-kuz an deil haleg a-soubl a-us d'ar red, ar raoskl hag ar broën en o sav war c'horre an dour, e teue Erkuniz, war greiz an deiz zoken, da skei outo o daredou.

Evel-se edo ar bed ganto pa zigouezas da Vomoros, eun nozvez, kaout eun hunyvre. Dre an hunyvre-ze en em welas o kerzout war-lerc'h ar marc'h kalloc'h Rânakos e-pad seiz nozvez ha seiz devez, ma verze al loar hag an heol o sevel dalc'hmat d'e zourn dehou hag o vont da guz d'e zourn kleiz. D'an eizvet deiz diouz ar beure, ec'h ehanas ar marc'h

(1) *Sala*, hizio ar Saale, adstêr an Elbe (Albis). *Sala* a zo, ouspenn, hen-an : 1° ar Saale, adstêr ar Main (*Moenos*) ; 2° ar Saale, is-adstêr ar Weser (*Visuria*) ; 3° ar Selle, adstêr ar Somme (*Sumina*). *Sala*, ger diveret eus *Sala*, eo hen-an ar Seille, adstêr ar Saône (*Saukona*). Rev. celt., II, pp. 437-445. Evid ar ger *Albis* « Elbe » bez' e voe iveau an Aube, adstêr ar Seine (*Sequana*).

(2) Ano hen-geltiek an aradennadou-meneziou koadek en hanternoz d'an Danuvios.

en eur c'hornad-bro etre daou vor, sklerijennet gand an heol-sav. Kaera bro ar bed ez oa da Vomoros da welout. Fao, tilh, dero, bras-divent o c'hefiou, bodennek o c'herniou, a waskede tonnenn c'hlas an douar. Du-man, du-hont, etre ar gwez, en em lede tachennou digoad, pradou geotet-stank, edegou melen o c'houeza warno an aezen-vor distan. Brini a goage er c'hoadou ; skraved-mor ha gwennelied a gelc'hiate a-us d'ar geotegou ha d'an heizegou ; c'houiboned, diouaskellet-ledan, a vargede en aer ; evned-preiz a nije a dennaskell dindan tor ar goabrenn. Hag, e frankizennou ar wezeg, ken war an douar-bras, ken en enezennou, marellet ganto ar mor, e welas Momoros eun engroez-tud, paotred ha merc'hed, o poania start da vernia mein ha douar. Krugellou a savent ha war al leinou anezo e stumment peb a azeuldi, sked-holl gand aouradur ha livaduriou. A bep tu e tregerne son skiltrus hir-gorniou aour kizellet. A-ziwar lein pep krugell e save en oabl war-du ar choumoul moged ar predou sakr. Bouc'hal-laza an doueed a drouc'he kostezennou ar c'hezeg gwenn, ar c'hezeg ruz, kezeg al lidlazadenn (1). E-tal ar relegou gwadek anezo e lugerne kouevr ar c'haoteriou, arem ar beriou. Tro-dro edo gwazed ha merc'hed grounnet stank-diniver en emstumm pedennerien. Ar wazed a oa anezo brezelourien uhel, bras, yaouank, krenv ; ar merc'hed a bare warno kened ha sked an tan-flamm. Setu aman al liviou a oa war an eil re hag ar re-all : gwenn an erc'h war o c'hrhoc'h, aour an heol war o bleo, glas an nenv war o daoulagad leun a bedenn. Ha war an tonegou hag ar mantilli anezo c'houec'h liou an dud nevet (*nemeti*) (2).

Ambrouget e voe Momoros gand ar marc'h beteg an tevenn, war eur beg-douar, hag hen ensouc'het e-kreiz ar c'hou-

(1) Diwar-benn al lidlaza-kezeg gand Europiz, S. Reinach, *Cultes, Mythes et Religions*, III (eil mouladur), p. 124-40.

(2) *Nemetos*, iwerzoneg *nemet*, brezoneg *nevet*, a zo unanet ennan talvoudegeziou ar geriou galleg « saint, sacré, tabou ». Tud nevet a vez graet en iwerzoneg koz eus ar rouanez, ar uhelidi, ar veleien, ar ouizieien, ar benvicherourien, ar werzaouerien, *Notennou diwar-benn ar Gelted koz*, IV, p. 23, n. 1; D'Arbois, *Droit celtique*, II, p. 82. C'houec'h liou gwiskamant an dud nevet, Joyce, *Social History*, II, p. 192.

mou rag-eeun d'an heol pa darz. Eno e save eur grugell-vez, hag en-dro d'ez i seiz paotr yaouank leun a nerz ha seiz plac'h yaouank leun a gened. N'oufe geriou distaget gant genou 'mab-den, ne vern e pe yez, peurskeudenn kened, nerz, haeldorf, enor ar pevarzek den yaouank-se. Ar baotred yaouank az pi je c'hoantaet da vreudeur, da vibien, da geneileled er peoc'h hag en emgann, ez ergerzadenn a-dreuz da seiz koad an oadvez, war da hent a-grap ouz menez an devez, war dour sioul keinvor an abardaez, ez trôad war-du glann al Luc'h peurbad (1). Dizaon, eeun, gwirion, leal, karantezus, azaouezus ouz drempm-den ken ma n'houjent flemma eur c'har d'ezo pe eur c'heneil dre ober pe dre c'her, kehelus d'an doueed, doujus d'an anaon, leun a boell hag a veiz, obriadi, akuit en emgannou, ampart el labouriou-peoc'h, evel-se ez oant pa lavarau ! Evid ar seiz plac'h yaouank, a-youl e veze da c'hoarezèd, da verc'hed, da c'houhezed henvel outo ! Ra c'hellfec'h, te ha da vreudeur, e nevez-amzer ho puhez, war henchou ar bed, kavout da geneilezed, da garez, da briedou, maouezed evelto ! Rak bez' ez oa enno nerz ha brud tiegez an doueed. E pep-hini anezo e skede en eur gevred an nao ferlezenn a ra lorc'h kurunenn an doueed, an nao zalvoudeka tenzor eus lez Dévobriga : *Ogia* « gwerc'hded », *Glania* « glanded », *Uxellia* « uhelded », *Dagia* « madelez », *Karantia* « karantez », *Virionia* « gwirionez », *Aventia* « lealded », *Lania* « leunded (a gened, nerz, skiant ha furnez) », *Lovania* « levenez » (Ar re-ze eo anoiou an nao gwerc'hez nenv, merc'hed da Velenos) (2).

Ar seiz plac'h yaouank a ginkle gant rodou bleunv ha garlantez ar grugell-gany. A-vriadou e taolent war he gorrekenin (3) nevez-kuntuilhet. Ar seiz paotr, o c'helezo noaz en

(1) Keferata gand *Immacallam in da thuarad* (Emzivizadenn an daou zen fur), embannet ha trôet e saozneg gant W. Stokes, Paris, 1905, pp. 18-9, 26-7, 28-9.

(2) *Ogia*, iwerzoneg *oge*, diwar og « gwerc'h, divouc'h » ; *uxellia*, iwerzoneg *uaise* ; *lania*, iwerzoneg *lane*, D'Arbois, *Grammaire celtique*, pp. 23, 115.

(3) « Asphodèle » e galleg, *Rev. celt.*, 1909, p. 343.

o dourn, a bede tro-dro d'ar bez, a rae evadkinnigou hag a gase da benn eul lidlazadenn.

Dalc'het m'edo gant kened ar pevarzek-se hag an uhelledene a lenned war o dremmou hag en holl emstumm anezo, e vane Momoros paret e sellou outo. Neuze a-greiz an dervenneg eur vouez-doue a savas hag a c'harmas : « Setu aman an douar rôet da Vomoros, mab Neutto, gant doue Manos. Setu aman ar boblad wenn a savo eus bagad ar Marc'h hag a roio an diskennidi anezo rouanez da Chalia ha da Vrittia. Ha setu aman ar vibien hag ar merc'hed en devo Momoros eus Meduna, merch Krixos. » Momoros a evesaas neuze ez oa steuziet ar marc'h hag e klevas eul laouenedigez vrás en e greiz, rak brao ez oa ar vro ma 'z edo, stank ha disi ar boblad anezo, ha diouz e c'hoant ar vibien hag ar merc'ched. Dihuni a reas ha trugarekaat doue Manos.

En deiz-se end-eeun e tanzee bagad ar Marc'h mont en e raok. Tri devez goude, e tistremenent an Albis hag e kement penn o hent war-du ar Sterenn. En eizvet deiz e tigouezjont er vro a oa bet gwelet gant Momoros dre e hunvre. Aod bro lenn an Heol ez oa, en hanternoz d'an douar a oa bet poblet gant bagad an Alc'houdeder. Momoros gand e vrezelourien a embregas meur a stourmad ouz ar Skaled hag ar Sitoned (1), o faezas hag o c'hasas war-du an hanternoz hag ar c'huz-heol. En emgannou-ze Dubis, roue ar Skaled, ha Roudos, roue ar Sitoned, a gavas o maro (2). Eur bras a vrud a zeuas da Vomoros diwar e furnez, e gardnded, e drec'hiou-brezel. Kent mervel, e tastumas e vibien, e gerent all ha renerien ar vrôad hag e lavaras d'ezo :

« Setu deut evidoun deiz ar c'himiad ! Va selaouit ha sentit ouzin, rak eno eman mad an holl hizio hag en amzer-dazont. Pa vin maro, trouc'hit va fenn diouz va c'horf. Ra 'z ay va c'horf dibenn da c'hourvez e-touez ar spezou, en askre Andelitana Amlavar. Gand e wiskamant brezel en e gerc'hen, e gleze en e zourn dehou, e zaou c'hoaf en e zourn kleiz, e skoued dirazan, e c'hourgleze en e c'houriz, savit va c'horf

(1) Ar Sitoned (*Sitones*) a ziskouezfe a-walc'h beza ar Finned (Kiepert-Ernault, *Manuel de Géographie ancienne*, p. 321).

(2) *Dubis* « du », *Roudos* « ruz ».

sounn en e sav, trôet e vrennid war-du ar Sterenn, war-du bro an Hud, douar al Lennou, tir ar Sitoned bleo-ruz. Ouz strobinelevez mibien ar gwez, ouz ar wall-avel o c'houeza a-ziwar ar vro anezo, ouz o garmou-hud ha trouz o zaboulin-huda, daspugnerez êrevent, saverez arneou, e vezoc'h, c'houi hag ho kourvibien, gwarezet gantan. A-ziabarz e gledour douar ha mein, e vezd d'ar vro-man eun arc'housere-gwarez (1). Keit ha ma vezd evel-se en e sav ha gantañ e armou, trec'het hag alouabet ne vo biken gand enebour ebet ! Evit va fenn, mirit-hen en ho touez. Balzamet gant predur, ra chomo gand ar re veo, ra vlenio kuzuliadeg ar rouanez, ra glevogant dre an armou holl zour Baltia, diouz ar c'hornog betek mor ar Goularz ha, diouz an hanternoz, beteg ar rannvro goadek ha bras-lennek dalc'het gand ar Sitoned. Ar vro-ze d'ar Sitoned (*Sitolandon*), pe bro al Lennou (*Lukolandon*), eo a anver breman *Skandia* pe *Skandinavia*, diouz an ano a vez graet anezo en o yez gand ar « Gutoned », an « Teutoned » hag ar Semnoned. *Tule* a raed anezo gwechall, ha kosoc'h egid egile eo an ano-ze en hor yez, pa her c'haver en hen-ganennou (2).

Da heul ar gwall-gollou-ze d'ezo, eun niver Skaled ha Sitoned ha sevel en o bagou ha treuzi ar mor da vont da ziazeza o anneze en enez Albia. Nemet ez oa deut mibien ha douarened Momoros da vailhed war ar sevel-bigî hag al levieren. Dastum a rejoint eur strolled eus ar skaifou bras-se a reer anezo « elerc'h », dre ma 'z eo ar staon hag an aros anezo e stumm gouzougou ha pennou elerc'h. Hir ha moan, n'o devez ar bagou-ze na gwerniou na goueliou ; mont diwar roenv hepken eo a reont, hag int buan-tre. C'hoaz e vez

(1) Joyce, *Social History*, II, pp. 551-4.

(2) Anat n'eo ket e ve *Tule* eun ano keltiek.

graet ganto breman, en enezennou an Hanternoz, war-dro ar roenvadegou sakr hag al lidou-azeuli. Savet war an elerc'h ec'h argasas mibien Vomoros o enebourien a-dreuz d'ar mor, beteg en enez Albio, ma tiskennjont enni ha ma kemerjont kér *Sitomagos* (1).

Etre an holl ouennou roueel deut eus ar vro-Wenn, gouenn Vomoros he deus en em ziskouezet dreist dre he doujans ouz an doueed. Hi eo he deus golôet Baltia hag an enezennou er reter da Valtia gand an nevedou ker brudet, red ha ma ve ! ez eus ano anezo en hen-zanevellou hag a oa dreist da re brôadou all Keltia dre o niver, dre binvidigez o listri aour, o arouezintiou aour, o c'horniou aour hag o arrebeuri. An anavezeta eus an nevedou-ze ez oa an hini a oa bet savet e *Sonnobriga*. Eur grec'hienn uhel ez oa-hi, graet a vein hag a zouar bet krugellet en o fez gand ar baotred hag ar merc'het digaset di gant Rânakos, ar marc'h kalloc'h. Teir savenn a oa war ar grec'hienn-ze (2). En drede, war ar gern uhela anezi, e save ti ar santual. Bez' e weled ennan, e-touez meur a dra all dedennus d'ar sellou, penn balzamet Momoros, e gaoter hag e delenn. E-harz ar grec'hienn e tarze eun eienenn, en-dro d'ezzi bodou kelvez ruz-moug a zouge, war eun dro, bleunv, frouez ha deil. Dibaouez e koueze an deliou diouto en dour sioul ha splann, o wiska anezan en eur vantell-roue. Neb a eve eus dour an eienenn, ar ouziegez hag an awen a zeue d'ezan (3).

Sonnobriga « krenvlec'h an Heol », *Sonnonemeton* « neved an Heol », *Devovidus* « gwezeg an Doueed », *Markobriga* « krenvlec'h ar Marc'h », *Vindokladia* « ar C'hleuziou gwenn », *Dervomágos* « tachenn an Dervenn », *Roudion* « glad Roudos », ar re-ze eo anoiou ar c'hrenvlec'hiou hag ar c'hériou a zo bet savet gant Momoros hag ar vibien anezan e Baltia hag en enezennou er reter da Valtia.

(1) *Henchadur Antoninus Augustus*. Hizio Dunwich, Suffolk, D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, p. 268.

(2) Montelius, *Temps préhistoriques*, pp. 120-121. Arrebeuri aour santualou an Hanternoz da vare an armou arem, ibid., pp. 120-1, 192-3 (skeudennou).

(3) Bodley *Dindshenchas*, Nn, 20, *Rev. cell.*, xv, p. 457.

Ermaeziadeg bagad ar C'haran ha kemeridigez gant Nemetos eus ar rann-dir etre an Albis hag ar Visuria. — Eur geriennou bennak diwar-benn bro an Teir Stêr hag ar poblou anezi. — Argadenni en enez-Vreiz ha dismanta Londinion. — Argadenni en Iwerzon.

Bez' e teuas eus ar vro-Wenn eun trede bagad renet gant Nemetos hag e vibien. A driwec'h mil den e c'hoarvez ar bagad-ze hag hen dishenvel e kement-man diouz an daou vagad en e raok ha diouz 'ar re war e lerc'h : ouz hen ober ez oa estreget tud yaouank, pa weled ennan, ouspenn, gwazed ha maouezed e brud o oad ha d'ezo mibien vrás gouest da embreger armou. Ambrouget gand ar c'haran Sirogulia (1), e treuzas ar strollad-ze an Albis el lec'h m'en doa Momoros diazezet da genta e annezez, hag e tiskennjont ar stêr a-hed ar c'hlann gleiz anezi. Nemetos eo a sujas, ar rann-vro er c'hornog d'an Albis beteg ar Visuria.

An douarou treuzet gand an Albis, ar Visuria hag an Amios, a zo anezo ar pez a anver bro an Teir Stêr pe c'hoaz bro ar Goularz (*Vebrulandon*), dre ma'z eo war draezennoumor ar vro-ze e tastumer ar goularz-tonn. Eur gompezzennad ec'hon a beurvanou hag a goadou n'eo ken, uhel ha sec'h diouz ar c'hreisteiz etrezeg an Erkunia, izel ha glep avat diouz an hanternoz a-hed ar mor. War-dro ar mor hag ar stêriou ez eus eun niver geuniou, douarou-taouarc'h ha pradou krenegellek. Diouz tu ar gwalarn, dreist-holl, en-dro da c'henou ar Rênos, e kaver paot-ha-paot ar geuniou : peurgummeket ma 'z int o-daou eno, an douar hag ar dour a zo anezo, kouls lavarout, eur genelfenn nevez. *Dubrolandon* (2) « bro an dour » eo an ano a reer eus ar vro-ze. Kenta broïz ar gompezzennad a henvel ez oa ar Skaled (*Skali*)

(1) Ano ijinet gand An Tarzek : *siro-*, iwerzoneg *sir* « hir » ; *gulbia* « beg », ac'hano hen-vrezoneg *golbinok* « begek » ha brezoneg breman *golvan*.

(2) Kembraeg *dyfrlan* « dourlann », da lavarout eo « ribl-dour ».

talfasok bleo-du. Nemet ez oa en o zouez, war a lavarer, eun hen-gredenn a-rumm-da-rumm e vijent deut eus meneziou ar c'hiresteiz dre draonennou ar stêriou. Koun a zalc'hent eus an emgannou a renkas o gourdadou embreger ouz ar « Kunokenned » (*Kunokenni*) hag ouz ar « Morikuned » (*Morikunes*), kent diazeza er gompezenn. Rannet ez oa ar Skaled en eun niver bras a veuriadou. Re an enezennou a oa en o fenn renerien a ouenn ganto. Re an douar-kalet avat a sente ouz tiegeziou rouanez bleo-melen, deut eus ar vro-Wenn en amzer Senodonnos. *Ambri* a raed eus ar rouanez-se, da lavarout eo « kadarned » e yez koz ar vro-Wenn. *Ambrones* (1) a reer anezo breman peurliesa. Nemet e-touez ar bagadou renavi ez eo bet lakaet an Ambronned-ze gand an danevellourien, dre m'o deus kemeret, an darnvua, da briedou pe da serc'hed merc'hed da bennou kenta ar Skaled. Evid ar Skaled, *Skali* « mevelien, sklaved » eo o anver en abeg d'an drec'hedigez ha d'ar sujedigez anezo gand an Ambronned. Hêlierien eler, paotred varchosi ha flec'h ez oant d'an Ambronned ; simiada a raent evito, mesa o chatal, sevel o ziez, o chloziou, o bagou. O friedou hag o merc'hed eo a vede hag a vale greun d'ar roueed. A-douez ar Skaled, ken re bro ar Goularz ha re an Erkunia ha Galia, eo o deus a beb amzer mibien Vanos en em Bourvezet a vevelien hag a vitien.

Ar re-ze ez oa poblou kompezen an Teir Stêr pa zigouezas Nemetos hag e vibien.

Nemetos a drec'has ar Skaled e triwec'h emgann ; o diouenna a reas, pe o argas diouz an holl rannou-tir dalc'het gantan. En unan eus an emgannou-ze, ma voe peurziskaret ennan beli ar Skaled war ar vro, e kouezas an nao rener penna anezo, hag e voe o roue-meur, eur ramz euzus anvet

(1) Diwar-benn an anoiou-ze a boblou, sellout d'Arbois, *Premiers Habitants*, I, pp. 358-359 ; Julian, *Histoire de la Gaule*, I, pp. 123-124. — *Kunokenni* « mibien ar c'houn (chas) » ha *Morikunes* « morgoun (chas-mor) », el linennadou araok, a zo anoiou ijinet gand An Tarzek. Oc'h a sevel, edo o sonjal martez er meuriadou hemolc'hienien ha pesketaerien a oa o veva war aochou an Danmark e pennkenta oadvez an armou hag ar binviou maen lufret (Déchelette, *Manuel*, I, pp. 322-5).

Turos, lazet gant Lugus, mab Moranos, eur brêzelour yaouank kaer evel an heol en e darz, ar yaouanka eus bagad Nemetos. Digaset e voe an nao fenn, gant hini ar roue-meur, da Nemetos a reas o gwinta e beg goafiou, d'o dougen d'al lec'h m'edo ar veskadeg en he gwasa ha ma talc'he c'hoaz ar Skaled, oc'h en em zifenn taer meurbet. O welout an nao fenn ha, dreist-holl, penn bras-divent gwad-holl Turos, ez eas bihan o c'halon gand an enebourien hag e kolljont pep spi d'an trec'h. Trei kein a rejont ha tec'hout, o lezel war an dorgenn o goafiou hag o skouedou. Diredet war o roudou, brezelourien Vanos a reas eul lazadeg vrás anezo. Saout ha denved, peurvanou ha parkou, krenvlec'hioù ha kériaden-nou, kement glad a oa gand ar re drec'hét a zeuzas e kerz mibien Vanos. Penn Turos ha pennou ar renerien all a voe graet gant Nemetos o balzami hag o ispilha dre nac'hennou hir o bleo du e kenta neved ar vrôad, e Mediolanon. Ac'hano en em skignas ar gwarezadur diouto war an holl vro dalc'het gant bagad Nemetos (1). Ar penn meur gand an nao penn bihan en-dro d'ezan, e gourneved Mediolanon, hennez e voe penn-derou d'an arouezinti-vrezel dibar ma ra ganti ar re eus poblou Keltia a zo diskennet eus an Nemetaved (*Nemetavi*), da lavarout eo eus keneiled Nemetos (2) : eur penn ramzel ha taer eo-hi, stag ouz ar penn-ze dre chadennou nao fenn all bihanoc'h (3).

Evit mirout da viken ar vro en doa gounezet, e reas Nemetos sevel dre-holl difennou ec'hon kelc'hiek pe hir-gelc'hiek, anezo peb a gleuz pe veur a hini, ha savennoudouar, kement eus ar re-man hag a gleuziou. Hen eo ar c'henta a lakeas sevel an difennou-ze a reer anezo *ratis* (4). D'al labour sevel e grenvlec'hioù e lakeas ar brizonidi kemeret gantan diwar ar Skaled hag a save an niver anezo da veur a zek-kant. Poellek ha difrae e teuas o labour gand ar Skaled : da doulla ar c'hleuziou e raent gant pigellou ha paliou, hag an atredou diouto a gasent er-maez war-bonez

(1) Cf. Herodotos, IV, 103.

(2) Diwar-benn *Nemetavi*, D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 160.

(3) Cf. Julian, *Hist. de la Gaule*, II, p. 351.

(4) Iwerzoneg *raith* « moger-zouar », Joyce, *Social History*, II, pp. 55-9.

sehier ler pe gestou ha boutegi aozilh. Eus an douar-atred eo e raent ar savennou. Peurc'hraet ar c'hrenvlec'hiou ha marc'het en o mudurunou an dorojou anezo, laonennou arem a-dreuskiz d'ezo d'o c'hrenvaat, setu e reas Nemetos kendastum an holl labourerien. Gourc'henn a reas d'ezo en em astenn war ar savenn m'edont o paouez peurvernua, o fennou en diavaez war-du ar c'bleuz hag o zreid en diabarz. Neuze, e reas dibenna anezo an eil war-lerc'h egile. Daouzek mil a oa anezo. Dre greiz nozvez al lazadeg, eul lenvadeg a boan, a gasoni, hag a valloz a savas a-zivar an holl rann-dir etre an Albis hag ar Visuria hag a bignas d'an neny. Aner, avat, e voe d'ezo, rak gant gouenn Vanos hag he doueed edo an nerz, an trec'h hag al levezenez. Arouez an Hevoud a steredenne war vrennid he faotred yaouank, he flac'het yaouank (1), war laonennou o c'blezeier hag o gourglezeier, war houarn o goafiou (2), war souc'h o skouedou (3), war fust o arouezintiou-brezel. Henvel ouz eun evn torret d'ezan e ziouaskell, e kouezas ar valloz d'an douar. War ar re o doa hen taolet eo e plavas, e-keit ha ma ruihle hini-ha-hini ar pennou trouc'het war dalben ar savenn. Pintet war beuliu, trôet o dremp war-du ar maez, e voent lezet eno da zigiga. Gwennaat a rejont el lec'h-se ha mont en uloc'h hep ma teuje dourn den ebet da steki outo nepred. Evid ar c'horfou, enkeoet e voent en douar m'edont gourvezet warnan, hag en doare-ze eo e voe kretaet a-benn ar c'hantvedou da zont galloud ha didrec'husted krenvlec'hiou an Nemetaved (*Nemetavi* « keneiled Nemetos ») e kompezenn an Teir Stêr (4).

Ker puilh, war a laverer, e redas ar gwad a-hed ar savenn, e-pad al lazadeg, ma voe anezan, e strad ar c'bleuz, poulladoù a badas an heol hag an douar tri devez d'o feureva.

Damc'houd, e reas Nemetos sevel eun niver listri ma tiskennas ganto an Albis da vont er mor. Da genta, e tizas enez Abalos (pe Bononia) a voe kemeret gantan ha, pelloc'h,

(1) Bertrand, *Religion des Gaulois*, p. 168, xviii ; p. 172, sk. 28.

(2) Déchelette, *Manuel*, II, trede lodenn, p. 1147.

(3) Read and Smith, *British Museum, Early Iron Age*, plate I.

(4) Cf. Dottin, *Manuel*, eil mouladur, p. 351; Sébillot, *Paganisme celto-latine*, p. 199-200; D'Arbois, *les Druides*, p. 89.

o skei war-du ar c'hornog, ez eas da Albio, en aber eur stêr vrás e-lec'h e kemeras hag e tismantas kér Londinion. War eun enezenn, e-kreiz stêr Tamesis eo ez oa ar gêr-ze. Savet ez oa bet gant tri mab Morigenos an Ermaeziad (1), kent d'ezo kuitaat Albio da zont war aochou ar Goularz. Tud a ouenn ganto eo o doa he folbet, goude d'ezo eureuji merc'het eus Albio. Nemetos a reas laza dre ar c'bleze holl gêrzh gwitibunan ; diskaret e voe ar voger, pulluc'het an tiez gantement a oa enno, beuzel pe vouget an holl loened. Preiz ebet ne voe skrapet, distrujet ma voe pep tra, rak pep tra a oa bet gouestlet da zoueed ar brezel. Evel-se eo e voe talvezet maro ha reuz teir merc'h Matidonnos dre gas da get ar ouenn estren a oa ar gwall en he c'hiriegez.

Goude an taol-kaer-ze, Nemetos a hedas aod-kreisteiz enez Albio ha glann bro ar Staen, a dreuzas ar mor a zo en tu-hont hag a ziraezas enez Iverio. Dilestra a reas gand e holl armead hag, aet d'an emgann ouz an enezidi, e faezas anezo hag e lazas o roue Epopennos. Lakaat a reas da zont en e gerz mengleuziou aour ar c'hornad-ze, nemet ne badas ket pell gantan ar gounid diweza-man. Rak, kerkent hag adlestret Nemetos, setu eur c'hlenved stagus o tont d'ober e rann eus ar vrezelourien en doa lezet evit diwall ar mengleuziou hag evezia ar vngleuzerien, ma varvas an diou drederenn anezo. Ar re a vanas e buhez n'oa ken a-walc'h anezo da enebi ouz an henvroiz ha d'o zrec'hi. Bazyeoet e voent gand an Iverned (*Iverni*) ha kaset ganto da sklaved (2). Nemetos-hen n'en devoe ket anaoudegez a gement-se, rak mervel a renkas e-kreiz ar mor, war e zistro d'ar gêr. Diskennet e voe e gorf

(1) Eur vojenn diwar saltazi An Tarzek n'eo ken savidigez *Londinon* gand an Ibered, nemet an hadenn anezi a gaver e Philippon, *les Ibères*, pp. 70-1. Tostaat a ra Philippon *Londinion* ouz *Londobris*, eun enezenn war aod-kornog an Iberi. En eneb d'ar pez a fell d'ezan lakat da wir, keltiek e c'hall beza an anioiou-ze. An iwerzoneg *lond* « strafuilh, brouez », ar c'hembraeg *llon* « taer » a c'houlen en o raok eur c'heltieg « londo- » strafuilh bras » ; ar c'hembraeg *llonydd* « levez », mar sav beteg an Hen-amzer an diveradur anezan, a zalc'h lec'h eur ger keltiek « londia ». Sellout J. Loth, *Rev. cel.*, 1922, pp. 66-7.

(2) Lakaat e-kenver mojenno iwerzonek Nemet, mab Agnoman, d'Arbois, *Cycle myth.*, pp. 84-117 ; *Rev. des Et. anc.*, 1915, pp. 201-203.

en enez Abalos ha douaret war ar penn-tir bras diouz tu ar c'huz-heol a reer anezan Trileukos (1). Eno eo e sav e grugell-vez, an dour-sal o kaea tri zu anez, ma vez an denmeur, en e c'hourvez warnan, luskellet noz-deiz gant mouez-voud ar mor en deus-hen, ar c'henta eus e ouenn, treizet ha damesaet. Meurbet sakr e tremener an holl benn-tir a zibenn an enezenn er c'huz-heol rak, estreget bez Nemetos, e kaver warnan beziou stank m'eman er goudor enno relegou mibien ha gourvibien an den-meur. Nemet aes eo anaout diouto krugell-vez Nemetos, dre ma 'z eo-hi an uhela hag an nesa d'ar mor er c'hornog. E-kreiz noz, diouz m'eman brud, pa vez an oabl o hinoni hag al loar o skedi en nenv, e teu an anaon illur sebeliet eno er-maez eus o beziou da analat ar gouyender dindan an amzer splann; azeza a reont a-strolladou war gern ar c'hrugellou hag e kenprezegont laouen en eur arvesti ouz an nenv hag ouz ar mor (2).

Setu aman anoiou ar c'henvlec'hioù bet savet gant Nemetos hag e vibien : *Mediolanon* « ar gompezenn-greiz », *Nemetorigon* « rouantelez Nemetos », *Nemetoratis* « *ratis* Nemetos », *Korioratis* « *ratis* an Arme », *Lilanoratis* « *ar ratis* Ledan », *Nemetovidus* « ar Wezeg sakr » pe « gwezeg an Neved », *Sonnoratis* « *ratis* an Heol », *Lugumagos* « tachenn Lugus », *Lemonon* « kér an Eylec'h ».

E Nemetoratis eo, hervez an hen-zaneyelloù, edo en e zav ti-meur Nemetos. Brasa ti bet savet betek-hen e kompezen ar Teir Stêr gant bagadou diouz ar vro-Wenn. Rak daouzek mab Nemetos ha ganto o friedou, hag, ouspenn, he daouzek merc'h ha ganto o ezac'h, a gouske holl dindan e dôenn. Kambchou a weled, eta, leiz an ti-ze, ken e tremene, en e amzer, evit eun tredemarz, ma 'z oa brud dioutan ha ma teued a-bell-vro d'e weladenni. Hogen, abaoe, ez eus bet

(1) « Teir gwech gwenn » pe « gwenn meurbet ». Eur beg-douar anvet evel-se a oa er Spagn. Enez Heligoland (*Abalos*), kaset breman gand ar mor d'eun dolzennad vaen-krag nemethken, a oa ouz hec'h ober, er Grenn-Amzer c'hoaz, gweleadou teo-meurbet a gleiz a zo bet dismantret abaoe gand an tonnou, hag a rae d'ezid ar mare eur gouriz tornaodou gwenn (Reclus, *Géogr.*, III, pp. 734-7). Ac'hano hep mar an an o'rët gand an Tarzek d'ar penn-tir-man.

(2) Anderson-Leclerc, *Myth. scand.*, p. 251.

savet gant rouanez hag uhelidi Keltia annezlec'hioù ec'honoc'h c'hoaz, da skouer ti Kotuatos an Arverniad, ennan hanter-kant kambr a-zor-da-zor, pe hini Eposterovidos, al Lingon, ennan pevar-ugent kambr, hep komz eus hir-di ar biturix Ambikatus, a-stroll ennan kant hanter-kant a gamb-chou (1).

**Ermaeziadeg bagad ar Vran ha dalc'hidigez
glannad an Albis gant Drutos.**

Henchet gand ar vran Vesakos, Drutos, mab Karros (2), a zeusas, goude, eus ar vro-Wenn, gantan pevar mil pemp kant a baotred ha pevar mil pemp kant a blac'hed yaouank, nao mil den en holl. Treuzi an Albis a reas ar vran hag chana war ar c'hlann-hont. War lein eun dervenn vrás e kludas ha setu, rak-tal, holl vrini ar vro o tiredek a-denn-askell da c'houonna war he zro, evel evit hé saludi hag ober lorc'h d'ezid. Kluda a rejont war ar gwez tro-dro, ma teuas ar reman, eus glas ma 'z oant diaraok, da veza du gand ar brini, ha ma vouge koagadeg an engroeze-se a evned mouzeiadeg ar wazed hag ar maouezed, blejadeg ar saout ha c'houirinadeg ar c'hezeg. Neuze, e kemerjont o njig hag e steuzjont holl (3). El lec'h m'he doa ehanet ar vran, eno end-eeun eta ec'h ehanas Drutos, mab Karros, gand ar bagad anezan. Hag int ha trouc'ha keuneud eno, enaoui tan, tenna dour, peuri o c'hezeg hag o oc'hen. Hag ez oa al lec'h ma tiazejont, evel m'emoun o paouez lavarout, glann-gornog an Albis, a-us d'ar rann-dir dalc'het gant Nemetos hag e vibien.

(1) *Biturix* « roue ar bed ». *Ambikatus*, aet en iwerzoneg da *Imm-chath*, ano brezelour. Diwar-benn tiez-meur ar Gelted, Grenier, *Habitations gauloises et villas latines dans la cité des Mediomatriques* (1906), pp. 28, 32 (n. 3) 42; Joyce, *Social History*, II, p. 46 ; keferata gant Paul Guiraud, *Etudes économiques sur l'Antiquité* (eil moudur, 1905), pp. 29-32.

(2) *Vesakos*, iwerzoneg fiach « bran » (da genta « rankles »). — *Drutos*, kembraeg drud « kadarn, kalonek ». — *Karros*, iwerzoneg carr « brezelour ».

(3) C. Jullian, *De la littér. poét. des Gaulois*, p. 17.

Setu aman anoiou ar c'hériou hag ar c'henvlec'hiou savet gant Drutos ha bagad ar Vran : *Brannodunon* « krenvlec'h ar Vran », *Karrodanon* « krenvlec'h Karros », *Drutomagos* « tachenn Drutos », *Sonnoduron* « bource'h an Heol », *Vernoialos* « frankizenn ar Wern ».

Ermaeziadeg bagad an Taro. — **Dumnos a germer glannad an Albis-Uhela. Skrapidigez Ambia ha Kinge.**

Goude-ze, Dumnos, mab Bitus (1), a zeugas eus ar vro-Wenn, gantan seiz mil a baotred ha seiz mil a blac'hed yaouank. An taro Vindobennakos eo a henchas ar bagad etrezeg ar c'hornog hag a reas d'ezo tremen an Albis el lec'h m'en doa Momoros e dremenet diagent (2). Er gompezenn, graet enni gant Momoros e genta ehan, e vanas a-zav an taro. Dumnos, mab Bitus, hag e vagad, eo eta a adsavas dismantrou hag ano Manobriga « krenvlec'h Manos ». Int-i eo a dalvezas gwall-daol ar gizadeg a oa bet skôet ouz bagad ar Marc'h gand Erkuniz. Rak, p'oa deut ar re-man da laerez o saout, ha tizet ganto zoken skrapa diou eus o maouezed, e renas Dumnos, e penn e genvezelourien ha brezelourien bagad ar Vran, eun argadadeg war an douarou anezo. Kement kêriadenn, kement krenvlec'h piaouet gand Erkuniz e traonienn ar Sala a voe kemeret an eil war-lerc'h egile ha pulluc'het. Ar re eus ar vroidi n'ejont ket d'en em repui e-kreiz ar meneziou a voe devet en o c'hériou, beuzet o tremen ar stêriou pe lazet war an emgannlec'h. A-unan ganto e varvas o chatal, rak gouestlet da zoue ar brezel ez oa bet an en-

(1) *Dumnos*, iwerzoneg domun « bed », kembraeg *dwn* « doun ». — *Bitus* « bepred, peurbadus, bed », iwerzoneg *bith*, kembraeg *byd* « bed », iwerzoneg *bith*, *bid*, kembraeg *byth* « bepred » (ha brezoneg *bis-*, e *biskoaz*, *bisviken*, distreset e *biviken*), D'Arbois, *Noms Gaulois*, pp. 90-7.

(2) « Gwenn e gerniou », iwerzoneg *Findbennach*, ano eun taro brudet, D'Arbois, *les Druides et les dieux celtes à formes d'animaux* (1906), p. 189-90. A veze ger-evit-ger e brezoneg *Gwennvannek*.

bour ha kement a oa en e gerz. E kember an Albis hag ar Sala, da evezia penn an draonienn ma red ar stêr ziwezaman, e voe savet kér *Kondatobriga* « krenvlec'h ar Chember ». Ar re-man eo ar c'hériou hag ar c'henvlec'hiou all a voe savet gant bagad an Taro : *Tarvonemeton* « neved an Taro », *Sonnokéladunon* « krenvlec'h koad an Heol », *Orkoritus* « roudour ar Penn-moc'h », *Akaunon* « ar Roc'h », *Aresida* « nes ar C'hoad », *Dubrä* « an Dourion ».

Ambia ha Kinge (1) eo anoiou an diou vaouez a vagad an Taro a voe skrapet gand Erkuniz. An taol-ze a zesrevellin aman dre ma 'z int-i an diou genta eus ar meuriadou gwirion a gouezas etre daouarn an Estren. Nemet, evurusoc'h eget meur a hini eus o diskennadezed war o lerc'h, e voent dieubet gand o c'henvroïz nebeudig goude ma voent bet skrapet. Berr-berr e voe an dalc'hidigez anezo ha ne vanas warno da heul na mez na saotr. Salo ha yac'h e voent digaset gand o friedou en-dro d'o logellou, da vriata eno, e-kreiz barrou o levez, o daou vugelig o doa lezet er gêr hag a lenve d'o mammou. Setu aman an danevell evel ma teu gant tud Lugidunon war ar Viadua.

Antronoz skrapadeg ar saout gand Erkuniz, an diou vaouez yaouank, a zo bet ano anezo, a oa aet, kerken hag an deiz, dre greiz ar gwez haleg, war glann ar stêr, d'en em walch'i ha da c'houronkedi. Deut ez oa ganto o ounnered moumoun, o c'herniel livet e glas, o devoa-i savet hag a vane dalc'hmat en o c'hichen ouz o heulia dre ma 'z aent. P'en em gavjont er c'houronklec'h, plac'h ebet all n'oa digouezet eno c'hoaz, rak a-vec'h ma tarze an heol. Ken didud ha ma tiskouezent beza n'oa ket glannou ar stêr avat, digaset m'oa bet di gant doueed ar Skaled eur vag vrás pil-prennek, enni daouzek Erkuniad, ouz o ren eur pengadour bleo-melen. Al lec'h-ze eus ar stêr, glan ha dizoun an dour ennan ha traezennet-moan ar strad anezan, o doa klevet

(1) *Ambia*, ano-plac'h war eun enskrivadur eus an Alpou ; keferata ambio-gand an iwerzoneg koz imbe « moger-zouar, savenn, kleuz en-dro d'eur park pe d'eun ti », D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 35-6. — *Kinge* « ar gerzerez », ano-plac'h war eun enskrivadur eus Galia, ibid. p. 43.

dre o spierien ez oa bet dibabet da gouronklec'h gant merc'het Manos. Ha di ez oant deuet e-kreiz noz. Hag int breman dindan guz e-mesk ar raoskl, en o meno skrapat hini-pehini. Kenta ma weljont an diou vaouez yaouank o tiskenn en dour, e lammjont ganto ; evito da stourm taer, o eren a rejont hag o zeurel e strad o bag, ha tec'hout kuit goude, bec'h ganto war o roenvou.

Ar beurevez-se end-eeun edo en enezenn e-kenver d'ar chouronklec'h unan eus keneiled yaouank Dumnos, mab Bitus. Maros, mab Roviros (1), eo a raed eus an den yaouank-man. War e davig ez oa deut en enezenn, kent tarz an deiz, da sellout ouz gripedou dourgoun en doa antellet en der-c'hent. Edo war e zistro daved e vag, gantan daou zouri war e skoaz, pa zeuas d'ezan mouez Ambia ha Kinge a oa oc'h en em ziwska war ar c'hlann-eneb. E kuz edo e vag e-kreiz ar raoskl rag-eeun d'al lec'h m'en em gave ar maouezed. Gant-se, pa n'houle ket o diaeza dre dreuzi ar stêr d'an ampoent, e teuas war e giz. Edo o paouez teur e zourgoun d'an douar hag en em astenn war ar geot e-kreiz an enezenn ; setu ma klev, a-greiz-holl, eur c'halvadeg hag eur vlejadeg a ra d'ezan sevel evel eun tenn. Ha petra a wel en eur zigouezout war ribl an dour ? An daouzek Erkuniad gand o rener o tec'hout diwar herr, ganto Ambia ha Kinge, ereet treid ha brec'hiou, e strad ar bilprennen anezo, e-keit ha m'eman an diou ounner dilezet o lenvadenni.

Maros, mab Roviros ! eur mat ha gwirion a baotr ! eun hael ha kadarn hini ! Hag hen e-unan-penn ouz trizek, ne dermas ket da zistaga e vag evit redek war-lec'h Erkuniz. A-drugarez d'ezan, ya, a-drugarez d'e galon start, d'e benn eskuit ha d'e ziouvrec'h nerzek eo e voe dieubet an diou vaouez yaouank, ma c'halljont adgwelout o friedou hag o bugale. Heulia ar skaperien a reas war an holl gammadroiou a rejont dre ar c'hanoliou etre an enezennou ; n'o lezas ket da re-bellaat na beza nepred a-ziar-wel dioutan ; ne spontas ket rag ar saeziou, an daredou hag ar mein a stlapent outan hag a gazarc'he a-bil en-dro d'ezan hag en e

vag ; dre e skiant-veiz hag e zizaouzan e tiarbennas ar spiou hag ar stignou a antelled outan a-greiz raosklegou ha broenegou ar stêr, er c'hildroiou hag er strizredennou anez. O roenvat hag o seni ar c'horn-boud da gelenn ha da hencha e genvrezelidi, e renas an argasadenn beteg ar penn, hag hen gloazet hag o redek e wad dre veur a c'houli.

D'e genta korniadenn, laosket gantan en eur deurel e droad en e vag, ez oa diredet e genvrezelidi war glann ar stêr. Gwel an diou ounner dilezet, ar raoskl flac'het, roudou ar stourmadenn er riblennad a rôas da anaout d'ezo petra a oa c'hoarvezet. En em ranna a rejont e tri bagad. Eun darn, aet en o bagou, en em daolas war lerc'h Maros. Re-all, treizet ganto ar stêr ha douaret en tu-hont, en em rôas da heda ar c'hlann dehou, o lezel aman hag ahont brezelourien da evezia ar wazredenn. Kemend-all a voe graet gand an trivet strollad war ar c'hlann gleiz. Ar re war varc'h, o kas war-raok a-benn-herr eeun dirazo, a dizas, ne voe ket pell, al lec'h ma tastum ar stêr hec'h holl zouriou en eun naoziad, ha hi peurzieub a enezennou, diharz-kaer d'ar sellerien da welout an holl red-dour en e led eus an eil glann d'eben. En em zizilha a rejont eno war-hed ar glannou, a bep tu d'ar stêr, peb a wareg, a vatalm, a c'hoaf-bann ganto en o daouarn, dare da skei.

Erkuniz, oc'h en em welout dalc'het etre marc'hegerien ha bageerien meuriad an Taro, ne strivjont ket da dremen. Dilezet ganto o filprennenn, e klaskjont mirout o buhez e kuz strouez an enezennou. Hogen, emluziet gand an diou vaouez a gasent ganto, gwerzet dre an trouz a raent o tec'hout, ne voent ket evit kas o menoz da vad. Kelc'hiet e voe an enezenn ma 'z edont, hag e touaras enni holl vrezelourien Vanos. Enket en eur c'hognad eus an enezenn, goude eun taer a stourmad, ne voe ket hir ma voent lazet holl, an daouzek a oa anezo, gand o rener. Ha dishualet Ambia ha Kinge !

Setu aze an danevell graet anez « taol-kaer Maros, mab Roviros », pe c'hoaz « skrapadenn Ambia ha Kinge ». Dezrevell et voe d'in war ribl ar Viadua gant Kobrovamaros, *toutius* Lugidunon (1). Eun den fur ha desket eo an *toutius*-se,

(1) *Mâros*, iwerzoneg mar, mor, kembraeg mawr « meur » ; *Roviros*, kembraeg rywr « den-meur ».

(1) *Toutius* « reizaouer-meur ar vroad ? » D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 15.

hag eur brezelour kadarn, o tenna d'eur gwad koz hag uhel, p'en deus e-touez e gourdadou Senorix, an eil roue eus ar vro-Wenn. Iliatis, pried Ambia, breur da Ginge, a zo iveau en e nesanded.

Ermaeziadeg bagad an Tourc'h-gouez. — Sagro-viros gounezour da c'hlannou ar Visuria hag ar Vimina.

War-lerc'h bagad Dumnos, mab Bitus, e teuas eur c'houec'hvet bagad, renet gant Sagroviros, mab Magalos (1). Ambrouget gand an tourc'h-gouez Kalido (2), ez eas da anneza, en tu-hont d'an douarou dalc'het gant bagad Nemetos, war ziou c'hlann ar Vimina (3) ha war glann-reter ar Visuria (4). Trec'hi a rejont d'ar Skaled, hag o argas ha sevel kériadiennou ha krenvlec'hiou war glannou an diou stêr-ze. A bemp mil paotr hag a bemp mil plac'h yaouank e c'hoarveze ar bagad-ze, ha setu aman anoiou ar c'hériadiennou hag ar c'hrenvlec'hiou a voe savet ganto : *Verdunon* « ar C'hastell bras », *Arotreba* « trev an arerien ? », *Dévoduron* « kastell Pont an doueed », *Dévoduron* « bourc'h an Doueed », *Nemetoduron* « Bourc'h an Neved (*nemeton*) pe ar Vourc'h sakr (*nemetus*) », *Markoritus* « roudour ar Marc'h ».

(1) *Sagroviros* « gour (gwaz) krenv ». D'Arbois, *Grammaire celtique*, p. 3. — *Magalos* (IIIme kantved kent H. S.), *Magilos* (IIme kantved kent, IIme kantved goude H. S.), *Maglos* (IIme kantved-VIIme kantved), *Mail* (VIIIme-IXme), *Mael* (IXme-XIIIme), *mel* « pikol, bras » (XIIIme-XXme), D'Arbois, *Etudes grammaticales sur les langues celtes, Phonétique et Déivation bretonnes*, p. 2-4.

(2) Pe *Kaledo*, Rhys, *Celtic Britain* (pevar mouladur), p. 285. E barzoneg Claudianus gounestlet da Stilliko, ez eo skeudennet Galia evel eur vaouez bleo meлен, eun dro-c'housouz aour gwidilet en he c'herc'hen ha daou c'hoaf-bann en he dour ; Brittia evel eur plac'h vrizellet, gwisket gand eur sae c'hlas, ha, war he fenn, da gabell, eur penn houc'h gouez, *Rev. celt.* 1901, p. 153-9.

(3) *Vimina*, bizio ar Wümme, bro-Hanovr. Diwar-benn an ano-ze, sellout ouz D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, p. 176-7.

(4) Diwar-benn keltelez an ano-stêr-ze, *Rev. celt.* 1920-1, p. 283 ; *Rev. archéol.*, ebrel-mezeven 1921, p. 119.

Ermaeziadeg bagad ar Bleiz. — Perc'henna gand Atekings ar c'hornad-bro etre ar Visuria hag an Amisios.

Digaset e voe eus ar vro-Wenn gand Atekings, mab Vernos (1), eur sezived bagad o sevel da nao mil a baotred ha nao mil a blac'hed. Gand ar bleiz Orgetos (2) eo ez oa henhet. Heman, ar bagad-man, eo a yeas da ziazeza ar pella er c'huz-heol. Rak ar bleiz, treuzet gantan ar Visuria hag ehanet war ar c'hlann-gornog anezzi, a zalc'has goudre gand e redadenn ken na zigouezas dirak stêr Amisios. Eno end-eun, etre ar Visuria hag an Amisios, ha war glann an diou stêr-ze e savas bagad Atekings e annezelec'h. Trec'hi a reas d'ar Skaled a oa en o fenn eur roue bleo-melen anvet Andegelos, hag o argas diouz an holl rann-dir ma savas ar bagad enni krenvlec'hiou *Teutobriga* « ar C'hrenvlec'h start », *Uxellobriga* « ar C'hrenvlec'h uhel », *Senodon* « ar C'hastell koz », *Noviodunon* « ar C'hastell nevez », *Kamuloritus* « roudour Kamulos », *Vernomagos* « tachenn Vernos », *Eburomagos* « tachenn an Ivinnenn », *Aredanion* « nes ar C'hastell ».

Ar re-ze eo ar seiz bagad a zeuas eus ar vro-Wenn da ziazeza war aod ar Goularz hag e kompezenn an Teir Stêr ; anoiou ar pennou o rene hag al loened o ambrouge ; niver

(1) *Atekings* « ar c'herzer mat », D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 85-6 ; Vernos, iwerzoneg *fern* « mat », pe *fern* « gwern » ha « skoued ».

(2) « Lazer », D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 85-6 ; hen-geltieg *orge* « laz » ; hen-iwerzoneg *orgim* « e lazan » ; hen-vrezoneg *orgiat* « a laz ».

ar baotred hag ar merc'hed ma c'hoarvezent anezo ; ar c'hé-riou hag ar c'hrenvlec'hiou a savjont, ar poblou hag ar rouanez a drec'hjont. Hag, evel m'em eus hel lavaret, eus ar seiz strolled-ze gwenn, gwirion, trec'h, eo e tiskenn ar fured, ar ouzieien, an drouized, ar veleien, ar rouanez, ar vrezelourien, ar varzed hag ar werzaouerien a Geltia.

Hervez m'eman brud gand ar C'hermaned (1), p'en em ziskouezas Belios da Ariomanos, evel-hen e komzas outan : « Eul lezenn a roïn d'it na vo nemed ar re grenv, ar re gadarn, ar re eveziek a gement a vefe barrek d'he mirout. E sell a ze e vez graet anezo *Keltas* » ar Stourmerien, an Emgannerien-dreist », *Galatas* » ar Gadarned », *Katuiriges* « Rouanez an emgann », *Bogi* « ar Chounezourien-vroiou » (2), *Kavari* « ar Ramzed ». An holl anoiou-ze a zellezint, rak, ouspenn ma vezint-i ar re gaera, ar re grenva, ar re gadarna eus an dud, trec'h e vezint e kement-man d'an holl ouennou all : En em zamesaat a raint-i, o tont da vistri d'o c'horf, d'o c'halon, d'o spered, en hevelep doare ma vezint mistri d'o c'hezeg. O ren a raint dre ar bed, difazi, dideuk ha di-gouez, en doare ma renint o c'hezeg dre an tachennou-emgann. Hag, en abeg da ze, e roïn d'ezo ar gopradur-dreist : « Ar Vindomagos (Gwenva) gand e levenez, e vleuniou, e saout hag e verc'het dinamm, a vez d'ezo. »

Pa seller ouz dezrevellad diazezadeg ar seiz bagad e kompezenn an Teir Stêr, evel m'en em ziskuill ouzimp e kanen-nou ha danevellou koz ar poblou hag ar meuriadou, e souezer ker pervez ha ma 'z eo bet sevenet komzou an doue, tad hor Gouenn.

Rak an dibab eus yaouankiz ar vro-Wenn eo, hep neb gaou, a loc'has neuze eus ar Sav-heol d'ar Chuz-heol. Bet kelennet gant Lugus ha Belisama hag o kas ganto en eur vont war-raok, garanet doun en o fenn hag en o c'halon,

(1) « Germaned » ne verk ket aman gourdadou an Alamaned, hogen ar poblou keltiek manet war glann dehou ar Rênos. Diwar-benn gwir dalvoudegez an ano-ze sellout ouz diweza pennad an *Notenrou diwar-benn ar Gelted koz, o istor hag o sevenadur*, p. 29-30.

(2) Hervez D'Arbois ez eo diveret *Bogios*, *Boios* eus ar wrizienn-ch'her bog « e torran, e skrapan tra ar re-all », a gaver er sanskriteg, *bhag, bhang*, hag en hen-iwerzoneg, *bog, bong, bach*, *Phonétique et dérivation bretonnes*, p. 15*.

lezennou Belios ; perc'henned kloioù-brezel, binviou-labour ha kirri tennet an danvez d'o sevel eus eun douar gweladennet ha santelaet gand an doueed, kaserien pennou-chatal glan ha disi, ez oant holl, paotred ha merc'het, yaouank, krenv, kaer, gwenn, skedus, gredus ha hael, eur marz ! An holl arouezioù sakr (a losk hag a bulloc'h neb a zo dizellezec d'o dougen), ar rod, ar groaz, an hevoud, an teiresker, an horz, ar greskenn, a lugerne, broudret war o zonegou, engravet war arem o armou ha war brenn o goafioù (1). En o fenn edo renerien yaouank ha her, par d'o herder ar furnez hag an eveziegez anezo. Bleniet ez oant gand ar re uhela e-touez al loened sakr, an alc'houdeder, ar vran, ar c'haran, ar marc'h, an taro, an tourc'h-gouez, ar bleiz. Eus ar baotred hag ar plac'het yaouank-se eur c'halz o doa divröt dre garantez d'ar Ouenn, dre lealed d'al Lezenn, dre n'houlent ket digemerout ermaezidi en o bro, dre ma felle d'ezo derc'hel glan ha digemmesk ar gwad o devoa bet digand o zadou. Ha ne voe tra evit o herzel en o c'herzadeg war-du ar Chuz-heol, ha beza ar gerzadeg-se, anat a-walc'h, eur stourmadeg dibauuez. Hir, tenn ha risklus, diouz m'hellder her meiza diwar an hen-zanevellou, ez oa an hent eus ar vro-Wenn d'an Albis. Geuniou divent, stêriou diniver, koaudou ec'hon ha tec a oa da dreuzi. Argadennou loened fero a bep doare a renked dizarbenn, ha pobladou-tud o tenna d'ar gouennou estren pe renavi, ar Sitoned, ar Skaled, an Ambronned, al Luged (*Lugi*), ar Veneted (*Veneti*), an Deutonned (*Teutones*), ar Chutoned (*Gutones*), ar Semnoned (*Semones*), ha meur a hini all c'hoaz a zo bet ankounac'hant an anoiou anezo a-benn hizio. Paotred ha plac'het yaouank, ar vouc'hal, ar goaf pe ar c'hlaze en o daouarn, emganna kalou-

(1) Gouriziou, tonegou ha dilhad all warno an arouezioù sakr, Bertrand, *Religion des Gaulois*, pp. 144, 149, 168, 170, 171, 172 (skedennou). Armou-brezel engravet warno an arouezioù sakr, Read and Smith, *British Museum, Early Iron Age*, 1905, taolenn-skeudenn I (eur skoued hevoudou warnan) ; p. 22, sk. 17 (houarn-goaf engravet warnan an hevoud) ; p. 94, sk. 71 (eur groaz) ; Victor Gross, *la Tène, un oppidum helvète*, Paris 1887, taolenn-skeudenn VI, niverenn 9 (houarn-goaf trebarzet ennan skeudenn ar greskenn) ; Déchelette, *Manuel, Second Age du Fer*, p. 1156, sk. 484 (tougo-brezel daouornek gand eur rod da gribenn d'ezo).

nek a rejont skoaz-ouz-skoaz, hed-ha-hed an hent. Setu diskleriadur an abadenn diwar ganenn Samorix ha Rotouta :

« Tenval an noz, ken tenval ha korf al Luged o kantral du-hont, klask ganto war bennou, preizadenn ha sklaved. Tro-dro d'ar c'hirri lerek e sav yudadeg ar bleizi. Ar maouezed yaouank astennet e-tal an tantadou a zihun hag a selaou. En eur yudal e pella ar bleizi. War-day e sav ar maouezed ha, skoulmet ganto o bleo melen, e krogont en o armou. Dont a reont da gichen ar c'hirri lerek daved o friedou war c'had. Dre greiz an denvalijen a-ziazaez sed ar garm-emgann o skiltra ! C'houibanadeg mein ha daredou a-dreuz d'ar c'helec'hiaid-kirri (1) ! Brevadeg klouedennou ! Rogadeg lerennou (2) ! Garmadeg brezelourien ! Gouilhenoz fero anezo, al Luged, düt o dremmou, krak o daoulagad, a ra kelc'h d'ar bagad. Stleja ouz an douar a reont evel naered ; lammat ouz ar c'hirri evel kirvi pe érevent. »

An holl stourmadou-ze, ar baotred hag ar merc'had skoaz-ouz-skoaz o dizarbennas ; diskaret e vœu kement a gredas enebi outo a-dost. Faezet e vœu al Luged hudur, a ra anezo an hen-zanevelliou « pourvezerien-sklaved pouiou ar C'hreisteiz (*pagi dexavi*) » hag, evid embann skouer, e stagas mibien Vanos ouz ar groaz an holl wazed eus ar vrôad-ze a gemerjont da brizonidi. Evel-se, dre skei taoliou ha skigna spont, e tigorjont an hent dirazo beteg lenn an Heol, an Albis, ar Visuria, an Amisios, hag e savjont war o glannou seiz rouantelez a zo manet war goun an dud an anoiou anezo ha darvoudennou o buhez. Mar tavan aman warno, dic'houvez e ven-me n'eo ket ! Dre ma renkan termeni va mennad da sevel danevelli-veur Geltia an hini eo, ha kroazia, dre-ze, war skriva peb a zanevelli, dre ar munut, da gement kevrennad a zo eus hor Gouenn-dud. Evit gwir, ma karfen menegi ano hag oberiou rouanez a bep dere, tudou-veur a bep meuriad, ne veve ket a-walc'h d'eun hevelep labour va holl vuhez war he hed, pegeit-all hec'h astennfe an doueed ! Ne

(1) Ar c'helec'hiaid-kirri o kloza eur c'hamp a veze graet anezan *karrago* e keltieg Galia, Dottin, *Langue gauloise*, p. 243.

(2) Kirri golôet a gloedou a zo anezo e-mesk ar Gimber, poblad Germaned keltiek. Kirri golôet a ler e-touez ar Goraleted, poblad keltiek pe geltiek eus an Danuvios izela, Bertrand-Reinach, *Celtes dans les vallées du Pô et du Danube*, p. 196.

veve ket dre C'halia a-bez trawalc'h a vugenou nag a liviou, d'in d'o lakaat dre skrid. A-walc'h, eta, e vo ganen menegi ar roueed-veur hag ar gadourien benna, da lavarout eo ar re m'o deus an taoliou-kaer anezo talvezet d'ar Ouenn a-bez. Ar roueed-veur a c'hourc'hennas d'ar sez meuriad, kent donedigez an doueed er vro, e vœu Donnos a genzivize bemdez gand an arc'housereed war glann ar mor ; Epilos a vœu par d'ezan evid ar furnez hag ar santelez ; Eburos, mab Bilikatus, ma vœu ar sez bloavez ma renas sez bloavez benniget dreist d'ar re-all ; Katuvokanos, brezelour brudet an Hanternoz, a sujas ar c'henta an Erkunia hag a stagas anezo ouz bro ar Goularz ; Taximagus, ar roue meurbet doueūs, difraoster lanneier ha saver gwenan, ha, da gloza, Dêvokatus a gredas, ken nerzek ha ma 'z oa, mont a-c'houren ouz eun doue. War-lerc'h Dêvokatus, an doueed endeeun eo a renas ar sez meuriad, o c'heleñnas, a skuilhas warno tenzor o furnez hag o gouiziegez, ouz o lakaat barrek d'o c'heftri-veur. Diwar amzer Momoros ez oa bet al labour diskî ha barrekaat-se, evel boulic'het gand ar bugel ez eus bet ano anezan aman c'hoaz, ar bugel-ze a vennan lavarout a oa bet poket d'ezan ha stardet war he c'halon gant Derkeia, VINDOSETLOS, mab Kintus (1).

(1) *Donnos*, iwerzoneg *donn* « gell » pe *donn* « uhel, rener, roue », D'Arbois, *Noms gaulois*, p. 65-7. *Epilos* « marc'hig ? », ibid. p. 111. *Eburos*, iwerzoneg *ibar* « ivinenn » pe alamaneg *eber* « tourc'h gouez », Jullian, *Hist. de la Gaule*, II, p. 466, n. 3. An tourc'h gouez skeudennet war an aoter gouestlet d'an douezez Tutela Boudiga gand ar Breizad Lunaris, *sevir augustalis* e kér Eburakon (York), a ro harp d'an diskleria dre *eber*, da vihana evid anezo gêr-za a enez-Vreiz, *Rev. des ét. anc.*, 1922, pp. 245-6. Lies anezo loened a zo bet boutin etre ar c'heltieg hag ar germaneg. — *Bilikatus*, hen-iwerzoneg *bil* « mat, yac'h, evurus », *cath*, brezoneg koz *kad* « emgann », *Noms gaulois*, pp. 129-30. *Katuvokanos* « brudet en emgann », ibid. p. 29-31. *Taximagus* : *taxi-* ano-doue, pe iwerzoneg *tais* « c'houek » ; *magus*, iwerzoneg *mog* « sklav », krenn-vrezoneg *mao* « mevel », ibid. p. 149-50. *Dêvokatus* « emgann-doue », ibid. p. 31-2. *Vindosétlos*, *Gwennhoal*, Loth, *Chrest. bret.* p. 48.

TAOLENN-AMZERONIEZ

EVID

ISTOR AR GELTED

4000-3000 bloaz kent H. S.

War an douar-bras, en Europ, diweza pennad oadvez an armou hag ar binviou maen lufret. — E kornog ha hanternoz an Europ savidigez beziou graet a vein bras diven, anvet « taolvaeniou ». — En Europ-kreiz kériadennou-war-zour ; hada lin, mell, edeier ; desevel koun, ejened, givri. — Ar meuriadou hen-ariek e kompezennoù kreisteiz ar Rusi, war ar riblenn-vro etre kelc'hiad ar c'hoadeier ha hini ar geotegi (S. Reinach, *l'Origine de la civilisation aryenne et les Argens à l'époque néolithique*, in A. Bertrand, *Gaule avant les Gaulois*, eil mouladur 1891, pp. 307-22 ; M. S. Zaborowski, *les Peuples argens d'Asie et d'Europe, leur origine en Europe, la civilisation proto-aryenne*, 1908 ; M. Boule, *les Hommes fossiles, éléments de paléontologie humaine*, 1921, p. 350).

3000-2000.

En Europ, taolvaeniou ha kériadennou-war-zour. — O tont e gwel ar marc'h dony gant kériadenniz-war-zour (Déchelette, *Manuel*, I, p. 341). — Derou astennedigez an Arianted etrezeg ar C'hornog, ar C'hreisteiz hag ar Reter (Zaborowski, Boule, *op. cit.* ; Meillet, *Introduction à l'étude comparée des langues indo-européennes*, 4^{ve} mouladur, 1915, pp. 57-60, 410-30).

2500-1900.

War douar-bras an Europ, rann-amzer kenetre oadvez an armou ha binviou maen lufret hag oadvez an armou ha binviou arem. E derou ar rann-amzer-ze (war-dro 2500) e

reer war eun dro gand armou ha biniou maen ha gand armou ha biniou kouevr digemmesk. En dibenn anezi e reer gand armou ha biniou en arem staenet-tano (Déchelette, II, kenta kevrenn, pp. 98-101, 105). — En Itali al Ligured a argas ar Sikaned. — Enez-Vreiz argadennet gant poul ar c'hrugellou kel'hiek (*Round Barrows*), a zeu di, hanval eo, eus traonienn izela ar Roen hag a denn d'eur ouenn grennbennek, uhel-ventek ha frammet-nerzus, a gaver stank-ha-stank en Danmark. Sellet eo ar bobl-ze evel hen-ariek gant Jullian, *Rev. des ét. anc.*, 1922, p. 160, ha rôet da geltiek gant Loth, *la première apparition des Celtes dans l'île de Bretagne et en Gaule*, *Rev. celt.*, 1920-1, pp. 259-88. — Anoiou stêriou eus Alamagn an hanternoz, a gaver en hon amzer e Breiz-Veur, a desteni diarvar ar furm anezo ez int bet digaset gwechall gand ar Gelted. Evel-se eo : Wear, kontelez Durham Bro-Zaoz, a chouenn en e raok eun hen-furm *Visuria* a zo iveau hen-anio ar Weser, en Alamagn an hanternoz, hag ar *Vesdre*, er *Veljig* (1); Weaver, stêrig eus kontelez Chester, Waver, stêrig eus kontelez Cumberland, a ziskouez dont an eil hag egile eus eun hen-furm *Vebros*, diwarni en Alamagn an hanternoz *Wipper*, ano teir stêr a Dhuringe hag eun adstêr d'ar Roen etre Düsseldorf ha Deutz (2). Sellout Chadwick, *Some German River-names in Essays and Studies presented to William Ridgeway*, Cambridge, 1913, p. 315; Quiggin, *On Some Celtic River-names*, *Proceedings of Cambridge Philological Society*, 1914. Kenveria G. Diack, *Place-names of Pictland*, *Rev. celt.*, 1920-1, p. 114.

(1) E Wear, *Wiur* en VIIIme kantved, ez eo kouezet an s etre-vogalennou hervez eul lezenn eus ar soniadureuz vreizek, o tiskleria o deus ar Saozon kavet ar ger-ze e Breiz-Veur ha n'eo ket bet digaset ganto. Keferata ouz *Trisantón* e skridou Ptolemaios en IIme kantved goude H. S., *Treanta* e Beda, VIIme, VIIIme kantved, *Trient* en eur c'henveriadur-gerion latin-brezonek eus an Xme kantved; hizio e saozneg *the Trent*, stêr a Vro-Zaoz, kontelezion kreiz ar vro.

(2) Weaver ha Waver a zalc'h lec'h furmou saoznek kosoc'h *Weofre* ha *Wever*, *Wafer*. Dre ma 'z eo an daou an-ze chomet er-maez eus ar c'hemma b en p (evel e *Vebros* aet da *Wipper*) anat o deus ar Saozon o chavet en enez-Vreiz. — *Vebro-* a zo deut e kembraeg da gwefr « goularz », Kenveria *Guefrdavr* (**Vebrodubron*), ano eur waz-dour a gontelez Monmouth en XIIme kantved.

2000-1900.

Derou oadvez an armou ha biniou arem er Skandinavia hag en Alamagn an hanternoz. Eus enez-Vreiz e tenn ar broiou-ze o staen, hag o c'houevr eus bro-Hongri (Déchelette, *op. cit.*, p. 88; Read and Smith, *A Guide to the Antiquities of the Bronze Age*, London, 1904, pp. 99-104).

2000-1000.

Ar Gelted e kompezenou hanternoz an Alamagn ha war glann mor an Hanternoz (Jullian, *Hist. de la Gaule*, I, pp. 227-38). Da heul kenwerz ar goularz e sav darempredou etre giannidi ar mor Kreizdouarek ha re mor an Hanternoz, ma voe andoniet er c'houn anezo diwezatoc'h e-touez ar C'hresianed danevellow-marz diwar an Huperboreaned (da lavarout eo poblou hanternoz an Europ, en o metou ar Gelted) : an Huperborean Abaris oc'h ergerzout ar C'hres; an diou werc'hez huperborean Arge hag Opis, a-grevet ganto Apollo hag Artemis, o weladenni santual-meur enezenn Delos. O tont da weladenni an hevelep santual an diou werc'hez huperborean Huperokhe ha Laodike, ganto pemp kannad a ra ar C'hresianed anezo Perphered (Herodotos, IV, 33-6). Diwarbenn an henhou kenwerz ha perc'herinerez e ragistorvez an Europ sellout ouz Jullian, *Rev. des ét. anc.*, 1919, p. 110.

1600-1300.

Ar Gelted en Erkunia (Alamagn ar c'hireisteiz) (1) hag e rannou-zo eus reter Galia (Alsace, Champagne, Franche-Comté), (Déchelette, II, kenta kevrenn, pp. 148-58).

1500-1000.

En o founna edo neuze auregor Iwerzon (S. Reinach, *Ierné Polukhrusos : les croissants d'or irlandais*, *Rev. celt.*,

(1) Ar c'heltieg Erkunia pe Erkunion « uhel-meurbet » a zalc'h lec'h eur furm gosoc'h arik *perkunion, diwarni ar goteg *fairguni* « menez », D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, pp. 361-2. N'eus nemet eur boblad genidik eus Alamagn an Hanternoz a gement a chellje dont en he spred ober « uhel-meurbet » eus ar meneziou bihan a zisramm kompezenou ar vro-ze diouz traonienn an Danub hag an Alpou.

1900, pp. 166-72 ; cf. Margaret E. Dobbs, *Bronze Age in Ireland*, *Rev. celt.*, 1922, pp. 113-4).

1000 pe war-dro.

Ar Gelted *Gaideli* (Gouzeled) hag ar Gelted *Qritenoi*, *Pritenoi*, *Priteni*, *Pritenes* (Predeniz, Piktred) en enezennou bras gwalarn an Europ, *Albio* (Breiz-Veur), *Iverio* (Iwerzon). Donedigez da genta ar C'houezeled a zo testeniet a-walc'h gand an tri zra-man : — 1° kosa ano enez-Vreiz e skridou iwerzonek ar Grenn-amzer eo *Alba* (**Albio*) ha neket *Cruithne* (**Qritenion*) ; — 2° nepred ne ra ar skridou-ze an ano a « *Cruithne* » eus enez-Vreiz a-bez, hogen hepken eus an darn anezzi a oa e dalc'h ar Bikted, en amzervez an Istor ; — 3° hervez danevellou bloaziek Iwerzon, war-dro 1015 kent H. S. eo e tiazelas ar C'houezeled en Iwerzon, hag eun nebeut bloaveziou diwezatoc'h hepken e tigouezas Predeniz (pe « Piktred »).

1000-300.

Dont a ra staen enez-Vreiz beteg ar C'hres dre hantererez listri Tartessed ar Spagn, re Rhodiz, ha, da c'houde, re ar Phenikianed. Ac'hano e teu ma ra al lennegez homerek gand ar ger *kassiteros* « staen », neuz keltiek d'ezan (1), hag e veneg an Oduseia noziou berr ha damskeleñ hanternoz enez-Vreiz (S. Reinach, *l'Etain celtique*, *Anthropologie*, 1892, p. 275 ; *Midas et Midacritus, un nouveau texte sur l'origine du commerce de l'étain*, *Anthr.*, 1899, pp. 397-409 ; *Cultes, Mythes*

(1) Eus ar gregach, dre ar varc'hadourien, ez eo tremenet ar ger *kassiteros* en assirieg (*kasazatira*), en arabeg (*kasdir*) hag er sanskriteg (*kastira*). En eur skrid eus levraoueg Assourbanipal, roue Assiriz (668-630) e komzer eus « Tir ar Staen (*Ku-Ki*) ha Kaptara (Kaphtor pe enez-Kret), broiou en tu-hont d'ar mor Uhela (Kreizdouarek) » *Rev. arch.*, 1922, I, p. 165. Unan eus ar skridennou a zo bet kavet e Bogbaz-Keui a zo meneg enni eus lec'hiennoù-zo ma temne dioutou roued an Heteaned ar metalou er xivme kantved kent H. S. : « An houarn du nenvel a zeu eus an Nenv. Ar c'houevr hag an arem a zigonez eus Alasiya (Kupron, enez-Chipr) hag eus menez Taggata ». Diwar gement-se-holl e c'heller anaout a-walc'h e tigemere brôadou an Azi-gornog ar staen, ar c'houevr flag an arem eus ar C'huz-heol : Chipr, Kret ha bro-Spagn.

et Religions, III, eil mouladur, pp. 332-37 ; D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, pp. 12-6).

1000-500.

Krenou-douar ha linvadennou-mor drastus e bro ar Gelbed. An hekleo a ze a gaver en danevellou a ra Aristoteles (384-322), Ephoros (340), Eudemos a Rhod (340), Nikolas a Zamas, Elianos, Timagenos, hag all, eus ar stourmadou a renkas ar Gelted ren ouz an tonnou-mor (Jullian, *Hist. de la Gaule*, I, pp. 229-30, 238-40 ; D'Arbois, *Principaux auteurs de l'Antiquité à consulter sur l'histoire des Celtes*, 1902, pp. 55, 59).

900.

Derou oadvez kenta an houarn (Hallstatt) en Europ-kreiz (Norikon) dalc'het d'ar mare gand an Illirianed. Er broiou keltiek o vevanni an Illirikon diouz an hanternoz ez eus diou gevrenn a oadvez Hallstatt. E-pad ar genta, eus 900 da 700, ne gaver er beziou nemet eun arrebeuri paour o tiskouez bezans eur renkad vrezelourien a veve dilorc'h hep prizout nemeur ar c'hinkladuriou-korf nag an traezou pompadus. Brageriz aour ebet ganto ; troiou-brec'h hepken, hag i rouez. Peurliesa eun aotenn arem a-grevret gand ar c'helez houarn. N'eus nemet ar metalerez a gement a rafe berz, nevezet ma 'z eo gant boazadur an houarn ; gofelia d'ezo o-unan armou nevez a ra ar Gelted. An eil kevrenn, en enep, eus 700 da 500, a zo paot enni traezou-kinkla a zoare lies-kenan ; aour a zo'er beziou e stumm troiou-gouzoug, kleierigou-skouarn ; listri gresiek pe etruskek en arem pe bri a gaver iveau ; bez' e stagont da sebelia o re-varo e kirri lor'hus (Déchelette, *op. cit.*, II, eil kevrenn, pp. 618-623).

650.

Brezoned (*Brittones*) o tremen en enez-Vreiz hervez Loth, *Rev. celt.*, 1920-1, p. 281. Dont a raent, hanval, eus ar rannvro etre stêr Samara pe Sumina (Somme) ha genou ar Roen (contra Hubert, *Anthropologie*, 1922, pp. 268-9).

En eur marevez-kent o dije bevet ar Vrezoned e meneziou an Erkunia (Dionusios Periégêtés, gwerz. 284-6 ; Lagneau,

Ethnogénie des populations du nord-ouest de la France, 1876, p. 18). Pa ziskennjont en enez-Vreiz edo houman en he fez e dalc'h Predenez (*Priteni*) ; ac'hano an an a *Pritenia*, *Pritania* a rae ar Vrezoned anezi hag a zo bet miret gant Kembreiz (*Prydain*, brezoneg *Preden*). Eus an anzoze a vro estren biskoaz ne dennañ ar Vrezoned eun an brôadel d'ezo o-unan : *Brittones*, *Brythoniaid* « Brezon » eo o deus en em anvet hepred a-dreuz ar c'hangtvedou (Loth, *op. cit.*).

630 kent H. S. pe war-dro.

Gwall-reverzi a veuz en he zreuz al ledenez kimbrek (Jutland) eus mor an Hanternoz d'ar mor Baltik hag a voe marteze penn-abeg d'eun darn Keltez da zivrôa (Jullian, *Hist. de la Gaule*, I, pp. 238-240 ha notenn 3, p. 240), war eun dro gant stourmadoù ar Skoloted pe Skuthed an Europ (D'Arbois, *Premiers Habitants*, I, pp. 262-3).

630-530.

Ar Gelted e kornog ha mervent Galia (D'Arbois, *op. cit.*, II, pp. 283-6).

500 kent H. S. pe war-dro.

Dibenn oadvez an armou arem en Arvorig, Breiz-Veur ha Skandinavia (Déchelette, *op. cit.*, II, eil kevrenn, p. 588). Derou eil oadvez an armou houarn (an Ten) e traonienn ar Roen (*ibid.* p. 914).

600-500.

Ar Gelted er c'hreiz hag er c'hornog eus al ledenez iberek (D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, pp. 44, 287-292 ; *Les Celtes en Espagne*, in *Rev. celt.*, 1893-4 ; Pedro Bosch Gimpera, *Los Celtas y la civilización celta en la península ibérica*, Madrid, 1921 ; cf. *Rev. arch.*, 1922, I, p. 188-9 ; Joulin, *la Proto-histoire de la France du Sud et de la péninsule hispanique d'après les découvertes archéologiques récentes* in *Rev. arch.*, 1922, II, pp. 1-43). Arganthonios, roue an Tartessed (e kreisteiz ar Spagn), a zigemeras brokus-tre ar Phokeaned etre 650 ha 600, ne gaver ket a anoiou henvel ouz e hini

e-touez an anoiou iberek ; e-touez re ar Gelted e kaver avat (Hubert, *Anthr.*, 1922, pp. 279-80) (1).

450.

Ar Gelted o vestronia ar vro etre an Danub hag an Alpou (Vindelikia), (D'Arbois, *les Celtes depuis les temps les plus anciens jusqu'en l'an 100 av. notre ère*, Paris, 1904, pp. 127-137).

450-400.

Ar biturix « roue ar bed » Ambikatus o ren war Geltia (D'Arbois, *Premiers Habitants*, II, pp. 297-393).

400-390.

Itali an hanternoz perc'hennet gant Keltez o tont eus traonienn ar Roen (Appianos, *De rebus gallicis*, 2), (D'Arbois, *les Celtes...*, pp. 151-161 ; *Les Celtes et les populations qui les ont précédées dans l'Italie du Nord*, in *Rev. celt.*, 1890).

Ar Gelted e rann C'halia dalc'het gand al Ligured (Jullian, *Mélanges D'Arbois de Jubainville*, 1906, pp. 97-109).

400-350.

Ar Gelted er Banonia (D'Arbois, *Premiers Habitants*, I, p. 304).

400-200.

Ar Vrezoned e Breiz-Veur (hervez Déchelette, *op. cit.*, II,

(1) Evid ar genta kevrenn-c'her (*arganto-*), her c'henveria ouz an anoiou keltiek *Argantos*, *Argantomagos*, **Argantorota* (kembraeg *Arianrod*), *Argentokoxos*, hag all ; kenveria an eil kevrennad ouz *Atepontos*, *Matukonios*, *Nantonios*. — Eur bobiad Ibered e oa Tar-tessiz, nemet Keltez o deus bevet e lec'hienhou-zo eus o bro e dibenn marevez Hallstatt : roudou anezo a zo bet kavet e Carmona, Grenade ha Villaricos. Eun nebeut kantvedou goude, e veneg ar skrivagnerien latin, war dachennad rouantelez Tartessos gwechall, tri c'hrenvlec'h keltiek o an : *Nertobriga*, *Mirobriga*, *Kaetobriga*. Ouz ar C'helt (?) Arganthonios, o ren war vrôd estren Tartessiz, kenveria, en bloaz 236, ar C'helt Istalatios, pengadour armead an Ibered a stourmas ouz Hamilkar-Barka, hag, e 390, 124, ar roued keltiek o an a oa e penn brôad liguriak ar Salluvio (*Notennou*, XII, p. 45).

eil kevrenn, p. 575 ; Rhys, *Early Britain, Celtic Britain*, 4^{vet} mouladur, London, 1908, pp. 4, 214).

300-250.

Poblou keltiad eus an tu-hont d'ar Roen, Belged (*Belgae*) pe C'hermaned, o tiazeza e biz-hanternoz Galia. Hanval a-walc'h e teuent eus bro an Elb-izela. Ar C'hermaned nann-keltiek oc'h en em astenn er gompezenn etre an Elb hag ar Roen.

300-210.

Ar Gelted e bro an Danub-izela (D'Arbois, *Premiers Habitants*, I, p. 299 ; *Notennou*, XII, pp. 39-43).

280 pe war-dro.

Ar Volked (*Volcae*) hag an Allobroged e kreisteiz Galia. Ar Gelted el Liguria. Ar Gelted e biz-hanternoz bro-Spagn (D'Arbois, *les Celtes...*, pp. 109-16).

279.

Ar Gelted e ledenez ar Balkaniou (Thrakia, Makedonia, Gres) hag en Azi-Vihana.

225.

Kelted o tigouezout en Itali eus an draonienn *Pennina* (Valais), *Gaisati, Semi-Germani*.

222.

Kelted o tont en Itali eus glannou ar Roen, *Gaisati, Germani*, dindan renadur eur pengadour belgiad, Virdomaros e ano, douaren Rênos (Tourneur, *Germani, Gaisati, Musée belge*, 15 a ebrel, 15 a c'houhere 1902 ; Jérôme Carcopino *A propos du nom des Germains, Rev. cel.*, 1920-1, pp. 319-31).

260-100.

Ar Velged o tiazeza e Breiz-Veur (Jullian, *Hist. de la Gaule*, I, pp. 320-324).

GERIADUR

AR « SKETLA SEGOBRANI »

(an daou levr kenta)

ROLL AR GERIOU DIAES

TALVOUDEGEZ AR BERRADURIOU

- a. k. ano-kadarn (substantif).
- a. g. ano-gwan (adjectif).
- g. gourel (masculin).
- gg. gwregel (féminin).
- v. verb (verbe).
- v. gwan (verbe neutre).
- g. e. ger-etre (participe).
- rgv. ragverb (adverbe).
- U. B. unan-bennak.

A

- abadenn* gg. partie (de jeu), durée (d'une action : *eun abadenn dourna*) ; épisode mouvementé, affaire : *tomm eo bet an abadenn* l'affaire a été chaude.
- a-bann* en arrêt (chien) ; *sellout a-bann* regarder avec étonnement, admiration.
- aber* gg. embouchure (d'un fleuve), havre ; liesder *aberiou*.
- akuit* habile, exercé ; capable (de). Ivez *ampart*, *dournietmat*, *gouest*, *barrek*.
- adaoza eun danevell* remanier un récit.
- adkarantez* gg. nouvel amour.
- adkregi* recommencer ; — *gand e hent* se remettre en route.
- addremma eur c'hizelladur* rafraîchir une sculpture.
- adenaoui* ranimer, raviver ; renaître.
- adfeilha en e wall* récidiver.
- adlivia* repeindre ; reprendre bonne mine (personnes ; ives *dont en e liou*) ; *adlivadur* g. recoloration ; *déiz an adlivadur* le jour où les morts reprendront leur couleur, suivant l'enseignement des druides, D'Arbois, *Cours*, I, p. 188-9.

adrei rendre.

adskei (*adober*) *eun taol-arnodi* répéter une expérience, un essai.

adsevel lever à nouveau, relever, reconstituer ; se relever ; *adsevel en douvor* regagner le large ; *adsevel war varc'h* remonter à cheval.

adstêr gg. affluent.

adstrewi eul leurdi renouveler la jonchée du sol d'une maison.

a-du gant favorable à ; *avel a-du* vent favorable.

adveva revivre ; faire revivre.

advoaz g. et gg. survivance d'une coutume.

advuhez gg. seconde vie, autre vie, vie future.

aer gg. combat, massacre (*hen-vrezoneg air*, *kembraeg aer*) ; *aerva* g. champ de bataille (*hen-vrezoneg airma*, *kembraeg aerfa*, *aerfan*).

af g. baiser ; *afa* baiser ; *afadenn* gg. acte de baiser.

a-greiz-holl subitement, tout à coup.

alarc'h g. cygne, liesder -ed, *elerc'h* ; *alarc'hez*, femelle du cygne.

allazig g. caresse ; *ober allazig da* caresser.

aloubadeg gg. conquête ; *aloubadenn* gg. (une) conquête ; *alouben* conquérant ; *alouberez* g. conquête (art, pratique) ; *aloubi* conquérir ; *aloubidiez* gg. conquête (de).

ambroug-kanv cortège funèbre ; *ambrougadeg-sakr* procession, cortège sacré (ivez *amheuliadeg sakr*).

amheulia suivre, accompagner. Sellout ouz al linenn araok. *amc'houlou* g. contre-jour ; ténèbres, obscurité.

amlavar muet (accidentellement), sans parole, interloqué (ha *dilavar krenvoc'h*).

amzeroniez gg. chronologie ; *taolenn-* tableau chronologique ; *amzervez* gg. espace de temps, durée ; époque, période, ère (ivez *gre*, *grez*, *maread-amzer*, *marevez*, *oadvez*, *pennad-amzer*, *rann-amzer*, *rann-oad*).

anaoudegez-prenel gg. expérience (des choses de la vie) ; *anaouader* éclaireur (d'armée) ; *anaouderez* g. l'art, la pratique des reconnaissances (militaires) ; *anaoudadenn*, *anavezadenn* gg. (une) reconnaissance (en pays ennemi), tro graet gand eur bagad soudarded da *anaout eur vro* ; *ana-*

vezadenni reconnaître (un pays, y faire des reconnaissances).

anat évident ; *lakaat anat* rendre évident ; démontrer, prouver ; *analaaat* mêmes sens, et devenir évident.

ankouaz, *ankounac'h* g. oubli.

andon g. griffon d'une source ; (figuré) source, origine (de qlq. chose), foyer (d'une civilisation) ; *andonia* (*gwaziou*, *stériou*) donner naissance (à des ruisseaux, à des rivières, en parl. de l'eau).

andor g. abri ; *andoren* gg. paravent (meuble) ; mantelet (machine de siège) ; *andorenni* servir de paravent, abriter. *annez* g. logement, demeure ; meubles ; *anneza* établir, s'établir ; meubler ; *annezad* g. établissement : *annezadou ar Gelted* les établissements des Celtes ; *annezadenn* gg. (un) établissement ; *annezadur* g. établissement (action et résultat de l'action) ; résidence ; adresse ; ameublement ; *annezlec'h* g. demeure, habitation (lieu d'), résidence ; *annezet* habité ; *lech' annezet* lieu habité (ha *kevannez*).

anoazi froisser, blesser (la susceptibilité de qlqun) ; *anoazus* susceptible, qui se froisse aisément ; froissant, qui froisse. *antell* g. piège ; *antella*, *antell* tendre (des pièges, un arc). *aotrounia* maîtriser, dominer ; être maître et seigneur de ; *aotrouniekaat*, mêmes sens ; *aotrouniez* gg. seigneurie, domination ; *aotrouniezus* dominateur, -trice (adj.).

aoura chercher l'or ; *aouraer* chercheur d'or ; *aouri* dorer ; *aouradur* g. dorure (action et résultat) ; *aourour* orfèvre (ivez *orfeber*, *orfebour*) ; *aoureg* gg. gisement, mine d'or, liesder *aouregou* ; *aourenn* gg. morceau d'or ; *aourennad* gg. masse d'or, masse dorée (de) ; *aours* aurifère, qui donne de l'or ; *aourusted* (eur vro) richesse aurifère (d'un pays) ; *aourvleo*, *aourvlevek* aux cheveux d'or.

aoza v. préparer ; réparer ; — *a-nevez flamm* remettre à neuf ; a. k. préparation ; réparation (*ober eun aoza d'eur benveg*).

aradennad-meneziou gg. chaîne de montagnes.

araokaat v. avancer ; a. k. *an araokaat* le progrès ; *araokadenn*, *araokaenn* gg. (un) progrès ; *araogenn* gg. préposition.

arbenn : mont war — da aller au devant, à la rencontre de.

ardamez gg. marque, signe, emblème ; *ardameziou-brezel* des emblèmes guerriers ; *geriou ardamez*, *skrid-ardamez* épigraphie (d'un livre, d'un chapitre).

argad g. attaque ; *argadenn*, *argadadenn* gg. (une) charge, attaque, incursion ; *argadadennou da bell-vro* expéditions (guerrières) lointaines ; *argadadeg* gg. invasion ; *argader*, *argadour* assaillant, agresseur, envahisseur ; *argadi* char- ger, attaquer ; *envahir*.

argas eus eul lec'h chasser, expulser d'un endroit ; *argasenn* gg. (une) expulsion.

argil g. recul ; *argila*, reculer ; *argiladenn* gg. (un) recul.

argoll : *lakaal en* — mettre en danger (*kas da goll* envoyer à sa perte).

arc'henadou gg. liés chaussures.

arc'houere g. génie ; -*gwarez* génie tutélaire.

aridennad gg. suite (de choses, d'événements, au sens dépréciatif).

arouez gg. signe, signal ; *arouez-enor* insigne honorifique ; *arouez-karg* insigne distinctif ; *arouezia* signaler ; figurer, rendre au moyen d'un signe conventionnel ; signifier ; indiquer (comme un symptôme) ; symboliser ; *aroueziadur-karg* g. insigne d'un emploi, d'une charge ; *arouezintivrezel* gg. enseigne de guerre, liesder *arouezintiou-brezel* ; *arouez-trec'h* trophée, liesder *aroueziou-trec'h*.

arvar g. doute ; *lakaal en* — menacer, mettre en danger (sellit ouz *argoll*) ; *arvari* douter ; *arvarus* douteux.

arvesti contempler.

arvor g. littoral.

1) *arz* g. ours (*kembraeg arth*, *iwerzoneg arf*), liesder -*ed* ; *arzez* gg. ourse ; *arzig* ourson.

2) *arz* gg. art, liesder *arzou* ; *arzour* artiste.

arzao g. halte, arrêt, repos ; *arzao-brezel* trêve ; *arzaol*, *arzavi* s'arrêter, cesser, faire une pause.

askre, *asgre*, gg. sein (dans le sens de poitrine) ; au fig. conscience.

asik épuisé (de fatigue), exténué.

aspedi prier avec instance, implorer, invoquer (*adpedi* prier une seconde fois).

astennidigez (an Arianed) expansion (des Aryens), exten-

sion ; (*eun hent-houarn*) prolongation (d'une voie fermée).

astut a. g. vil, misérable ; *astud* petit peuple.

avank g. castor, liesder -*ed*.

aven gg. fleuve, rivière.

awen gg. inspiration (bardique) ; *aweni* donner l'inspiration (geriou *kembraek*).

azaouez g. respect, attention, égards, considération, vénération (ivez *bri*, *doujans*) ; *azaouezi* respecter, honorer, vénérer (ivez *kaout doujans ouz*, *dougen bri da*) ; *azaouezus ouz* respectueux de, qui a des égards pour.

azeuladur g. culte (acte de) ; *azeuldi* g. maison d'adoration, temple ; *azeuler*, *azeulour* adorateur ; *azeulerez* g. culte ; *azeuli* adorer ; *azeulouriez* gg. cérémonial rituel.

azgoulenn, *azc'houlenn* demander avec instance, exiger, implorer (*adgoulenn* demander une seconde fois, redemander).

B

balc'h fier, orgueilleux ; *balc'hader* g. fierté, orgueil.

balum g. baleine (ivez *morvil*).

balzam g. baume ; *balzami* embaumer ; *balzamer* embau- meur ; *balzamerez* g. embaumement (art, pratique de l') ; *balzamadenn* gg. (un) embaumement.

1) *bann* : *er vann* (jeté, levé) en l'air.

2) *bann* g. jet ; *hed eur bann-maen diouz* à la distance d'un jet de pierre de ; montant (d'une échelle, d'une porte) ; traverse (d'une barrière) ; rampe, main-courante (d'un escalier) ; rayon (de lumière) ; colonne (d'un livre, d'un journal) ; aile (de moulin à vent) ; écheveau (de fil) ; rejet, poussée (d'arbre) ; (arme) de jet (*gwelout bouc'hal*, *goaf*) ; *banna* lancer, jeter (haut ou loin).

banvez g. banquet, festin, liesder -*iou*.

bargedii planer.

barr g. surface ; sommet ; paroxysme, maximum ; *ar men-glenziou-se a oa neuze en he barr ar c'hounidigez anezo* ces mines étaient alors en pleine exploitation.

barrek capable ; *barrekaat* rendre —.

- barr-skuba* brosser.
barzek bardique, poétique ; *barzoneg* g. Gonid., gg. kembraeg, poème, (une) poésie, lierder -on ; *barzoniez* gg. (la) poésie ; *barzonius* poétique.
batalm gg. fronde (ivez *talm* gg.).
bataraz gg. massue.
bazyeo subjuger.
bedoniez gg. cosmographie, cosmogonie (pe *skiant an holl ved*).
begenn gg. bonne qualité, excellence ; *an uhela begenn* la meilleure qualité ; *ar vegenn uhel tizet gand ijinerez an Ten er gofelerz-houarn* (*Notennou*, vii, 10) le haut degré de perfection atteint par l'industrie de la Tène dans le travail du fer (pe *derez*).
belegiez gg. prêtre.
beli gg. pouvoir, autorité, juridiction, domination ; *beli-dad* autorité paternelle.
bena tailler ; *diven* non taillé ; *bener*, -our, qui taille, sculpteur ; *benadur* g. acte et résultat de la taille, sculpture ; *benerez* g. sculpture (pratique de la), (ivez *kizellerez*, *maengizellerez*, *skulterez*) ; *benouriez* gg. art du sculpteur.
benveg-brezel arme (ivez *klao-brezel*).
berr-vos g. bas-relief (ivez *izel-vos*, *skeudenn bos-bihan*).
berr-zastium eun istor recueillir une histoire en la résumant.
1) *berz* g. succès, fortune, prospérité ; *ober berz* (*Notennou*, vi, 33) fleurir, prospérer (en parl. d'un genre littéraire) ; *ober berz er brezel* être heureux à la guerre.
2) *berz* g. défense, prohibition ; *berza* défendre, interdire, prohiber.
bezans gg. présence ; *bezant* présent ; *ezvezans* absence ; *ezvezant* absent ; *ezveza* être absent (*Rev. celt.*, xxxvii, 30) ; *ezveziad* liester -zidi absent.
Bezout a. k. Etre, Existence.
biou ano-stroll, vaches (yez Kerne ha krenn-vrezoneg). Ger a ouenn keltiek-rik, Diwar al latin *solidus eo saout*.
biziet-skanv aux doigts légers.
bleo : *ear* — une chevelure, liesder *bleoion* ; ives *pennad-bleo*, moue (ha « crinière »).
bleunveg gg. champ de fleurs, parterre.
- 159 —
- boaz* g. ha gg. habitude, usage ; *boaza*, *boazia* habituer, s'— ; pratiquer ; employer ; *boaziet gant* en usage chez, usité par ; *boazadur an houarn* l'usage du fer.
bod g. *bodenn* gg. résidence ; refuge ; *rei bod da abriter*, loger.
boda réunir, assembler ; *en em voda* se réunir, s'assembler ; *bodad* g. groupement (de) ; *bodadeg* gg. réunion, assemblée nombreuse ; *bodadenn* gg. réunion, assemblée ; *bodadlec'h* g. lieu de réunion, champ d'assemblée.
bouc'hal-vann gg. hache de jet.
bout (Kerne) être.
bouc'hzremmek à visage de bouc (iwerzoneg *bocenech*).
brageerez gg. coquette (subs.).
braouac'h g. épouvante, terreur (ger a Wened ; *brawych e kembraeg*) ; *braouac'hi* frémir d'horreur ; *braouac'hus* épouvantable, atroce.
bre g. peine, difficulté.
breo gg. moulin à bras.
breou g. lies, charmes (magiques), sortilèges.
breujadeg gg. contestation, discussion, dispute, liesder -ou.
brezelek, *brezelgar* guerrier (adj.), belliqueux ; *brezelet* relatif à la guerre : *o gouziegez vrezelet* (*Notennou*, i, 12) leur science guerrière ; *brezeleaat* devenir guerrier, belliqueux ; *guerroyer* ; *brezeli* faire la guerre ; *brezeler*, *brezelour* guerrier (subs.) ; *brezelour-meur* héros ; *brezelerez* gg. guerrière ; *brezelerez* g. la pratique de la guerre ; *brezelekaerez* g. tactique ; *brezeliad* a. k. guerrier, liesder *brezelidil* ; a. g. guerrier (adj.) ; *brezelouriez* gg. art militaire, science de la guerre.
Brezon liester *Brezonned* Breton. Ac'hano *brezoneg*. Ar furm gand eun t a zo da zisteurel, amprestet ma 'z eo digand ar galleg (Loth, *Dihanamb*, 1922, p. 126).
brizkredenn gg. superstition.
brizella tatouer ; *plac'h vrizellet* fille tatouée.
briz-ouenn a. g. métis (adj.).
1) *brôad*, gg. *brôad-tud* gg. nation ; liesder *brôadou* ; *broadel*, national ; *broadelz* gg. nationalité.
2) *brôad* g. habitant d'un pays, liesder *broiz*, *broidi*.
brouez gg. emportement, irritation ; *brouezus* irritable.

bugaleerez g. enfance.

bugen g. peau de bœuf (sellout ouz ken).

K

kad gg. bataille (ger hen-vrezonek) ; *kadour* guerrier, champion ; *kadour-meur* héros ; *kadgi* chien de guerre, liesder *kadgoun* ; *kadlann* gg. champ de bataille.

kadarn, solide, fort ; brave, vaillant, courageux, fier ; *kadar-naat* renforcer, affermir ; devenir fort, brave, etc. ; *kadar-naat eun diskleriadur* confirmer une déclaration ; *kadarnaat U. B. en eur gredenn* confirmer qlqn dans une croyance ; *kadarnded* gg. solidité, force ; courage, bravoure, vaillance, fierté ; *kadarniad* héros.

kaeradur g. ornement.

kalemarc'het battu (sentier, terrain) ; *-stank* bien battu.
kaletaat an dour solidifier l'eau.

kalonded gg. courage ; *kalonegenn* gg. femme courageuse.

kamm, kammed g. kentoc'h eget gg., pas.

kamm-amzeria v. commettre un anachronisme ; a. k. anachronisme.

kamm-dro g. détour, zig-zag, liesder *kamm-droiou*.

kamm-gemerout evit confondre avec.

kamm-veuli louer à tort, flatter mal à propos.

kamm-poaz gg. mauvaise habitude.

kanadenn gg. (un) chant (exécuté) ; *kanadeg* gg. chœur (exécution), sellout ouz *laz-kana* ; *kanenn* gg. chant (yez Gwened) ; *kanerez* g. art, pratique du chant.

kantrer vagabond, nomade ; *kantron*, *kantreal* errer, nomader.

kanv : *ambroug-kanv* cortège funèbre ; *pred-kanv* repas des funérailles ; *c'hoariou-kanv* jeux funèbres ; *kanvdi* g. mausolée, liesder *kanvdioù* (ivez *ti-kanv*, liesder *tiez-kanv*).

karm g. poésie, liesder *-ou*.

karn g. sabot (de bête), liesder *-ou* ; *trei diwar e garnou* faire volte-face (quadrupède à sabots).

karo-meur élan.

Karthada Carthage (e phenikianeg « Karthad-Hadtha » ar Gêr-Nevez).

kavadenn gg. trouvaille, découverte, invention ; *kavadenni* inventer, trouver ; *kavadenner, kavadennour* trouvéur, inventeur.

kasidigez da get gg. anéantissement (de).

kaz-karvetaer lynx, loup cervier, liesder *kizier-karvetaer*.
kazugel brun (e kembraeg ; anavezet e Breiz dreist-holl evel ano-tud).

keferata comparer (ivez *lakaat e kemm, kenveria, kenverata*).

kefredi, kefridi gg. mission ; affaire, négociation ; charge, devoir ; *kefrediour* missionnaire ; chargé d'affaire, négociateur ; *a-benn kefridi* exprès.

kefrisa g. ha gg. celui, celle qu'on veut épouser ; fiancé, fiancée (krenn-vrezoneg).

kehela honorer, adorer ; *keheladur* g. acte d'adoration ; *keheler, kehelour* adorateur, partisan enthousiaste ; *kehelidigez* gg. adoration (de) ; *kehelus d'an doueed* plein de piété envers les dieux.

keinvor g. océan, (le) large (ivez *douvor*).

keja mêler, rencontrer, se —.

kelenn : *danevell-gelenn* récit didactique ; *kavout kelenn digant* se documenter auprès de ; *keleñndi* g. collège, liesder *-ou* ; *keleñnadur* g. (un) enseignement ; *keleñnadurez* gg. doctrine, enseignement.

kelf g. tronc d'arbre (yez Kerne-Izel, brezoneg-krenn, kembraeg).

kelc'hiad g. plein un cercle de ; *eur c'hele'hiad a gorfou maro* un cercle de cadavres ; */ar c'hoadeier/ zône* (des forêts) ; *kelc'hiata* tracer, décrire des cercles (oiseau en son vol) ; *kelc'hiiek* circulaire ; *kelc'hienn* gg. cercle, anneau (de bras, de jambe).

keltaat, keltiekaal celtiser ; *keltelez* gg. celticité.

kember g. confluent (ivez *farc'h*).

kemena tailler l'étoffe.

kemm g. changement, différence ; *lakaat e — yant* comparaître à ; *kemma* changer ; action de —.

ken g. peau ; *kenet-gwenn-koant* à la jolie peau blanche ; *gwenningen* à la peau blanche (kenverata an ano tud *Gloagen* à la peau claire) ; *karvken* peau de cerf ; *leuegen* peau de veau ; *maoutken* peau de mouton ; *marc'hken* peau de

cheval ; *tarvken* peau de taureau ; *vilgen* femme publique, prostituée ; *lousken* salope ; *houarngen* armure (e kembraeg, Loth, *Rev. celt.*, 1908, p. 21).
kenambroug accompagner ensemble en parl. de plusieurs personnes (ivez *kenamheulia*).
kenaoza composer ; — *reolennou an azeulerez* élaborer les règles du culte ; *traou kenaozet a veur a damm* (*Notennou*, VII, 29) des objets faits de plusieurs morceaux ; *kenaozadur* g. composition, chose composée ; *kenaozer*, *kenaozour* compositeur ; *kenaozidigez* gg. composition (de).
kenberc'hen copropriétaire ; *kenberc'henna* posséder en co-propriété.
kenbrezeg conférer, converser, s'entretenir.
kenklot *klerennou prenn* juxtaposer, joindre ensemble des planches.
kendalvoudegez gg. équivalent, valeur égale.
kendaspgn v. additionner ; a. k. addition.
kendastum rassembler.
kendere g. condition sociale, classe ; *merc'hed eus an izela kendere* (*Notennou*, IV, 39) des femmes de la plus basse classe ; *kendere gant* a. g. de même condition, de même rang que, égal à.
kenderc'hel continuer, persévérer ; poursuivre (une lecture) ; maintenir ; *kendalc'h* g. patience, persévérence ; suite (d'un feuilleton) ; maintien (*kendalc'h ar peoc'h*) ; congrès ; *kendalc'her* homme patient, persévérant ; *kendalc'hus* propre à la patience, persévérence ; *kendalc'husted* aptitude à persévirer ; *kendalc'hiad* congressiste ; *kendalc'hidigez* gg. maintien (de) ; patience, persévérence.
kendeuzadur g. alliage.
kendigouez, *digouez gant* g. rencontre.
kendrec'hi convaincre ; *pe gounit* (*spered U. B.* pe war U. B.).
kenedek beau, qui a de la beauté ; *-dus* qui produit une impression de beauté, qui rend beau : *koaven* (*koavon*) *kenedus*, *koavon-keneda* crème de beauté.
keneil compagnon, ami ; *keneilez* compagne, amie ; *keneilde* amitié, compagnonage, camaraderie.
kenelfenn gg. élément complexe.

kenemgleviad contractant dans une entente (*emgleo*), liesder -ed, *kenemglevidi*.
kenenebour ennemi commun.
kenep a. g. (jument) pleine.
kenetre commun à plusieurs, intermédiaire, de transition.
kenezel membre (dans ses rapports avec les autres membres) ; *kenizili an tiegez* les membres de la famille.
kengarantez gg. affection mutuelle.
kengouviad convive, liesder *kengouvidi*.
kengreizennek concentrique.
kenhér cohéritier (ivez *ketaer*).
kenlealded gg. fidélité mutuelle.
kennerz g. soutien, assistance, aide, secours, renforcement.
kenoad gant de même âge que.
kenoaz g. rivalité.
kenouenn gant de même race que.
kenredek gand U. B. concourir à la course avec qlqn.
kensteki *klerennou prenn* joindre ensemble des pièces de bois.
kenstoui incliner ensemble.
kenstriv g. effort commun, liesder *kenstrivou* ; *a drugarez da genstriv eun teskadig tud kalonek* (*Notennou*, VI, 42) grâce aux efforts d'une poignée d'hommes de cœur ; *kenstrivadeg* gg. concours ; *kenstriver* concurrent ; *kenstriverez* g. concurrence, effort vers un même but.
kent-anō g. prénom.
kent-ger g. préfixe.
kenver g. côté, rapport ; arpent ou journal ; *lakaat e kenver gant* comparer à (ivez *lakaat e kemm gant*, *lakaat e skoaz gant*) ; *henvel e meur a genver ouz* semblable par plus d'un côté, sous certains rapports, à (ivez *e meur a feur*) ; *kenveria* confronter ; comparer ; *kenverata*, *keferata* même sens ; *kenveriadur-geriou* g. glose.
ken-veral traiter, étudier, administrer ensemble (ivez *kenpleustri* étudier ensemble).
kenveva vivre ensemble, en commun.
kenvrezeliad, *kenvrezelour* compagnon d'armes, frère d'.
kenvriata s'embrasser, s'étreindre, s'entrelacer.
kenvro gant du même pays que.

kenwad gant du même sang que.
kenwea tordre ensemble, entrelacer.
kenwerz g. commerce ; -*mor*, -maritime ; *darempredou*-relations commerciales ; *kenwerzer* commerçant ; *kenwerzi* commercer.
keneyo gant sous le même joug que.
kenezedur g. (une) grammaire comparée ; *kenezedurez* gg. (la) grammaire comparée ; *kenezoniez* gg. linguistique comparée.
kenzivizout gant s'entretenir avec.
keoded gg. cité (ger koz), liesder *keodedou*.
kerentiez gg. parenté.
kerc'hiez gg. héron.
kériadenn gg. village ; *war-zour* village lacustre ; -*iz-war-zour* habitants des villages lacustres.
kerneveg g. cornique (langue).
kerseüs (hent) (chemin) semé de déceptions.
kerz gg. possession.
kerzadeg gg. marche (collective) ; *kerzadenn* gg. (une) marche ; *kerzadenn-dro* mouvement tournant ; *kerzadenn-gelc'hia* mouvement enveloppant.
keuz g. fromage (ger koz ; iveau *fourondeg*, *fouloudeg*).
keveler associé, collaborateur ; *keveleriez* gg. collaboration, alliance active.
kevre g. lien ; *kevred* lier, unir ; allier ; *kevreadur* g. *kevreadurez* gg. liaison ; *kevreadur ar geriou hag ar frazennou* (*Notennou*, vi, 12) syntaxe ; *kevredad* g. réunion, société, alliance, association, confédération, liesder *kevredadou* ; *sevel kevredad gant* conclure une alliance avec ; *kevrediad* allié, liesder *kevredidi* ; *kevredi* : en em g- s'unir, s'associer.
kevrenn gg. partie, section ; catégorie ; branche ; *ar gevrenn-eus an ijinerz* (*Notennou*, vii, 39) cette branche de l'industrie ; *kevrenna* v. partager ; a. k. partage ; *kevrenn-c'her* gg. élément d'un mot (composé) ; *kevrennadur an douarou hag ar moriou war c'horre ar bed* la répartition des terres et des mers à la surface du monde.
kibell gg. cuve ; baignoire ; *kibella* se baigner (dans une baignoire) ; *kibelladenn* gg. bain.
kila reculer, aller à reculons (ivez *kiza*).

kile g. compagnon, liesder *kileed* (ger koz ; iwerzoneg cele compagnon, époux).
kilhog-gouez coq de bruyère.
kinkladuriou-korf ornements corporels.
kiza reculer ; *kizadeg* gg. recul (d'une foule), retraite (d'une armée).
kizelladur g. sculpture ; *kizellerez* g. (la) sculpture, (la) ciselure ; *kizeller*, *kizellour* ciseleur, sculpteur ; *kizellouriez* gg. l'art de la sculpture.
klaog g. ferrement en général ; tout ce qui est en fer ; instrument, outil ou arme, liesder *klaouiou*, *klavier* ; *klaobrezel* arme de guerre.
kled abrité ; *kledour* g. abri ; *kledouri* abriter.
kleierigou-skouarn (liester) boucles d'oreilles (*skinenn-* e kerneweg Kerne-Veur).
klerenn gg. planche ; niver-stroll *kler*, liester -ennou.
kofezadur g. confession.
kompezenn gg. plaine.
kontelez gg. comté.
korf g. corps ; *skiant ar c'horfou la physique* ; *skiant ar c'horfou physiologie* ; -*korf*, *korfel* physique, corporel ; *korfadur* g. constitution, complexion ; *korfadur ramzel eun den la constitution athlétique d'un homme.*
korc'honez g. tourbillon ; -*ad traez* — de sable.
korn-eva g. corne à boire, liesder *korniou-eva*, *kerniel-eva* ; *kornad-douar*, *kornad-bro* g. région, contrée ; *korniadenn* gg. action de donner un appel de cor.
koroll g. danse ; *korolladenn* gg. (une) danse (exécution) ; *korolladeg* gg. danse (exécutée par un grand nombre) ; *korolleriez* g. art, pratique de la danse ; *korolli* danser.
kougoul g. capuchon ; *kougoulek* muni d'un capuchon.
1) *koun* g. lies, chiens (*kembraeg ewn*, iwerzoneg *coin*, hengeltiek **kunes*).
2) *koun* g. souvenir, mémoire ; *derc'hel koun* se souvenir, conserver le souvenir ; *digas da goun rappeler*, faire souvenir ; *en tu-hont da goun mab-den* de temps immémorial ; *kounadur* g. mention ; *kounat* mentionner (*Notennou*, 1, 10) ; *kounerez* g. faculté de mémoire.
koundouniou g. lies, profondeurs.

kouronka se baigner (dans un cours d'eau, un lac, la mer).
Ivez *gouronked* ; *kouronkadenn* gg. bain ; *kouronkenn* gg. bain ; endroit propre à prendre des bains (ha *kouronklec'h*) ; *kouronkerez* g. pratique des bains.
Kreisteizad Méridional (subs.), liesder *Kreisteiziz*.
krenegellek (*prad*) (prairie) tremblante.
krennbennek a. g. à la tête courte, ronde ; brachycéphale.
kreñvder g. force ; *kreñvlec'h* g. force, liesder *kreñvlec'hion*.
kretaat assurer, cautionner ; *kretaaer* celui qui cautionne, qui assure ; *kretadurez* gg. assurance, cautionnement.
kreuzeul g. lampe (ivez *gouloulestr*, ger *kernewek*).
krezni gg. avarice.
kridiennet secoué de frissons.
krigi gand eur ganadenn, staga gant —, boulc'ha eur —, commencer à exécuter un chant.
kroazia war skriva renoncer à écrire ; *kroazigella* s'entre-croiser.
krochedaouet entre parenthèses ; *krochedou-kroumm* parenthèses ; -sounn crochets. Sellout ouz *Conseils de l'Académie bretonne : Technologie grammaticale in Buhez Breiz*, pp. 326-30.
krugell gg. tertre, tumulus ; -vez, -ganv, tertre funéraire ; *krugella* amonceler en butte, en tumulus.
knchennad-vleo gg. mèche de cheveux.
kunuda se plaindre.
kunv poli, doux au toucher ; doux (au moral) ; *kunvded* gg. douceur, poli ; *kunvelez* gg. douceur (morale) ; *kunvelez-spered* douceur de caractère.
kur g. haut fait, exploit, liesder *kuriou*.

D

dae g. défi ; *daea* défier.
dalc'h g. dépendance ; e *dalc'h mistri estren* sous la dépendance de maîtres étrangers.
dam-anavezel peu connu.
damgloza e zaoulagad fermer à demi les yeux.
damgounaat se souvenir un peu.

damhenvel analogue.
damc'hoant-gwelout g. demi-curiosité ; *diwar eun damc'hoant-gwelout* à moitié par curiosité.
damskeud g. esquisse, ébauche ; *kaout er spered eun damskeud eus* se faire une idée de, entrevoir.
damskleur demi-lueur ; — *ar gouloù-deiz* premières lueurs de l'aube.
damstoui incliner un peu, légèrement.
damzerra fermer à demi.
damzinaou : war *zamzinaou*, en pente douce.
dam-venegi faire allusion.
danevell gg. récit, relation, histoire. *Danevell l'Histoire* ; *danevell-veur*, *danevell hollek* histoire générale ; *daneveliou bloaziek* annales ; *danevelliag a-greiz* épisode ; *skrid-danevell* récit historique ; *danevelladur* récit, narration ; *daneveller*, *danevelliour* narrateur, historien ; *danevelliouriez* gg. science de l'histoire.
danvez g. matière (dont est fait un objet), matériaux, sujet (d'un ouvrage littéraire) ; étoffe ; aptitudes, dispositions naturelles ; candidat à ; moyens, biens, fortune ; *dánvez-kan* sujet de chant ; *danvez gouennou-lud* éléments ethniques ; *danvez-studi* matière à étudier, matériaux pour l'étude, sujet d'étude ; *danvez-kannad* candidat à la députation ; *Danvezenn* gg. (la) Matière.
danzen préparer, se — ; — *lammat, sevel, hag all, — à sauter, à se lever, etc.*
darbar g. préparatif ; *darbaradeg* gg. préparatifs (faits par un grand nombre de personnes à la fois).
dared g. trait, liesder *daredou*.
darempredadur g. fréquentation, compagnie ; *darempredour* visiteur habituel, habitué.
dargreiz g. taille (milieu du corps).
darn-ved gg. partie du monde.
darvoudenn gg. événement.
dastrewi parsemer, couper d'étendues de.
dastrouc'h entrecouper.
dazkrena frémir, frissonner.
dazglebori entrecouper d'humidité.
dazpleza entremêler, entrelacer.

dek-kant mille.

deil feuillage.

deiziadur g. calendrier.

deliaoueg gg. feuillée, endroit couvert de feuillage, étendue de feuillage ; *deliauet-stank* à l'abondant feuillage.

dellezek digne ; *dellezout* mériter.

demat bonjour.

demm g. daim.

den-meur héros, liésder *tud-veur* ; *den-gouestl* otage, liésder *tud-ouestl*.

denesaat approcher.

deraouenn gg. commencement, début, prélude ; *deraoui* (*ober*) commencer (à faire) ; *derou* g. commencement, origine ; *derou-noz* tombée de la nuit (ivez *serr-noz*, *peunz-noz*) ; *derou-mal* étrennes.

derc'hent g. veille.

desevel koun éléver, élevage des chiens.

dezo g. dessein, projet, intention.

dezrevell gg. récit (circonstancié ou poétique) ; *dezrevell-veur* récit épique, héroïque, liésder *dezrevellou-meur* ; *dezrevell*, *dezrevelli* rapporter, raconter, énumérer, faire allusion ; *dezrevelladur* g. narration, énumération, histoire ; *dezrevellour* conteur ; *dezrevellour-meur* conteur ou poète épique.

diabell lointain.

dianav inconnu.

diankadenn gg. absence (de quelqu'un ou de quelque chose que l'on ne sait où trouver) ; *diank* absent (qui manque) ; *dianket* égaré.

diarm sans arme.

diarvar a. k. g. assurance ; a. g. certain, assuré ; rgv. sans doute.

diazefa établir, fonder, instituer ; s'établir ; *biza diazeset* avoir pour base ; *en em diazeza en* s'établir dans, à ; *diazedenn* gg. fondation, établissement.

dibad qui ne dure pas, momentané ; *dibadus* qui ne peut durer, éphémère.

dibar particulier, spécial ; *eun doare dibar a gizier gouez* une espèce particulière de chats sauvages.

dibarz ha gwelloc'h *debarz* choisir (krenn-vrezoneg ; gwe nedeg *debeairh* contingence (idée d'échoir), Ern. *Gloss. m. br.*, p. 162 ; kerneweg *dybarthy*, kembraeg *dybarthu*. *Dibarzet dre an teurel-penn* désigné par le sort.

dibenn acéphale ; sans tête (propre et figuré), étourdi; rgv. inconsidérément.

dibourc'h g. dépouille ; a. g. dépouillé : *noaz-dibourc'h* tout nu. *didennus* (*dedennus* *kentoc'h*) attrant, attachant ; *didennus d'ar sellou* qui attire les regards, remarquable. *Sellout ouz hoalus*.

dideuk qui ne bronche pas, qui n'hésite pas (Treger). *Sellout ouz teuk*.

didrec'hus invincible ; *krenvlec'h didrec'hus* forteresse imprenable ; *enklaskerien didrec'hus* (*Notennou*, vi, 21) cheurs que rien ne rebute ; *didrec'husted* gg. invincibilité, inviolabilité (d'une forteresse).

didrouz a. k. g. silence ; a. g. silencieux.

didud désert (adj.) ; *diduda* dépeupler.

died g. breuvage, boisson (krenn-vrezoneg ; e kembraeg *diod* gg.) ; *dieta* donner à boire.

diemgleo a. k. g. différent, désaccord.

diemzalc'h a. g. sans retenue.

diéster, *diaesder* g., difficulté, liésder -iou.

dieubi délivrer.

dievez a. k. g. imprudence ; a. g. imprudent.

difraosteg gg. défrichement (lieu), liésder -ou.

disfreterez g. agitation (des personnes et objets animés).

digalon a. k., gg. découragement ; a. g. sans courage.

digammwidre qui ignore les intrigues.

digemer (*degemer* *kentoc'h*) g. accueil ; *digemerer* celui qui accueille ; *digemeriad* hôte, celui qu'on accueille, qu'on reçoit, liésder *digemeridi*.

digemmesked eur ouenn gg. pureté d'une race.

digempenn a. k., g. désordre, défaut de soin ; a. g. sans ordre, sans soin.

digeneil sans ami, sans compagnon, solitaire, isolé.

digenvez a. k., g. solitude (état) ; a. g. solitaire, désert, isolé.

digevanez qui n'est pas fréquenté (kembraeg *digyfanedd*) ;

digevanezus (lieu) inhospitalier (ger a Gerné).

digilhor (alar) (charrue) sans avant-train.
digivich (kroc'hen) (peau) non tannée (*kriz brut*).
digledour sans abri.
diglez (*degouez kentoc'h*) g. événement ; rencontre ; aventure ; héritage ; *digouezadenn* gg. rencontre, événement, accident fortuit.
di-gouez a. g. sans chute.
diguz a. g. qui n'est pas caché, découvert ; rgv. ouvertement ; *diguza* apparaître, se montrer, surgir (en parl. de qlq chose de caché) ; *diguza*, *diguzat* révéler, découvrir ce qui est caché.
diharz sans obstacle ; sans limite ; *diharzou*, sans limites, illimité.
diheverz difficilement perceptible, non perceptible (par suite des circonstances) ; *diverzus*, non perceptible (absolument).
dic'hortoz g. manque d'attente, impatience ; a. g. qu'on n'attend pas, inattendu ; inespéré.
dic'houest da incapable de.
dic'houeza apprivoiser, s'—.
dic'houga allonger le cou ; arracher le cou, décoller ; *dic'hougenni* décolleter.
dic'hounid inutile, vain (effort) ; inculte (terre).
dic'houvez qui ne sait pas, ignorant.
diyeoa ôter le joug.
dilenn choisir, élire (ivez *dibab*, *diuz*, *diuza*, *dibarz*).
dilerc'h g. reste.
dilestra débarquer.
diligneza abâtardir, s'— ; *dilignesadur* g. abatardissement.
dilinenna g. alinéa. Sellout ouz *Technologie grammaticale bretonne*, *Buhez Breiz*, 1922, p. 326-30.
diloc'h immobile.
dilorc'h sans faste, sans orgueil, simple ; *beva dilorc'h* vivre simplement.
dilosger g. suffixe (ivez *gourfenger* ; *dibenn-ger* désinence, terminaison).
dinaou g. pente ; *war blén zinaou* en pente douce ; *war bienoc'h dinaou* en pente plus douce ; *dinaoui* verser, déverser, se jeter (cours d'eau).

diniveradur g. dénombrement.
dionenna exterminer une race.
diougani prophétiser, pronostiquer.
diougevrennek (ger) (mot) composé de deux termes.
diraez atteindre ; a. k., g. atteinte.
direiz-vennad g. projet ambitieux, inconsidéré.
diren a. k., g. manque de direction, anarchie ; a. g. qui manque de direction.
diskedi perdre son éclat ; faire —.
diskennad descendant, liesder *diskennidi*.
diskleria éclaircir, expliquer ; déclarer ; *diskleriadur* g. éclaircissement, commentaire, explication ; renseignement ; déclaration ; liesder -iou.
diskogella ébranler (qlq chose ou qlqn pour le renverser).
diskouez : en em z- *dreist dre* se distinguer par.
diskredi douter ; — war soupçonner.
diskuilha rapporter, révéler, faire connaître ; *diskuilhadur* g. révélation.
dishenvelaaat différencier, se — ; *mont atao war zishenvelaat* (*Notennou*, vi, 10) se différencier de plus en plus ; *dishenwelder* g. différence, liesder -iou.
dishilia égrainer, s' — (propre et figuré).
dishualded gg. liberté.
dismegans gg. impudence ; affront, offense, injure ; *dismegansi* offenser, insulter ; *dismegansus* offensant, injurieux ; déshonorant ; *dismegus* méprisable.
disperius impuissant (en parl. du mâle).
dispi g. désespoir.
displega dire, raconter, réciter ; *displegadenn* gg. récit, narration, exposé.
disranna séparer ; *disrannadeg* gg. scission (dans un grand nombre).
distan a. k., g. rafraîchissement ; *distan* rafraîchir, tempérer ; *distanadur* g. rafraîchissement ; *distanus* rafraîchissant.
distouï e dal relever le front qu'on avait incliné.
distourmus irrésistible.
distreui diwar eul leurd i enlever la jonchée qui couvre le sol d'une maison.
distrivus qui n'exige pas d'effort.

distroba an enebour rompre l'ordre de bataille de l'ennemi.
dius choisir.
divarrek incapable.
*diven non taillé. Sellout ouz *bena*.*
diver-amzer g. passe-temps, amusement.
diveuleudi gg. blâme.
diveuzi émerger.
*divi épuisé (propre et figuré), *divia* épaiser.*
divizadenn gg. conversation.
divoustr qui n'est pas foulé (au propre et au fig.); qui n'a subi aucune violence, aucune humiliation.
divróadeg gg. émigration (d'une foule).
divuanegez gg. absence de colère, patience.
diwaller défenseur; diwallour champion (de quelqu'un ou de quelque chose).
diwestenn ôter le mors, débrider.
divigour sans grincement.
dizaon sans peur.
dizarbenn repousser (un ennemi); réfuter (un argument).
*dizelaou (lezel) *klemm ar re wasket* laisser sans l'entendre la plainte des opprimés.*
*dizeeunded gg. injustice; *dizeeunder* injustice (moins abstrait, acte d'injustice) liesder -iou.*
dizellezek indigne.
dizibra desseller.
*dizilha égrener, s' — (ivez *en em zizilha*, en parl. des personnes).*
dizirouestlus inextricable.
*dizivoud g. hérésie; *an Dizivoud-meur* la Réforme; *Enebdizivoud* Contre-réforme; *dizivoudi* tomber dans l'hérésie; *dizivouder* hérétique; *dizivoudour* hérésiarque.*
diziwez sans fin.
dizunvan a. k. g. désunion; a. g. désuni.
doareenn-generala forme comparative, comparatif d'égalité; doareenn gg. attribut (grammaire); doarennadur g. expression.
domani g. domaine,
donvaer dompteur.
douar-bras continent; douarel terrestre; douarelez gg. état

de ce qui est terrestre; *douaroniez* gg. géographie; *taolen-nou-dodaroniez* cartes géographiques.
douaren g. petit-fils; *douarenez* gg. petite-fille.
doueel divin; *doueelez* gg. divinité, nature divine; *doueūs pieux*, dévot; *doueūsted* gg. piété, dévotion.
dounvor g. pleine mer, (le) large, (l')Océan; ivez *keinvor*.
dourgen gg. anse (de vase, de panier); poignée (de bouclier).
dourgj g. loutre, liesder *dourgoun*; *dourlec'h* g. abreuvoir, liesder -iou.
dournell gg. poignée (d'une épée); *dournskrid* g. manuscrit, liesder *dournskridou*.
dreistelez gg. supériorité; *dreistwelerez* gg. voyante.
dremm gg. regard; visage, face; *dremm an douar* la face de la terre (poét. pour *barr an douar*, la surface de la terre); *dremmel-kaer* au beau visage; *dremmet-glas* au bleu regard. Sellit ouz *eneb*.
drouk-youl gg. désir désordonné, cupidité.
drouktrans gg. rancune.
dudi eur plac'h charme d'une femme.

E

eeunded gg. justice, loyauté.
efedus efficace; *efedusaat* devenir, rendre plus —.
efreiz g. effroi.
ec'hon vaste, étendu, spacieux; *ec'honder* g. étendue, espace.
eilgeria répondre, répliquer; *eilgeriadenn* gg. réplique, réponse (verbale).
eil-linezad gg. branche, subdivision d'une race.
eil-skriva transcrire.
ein liesder eus *oan agneau*.
ejen-meur, urus; *ejen-moneek*, bison; *ejen hir-dal*, bos longifrons.
elerc'h liesder eus *alarc'h* cygne.
elvenn-vuhet gg. étincelle vitale.
embreger manier (une arme); feuilleter (un livre); tâter; dresser (un animal); entreprendre (un travail); *embreger gand eur gorolladenn-sakr* exécuter une danse sacrée;

embreger meur a stourmad livrer plusieurs batailles ; *embregerez* g. maniement ; attouchement ; entreprise.
emgannlec'h g. champ de bataille (ivez *aerva*, *kadlann*, *kannlec'h*, *maez ar stourm*, *stourmlec'h*, *tachenn-emgann*).
emgeja s'entremêler.
emgemeska se mêler.
emguzuliata se concerter.
emc'hloar gg. vanité (*enez Vaz*).
emlaz g. suicide.
emluzia s'embarrasser.
emskeudenni se figurer, se représenter.
emskiant gg. conscience (de soi) ; *askré* gg. conscience morale.
emstourmadou luttes intestines.
emstrolladet (*stered*) (étoiles) groupées en constellations.
emstumm g. attitude, posture, contenance (d'une personne).
envodadeg gg. assemblée.
envrud g. gloire de soi-même.
emwazienna se diviser en bras en parl. d'une rivière.
emwea se tordre sur soi-même.
emweladenn gg. entrevue ; *emwelout* avoir une entrevue avec.
emzalc'h g. retenue.
emziazesa s'établir.
emziouer g. modération.
emziskouez g. comparaison ; *en em ziskouez dirak* comparaître devant.
emziviz g. conversation ; *digeri — gant* engager la — avec ; *emzivizadenn* gg. entretien ; *emzivizout gant* s'entretenir avec.
enaoui animer ; allumer ; *benveg enaoui-tan* appareil à produire le feu. Sellout ouz *talar-tana*.
enboulla mettre en boule, se —.
embrôa immigrer ; *embrôaderez* g. immigration ; *embrôadi* v. immigrer ; a. k. immigration ; *embrôad* g. immigrant, liesder *enbroïdi*.
enkadenn gg. circonstance difficile ; *eun enkadenn a zigonez ganen* il m'adviennent un contre-temps ; *enkder* g. difficulté ; *enkderiou ar vuhez* les peines de la vie.

enkelc'hia encercler.
enkeoi, enkevi enfouir.
endalc'h g. obligation ; *endalc'hus* obligatoire, qui oblige ; *ar pep endalc'husa eus al Lezenn* le plus essentiel de la Loi ; *enderc'hel* obliger (ivez *redia*) ; contenir ; enserrer.
eneb g. face, visage (krenn-vrezoneg ; iwerzoneg *enech*). (Sellout ouz *tarvenebek*).
enezek qui a des îles, couvert d'îles ; *mor Enezek* l'Archipel ou mer Egée ; *eneziad* insulaire (subs.), liesder *eneziz*, *enezidi*.
engehenta engendrer, procréer.
engroez g. foule.
engweladenn gg. entrevue ; inspection.
enlouc'ha laisser une empreinte ; *enlouc'had* g. empreinte.
enraokaat avancer.
enskanta incrustier.
enskriva inscrire ; *enskrivadur* g. inscription.
ensoue'ha s'avancer, s'enfoncer (comme un soc, promontoire dans la mer).
enstrobellia encombrer.
entrevada, entrevadi eur vro coloniser un pays. Sellout ouz *trevadenn*.
envoradur g. souvenir ; ives *envorenn*.
erer pe er g. aigle, liesder *erered, ered*.
ergerz g. marche, voyage à pied, pérégrination, liesder *ergerziou* ; *ergerzadenn* gg. (une) marche, voyage ; *ergerzer*, *ergerzour* voyageur, explorateur ; *ergerzour-studia* voyageur scientifique ; *ergerzoul* voyageur, parcourir ; *ergerzadeg-sakr* gg. procession.
erc'hek couvert de neige, neigeux, enneigé ; *erc'hus* (*amzer, avel*) (temps, vent) qui amène de la neige.
erien g. bord (d'un chapeau) ; *tog erienet-ledan* chapeau à larges bords.
ermaezia sortir ; émigrer ; exporter ; *ermaeziadeg* gg. émigration ; exportation (par quantités) ; *ermaeziadenn* gg. sortie ; *ermaeziad* étranger (ivez *diavéziad, divróad, estren*), liesder *ermaeziaed*.
esmae g. émoi, émotion ; ives *from, fromad, fromadenn, etre-vogalennou* intervocalique.

euzadenn gg. monstre, liesder -ou.

evadkinnig libation, liesder -ou; *evadur* g. boisson, breuvage
(ivez died).

eveziadenn gg. (une) observation.

F

faeza vaincre ; convaincre ; épaiser (de fatigue, etc.).

faou tanière, antre. Ano-lec'h hen-vrezonek *Faubleid*, *Foubleth* « l'antre du loup », kembraeg *ffau*, kerneweg *fow*, eus al latin *fovea*, Ern. *Gloss. m. br.*, p. 234.

feuka froisser, offenser.

feulz violent ; *feulzi*, irriter, s'—.

feur g. marché, traité ; er *feur-ze* iver sous ce rapport aussi.
fillidigez gg. défaillance, faiblesse.

fistilherez g. bavardage.

fizius confiant.

flac'ha coucher (l'herbe, le blé, etc.).

flapa e ziwaskell battre des ailes.

fléütadeg gg. mélodie de plusieurs flûtes jouant ensemble.

flourad caresse ; *floura* caresser (ivez *flouriqa*).

founnder g. abondance.

frankizenn gg. clairière, liesder -ou ; iver *digoadenn*.

frealz g. consolation.

froma causer de l'émotion, émouvoir, émotionner.

frond g. odeur (Goelo, Gwened).

froud gg. cours d'eau, torrent ; -vor, courant marin.

frouezus fructueux, fertile, productif, avantageux ; *frouezusaat* faire fructifier ; *frouezusted* gg. fertilité, fécondité.
fuilha répandre.

G

galfrezi gaufrer.

galloudez gg. faculté.

ganadur g. progéniture.

ganas traître, perfide.

gaoli se ramifier (arbre) ; *gaolia* enjamber (ivez *gaoliata*).

gaonac'h stérile (femme, femelle).

garan gg. grue.

garenn-wez gg. tronc d'arbre.

gavrpennek à tête de chèvre (iwerzoneg *goborchen*).

geiz g. ramage (des oiseaux).

geler gg. bière, cercueil.

geotek-stank couvert d'herbes épaisse ; *geoteg* gg. lieu couvert d'herbes ; *geotus* qui produit des herbes, fertile en herbes.

geriadur g. dictionnaire.

gevierez g. (le) mensonge.

glad g. bien, fortune.

glan pur ; *glanaat* purifier ; *glanaüs* purifiant ; *glanded* gg. pureté.

glann gg. rive, rivage ; *glannad* gg. le contenu d'une rive ; *glanniad* riverain (subs.), liesder *glannidi*.

glazenn gg. pelouse ; (vache) bleue ; *glazennou an nenv* les plaines bleues du ciel ; *glavez* gg. verdure ; *glazvezenn* gg. lieu verdoyant.

goaf-bann g. lance de jet, liesder *goafiou*.

goagenna ar metal estamper le métal.

gof g. forgeron, liesder -ed.

gortoz : en — eus dans l'attente de, en prévision de ; *gor-tozva* g. lieu d'attente.

goudevez g. postériorité (temps) ; er *goudevez* postérieurement ; *kentauuez* g. antériorité (temps).

gouelec'h g. solitude, désert.

gouenn gg. race ; iver *had*, *hil* (brezoneg *koz*) ; *a-ouenn gant*, *kenouenn gant* de la même race que ; *gouenna* se reproduire, faire race. Sellout ouz *diouenna*.

gouez a. k. g. bête sauvage, liesder -ed ; *gouevil* g. bête sauvage, liesder -ed.

Gouezel Gael ; *gouzeleg* gaélique.

gouhez gg. bru, belle-fille (femme du fils).

goularz g. ambre ; *goularzen* gg. morceau d'ambre ; *goularuz* qui donne de l'ambre.

goullennata questionner, interroger.

goulosk brûlé (superficiellement) ; iver *suilhet* ; a. k. blé charbonné.

gounit ma obtenir que.

gour homme (kembraeg *gwr*, iwerzoneg *fer*, latin *vir*).
gourdad ancêtre.
gourdrec'h g. triomphe ; *gourdrec'hi* triompher.
gouren : mont *a-c'houren* ouz se mesurer avec ; *gourenata* lutter.
gourgleze g. poignard.
gourc'henn : *rei, ober e c'hourc'hennou da U. B.* faire ses compliments à quelqu'un, le féliciter.
gourneved g. grand sanctuaire, sanctuaire principal.
gournijal voltiger.
gourniz petit-neveu, descendant.
gouronkedi se baigner ; *gouronklec'h* g. lieu où l'on se baigne.
gourvab petit-fils, descendant.
gourven g. jalouse.
gourweled g. vision.
gourgeo g. linteau.
gourlammat, gourlammout bondir.
gourzao g. extase.
gourzreinek barbelé.
gouyender g. fraîcheur.
gouzouga allonger le cou (ivez *dic'houga*, n'eo ket kerkouls).
gra g. affaire (marché, transaction, commerce), liesder *-ou*.
grataat accorder ; promettre (Gwened).
gred g. zèle.
grem g. fente, fissure entre deux planches.
gup g. vautour.
gwadsec'hedik sanguinaire (kembraeg).
gwagennad-vleo onde de cheveux ; *bleo gwagennek* cheveux ondés, ondulés (naturellement) ; *bleo-gwagennet* cheveux ondulés (artificiellement).
gwalenn-vrec'h gg. bracelet ; *gwalenn-c'har, -ufern* anneau de jambe, de cheville.
gwall-finvezi finir mal.
gwallgas maltrater.
gwall-c'hoantegz gg. cupidité (habituelle).
gwall-ober ouz eux doue offenser un dieu.
gwall-valc'hader g. présomption.
gwall-oil g. bête féroce, malfaisante, monstre (animal monstrueux), liesder *gwall-viled*.
gwana châtier.

gwander g. infirmité.
gwardoniez gg. garde.
gwarez g. *gwarezadur* g. protection ; *gwarezer, gwarezour* protecteur ; *gwarezi* protéger ; *gwarezus* qui donne protection.
gwaria arquer.
gwask g. interstice, séparation (*grem* fente entre deux planches).
gwaskenna opprimer ; *gwaskerez* g. oppression.
gwazia arroser (en parl. d'un cours d'eau) ; faire des ruisseaux (ivez *ancha, kanouc'helli*) ; *gwaziel* (-stank, -rouez) bien, mal arrosé (de ruisseaux).
gwel g. vue ; *lakaat a-wel* mettre en vue, exposer, présenter (un objet) à la vue ; *dont e gwel, war wel* apparaître, *mont a-zivar wel* disparaître ; *a-wel da gaout* en vue d'avoir ; *gweladenn* gg. visite ; *gweladenni* visiter ; *gweledigez* gg. vision.
gwelead metalus g. gisement métallique en couches (*gwanennad* filon).
gwenanerez g. apiculture.
gwenngen à la peau blanche. Sellout ouz *ken*.
Gwenna g. Séjour des bienheureux ; *Gwenved* g. Monde des bienheureux ; *gwenvidik* bienheureux ; *gwenvidigez* gg. félicité.
gwenvded gg. souplesse, agilité.
gwerzaouer poète.
gweüs flexible ; *gwiadennus* textile.
gweuz g. lèvre, liesder *diouweuz*.
gwezeg gg. étendue de terrain couverte d'arbres, bois, forêt.
gwezbouell g. (jeu d')échecs.
gwignadenn gg. (un) signe (des yeux, de la tête, etc.).
gwirionded gg. véracité, fidélité.
gwrizienn-ruz gg. garance.

H

haeldorf gg. noblesse d'âme.
hanter-gredi croire à demi, ne pas ajouter foi entièrement ;
hantererez g. entremise, intermédiaire.
hanveskenn gg. (vache) stérile.

harlu g. exil ; *harlua* exiler, chasser.
harzou g. lies, frontières, limites ; *pellaat an* — reculer les limites.
heda longer ; *heda tal eun armead* (*Notennou*, x, 19-20) passer sur le front des troupes.
hegarated gg. bienveillance, sérénité.
heizeg gg. champ d'orge.
helavarded gg. éloquence.
hemolc'h g. chasse ; *hemolc'her* chasseur ; *hemolc'herez* g. l'art, la pratique de la chasse ; *hemolc'hi* chasser ; *ki-hemolc'h* chien dé chasse, liesder *koun-*.
hen vieux, ancien ; *Hen-amzer* gg. l'Antiquité ; *henaour* ancien (d'une tribu), liesder *henaourien*, *henaoured* ; *hen-ganenn* gg. chant antique ; *hengoun* g. tradition ; *hen-gredenn* gg. croyance antique, tradition ; *hen-lavar* g. tradition ; *henoniez* gg. archéologie ; *henvrōad* g. aborigène, liesder *henvroïz*.
henchadur g. itinéraire ; *hentadur* g. compagnie, fréquentation.
heolienn gg. lieu ensoleillé, clairière (dans un bois), liesder -ou.
her hardi ; *herded* gg. hardiesse.
herberc'h gg. abri, hospitalité ; *herberc'herez*, *herberc'hiadur* g. hospitalité ; *herberc'hiadenn* gg. hospitalité (déterminée), acte d'hospitalité ; *herberc'hidigez* gg. hospitalisation (de) ; *herberc'hi* donner l'hospitalité, héberger ; *herberc'her*, *herberc'hour* hôte, celui qui reçoit, qui hospitalise, hospitalier ; *herberc'hiad* hôte, celui que l'on reçoit, à qui l'on donne l'hospitalité, liesder *herberc'hidi* ; *herberc'hva* g. lieu où l'on reçoit l'hospitalité.
herez gg. héritage.
heson résonnant ; de son agréable, mélodieux, harmonieux ; *hesonerez* g. harmonie, musique.
hevag bien nourri.
hevelebekaat ouz assimiler, identifier, à ; a. k. assimilation, identification.
hevoud g. swastika, croix gammée, liesder -ou.
hilliga chatouiller ; exciter.
hinon gg. calme, beauté (de l'atmosphère) ; *hinoni* devenir, être clair, calme, beau (en parl. du temps).

hirbad, *hirbadus* éternel ; *lufr hirbad* éclat éternel (dont la nature est de ne jamais faiblir) ; *eur brad hirbadus* une célébrité éternelle (capable de durée infinie).
hir-gamm (*korn*) longue (trompette) recourbée.
hir-garrezennek rectangulaire.
hir-gorn (*trompilh*) longue trompette ; *barz hir-gorn* joueur de trompette (*geriou kernewek*).
hir-gelc'hiek ovale.
hir-c'heolet couvert de hautes herbes.
hir-lestr vaisseau long.
hiron g. métis.
hir-striva s'efforcer longuement.
hoal g. âge ; *hir-hoal*, *hoal-hir* grand âge, longue vie ; *berr-hoal* courte vie ; *gwenn-hoal* âge heureux (miret evel anoden) ; *hoal-vat* gg. bon temps, bonheur, prospérité ; porte-bonheur, liesder *hoal-vadou* ; *hoalek* âgé ; *hir-hoalet* très âgé.
hoala attirer, porter à, gagner ; *hoaladar* g. attraction, attirance, séduction : *hoaladuriou ar skianchou hag ar spered* les séductions auxquelles succombent les sens et l'esprit ; *hoalus* qui attire, qui séduit ; *hoalusted* gg. *hoaluster* g. séduction, charme.
hogos presque.
holl-vrudet illustre ; *holl-zistrafilh* (*levenez*) (joie) que rien ne trouble.
houarnus qui donne du fer.
hud g. magie (en général) ; *kanenn-hud*, *kelc'h-hud* chant, cercle magique ; *karm-hud* incantation ; *huda* ensorceler ; *taboulin-huda* tambour magique ; *huderez* g. art, pratique de la magie ; *hudour* magicien, enchanteur, sorcier.

C'H

c'houenia renverser.
c'houibon gg. cigogne.
c'houistoc'henn gg. galette, liesder (a-stroll) *c'houistoc'h*.

I, Y

ijinour-kaer, *ijinaouer-kaer* artiste (*ijinou-kaer* beaux-arts).

illur brillant, glorieux, illustre (*krenn-vrezoneg* ; *kembraeg eglur*).
impalaerded gg. empire, puissance impériale ; *impalaeriez* gg. empire, gouvernement de l'empereur.
intra pénétrer, tacher, ternir ; *intra livaduriou war wia-dennou* (*Notennou*, v, 5) fixer des couleurs sur des étoffes, dans des tissus.
is : *a-is* au-dessous ; *is-adstér* sous-affluent.
islonk g. abîme.
izel-vos g. bas-relief (ivez *berr-vos*) ; *izelenn* gg. endroit bas, dépression du sol (*uhelenn* gg. hauteur, plateau).
yec'hedus salutaire, qui donne la santé.

J

jed g. calcul ; *jedadenn* gg. opération de calcul ; *jedadenni* faire des opérations de calcul, compter, supputer, estimer ; *jeder* calculateur ; *jederez* g. action de calculer, pratique du calcul ; gg. machine à calculer ; *jedi* calculer ; a. k. calcul ; *an hira hag an diésa jedi* les calculs les plus longs et les plus difficiles ; *jedour* calculateur de profession, mathématicien ; *jedouriez* gg. science, théorie du calcul, mathématiques.

L

labeza détériorer.
lammdour g. chute d'eau, cascade, cataracte, liesder *lammdouriou*.
lamm-gresk eur sevenidigez g. le complet développement d'une civilisation (*Notennou*, I, 7). Ivez *kreskadur*, *peur-greskadur*.
lavarenn gg. formule ; *lavarenou-hud* formules magiques.
laz-kana g. chœur (groupe de chanteurs) ; *laz-telenna* groupe de harpistes. Da *lavarout e brezondeg* « chœur (exécution) ; chœur, concert de harpes », sellout ouz *kanadeg*, *telen-nadeg*.
laz g. meurtre ; *drouk-laz* assassinat ; *lazadeg* gg. massacre ;

lazerez g. pratique du meurtre, tuerie ; *lazer* tueur, meurtrier ; *drouk-lazer* assassin ; *laziad* victime, liesder *lazidi*.
led- demi- ; *ledenez* presqu'île, péninsule (*kembraeg lled* : *lledfarw* « ledvaro, hanter-varo » ; *iwerzoneg leth* : *leth-bliadan* « ledvizen, hanter-vloaz »).
lec'hiadur g. emplacement, situation, localité ; *lec'hienn* gg. endroit (déterminé) ; *lec'hiennou* quelques endroits.
lem-laka mobile (en parl. d'un objet que l'on peut enlever et remettre).
lennegez gg. littérature. Ivez *lizeradur*.
lestr redor-mor croiseur.
levierez g. l'art de diriger les navires, pilotage.
levn poli, uni, sans aspérités (*krenn-vrezoneg* ; *kerneweg leven*) ; ac'hano *levneg*, *leonveg*, *lenveg* lieu, poisson.
levraoueg gg. bibliothèque (ivez *leordi*, *armell levriou*) ; *levraouegour* bibliothécaire ; *levraouer*, *levrawour* bibliophile ; *levraouerez* g. *levraoueriez* gg. bibliophilie ; *levraoua* rechercher, collectionner les livres, bouquiner ; *briz-levraouer*, *sot gand al levraoua (direiz)* bibliomane ; *levraoua direiz*, *briz-levraoua* bibliomanie ; *levroniez* gg. *skiant-leoriou* bibliographie (science des livres, des éditions) ; *leorlennadur* g. bibliographie (d'un sujet) ; *levroniezour*, *levroniour* bibliographe.
lid g. cérémonie ; *al lidou* (*Notennou* IV, 25) le culte ; *ober lidou da* (IV, 22) rendre un culte à (sellit ouz *azeuli*, *azeulerez*, *azeuladur*) ; *ober lid da* faire fête à ; *al lidou sakr renet* (*sevenet*) gand ar *Vrezonned* (IV, 28) les cérémonies religieuses célébrées par les Bretons ; *lidout-azeuli* cérémonies du culte ; *lid-kanv* rite funéraire ; *lidou-kanv* funérailles ; *lidlazadenn* gg. sacrifice, liesder *lidlazadennou* ; *lidrōad* g. sacrifice, liesder *lidrōadou* ; *lida* célébrer ; *an azeulerez a lident d'an heol* (VII, 8) le culte qu'ils rendaient au soleil.
linennek linéaire, géométrique ; *linennekaet* styliser ; *furmou den pe aneval linennekaet* (VII, 15) des formes humaines ou animales stylisées.
livadenn gg. teinture ; *livadennerez* g. teinturerie ; *livadenn* teinturier ; *livadenni* teindre ; *livadennus* tinctorial ; *livadur* g. matière colorante, couleur ; *livas* colorant ; *liva* colorer,

peindre ; *liver, -our* peintre ; *liverez g., livouriez gg.* peinture.
loen-nij volatile, liesder *loened-nij* ; *loen-stlej* reptile ; *loen-ti* animal domestique ; *loenel* animal (adj.) ; *loenelez gg.* animalité.
logell gg. hutte ; *-annez hutte* servant d'habitation.
loc'h g. mouvement ; *dindan loc'h-diloc'h ar c'hoummon* au gré des flots ; *loc'ha* remuer, se remuer ; se mettre en marche ; *loc'hetra* remuer d'une façon continue (les pierres à la pêche).
lontregez gg. voracité.
lorc'h g. fierté, orgueil, luxe ; *lorc'hek* fier, orgueilleux ; *lorc'hus* pompeux, de luxe.
loskadeg gg. brûlage (destruction par le feu des bois et broussailles).
loued gris, (coloration) grise (du fer chauffé à 200 degrés) ; moisir ; *loued, louedadur g.* moisissure.
louc'ha faire une empreinte.
lufra polir.
luga obscurcir (le temps) ; *amzer lug, amzer luget* temps obscur, couvert, brumeux.
luc'h g. lumière, éclat.
luc'hedhenvel semblable à un éclair (brezoneg koz leuhemel « henvel ouz eul leon »). Ivez *stumm-luc'hed*.
lusk g. ébranlement, action de mettre, de se mettre, ou d'être mis en mouvement ; *rei lusk da* mettre en branle, en mouvement, faire aller de l'avant (propre et figuré) ; *luska* mettre, se mettre en mouvement, donner une impulsion.

M

maez ar stourm champ de bataille.
mammvro patrie.
marc'hekaal, marc'hegez chevaucher ; *marc'hekadenn gg.* (une) chevauchée ; *marc'hekadeg gg.* chevauchée (d'un grand nombre de cavaliers), cavalcade ; *marc'heg* cavalier, chevalier ; *marc'heger* cavalier, soldat à cheval ; *marc'hegerez g.* équitation ; *marc'hegiez gg.* cavalerie ; *marc'hegour* chevalier ; *marc'hegouriez gg.* chevalerie.

marvedigez gg. extinction réalisée (de créatures vivantes) ; *marvel* mortel (de nature) ; *marvus* mortel (qui donne, qui peut recevoir la mort).
marz g. merveille ; *marzenn gg.* (une) merveille ; *marzel* merveilleux ; *marzus* merveilleux (qui produit des merveilles).
meiz g. intelligence ; *meizerez g.* l'exercice de l'intelligence ; *meiza* comprendre ; *meizadenn gg.* idée, pensée, réflexion, jugement (en gramm.) ; *meizadenni* se faire une idée de : *o veizadenni niver o brezelourien* se faisant une idée du nombré de leurs guerriers.
mela chercher, recueillir le miel.
melegan homme blond ; *meleganez* femme blonde (Treger).
melen jaune ; *melen-mell (bleo)* blonds (couleur de millet) (cheveux) ; *melen-ruz* (couleur) orange (du fer chauffé à 1100-1200 degrés).
mell g. mil, millet.
menegi mentionner.
mennout vouloir ; a. k. le vouloir, la volonté (en général) : la volonté et l'intelligence (le vouloir et le comprendre) *ar mennout hag ar meiza* ; *mennerez g.* volonté, exercice de la volonté ; une volonté forte *eur mennerez krenv*.
merdeerez, mordeerez g. navigation.
merventi gg. mortalité. Ivez *mervent*.
merzout apercevoir.
meskadeg gg. mêlée.
mestronia maîtriser ; *(ear vro) conquérir* (un pays).
metalerez g. métallurgie.
metou : *e-metou* parmi, au milieu de ; *en o —* parmi eux.
meulgan g. chant de louange, hymne.
meur grand (surtout au sens moral) ; *den-meur, brezeliad-meur* héros ; *herberc'hiad-meur* hôte auguste ; *ti-meaur* maison noble, royale ; château, palais ; *meurded, gg.* grandeur.
meuriad g. tribu.
mez g. hydromel (krenn-vrezoneg) ; *mevus* envirant.
mil g. bête (krenn-vrezoneg ha yez Gwened ; kembraeg hag iwerzoneg mil), liesder -ed. A'hano e kembraeg *gwylifil* « gouezvil, loen gouez », *gwylifildy* « gouezvildi », « ménagerie » e galleg.

milendall g. labyrinthe.
mil-roenvek à mille rames.
milgin gg. manche ; *milginek* qui a des manches.
minwaska eun den baillonner une personne.
mirout : *en em virout ouz al lazadegou* échapper aux mas-sacres.
mojenn gg. fable, légende ; *taolenn diwar vojenn* tableau légendaire.
mora prendre la mer ; mettre à la mer (une barque), lancer (un navire) ; *moredigez* gg. lancement ; *mordrouz* g. bruit de la mer ; *mordrouzal* bruire en parl. des flots ; *morlusenn* gg. brume de mer ; *morvezin* g. algue marine ; *morvil* g. bête ou monstre marin, cétacé, baleine.
mouezia exprimer en paroles (sa pensée) ; voter (Gwened) ; *moueziadeg* gg. bruit de voix (d'une foule) ; vote (séance de).
mouladur g. impression, édition, tirage, publication ; *war e voulqdur* en cours d'impression.
moumoun (*loen*) (animal) favori.
mouskomz gg. allusion ; v. faire allusion, parler à demi-mots.
munud : *dre ar —, dre ar munudou* en détail.

N

naer gg. serpent, liesder *naered*, *naeron* (Gwened).
nac'henn gg. natte (de cheveux, Gwened).
namm-korf g. tare physique.
naovedad-noziou g. neuvaine de nuits.
nenvel céleste.
nepell diouz non loin de.
nesanded gg. parenté, généalogie.
netded gg. propreté.
neunv : *lakaat war — (eur vag)* mettre à flot (une barque) ; *ivez lakaat war vordo*.
neuziadur g. configuration (des continents).
neved g. sanctuaire (des anciens Celtes), liesder -ou ; *nevet* a. g. saint, sacré, tabou, privilégié.
nevesaat renouveler ; — *envorion U. B.* rafraîchir les sou-venirs de qlquon ; *nevested* gg. nouveauté ; *nevezi* renouveler.

niveradur g. dénombrement ; *niverek* nombreux ; *niverenn* gg. numéro.
nozig (beza) (faire) un peu nuit ; *nozvezia* passer la nuit.

O

oadvez g. durée d'un âge, ère.
ober gant se servir de ; *oberiad* a. g. actif ; a. k. œuvre, travail : *oberiadou ar peoc'h* les travaux de la paix ; *oberiadarez* gg. fabrication ; *oberialata* fabriquer.
og épousé (de fatigue).
oc'hen bœufs ; *unander penn-oc'hen*.
orged gg. amour (passion) ; luxure ; *orgedenn* gg. amante, femme qui se donne à l'amour.
oriadez gg. fille, femme de mœurs légères.
orin g. origine ; *penn-orin* origine première, principale.
ostiz hôte, celui qui reçoit ; *ostziad* hôte, celui qui est reçu, liesder *ostzidi*.
ouesk souple, agile ; *c'hoarion-ouesk* exercices gymnastiques ; *oueskder* g., *oueskded* gg. souplesse, agilité.
ouf g. crique, petite baie.

P

padell gg. rocher de forme plate (yez Treger ; e *kembraeg padell* « pillig ») ; *padellek* plat (rocher).
padoul da vez continuer à être.
pallenn g. tapis ; *pallenna* tapisser.
paoted gg. abondance ; *paota* abonder, se multiplier.
paouezlec'h g. terrain de halte, liesder -iou.
pastellig gg. parcelle, Ivez *drailhenn* (parcelle d'objet brisé).
pedenner, *peder* orant.
peder-rodek à quatre roues.
penn, *penna* principal, chef- ; *penn-hent* principale route ; *penn-tiegezioù* (*Notennou*, v. p. 14) principales familles ; *penn-runioù* (v. p. 15) principales collines ; *penn-lec'h* chef-lieu, liesder *penn-lec'hioù* ; *kadour penna* principal champion ; *pennad* g. tête, plein une tête de ; *pennad-*

barrou l'ensemble de la ramure d'un arbre ; *penn-kadour*, *pengadour* chef militaire ; *pengadouriez* gg. stratégie ; *pennlina* mettre un genou en terre ; *dibennlina* se relever de cette position ; *penrener* chef suprême ; *penn-tir* g. cap, promontoire ; *penvrezelour* chef de guerriers.
pense g. naufrage ; *pensead* g. débris de naufrage, liesder -ou ; *penseer* naufragé ; *pensead* naufragé, liesder *penseïdi*.
perc'herin pèlerin ; -a pèleriner ; -erez g. pèlerinage.
perziou lies, parties, propriétés (d'une chose) ; *perziou-mat* qualités.
peurbad, *peurbadel*, *peurbadus* éternel ; *peurbadelez* gg. éternité.
peür-ehan g. repos complet, suprême.
peurhenvel tout à fait semblable, identique.
peur-ogi dissoudre, corrompre entièrement.
*peurskeudenni*achever de décrire, de représenter ; décrire, représenter parfaitement.
peursounn complètement perpendiculaire, parfaitement droit.
*peurvarra*achever de rendre comble.
peurvevenn gg. limite extrême.
peurzieub complètement libre ; stér *peurzieub a enezennou* rivière complètement débarrassée d'îles.
peurzivorenni (*an tal, ar spered*) chasser tout nuage (du front), enlever toute préoccupation (de l'esprit).
peushenvel analogue.
piaoua posséder.
piklamma, *piklammout* sauter en hauteur ; *mont d'ar piklamm*, d'ar *piklammig* aller en sautillant.
pilprennek (*bag*) pirogue ; *pilprennenn* gg. même sens.
piramidenn gg. pyramide (ivez *pikernenn* (-lies-luek) er ventonie),
pled g. attention ; *pled i ouz, gant observer* : *an holl loened-all am eus pledet ganto* toutes les autres bêtes que j'ai observées ; *pled i war-dro chatal* soigner le bétail (s'occuper autour du bétail).
pleustri (*eul loen*) dresser (une bête ; ivez *embreger, diskî*) ; (*eur ouziegez*) cultiver (une science) ; (*ar spered*) exercer (l'esprit) ; (*gant*) s'occuper (de).
poelladi war s'appliquer à ; *poellad* g. effort.

pou g. pagus.
pouezek, pouezus de poids, important.
pourvezer pourvoyeur.
prederaidenn gg. (une) méditation.
predig, predig-amzer g. instant.
preiz g. proie ; butin ; *preizadenn* gg. action de faire du butin ; ce que l'on prend de butin ; *preizer* maraudeur, pilleur ; *preizerez* g. pillage (organisé).
prezeg-golôet g. allusion.
prizoniad prisonnier, liesder *prizonidi*; *kemer da brizoniad faire* —.
puilhded gg. abondance.
pulluc'ha réduire en cendres.

R

rak-kannad avant-coureur, qui annonce.
rak-penn g. devant de la tête.
ragarouez gg. présage ; *ragarouezia war e hent* indiquer (par des présages) la route (à quelqu'un) en le précédent.
ragistor g. préhistoire ; *ragistorek* préhistorique ; *ragistorvez* g. période préhistorique, temps préhistoriques.
ramz géant ; *ramzel* gigantesque, colossal.
rann gg. part, partie ; *ober e rann e reuz U. B.* partager le malheur de quelqu'un ; *rann-amzer* gg. époque, période ; *rann-dir, rann-vro* région ; *ranna geriou* prononcer des paroles.
raoskleg roselière.
ratre : e — en bon état.
redia forcer, obliger, contraindre ; — *hervez reiz ha lezenn* contraindre légalement.
re-fizians gg. trop grande confiance, présomption (et *re-emfizians*) ; *re-fiziont en avoir trop de confiance en*.
regez braise ; *regezenn* gg. un morceau de —
re-c'hoantegez gg. désir habituel immodéré, excessif ; cupidité, passion (habituelle).
reiz gg. loi ; sexe ; a. g. légitime.
remziad g. génération (ivez *rumanad*), liesder -ou.
renkadou (*ar gevredigez*) les classes (de la société).

rendael gg. querelle (ivez *dael*).

renerez-bro g. direction de pays, politique.

reter est, orient ; *reterel* oriental.

reunig g. phoque.

reverzi g. grande marée ; au fig., *gwall-reverzi* bouleversement, cataclysme.

riblenn gg. bordure ; *riblenna eun hent* border une route.

rimia frotter ; *enaoui lan dre rimia daou brenn an eil ouz egile* produire du feu par le frottement de deux morceaux de bois.

rôad g. don, offrande ; *rôad-sakr* sacrifice. Sellit ouz *lidrôad*, *lidlazad*.

rodellaouet-aour aux boucles d'or.

**Roen Rhin*.

roenvadenn gg. coup de rame ; *roenvek* muni de rames.

roud g. *roudenn* gg. direction.

roudour (ha *roudous*) g. gué.

roueel royal.

rummad g. génération ; tribu ; famille ; troupe, troupeau.

ruz-moug (coloration) rouge-sombre (du fer chauffé à 245 degrés) ; *ruz-gwad* (coloration) cerise (du fer chauffé à 700 degrés).

S

saez gg. flèche.

sarac'h g. bruit (comme des arbres agités par le vent).

savadell gg. faisceau (d'objets debout) ; *savadelli* mettre en — ; *dizavadelli* défaire le — ; *savadenn* gg. institution, fondation ; *savadenni* instituer, fonder, édifier ; *savadar* g. édifice ; *savidigez* gg. érection, construction (de).

skerb gg. écharpe.

sklava, *sklaveta* réduire en esclavage, faire la chasse aux esclaves ; *sklavadeg* gg. expédition pour faire des esclaves ; *sklavelez* gg. état d'esclave, esclavage ; *sklaverez* g. action de mettre en esclavage ; asservissement ; *sklavetaer* chasseur d'esclaves.

skoazellus secourable.

skora soutenir ; *skorus* secourable.

skosell gg. brisant (écueil) (ger a Wened ; e Iec'h-all *sklosenn kentoc'h*).

skridenn gg. écrit, texte.

skrivella étriller.

seizvedad-bloaziou septennat ; *sez-vloaziek* septennal.

sell : e *sell da* dans l'intention de.

semiték sémitique.

serc'h gg. concubine.

serz à pic.

sevel-bigj g. construction des barques.

sevenadur g. *sevenadurez* gg. civilisation ; *sevenaer* civilisateur (subs.).

sfins sphinx.

sioulded-spered gg. calme de l'esprit.

sonerez g. (la) musique.

soniadurez gg. phonétique (ha *soniadouriez* gg.)

souc'h g. soc ; umbo (de bouclier).

spern-trechonek épine vinette, berberis vulgaris (Gwened ; ives brug-kelen ?)

spez g. apparence ; ombre d'un mort, liesder -ou.

spi g. embuscade, piège ; espoir.

staenet-lano contenant peu d'étain.

stankenna se réunir, s'assembler en étang en parl. des eaux.

stern (*loen-*) (bête de) trait ; *sterniad* g. ha gg. (bêtes de l')attelage.

steudennad-veneziou gg. chaîne de montagnes (ives aradennad-venezion).

steuzia disparaître, s'évanouir ; — ouz (diox) o sellou — à leurs regards ; — a-zivar wel — à la vue.

stirlinkat faire entendre un cliquetis.

strewi éparpiller, parsemer, joncher ; *strewad geol* g. jonchée d'herbes.

striva da essayer de, faire effort pour, s'efforcer de ; *strivata* faire des efforts répétés.

striz-douar g. isthme, liesder *strizou-* ; *striz-gar* g. la partie étroite de la jambe entre le bas du mollet et la naissance du pied, liesder *strizou-* ; *striz-mor* g. détroit (ives raz) ; *strizredenn* gg. chenal étroit dans un cours d'eau encombré d'îles, liesder *strizredennou*.

strolla eur stern gwiader monter un métier de tisserand.
strujus fertile ; *strujusaat* fertiliser ; *strujusted* gg. fertilité.
stuc'h plumes ; *stuc'henn* une (seule) plume ; *stuc'henn-saez* pennon de flèche ; *stuc'hennet* empenné.
stuz an nenv g. état du ciel ; *stuzia-douar* culture, façon de cultiver.

T

tabut g. querelle, dispute, discussion ; *ivez dael*.
taera ouz U. B. ma exiger de quelqu'un qu'il...
tagell g. piège ; *hent tagellus* chemin semé de pièges.
talar-tana g. ignitérébrateur.
talfasok à large face.
talmela tâter.
talvezout eur gwall graet venger une insulte.
tanidigez gg. incendie de...
tanvouezenn gg. épi.
taolenn-skeudenn gg. planche (d'un ouvrage illustré).
taouarc'heg gg. tourbière.
tarvenebek à face de taureau (*iwerzoneg buarainech*). Sellout ouz eneb.
tavedek taciturne, silencieux ; *tavedegez* gg. taciturnité, silence ; *tevelwelout* v. voir en silence ; a. k. action de voir en silence (*hen-vrezoneg*).
teiresker triscèle.
telennad gg. musique de harpe ; *telennadeg* gg. concert de harpes ; *telennadenn* gg. exécution d'un air de harpe.
tenvaat (*levaat kentoc'h*) s'épaissir, se condenser (en parl. des vapeurs d'eau *glizenni, gleborenni*).
teogi charmer, hypnotiser ; *teoger* charmeur, hypnotiseur ; *teogerez* g. hypnotisme (pratique de l').
terma halter ; hésiter.
termeni borner, limiter.
testeniekaat témoigner.
teuk hésitant (Treger) ; *teuka* broncher (chevaux) ; hésiter (personnes).
teurel prenn, tenna prenn tirer au sort ; tirage au sort (brezoneg *koz*) ; *debarzet dre an teurel-penn* désigné par le sort.

teuzlestr g. creuset.
ti-meur g. maison seigneuriale ou royale, château, palais.
tir g. terre.
tizout atteindre, parvenir ; *tizout ober* parvenir à faire.
tog-brezel g. casque.
tolzenn gg. masse.
toneg gg. tunique, liesder -ou.
tonn gg. vague, liesder -ou.
torkulet cagneux, jambes torses (Gwened).
touell g. charme (trompeur), mensonge ; *touellerez* g. tromperie, mirage (au fig.) ; *touellwel* g. mirage (effet d'optique, diouz ar c'hembraeg).
touezia mêler ; *didouezia* trier.
toull-kurun g. trou marécageux comme il s'en forme aux abords d'un cours d'eau.
tousmac'h g. tumulte.
tra chose, liesder traou ; *traezou objets* ; *traezou-envor* objets donnés en souvenir ; *traezou-micher* produits de l'industrie ; *traezou pompadus (lorc'hus)* objets de luxe ; *traezou-kinkla parures*.
traezennet (-moan, -flour) garni de sable (fin, doux).
treala respirer avec effort, haletier.
trebarz : *toull-trebarz* perforation de part en part ; *trebarsi* perforez de part en part ; *trebarzel eo an tach le clou a traversé* (Eusa) ; *houarn-goaf trebarzel ennan skeudenn ar greskenn fer de lance où l'image du croissant a été découpée à jour* ; (*ha treuz-didreuz*).
trederenn gg. tiers.
trec'h a. g. victorieux ; a. k. g. victoire ; supériorité ; *kanenn-drec'h* chant de victoire ; *trec'h-brezel* succès guerrier ; *trec'hadenn* gg. (une) victoire, (un) triomphe ; *trec'hadegevrezel* conquête ; *trec'hi vaincre, triompher, l'emporter sur* ; *trec'hedigez* gg. défaite (de) ; *trec'her, trec'hour* vainqueur ; *trec'hour-meur* triomphateur, conquérant.
tremenadeg gg. passage (d'un grand nombre de personnes), défilé (d'une foule).
tresa dessiner, tracer.
treuskiz-dour (*etre diou lenn, daou vor*) communication (entre deux lacs, deux mers).

treuzlevezon gg. mauvaise influence.

treuzwelus transparent (avez *boull*).

trevad g. moisson.

trevadenn gg. colonie ; *trevadennad* gg. (le) personnel d'une colonie : *eun drevadennad a Gelted*.

trivliad-kalon g. sentiment, émotion intérieure.

tro : *kaout — da ober* avoir l'occasion de faire ; *trôad* gg. tournée ; *setu aman eun drôad ez an da zanevelli* je raconterai une anecdote ; *trôell-neza* gg. peson de fuseau ; *trôella* tournoyer, tourbillonner ; *trôellenn* gg. spirale ; *trôellennek* qui a des spirales ; enroulé en forme de spirale ; *tro-c'houzoug* gg. collier ; *tro-spered* gg. caractère (avez *temzspered*) ; *tro-vicher* gg. procédé ; *tro-vrec'h* gg. bracelet (avez *gwalenn-vrec'h*, *kelc'henn-vrec'h*).

tropell g. troupeau.

trumm rapide, soudain, subit ; *maro trumm* mort subite ; *ez trumm* rapidement, subitement ; *trummder* g. *trummed* gg. soudaineté.

tu : *beza a-du* être favorable ; *beza a-du gand U. B.* être favorable à quelqu'un, être du parti de quelqu'un, être de l'avis de quelqu'un ; *sellout a-du ouz U. B.* regarder quelqu'un d'un œil favorable.

tudek peuplé ; *tudet* (-stank, -rouez) (fortement, faiblement) peuplé.

tuzumadur g. affaiblissement (*galloudeziou ar spered* des facultés de l'esprit).

U

ugentad g. groupe de vingt.

uhel haut, élevé ; noble ; *uhelouten*, *uhelwad* noble (de race, de sang) ; *uhelbriz* précieux ; *uhelvrad* célèbre, glorieux ; a. k. célébrité, gloire ; *uhelded* gg. noblesse ; *uhelek* orgueilleux, ambitieux ; *uhelegez* gg. orgueil, ambition ; *uheliad* noble (subs.), liesder *uhelidi*.

uloc'h g. poussière.

unvan g. concorde ; avez *unvaniez* gg.

V

vestalenn vestale, liesder *vestalezed*.

vilder g. laideur.

W

warlerc'hia (en em) se succéder ; *warlerc'hiad* successeur, liesder *warlerc'hidi*.

DA REIZA

P. 12, lin. 7, e lec'h « war zav » lenn « war sav » (ne
reer ket er *Sketla* ar c'hemmadur S/Z). Hevelep reiza lin. 9
(da sichen) hag e korf al levr e meur a lec'h : p. 15, lin. 3 ;
p. 16, lin. 19 ; p. 21, eil dilinenna, linennou 11, 15 ; p. 35,
lin. 7 ; p. 43, lin. 16 ; p. 47, lin. 23 ; p. 86, lin. 2.

— Notenn 3, lin. 4, e lec'h gant ar *Sketla* » lenn « gand
ar... » (« gant » dirak kensonenn ha *h garv*, « gand » dirak
vogalenn). Ar mank-man a zigouez iveau e meur a lec'h all
eus al levr : p. 15, lin. 3 ; p. 35, lin. 5 ; p. 36, lin. 3 ; p. 37,
lin. 3 ; p. 38, eil dilinenna, lin. 11 ; p. 49, not. 2 ; p. 50, not.
2 ; p. 60, lin. 21 ; p. 66, lin. 8 kent an dibenn ; p. 67, not.

P. 13, lin. 22, e lec'h « nemet ar vouez » lenn « nemed
ar... » Hevelep mank p. 17, eil dilinenna, lin. 4 ; p. 147,
3^e dilinenna, lin. 5.

P. 15, notenn 3, e lec'h « baejour » lenn « beajour ».

P. 17, lin. 8, e lec'h « o devez » lenn « o deus ».

P. 18, not. 3, hag e meur a lec'h all eus al levr kenta
(p. 20, eil dilinenna, lin. 11 ; p. 53, notenn ar bajenn 52 ;
p. 65, lin. 21 ; hag all), e kaver « boaz » graet gwregel (ar
voaz) ; el levriou all e vez graet kentoc'h gourel (ar boaz)
hervez ar c'his heuliet peurlies e Kerne.

P. 26, lin. 1, e lec'h « linnenadou » lenn « linennadou ».

P. 28, eil dilinenna, lin. 3 : « kelc'hiiek » (pe « kelc'hek »
(Gonid.), sellout pp. 64, 73, 127, 144) ; — 3^e dilinenna, lin.
4, e lec'h « tenvaa » lenn « tevaas » kentoc'h.

P. 44, not. 1, ouz meneg al levriou diwar-benn an Dhraked
staga : Gawril J. Kazarow, *Beitrag zur Kulturgeschichte
der Thraker*, Serajevo, 1916 (gant 38 skeudenn).

P. 49, lin. 10, e lec'h « da vezur » lenn « da vagadur » ; —
lin. 4 kent an dibenn, e lec'h « kement o deus » lenn « ke-
ment o devez ».

P. 50, trede dilinenna, lin. 5, e lec'h « e vleo melen teo »
lenn « e vleo melen stank ».

P. 51, lin. 2, e lec'h « hudurniez » kentoc'h « hudurnez ».

P. 53, lin. 6, e lec'h « torridigez » kentoc'h « terridigez ».

P. 56, trede dlinenna, lin. 2, e lec'h « a-stlabez » kentoc'h « a-skign ».

P. 57, e lec'h « garmou-hud » lenn « karmou-hud » ; — diweza lin., e lec'h « sevenadurez » lenn « sevenadur » ; — not. 4, ouz roll al labouriou-skrid diwar-benn an doue Lug staga : J. Loth, *le dieu Lug, la Terre-Mère et les Lugoves*, in *Rev. arch.* 1914, pp. 205-28.

P. 61, not. 1, ouz meneg levr Montelius staga : *Cahiers d'archéologie et d'histoire d'Alsace*, mae 1921 (karr war beder rod gand eur sez pompus kavet en Ohnenheim en eur bez keltiek, meur a engravadur).

P. 64, lin. 16 eil dlinenna, e lec'h « m'az tije » kentoc'h « m'az pije ».

P. 66, eil dlinenna, lin. 7, e lec'h « argadegou » lenn « argadadegou ».

P. 68, lin. 12, e lec'h « didennus » lenn « dedennus » a zo gwelloc'h ; lin. 16, e lec'h « ez tije » kentoc'h « ez pije » a zo reisoc'h.

P. 70, lin. 2, e lec'h « az tije » « az pije » reisoc'h.

P. 72, lin. 4 kent an dibenn, lenn : « aour o frouez ha heson o deliou an avalenned... »

P. 73, lin. 10 kent an dibenn, e lec'h « divia » lenn « divia ».

P. 77, kenta dlinenna, eil lin. kent an dibenn, e lec'h « d'e zigas » lenn « d'e gerc'hat » kentoc'h ; diweza lin., e lec'h « e anneze » lenn « hec'h anneze ».

P. 79, lin. 9 kent an dibenn, e lec'h « gaolia » lenn « gaoli ».

P. 81, lin. 5, e lec'h « n'ez eas » lenn « ne deas » ; — lin. 3 kent an dibenn, e lec'h « ar gelennadurez » lenn « ar c'heleñnadur ».

P. 84, lin. 13, e lec'h « neb a glasko » lenn « neb a glaskfe » ; — eil dlinenna, lin. 6, e lec'h « torkules » lenn « torkulet » ; not. lin. 1, e lec'h « doarennadur » lenn « doarennadur ».

P. 85, lin. 13 kent an dibenn, e lec'h « hen-danevellou » lenn « hen-zanevellou » ; 7 linenn pelloc'h : « en em lazas ar roue Eparios » kentoc'h.

P. 86, lin. 4, e lec'h « nevezentiou » lenn « nevezintiou ».

P. 87, lin. 6 kent an dibenn, e lec'h « o doa » lenn « o deveze ».

P. 88, lin. 7 kent an dibenn, e lec'h « kelennadurez »

kentoc'h « kelennadur » ; — not. 1, diweza linenn, e lec'h « Pariz » lenn « Paris ».

P. 89, kenta dlinenna, eil lin. kent an dibenn, e lec'h « peurziviet » lenn « peurziviet ».

P. 92, n. 3, dibenn, e lec'h « ar prizia » lenn « ar prizout ».

P. 97, lin. 2, e lec'h « ar morlusenn » lenn « ar vorlusenn ».

P. 98, dlin. 3, lin. 8, e lec'h « da lavaret » lenn « da lavarout ».

P. 99, trede dlinenna, lin. 3, e lec'h « sterennek » (Gonid., kemblaeg « serenog ») lenn « steredek » kentoc'h.

P. 108, 6^{vet} dlinenna, lin. 6, e lec'h « hanter-zaouzek » lenn « hanter-zaouzegad » kentoc'h.

P. 112, en eil aradennad skritur-stouet, e lec'h « talvoudelez » kentoc'h « talvoudegez », n'eus nemetan a gement a ve boaziet.

P. 113, lin. 11 kent an dibenn, e lec'h « aod kornog » lenn « aod-kornok ». — Hevelep reiza, p. 114, lin. 1 ; p. 129, not. 1, lin. 4.

P. 114, eil dlinenna, lin. 1, e lec'h « an dud vin-du » lenn « an dud gwisg-du » kentoc'h ; du ez oa gwiskamant ar boblad-ze.

P. 123, lin. 4, e lec'h « o garmou-hud » lenn « o c'harmou-hud » ; — eil dlinenna, lin. 4, e lec'h « reterel » lenn « -kornok ».

P. 130, lin. diweza, e lec'h « d'e weladenni » lenn « evid e welout » kentoc'h.

P. 131, lin. diweza nemed unan, e lec'h « glann-gornog » lenn « glann-gornok ». — Hevelep reiza, p. 137, lin. 6 : e lec'h « ar c'hlann-gornog » lenn « ar c'hlann-gornok ».

P. 140, linenn diweza, goude « pegeit-all » staga « bennak ».

P. 146, not., lin. diweza nemed unan, e lec'h « Azi-gornog » lenn « Azi-gornok ».

P. 150, 7^{vet} dlinenna, lin. diweza, e lec'h *Rev. cel.* lenn *Rev. celt.*

P. 160, e lec'h : *kamm, kammed* g. kentoc'h eget gg., lenn : *kamm g., kammed gg. (pe g.)*.

P. 172, e lec'h *doarennadur* lenn *doarennadur*.

P. 177, lenn *gouezelec*.

TAOLENN

	Pajenn
Kent-skrid X ^a	5
Kentskrid gant Valerius Keltus	9
Raglavar	11

LEVR KENTA : DIS ATIR

Ganedigez ar bed, ganedigez ar ramzed hag an doueed.....	26
Ganedigez Manos ha Bena, ar c'henta gour hag ar genta maouez.	31
Bugaleerez Manos ha Bena.....	38
Karantez ha dimezi Manos ha Bena.....	41
Diwar-benn ar vro ma veve Manos ha Bena.....	46
Gweledigez Ariomanos. Lezennou Belios	50
Dezrevell ar c'havadennou.....	53
Gweladennou Lugus ha Belisama da zouar Manos.....	57
Penaos e tigemere mibien Vanos Lugus ha Belisama.....	59
Trôad an doueed	62
« Ti an Daou » e Sonnoialos.....	64
Diwar-benn galloud burzodus an nao remziad gwenvidik ha petra a reas termen d'ezan.....	66
Termen d'an nao rummad gwenvidik. Derou oadvez ar vouc'hal hag ar c'hleze. Ar re varo bepred beo a galoneka an oberour ma lakaio dre skrid istor e ouenn hag ar gelenadurez a zeu d'ezi a-berz an doueed.....	75

EIL LEVR : TEUTATIS

Diwar-benn ar benrouanez a renas war ar vro-Wenn.....	85
Ar Bagadou a zeus eus ar vro-Wenn.....	87
Ermaeziadenn bagad an Alc'houeder ha danevell an teir « Kassiteras »	93
Ermaeziadenn strollad ar Marc'h hag aloubadenn Baltia gant Momoros. Argadenn ouz enez-Vreiz.....	117
Ermaeziadeg bagad ar C'haran ha kemeridigez gant Nemeton etus ar rann-dir etre an Albis hag ar Visuria. Eur geriennou bennak diwar-benn bro an Teir-Stêr hag ar pohiou anez. Argadenni en enez-Vreiz ha dismantra Londinion. Argadenni en Iwerzon	125
Ermaeziadeg bagad ar Vran ha dalc'hidigez glannad an Albis gant Drutos	131

Ermaeziadeg bagad an Taro. Dumnos a gemer glannad an Albis-Uhela. Skrapidigez Ambia ha Kinge.....	132
Ermaeziadeg bagad an Tourc'h-gouez. Sagroviros gounezour da c'hlannou ar Visuria hag ar Vamina.....	136
Ermaeziadeg bagad ar Bleiz. Perc'henna gand Atekingsos eus ar c'hornad-bro etre ar Visuria hag an Amisios.....	137
Taoleann amzeroniez evid istor ar Gelted.....	144
Geriadur	153
Da reiza.....	196

DA EVESAAT : *War an daolenn-douaroniez savet diouz skouer ar c'hartennou gwechall ne deo an anoiou krochedaouet nemet ijindennou diwar an Tarzek. Gwirion an anoiou all aval.*

